

PhD ÉRTEKEZÉS

Dr. Petkó Mihály

MISKOLC

2007

MISKOLCI EGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA

Dr. Petkó Mihály

**A szellemi alkotások hasznosításának jogi lehetőségei
a magyar jogban**

DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA
A DOKTORI ISKOLA VEZETŐJE: PROF. DR. BRAGYOVA ANDRÁS

*A doktori program címe: A magyar állam- és jogrendszer; jogtudomány továbbfejlesztése;
különös tekintettel az európai fejlődési tendenciákra*

Tudományos vezető: Prof. dr. Bíró György

Miskolc

2007

Témavezető ajánlása

Prof. dr. Bíró György, a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszékének egyetemi tanára, ajánlásomat adom dr. Petkó Mihály Péter „A szellemi alkotások hasznosításának jogi lehetőségei a magyar polgári jogban” című Phd értekezéséhez.

Dr. Petkó Mihály abszolutóriumot szerzett Phd hallgató, aki már egyetemi hallgatóként is a szellemi alkotások jogintézményeinek hasznosítási lehetőségeit kutatta. A szerző egy olyan joganyag feldolgozására vállalkozott, mely komoly hiányt pótol a szellemi alkotások joga területén.

A szellemi alkotások hasznosításának témaköre fokozott jelentőséggel bír a piacgazdaságra áttért magyar gazdaságban, illetve a kereskedelemnek keretet biztosító polgári jogában. A kiélesedett piaci versenyben a szellemi alkotások hasznosítására nagyobb hangsúly esik, hiszen az innovációt finanszírozó vállalatok befektetéseik megtérülését várják a létrehozott szellemi alkotásoktól. A piaci versenyben a kutatások, fejlesztések alkalmazása megkerülhetetlen szükségszerűség, ennek köszönhetően az e tevékenységet szabályozó szerződések kiemelt szerepet kapnak. A verseny résztvevői részéről jogos elvárásként jelenik meg az a szándék, hogy a befektetett anyagi eszközeik után részükre megfelelő nyereséget hozzon a megszületett szellemi alkotás, lépéselőnyt, előrelépést biztosítva a versenytársakkal szemben.

Ehhez a kiélezett helyzethez kell igazodnia a hazai jogalkotásnak is, olyan szerződési feltételeket alakítva ki, melyek megfelelően képviselik mindkét fél érdekeit, biztosítják egyfelől a befektetett eszközök megtérülését, másrészt az alkotók megfelelő jogi védelmét.

Mіндеzt figyelembe véve a ma polgári jogásza nehéz feladat előtt áll, amikor az egyes szellemi alkotások hasznosításához, értékesítéséhez megfelelő szerződési formát és tartalmat keres. A szerző munkája ezen a ponton próbál meg segítséget nyújtani, elemezve a nemzetközi és hazai szabályokat, gyakorlatot egyaránt. Tekintettel arra, hogy az értekezésben tárgyalt szerződések egynémelyikében egyáltalán nem, míg más szerződések esetén rendkívül rövid, keredjellegű szabályokat tartalmaznak csak jogszabályaink, mindenképpen fontos felhívni ezekre a jogügyletekre a jogkereső közönség figyelmét, segítve ezzel a jogalkotó munkáját.

Az értekezés szerzőjének számos cikke jelent meg neves szakmai folyóiratokban, melyek magas színvonalon tárgyalják, elemzik a választott téma részterületeinek szabályozását.

A pályázó által megjelentetett tudományos közlemények, folxamatos tudományos munkássága, illetve a podgári jog oktatása során eltöltött hosszú évek szólnak a mellett, hogy felkészülten vállalkozott az értekezés elkészítésárd.

Prof. dr. Bíró György

tszv. egy. tanár

Tartalomjegyzék:

I. Bevezető gondolatok	10
II. Történeti áttekintés	15
<i>II.1. A szerzői jogi szabályozás története</i>	15
II.1.1. Szerzői jogunk első nagy korszaka, az 1884. évi törvény előtti javaslatok	15
II.1.2. Az 1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról	16
II.1.3. Második szerzői jogi törvényünk az 1921. évi LIV. törvénycikk	17
II.1.4. A tervutasításos rendszer hatásai	19
II.1.5. Az 1969. évi III. törvény	20
<i>II.2. Az iparjogvédelem egyes jogintézményeinek történeti áttekintése</i>	22
II.2.1. A szabadalmi jog hazai szabályozásának története	22
II.2.2. A használati mintaoltalmi szabályozásunk jogtörténeti forrásai	24
II.2.3. A formatervezési mintaoltalom hazai jogi szabályozásának története	25
III. Nemzetközi kitekintés, az Európai Unió jogalkotása, jogharmonizáció	27
<i>III.1. Szerzői jogi szabályozásunkat meghatározó Európai Uniói Irányelvek</i>	27
III.1.1. Az Európai Közösségek Tanácsának 1991. május 14-i, 91/250 (EGK) számú Irányelv a számítógépi programok jogvédelméről	28
III.1.2. Az Európai Közösségek Tanácsának 1992. november 19-i A 92/100 (EGK) számú Irányelv a bérbeadás és a haszonkölcsönbe adás jogáról, továbbá egyes szomszédos jogokról a szellemi tulajdon területén	30
III.1.3. Az Európai Közösségek Tanácsának 1993. szeptember 27-i 93/83 (EGK) számú Irányelve a műhold útján történő sugárzásra és a vezeték útján történő továbbközvetítésre alkalmazandó egyes szerzői és szomszédos jogi szabályok összehangolásáról	31
III.1.4. Az Európai Közösségek Tanácsának 1993. október 29-i 93/98 (EGK) számú Irányelve a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejének harmonizációjáról	33
III.1.5. Az Európai Parlament és a Tanács 96/9 számú Irányelve az adattárak jogi védelméről	35

III.1.6. Az Európai Parlament és Tanács 2001/29/EK Irányelve az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról	37
<i>III.2. Európai Unió jogszabályok az iparjogvédelem területén</i>	39
III.2.1. A szabadalmi jogunkat meghatározó Európai Unió normák	39
III.2.1.1. Az Európai Parlament és a Tanács 98/44/EK Irányelve a biotechnológiai találmányok jogi oltalmáról	39
III.2.1.2. Az Európai Parlament és Tanács 1768/92/EGK Rendelete a gyógyszerek kiegészítő oltalmi tanúsítványának bevezetéséről	41
III.2.1.3. Az Európai Parlament és a Tanács 1610/96/EK Rendelete a növényvédő szerek kiegészítő szabadalmi oltalmi tanúsítványának létrehozásáról	43
III.2.2. A használati mintaoltalom Európai Unió követelményei	45
III.2.3. EU normák a formatervezési minta vonatkozásában	45
III.2.3.1. Az Európai Parlament és a Tanács 98/71/EK Irányelve a formatervezési minták oltalmáról	47
<i>III.3. Az Európai Parlament és Tanács 2004/48/EK Irányelve a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről</i>	49
<i>III.4. A szellemi alkotások jogának hazai jogfejlődése az Európai Unió jogharmonizációs szabályozás kapcsán</i>	51
III.4.1. A szerzői jog harmonizálása	52
III.4.2. Szabadalmi jogunk harmonizációja	58
III.4.3. A formatervezési mintaszabályozás harmonizálása	68
IV. A vagyoni jogok forgalmának, hasznosításának eszközei a szerzői jogban	72
<i>IV.1.1. A munkaviszonyban létrehozott szerzői műalkotások</i>	72
IV.1.2. Szolgálati jogviszony sajátosságai egyes szerzői jogi műfajok kapcsán	92
IV.1.2.1. Irodalmi művek, színművek, zenés színművek, zeneművek szöveggel vagy anélkül, rádió-, televízió játékok	92
IV.1.2.2. Munkaköri kötelezettség a nyilvánosan tartott beszéd műfajánál	96
IV.1.2.3. Munkaköri kötelezettség a szoftver műfajánál	98
IV.1.2.4. Szolgálati jogviszonyban megalkotott képzőművészeti alkotások (rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyvnyomtatás) útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotás és	112

annak terve, fotóművészeti alkotás, iparművészeti alkotás)	
IV.1.2.5. Szolgálati jogviszonyban megalkotott tervezői alkotások (térképmű, más térképészeti alkotás, építészeti alkotás terve, műszaki létesítmény terve, iparművészeti alkotás terve, jelmez-, és díszletterv, ipari tervezőművészeti alkotás)	117
IV.1.2.6. Szolgálati, alkalmazotti jogviszony keretében megalkotott adatbázisok	120
IV.1.2.7. Munkaköri kötelezettség körében alkotott szerzői jogi védelmet élvező reklámok	126
IV.1.2.8. Filmalkotások és más audiovizuális művek	133
<i>IV.2. Vagyoni jogok átruházásának lehetőségei egyes szerzői műalkotások esetén</i>	135
IV.2.1. A szoftver szerződések	135
IV.2.1.1. A tulajdonosi szoftverek	137
IV.2.1.2. Kereskedelmi programok	137
IV.2.1.3. Freeware programok	139
IV.2.1.4. Shareware programok	139
IV.2.1.5. Egyéb tulajdonosi szoftver-típusok	140
IV.2.1.5.1. A szabad (free) szoftverek	142
IV.2.1.5.2. A „copyleft” eljárás	143
IV.2.1.5.3. A „félszabad” (semi-free) programok	144
IV.2.2. A szerzői jogi védelemben részesülő adatbázis vagyoni jogainak átruházását eredményező ügylet	145
IV.2.2.1. A szerződés közvetett tárgyával kapcsolatos kérdések	145
IV.2.2.2. Az átruházás terjedelme	147
IV.2.2.3. A szerződés alanyai	147
IV.2.2.4. Az adatbázis tartalmi elemeivel kapcsolatos kérdések	148
IV.2.2.5. A díjazás kérdései	150
IV.2.2.6. A szerződés teljesítése	150
IV.2.3. Szerzői jogi védelmet élvező reklámmű vagyoni jogainak átruházása	152

IV.2.3.1. A reklámozó, a reklámozó fogalmának meghatározása a reklámtörvényben	152
IV.2.3.2. A reklámszolgáltató	154
IV.2.3.3. A reklám közzétevője	155
IV.2.3.4. A reklám szerzője	157
IV.2.3.5. A reklám szereplője	157
IV.2.3.6. A reklámszerződésekről általában, megbízási és vállalkozási elemek a reklámszerződésekben	158
IV.2.3.7. A reklámszerződések alaki követelményei	160
IV.2.3.8. A reklámügynökségi szerződés	162
IV.2.4. Filmmű vagyoni jogainak átruházása	164
IV.2.4.1. A szerződés közvetett tárgya	165
IV.2.4.2. A szerződés egyes tartalmi elemeiről	166
IV.2.4.3. Finanszírozási kérdések	170
IV.2.4.4. Értékesítés, forgalmazás	171
IV.2.4.5. Szerződésszegés	172
IV.2.4.6. A hazai szabályozás sajátosságai	173
<i>IV.3. A felhasználási szerződések, mint a szerzői mű hasznosításának alapvető jogi keretei</i>	175
V. Vagyoni jogok felhasználásának keretei az iparjogvédelemben részesülő alkotások körében	188
<i>V.1. Munkaköri kötelezettségként eredményeként létrehozott iparjogvédelmi alkotások</i>	189
V.1.1. A szolgálati és alkalmazotti találmányok, formatervezési minták, használati minták	189
V.1.2. Az újítás szerepe és helye a piacgazdaságban	213
V.1.3. Munkaköri kötelezettség körében alkotott know-how	221
V.1.4. A szolgálati jogviszonyban megalkotott védjegy, mikroelektronikai félvezetők	233
<i>V.2. A kutatás-fejlesztési tevékenység helyzete és jogi eszközei (csatornái) hazánkban</i>	233
V.2.1. Néhány szó a kutatás-fejlesztési tevékenység hazai helyzetéről	233

V.2.2. A kutatási szerződések gyakorlati problémái	239
V.2.3. A licenciaszerződések egyes kérdései	252
V.2.4. A know-how szerződésbeli jogok és kötelezettségek vizsgálata	261
V.2.5. A franchise szerződések vizsgálata	271
VI. Összegzés, javaslatok de lege ferenda	282
<i>VI.1. A vagyoni jogok sorsát meghatározó elméleti kérdések a szerzői jogban</i>	<i>282</i>
VI.1.1. Monista és dualista szemlélet a szerzői jogban	282
VI.1.2. A dualista szemlélet előnyei	284
VI.1.3. A szolgálati jogviszony jogintézmény elvi és gyakorlati kérdései	286
VI.1.4. Egyes szerzői jogi műfajok szabályozásának problémái	289
<i>VI.2.. Az iparjogvédelmi alkotások hasznosításának problémái</i>	<i>289</i>
VI.2.1. A szolgálati jogviszony szabályozásának problémái a találmányok körében	290
VI.2.2. A rövid határidők, határozatlan fogalmak problémája	290
VI.2.3. A szolgálati jogviszony és a közalkalmazotti-, köztisztviselői jogviszonyok közti különbségek	291
VI.2.4. A know-how létrehozása szolgálati jogviszonyban	292
VI.2.5. A szolgálati jogviszonyban létrehozott formatervezési minták problémái	292
VI.2.6. Egyes iparjogvédelmi szerződésekkel összefüggő javaslatok	294
VI.2.7. Az újítás szabályozásához kapcsolódó észrevételek	295
VII.1. Összefoglaló	297
VII.2. Summary	300
VIII. Hivatkozott irodalom	303
Felhasznált irodalom	310
Jogszabályjegyzék	318
Felhasznált bírói döntések jegyzéke	321

I.

Bevezető gondolatok

A művészeti, technikai alkotások az emberiség megjelenésével szinte egyidősek, azt azonban hogy őket, illetve megalkotóit speciális szabályokkal szükséges fédeni a jogfejlődés késői időszakában ismerték fel. Erre értelemszerűen akkor kerülhetett sor, amikor a művek másolása, illetve nem szerző általi eladása egyre gyakoribb lett. Itt lehet például megemlíteni a könyvnyomtatás elterjedését. A szellemi alkotások üzleti célokra történő felhasználása, illetve másolati lehetősége a XIX-XX. században jelentősen felgyorsult, s ennek megfelelően változott a jogi szabályozás is.

A szellemi alkotások védelmének joga ma a polgári jog önálló részterülete. Az alkotás, a teremtő emberi természet, mint az emberiség alapvető jellemvonása, az ember személyiségének meghatározó alkotóeleme, a jelentősen megváltozott gazdasági, társadalmi környezetben fokozott védelmet élvez.

A klasszikus művészeti ágak, az irodalom, a zene és a képzőművészet alkotásai mellett, egyre szélesedett az a kör, amely a szerzői jogvédelem alá került. Ide sorolható például a szoftver, a gyűjteményes műként védelmet élvező adatbázis, reklám melyeknek alkotás jellege nem vitás, s ezért a szellemi alkotások legszélesebb körű oltalmát biztosító jogintézmény, a szerzői jog védelme alatt kerültek elhelyezésre.

Az iparjogvédelem által oltalmazott alkotások szabályozási területe ugyancsak az alkotások oltalmát fogja át, de ennél szélesebb. Az iparjogvédelem által oltalmazott alkotások nem művészi, esztétikai megközelítést igénylő alkotásfajták, hanem tudományos–műszaki jellegű alkotások, amelyek tekintetében az alkotóhoz kötődés kevésbé szoros, tapasztalati tudáson alapuló értékelést igényel, hangsúlyozottan gyakorlatra orientált, gazdasági, vagyoni mozzanatai erősebben jelentkeznek. A műszaki alkotások védelmét szolgáló jogintézményen felül (pl. szabadalom) az iparjogvédelem területe átfogja a vállalat- és árujelzőkhöz fűződő érdekek oltalmát biztosító szabályokat.

Bizonyos különbség mutatható tehát ki a szerzői jog és az iparjogvédelem között abban a tekintetben, hogy a szerzői jog által védett alkotások esetén az individualitás, a szubjektív mozzanatok erőteljesebben jelentkeznek. A szerzői jog területe viszonylag homogénebb, következetesebben tükrözi a szabályozott jogviszonyoknak valódi szellemi alkotáshoz kötődését, bár az „igazi” szerzői alkotásokon kívül átfogja a

szabályozás a szerzői tevékenységgel „rokon” vagy azzal „szomszédos” tevékenységhez fűződő bizonyos érdekek oltalmát is.¹

A szellemi alkotások jogterületén az utóbbi időben jelentős változások történtek. Az anyagi viszonyok előtérbe kerülésével, a gazdaság megerősödésével, reflektorfénybe került az alkotó ember által létrehozott alkotások, a megalkotott mű gazdasági forgalomban történő részvételének jogi szabályozása.

Mindezen hatásra a jogterület újraszabályozásának lehettünk tanúi, a jogintézmények új jogszabályokban, a megváltozott elvárásoknak megfelelően kerültek szabályozásra. A változások szükségességének több oka volt. Elsősorban a rendszerváltás után kialakult gazdasági, társadalmi környezetben meghaladottá vált szabályanyagot kellett korszerűsíteni, másodsorban pedig a folytonosan, és egyre gyorsuló ütemben változó nemzetközi körülmények között a Magyar Köztársaságnak eleget kellett tennie számos nemzetközi egyezményben foglalt követelménynek, mindeközben különös figyelemmel kellett lenni az Európai Unió szervei által kibocsátott irányadó jogszabályokra, elvárásokra. Jogszabályainknak a megváltozott technikai, társadalmi környezetben olyan elvárásoknak kell megfelelnie, mint az információs társadalom által támasztott követelmények², alkalmazkodni szükséges a modern kor kutatásainak eredményeihez, például a biotechnológia vonatkozásában³. Napjainkban elmondhatjuk, hogy a jogterület újraszabályozása befejeződött, a minél teljesebb jogharmonizáció megteremtése a cél, amely kiegészítő módosításokat igényelhet.

A változások a legtöbb esetben előremutató jellegűek, koránt sincs szó azonban arról, hogy egy teljes mértékben leülepedett szabályanyaggal számolhat a gyakorlati szakember. A szellemi alkotások állandóan változó, dinamikusan fejlődő világában gyakran van szükség korszerűsítő változtatásokra. Ezen túlmenően a változó gazdasági, társadalmi viszonyok között támaszkodni lehet a joggyakorlat tapasztalati tudására, amely segít a joganyag vitatott kérdései kapcsán az útkeresésben. A jogharmonizációs kötelezettségek teljesítése során nem mindig volt figyelemmel a jogalkotó a hazai sajátosságokra, a hivatkozott gyakorlati tudásra, melyek a közeljövőben szintén változást eredményezhetnek, igényelhetnek a joganyagban.

Korábbi jogszabályainkban a jogelmélet más gazdasági viszonyok közt vizsgálta a választott jogterület intézményeinek érvényesülését. A piacgazdaságra áttért

1 Faludi Gábor: A szerzői jog és az iparjogvédelem belső korlátjai. Jogtudományi Közlöny 7/2006, 287. old.

2 Tattay Levente: Az információs társadalom és az EU INFOSOC irányelve, Magyar Jog 8/2004. 497. old.

3 Tattay Levente: A biotechnikai találmányok jogi oltalmáról szóló 98/44/EK irányelv, Magyar Jog 5/2005. 285. old.

kereskedelem elvárásai azonban jelentősen megváltoztak a szellemi alkotások jogi szabályozásával szemben. A feléledt piaci verseny miatt felértékelődtek az egyes jogintézmények vagyoni vonzatai, és a megváltozott körülmények között a hangsúly a megalkotott szellemi alkotások forgalomképességére, hathatós védelmére, illetve a hasznosítás jogi szabályozásának biztosítására helyeződött. Olyan intézményi formákat kellett keresni mind a jogvédelem, mind a felhasználás területein, melyek biztosítani tudják a jogosult alapvető érdekeinek érvényesülését, ugyanakkor hozzájárulnak ahhoz, hogy az alkotást a verseny során minél könnyebben, minél kevesebb korlátozás nélkül hasznosítani tudják.

Fentieket szem előtt tartva, vizsgálódásaim kiinduló pontjául a szellemi alkotások védelmének szabályanyagán belül egy olyan területet választottam, mely gyakorlati szemszögből mutatja meg a megváltozott szabályanyag megoldásait, egyben értékelő áttekintést is nyújt a joganyag jelenlegi szabályozási hiányosságairól, sajátosságairól.

Mindezen viszonyok vizsgálatakor a hangsúlyt a vagyoni jogok forgalmára fektettem, azaz arra, hogy milyen jogi szabályozás ad keretet az alkotások megszületésének, elterjesztésének és hasznosításának. Tekintettel arra a körülményre, hogy a vagyoni jogok forgalmának keretet adó valamennyi jogviszony tárgyalása meghaladná munkám kereteit, ezért tovább szűkítettem a témát, és a vagyoni jogok forgalma kapcsán azon jogviszonyokra koncentráltam, melyek nem kaptak kellő nyilvánosságot, illetve átfogó munka tekintetükben nem született. A további szűkítés eredményeképpen elsősorban a vagyoni jogok átruházását eredményező ügyletekkel foglalkoztam a szerzői jog területén, az iparjogvédelem vonatkozásában pedig az egyes alkotások létrehozását, hasznosítását szabályozó jogviszonyokat vizsgáltam.

A vagyoni jogok átruházása kapcsán bizonyos esetben azonos megoldás található a szellemi alkotások két nagy területén, így a munkaviszony keretében megalkotott szerzői művek vagyoni jogait csakúgy át lehet ruházni, mint az iparjogvédelmi alkotásokét.

Más tekintetben elkülönül egymástól a két terület. A szerzői jogban a vagyoni jogok átruházása csupán egyes műfajok esetében megengedett, így a szoftver-, az adatbázis-, a reklám műfajánál, míg más esetekben csak ezen jogok hasznosítása képzelhető el. Az iparjogvédelem területén viszont a vagyoni jogok hasznosítása valósítható csak meg. Univerzális eszközként a vagyoni jogok megszerzésére jogági szinten jelenleg a szolgálati jogviszony szolgál.

A szolgálati jogviszonynak számos előnye és hátránya lehet. Bizonyos értelemben hátrányként értékelhető a felek jogviszonyának kötöttsége, hiszen a munkaviszony

kapcsán egy külön törvény⁴, a Munka Törvénykönyve által részletesen szabályozott jogviszonyról van szó. Ugyanakkor, ami hátrány az egyik szempontból előny lehet a másik szempontból, azaz a jogszabályi előírások sok esetben támpontul, ezáltal védelemül szolgálhatnak a feleknek a vitás kérdések eldöntése során.

A munkaviszony keretében létrehozott szellemi alkotások esetében tehát egy sajátos kétarcú intézménnyel állunk szemben, mely kapcsán egyaránt alkalmazni kell a Munka Törvénykönyvének szabályait, és az adott szellemi alkotásra irányadó szabályok is megfelelően irányadóak lesznek.

Az előzőek alapján munkám szolgálati jogviszonnyal foglalkozó részében megpróbálok választ keresni arra a kérdésre, hogy meddig terjed a munkajog, és hol kezdődik a szerzői, iparjogvédelmi jog uralma a munkaviszony keretében alkotott szellemi alkotások létrehozásával kapcsolatban. Erre annál is inkább szükség van, mert a munkaviszonyban, munkaköri kötelezettség teljesítéseként létrejövő művek szerepe napjainkban jelentős.

A választott téma további megválaszolandó kérdése, hogy képes-e felvenni a versenyt piacgazdasági viszonyok között a szolgálati jogviszony mint a mű létrehozásának lehetséges jogi kerete, vagy pedig az időközben bekövetkezett változások esetleg más megoldásokat favorizálnak. A versenyképességet vizsgálva megpróbálok választ találni arra a kérdésre is, hogy melyek azok a vonásai a munkaviszonynak amik vonzóvá tehetik az üzletfelek számára a jogviszony létesítését.

Tekintettel arra, hogy a jogintézmény komoly történeti előzményekre tekint vissza, és jelenleg is jelentős számú munkavállalót érint, ezért mindenképpen szükségesnek láttam, hogy megvizsgáljam a munkajognak illetve a polgári jognak azon területeit, amelyek esetlegesen nem, vagy nem megfelelő módon szolgálják a szerződő felek, azaz a munkáltató és munkavállaló érdekeit.

A munkám további részében bemutatom azokat a szerződéseket, melyek szintén fontos szerepet játszanak a szellemi alkotások vagyoni jogainak kereskedelmi forgalmában, hasznosításában. Mindez a szerzői jog területén a felhasználási szerződés vázlatos bemutatását, az iparjogvédelem esetében, pedig a K+F jellegű szerződések szabályainak vizsgálatát jelenti. A szerzői művek hasznosításának keretet adó felhasználási szerződés szabályait az általam nagy tiszteletben tartott szakemberek⁵ jelentős részben feldolgozták, ezért ezen szerződés szabályozása tekintetében, részint

⁴ 1992. évi XXII. törvény

⁵ Gyertyánfy Péter, Faludi Gábor, Kovács László

terjedelmi, részint tartalmi okokból, a kötelelem fent megjelölt – szerzői művek hasznosítása - szempont szerinti rövid bemutatására szorítkozom.

Az egyes szerződéstípusok bemutatásakor a szolgálati jogviszonynak szenteltem nagyobb figyelmet, mert úgy vélem a jogelmélet részéről méltatlanul elhanyagolt területről van szó, amely a gyakorlati életben nagy szerepet játszik „napí” szinten is. A vagyoni jogok átruházására, hasznosítására irányuló többi szerződést az említett okok miatt rövidebben, célrátörőbben ismertetem, előrebocsátva, hogy ez nem jelent semmiféle privilégizált megkülönböztetést a szolgálati jogviszony javára, a továbbiakban ismertetett szerződések legalább annyira fontos kötelmei a szellemi alkotások jogterületének, azonban jogirodalmi feldolgozottságukat tekintve, az mondható, hogy ezek a jogviszonyok kiemeltebb figyelmet élveztek.

Mindezzel összefüggésben témámhoz jogforrásul szolgált az utóbbi évek hazai és külföldi szakirodalma, a megújult hatályos joganyag. Ezen új szabályok tárgyalásakor, tekintettel arra, hogy azon alapuló ítéletek még viszonylag kis számban születtek, több esetben támaszkodtam a korábbi szabályozás alapján született bírósi döntésekre. A hazai jogforrásokon és gyakorlati joganyagon túlmenően forrásul használtam még fel munkámhoz a nemzetközi jogalkotás által lefektetett szabályokat, melyek közül szelektálva elsősorban azokat a szerződéseket tartottam szem előtt, melyekhez hazánk is csatlakozott, így azok közvetlenül hatnak a magyar jogban. Továbbá hazánk Európai Unió csatlakozására figyelemmel, az Unió jogalkotásának irányelveit használtam fel, a kérdéses esetekben pedig, ahol kézenfekvőnek tűnt, az Unió tagországok jogalkotásának megoldásait. A nemzetközi jogforrások alkalmazása terén, bár néhány esetben rendelkezésemre állt magyar fordítás (pl. szoftver irányelv esetén), legtöbb esetben az eredeti idegen nyelven írt jogforrások szövegét fordítottam, melyek megtalálásához nagy segítségemre volt az Internet.

II.

Történeti áttekintés

II.1. A szerzői jogi szabályozás története

Hatályos jogi szabályozásunk alapján történő elemzés előtt bevezetesként bemutatom a jogterület korábbi szabályozását, azt, hogy hogyan rendezték szerzői művek hasznosításának egyes kérdéseit.

Az előzmények körében szólni kell a szerzői jog 1884-es, első kodifikációját megelőző, a szerzői művekre vonatkozó, partikulárisnak tekinthető rendelkezésekről. Ezeknek az elszórt szabályoknak az ismertetéséből képet kapunk a kodifikált szerzői jog előtörténetéről. Folytatva ezután a történeti áttekintést az 1884. évi XII. törvénycikkkel, majd az 1921. évi LIV. törvénycikkkel és ez utóbbinak a szocialista viszonyok közötti érvényesülésével, ezúton eljutva a nemrégiben szintén a történeti áttekintés jogszabályainak sorába került szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvényhez, valamint a végrehajtására kiadott 9/1969. (XII.29.) MM rendelethez, és az egyes felhasználási szerződéseket szabályozó további MM rendeletek szabályaihoz. Ezáltal teljes és átfogó képet kapunk a magyar szerzői jog történetéről.

II.1.1. Szerzői jogunk első nagy korszaka, az 1884. évi törvény előtti javaslatok

Az *első korszak* az 1884-et megelőző idők szerzői jogi jellegű szabályait foglalja magában. Az első említésre méltó esemény, amely a téma szempontjából jelentős 1584-re nyúlik vissza. Ekkor jelent meg Nagyszombaton királyi privilégiummal a Corpus Juris. Már akkor kizárólagos kiadási joggal rendelkezett a nagyszombati egyetem iskolakönyvek kiadására. A XV-XVI. században kibontakozó magyar nyomdaipar indukálta az 1793. november 3.-án megjelent 12157. számú királyi rendeletet, amely büntetés és kártérítés terhével tiltja a belföldi utánnyomást, kivéve, „ha valamely nyomdász a könyv példányainak elfogyása vagy azoknak fölötte magas ára miatt az utánnyomásra engedelmet kapna”.⁶

1844-ben a Kisfaludy Társaság kezdeményezésére elkészült a Szemere-féle javaslat, amelyet az országgyűlés elfogadott, de a király nem szentesített, így gyakorlati alkalmazására sem kerülhetett sor. A javaslat büntetőjogi szankciókat helyezett kilátásba a szerzői jog megsértőivel szemben.

⁶ Palágyi Róbert: A magyar szerzői jog zsebkönyve, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp. 1959. 32. oldal

Három évvel később, 1847-ben egy újabb javaslat készült. Ez volt a Jászay-féle törvényjavaslat, amelyből azonban – az ismert történelmi események miatt – szintén nem lett törvény. A szabadságharc leverése után az osztrák szabályozás érvényesült Magyarországon. 1853-tól volt hatályban az OPTK-hoz csatolt függelékbe foglalt 72. számú osztrák törvény (császári nyílt parancs), amely az irodalmi és művészeti tulajdonnak jogosulatlan közzététele, utánnyomása és utánkézése elleni védekezésről szólt. A védelem tárgya nem a könyv, hanem általában az írói mű. Kiterjedt a védelem a közzétételre és a nyilvános előadásra is. Ausztriával ellentétben nálunk a jogvédelem a büntető bíróság hatáskörébe került.

Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok csak egy lakonikus szabályt tartalmazott az irodalmi és művészeti alkotásokkal kapcsolatban, nevezetesen: „az ész szüleményei is oly tulajdont képeznek, mely a törvény oltalma alatt áll”.⁷ Ezzel a szellemi tulajdonjog alapján helyezte védelem alá a műveket, és ilyenformán egyfajta szerzői jogi megoldást választott a jogalkotó.⁸

A magyar törvényhozás első igazi szerzői jogi rendelkezéseit a Kereskedelmi törvényben (Kt.), az 1875. évi XXXVII. törvénycikkben találjuk. A hivatkozott jogszabály az 513-533. §-okban a kiadói ügyletet tárgyalja. A kiadói ügyletről szóló rendelkezések az 1884. évi illetve az 1921. évi szerzői jogi törvények idején is hatályban voltak, ezért részletesebb vizsgálatukra ott térek ki. Összefoglalóan értékelve a korszakot elmondható, hogy a fentebb említett törvényjavaslatok a mai értelemben vett szerzői jog fogalmának kialakulása előtt keletkeztek, gyakran még a kornak megfelelő tulajdonjogi megközelítést sem tették magukévá, csupán a kiadói szerződések kapcsán az utánnyomás tilalmáról rendelkeztek.

II.1.2. Az 1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról

Szerzői jogunk történetének *második korszaka*_1884-től kezdődik. A szerzői jogot egészében első ízben az 1884. évi XVI. törvénycikk kodifikálta Magyarországon. Ennek helyébe lépett az 1921. évi LIV. törvénycikk, amely a harmadik korszak nyitányát jelentette. Az 1884. évi XVI. törvénycikkről Kenedi Géza 1908-ban a következőképpen vélekedett: „Kétségtelen, hogy szerzői jogunk sok tekintetben már anakronizmus”.⁹ Ezt a kijelentést erősíti az a tény is, hogy Magyarország ekkor még nem tagja a Berni Uniónak, amely 1886. szeptember 09.-én jött létre, így nem élvezheti előnyeit sem. Noha

⁷ Ideiglenes Törvénykezési Szabályok 23. §

⁸ Dr. Faludi Gábor: A szerzői jog átruházhatósága a magyar szerzői jogban, Magyar Jog 3/1995. 146. old.

⁹ Kenedi Géza: A magyar szerzői jog, Bp. Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, 1908., 15. old.

Magyarországra nézve az egyezmény akkor még nem volt hatályos, a magyar állampolgárok szerzői műveire mégis alkalmazandóak akkor, ha azok első ízben az Uniós tagállamok egyikében jelennek meg, hiszen az egyezmény 3. cikke kimondja: „Azon szerzők, akik a szövetkező államok egyikének sem polgárai, de irodalmi vagy művész alkotásukat első ízben a szövetkező államok egyikében teszik vagy tétetik közzé, ezen műveik tekintetében ugyanazon védelemben részesülnek, melyet a berni egyezmény és annak jelen póthatározmányai biztosítanak”.¹⁰

A törvény rendelkezéseit vizsgálva kitűnik, hogy az előző korszak szellemi tulajdonjogi felfogásával szakítva a törvényhozó elismerte az önálló szerzői jogot. A törvény személyhez fűződő jogokról kifejezetten nem tesz említést, de ahogyan Kenedi írja: „...kizárólag a szerzőnek van joga közzétenni, sokszorosítani, elterjeszteni, előadni, vagy előadatni (a művet – értelmezés tőlem) és az ezekből származó hasznot élvezni. Továbbá joga van eme kizárólagos jogát egészében vagy részben akár élők közt, akár halál esetére másra átszállítani. A kizárólagossággal jár a más nyelvekre fordítás és a más műfajokba való átdolgozás joga is”¹¹ Ezt a felfogást tükrözi az 1884. évi XVI. törvény harmadik szakasza is.

Az 1884. évi XVI. törvéynél maradván kiemelendő, hogy nem található a jogszabály elején „általános rész”, hanem a korabeli jogi megoldás műfajtánként oldotta meg a szabályozást. Így az egymást követő fejezetek a következő címeket viselik: írói művek; zeneművek; színművek; zeneművek és zenés színművek nyilvános előadása; a képzőművészet alkotásai; a föld- és térképek, a természettudományi, mértani, építészeti, és más műszaki rajzok, ábrák; térképek.

II.1.3. Második szerzői jogi törvényünk az 1921. évi LIV. törvénycikk

Szerzői jogunk *harmadik korszakának* kezdőpontja 1921. Ebben az évben új szerzői jogi törvény született, az 1921. évi LIV. törvénycikk. Az új törvény megalkotását két fontos tényező tette szükségessé. Az egyik a szerzőtől elidegeníthetetlen személyhez fűződő jogok védelmének hiánya, a másik pedig az a tény, hogy Magyarország csatlakozott a Berni Uniós Egyezményhez, melyet az 1922. évi XIII. törvénycikk hirdetett ki. Az Egyezmény 4. és 6. cikkelyében szabályozott úgynevezett minimumjogok magasabb védelmi szintet nyújtottak, mint a belső jog, az Egyezmény alapján a külföldi szerzők szélesebb körű védelmet élveztek volna, mint a belföldiek.

¹⁰ Egyezmény az irodalom és művészet alkotásainak védelmére alakítandó nemzetközi szövetség tárgyában – 3. cikk

¹¹ Kenedi Géza: i.m. 25. old.

Az 1921. évi szerzői jogi törvénnyel kapcsolatban két fő kérdést kell megválaszolnunk. Mennyiben hasonlít az 1884. évi törvényhez? Milyen új rendelkezései vannak a korábbi szerzői joghoz képest? Az első kérdésre válaszolva elmondható, hogy változatlan a műfajonkénti kodifikációs szerkesztés; a szerzői jog a szerzőt illető kizárólagos jog, továbbá maradt a régi törvény azon szabálya is, mely szerint a szerzői jog átruházható élők között vagy halál esetére, korlátlanul vagy korlátozva. A második kérdésre válaszolva azt kell kiemelni, hogy egyrészt az átruházás szabályai részletesebbek, mert kiterjednek a jövőben alkotandó művek átruházására is, azaz az úgynevezett életmű szerződésre, másrészt kifejezetten utalnak az átruházás és a művön a szerző által végrehajtható változtatás viszonyára.

Fontos kérdés az átruházás terjedelmének értelmezése. Ezzel kapcsolatban a Kúria eseti döntésére hivatkozhatunk.¹² Ennek alapján a felperes zeneműkiadó a szerzőtől megvett minden jogot, beleértve a nyilvános előadások jogát is. Az alperes filmgyár a szerzőtől később megfilmesítési jogot szerzett. A bíróság az első, teljes körű átruházási szerződést úgy értelmezte, hogy a felperes csak a színházi nyilvános előadási jogot szerezte meg a szerzőtől, és így a megfilmesítési jog a szerzőnél maradt, tehát az alperes filmgyár jogszerűen szerezte meg azt. A szolgálati viszonyban alkotott művek kapcsán a Kúria kifejtette, hogy az a tény, hogy a művet a szolgálati viszony alapján át kell adni, nem jelenti azt, hogy a szerzői jog a munkaadóra száll át.¹³

A jogátruházás tehát lehet kizárólagos, vagy nem kizárólagos. Nagy szerepe volt ebben a kérdésben is a bírói gyakorlatnak, mely szerint: „az ellenkezőnek kikötése hiányában az átruházást kizárólagosnak kell tekinteni, kivéve, ha az eset körülményei a feleknek ellenkező akaratára engednek következtetni.”¹⁴ Mindezek alapján a kizárólagos jogszerző a saját nevében léphet fel a szerzői jog bitorlása címén akár a szerzővel szemben is, míg a nem kizárólagos jogszerző csak a szerző külön felhatalmazásával.

Amint korábban jeleztem nóvum az 1884. évi törvényhez képest a jövőben alkotandó művekre kötendő átruházási szerződések szabályozása. Az 1921. évi törvény 3. §-sa szerint ugyanis a szerzői jogot a jövőben alkotandó műre nézve is át lehet ruházni.

A másik jelentős újdonság a személyhez fűződő jogok megjelenése az írott magyar jogban, a Berni Unió Egylemény római felülvizsgálata nyomán kihirdetett 1931. évi XXIV. törvénycikkkel. Ennek gyakorlatát a Kúria alakította ki, amikor kimondta, hogy

¹² Kúria P.I. 4536/1925.

¹³ Kúria P.I. 5577/1930. sz. ítélete

¹⁴ Kúria P.I. 2614/1934. sz. ítélete

még a szerzői jog átruházása esetén is a szerzőnél maradnak a szerzői minőség elismerésére, a név feltüntetésére való jog és a torzítás megtiltásának joga. Ez utóbbi jog a védelmi időn belül marad fenn, és a szerző illetve jogutódjai élhetnek vele.¹⁵ Kimondta a Kúria azt is, hogy az átruházás útján jogszerző a szerző beleegyezése nélkül nem változtathat a művön, kivéve amikor az élet felfogása szerint feltehető, hogy a szerző hozzájárulását meg nem tagadja.¹⁶

Szólni kell egy szerzői jogi reformkísérletről is. Balás P. Elemér, az Igazságügyminisztérium törvény-előkészítő osztályának tagja 1934-ben készített egy olyan törvénytervezetet, amelyből ugyan törvény nem lett, de amelyből az 1969-es, korábbi szerzői jogi törvényünk igen lényeges megoldási elemeket átvett. Az előremutató javaslat szerint a szerzői jogi törvénynek az általános szabályokra kell épülnie a művek és értékesítések taxatív felsorolása helyett. Ez azt jelenti, hogy a szerzői jog bármilyen alkotásra és bármilyen értékesítésre kiterjed, a közérdekű korlátozás kivételével. Megadja Balás P. Elemér – szerzői jogunk történetében először – a szerző fogalmát is javaslatában, miszerint szerző az, aki szellemi alkotást saját szellemi tevékenységével hozott létre. Ezzel némileg ellentmondónak látszik Balás P. Elemér azon nézete, mely szerint a film szerzője a vállalkozó.

II.1.4. A tervutasításos rendszer hatásai

A szerzői jogok fejlődésének *negyedik korszakát* az 1921. évi törvény tervutasításos rendszer keretei között történő alkalmazása jelenti. Az 1921. évi szerzői jogi törvény ugyanis 1969-ig volt hatályban. A kapitalista viszonyok között született törvény hogyan funkcionálhatott a szocialista érában? Nem zavarta-e a szerzői jog átruházhatósága a tervutasításos rendszert? A kérdésekre válaszolva elmondhatjuk, fennmaradt az átruházás intézménye, de megjelentek a szerzőbarát álláspontot képviselő felhasználásról rendelkező jogszabályok, amelyek rögzítik, hogy az értékesítésre irányadó szerződéseknek melyek a kógens tartalmi elemei, és a szerzőt meghatározott értékesítések esetén milyen díj illeti meg. Az átruházásokkal összefügg az, hogy a jogszerző szervezetek körét az államosítások útján behatárolták, a szerzői jogdíjak mértékének jogszabályi meghatározása pedig a magánszemélyek jövedelemszerzésének ellenőrizhetőségét szolgálta. Azon szerződések közül, amelyeket a szerzők a törvény által védett jogaik értékesítése céljából kötöttek a legjelentősebbek: a kiadói ügyletekről, a

¹⁵ Kúria P.I. 348/1932. sz. ítélete

¹⁶ Kúria P.I. 4065/1929. sz. ítélete

színházak nyilvános előadásáról szóló, a filmesítés jogáról, a zeneművek színpadon kívüli nyilvános előadásával összefüggő szerződések.

A kiadói szerződést szabályozó Kereskedelmi törvénybeli rendelkezések továbbra is hatályban voltak, bár ezt kiegészítő illetve módosító rendelkezések is megjelentek. Ilyen volt a 98/1951. (IV.21.) MT számú rendelet. Fő eltérés a korábbi szabályozástól, hogy a kiadó nem köteles a művet többszörözni és forgalomba helyezni, ha ezt bármilyen okból nem kívánja, bár a szerző a maga részéről eleget tett a szerződéses kötelezettségének. A tankönyvek szerzői jogdíjait a 2/1959. (I.18.) MM. számú rendelet szabályozta.

A tervutasításos rendszerben kollektív szerződések már nem léteztek, a jogszabályi háttér is hiányzott, így a gyakorlat alakította ki ezen típusú szerződések tartalmát. Az egyes konkrét szerződésekben szabályozták, hogy a színház kizárólagos előadási jogot kap-e, vagy adhat-e szerző más színházaknak is előadási jogot, mikor köteles a művet előadni a színház, meddig kell azt műsoron tartani. Jellemző volt ezen szerződések kikötéseire, hogy a színházak csak ritkán és kisebb változtatást engedtek a művön, a színház a szerzővel egyetértésben osztotta ki a szerepeket. Részletesen szabályozták a szerződésekben a szerző elállási jogát. A szerzői jogdíj mértéke a nemzetközi gyakorlat szerint alakult, a bruttó jegybevétel 10 %-át tette ki. Ha több szerzője volt a műnek, ők együttesen részesedtek a tíz százalékban.

II.1.5. Az 1969. évi III. törvény

Ezzel elérkeztünk a szerzői jog hazai fejlődésének *ötödik szakaszához*, melyet a közelmúltban hatályon kívül helyezett a szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény fémjelez. A hatályos szabályozást közvetlenül megelőző törvény utódával, az 1999. évi LXXVI. szerzői jogi törvénnyel szoros összefüggésben áll, sok tekintetben ahhoz hasonló szabályozást tartalmaz a kort jellemző sallangokkal.

A politika által átítatott jogrendszernek megfelelően szerzői jogunk ezen korszakában a legfontosabb szabályok törvényben voltak lefektetve, azonban ezt szervesen kiegészítette a törvény végrehajtásáról szóló alacsonyabb jogalkotói szinten elhelyezkedő 9/1969. (XII.29.) MM rendelet, többek között ez a szabály tartalmazta példálózó jelleggel a szerzői műfajok felsorolását, ezen túlmenően a felhasználási szerződések egyes típusaira a törvény körülvevő szatelit rendeletek (12 rendelet) tartalmaztak szabályozást. A piacgazdaság szabályai nem érvényesülhettek, mert a szerzőket megillető jogdíjak mértékét külön jogszabályok rendezték. A jogdíjakat szabályozó rendeletekkel kapcsolatban elmondható, hogy eleinte a szerzők érdekeit szolgáló szabályozás az ország gazdasági helyzetének változásával egyre inkább kezdte

elveszíteni érdekvédő jellegét és a díjazási rendszer korlátjává vált egészen odáig, hogy az utóbbi időkben már nem is alkalmazták őket, hiszen a megrendült gazdasági helyzetben, a fizetőeszköz növekvő inflálódása mellett a jogalkotás nem győzte követni a gyakorlatot.

A rendkívül sok jogszabályban lefektetett joganyag nagymértékben nehezítette azok alkalmazhatóságát, a felhasználási szerződések közös szabályainak megalkotása ezért aktuális kérdéssé nőtte ki magát.

Az 1969. évi III. törvény a monista felfogás talaján állt. Bár a bírói döntések kerültek a törvény tárgyi hatályának részletező elemzését a Legfelsőbb Bíróság egyik példaértékű döntésében¹⁷ rámutatott arra, hogy a jogszabály alapján szerzői jogi védelemben részesül minden olyan mű, amelynek formáján az alkotó szellemi tevékenységéből fakadó eredetiség jegyei felismerhetők, függetlenül attól, hogy az alkotás milyen esztétikai értékelést vált ki.¹⁸ A gyakorlat tehát nem az alkotás és az azt felhasználó, illetve befogadó közötti kapcsolatra helyezte a hangsúlyt, hanem a szerző és a mű közötti viszony kreatív jellegét kívánta meg. Ennek alapján közvetlen felhasználásra önmagában nem alkalmas alkotások is szerzői jogi védelemben részesülhettek: a gyakorlat a számítógépi programfejlesztő folyamat tekintetében megállapította, hogy e folyamat egyes elkülöníthető szakaszai is létrehozhatnak olyan önálló alkotásokat, amelyek külön szerzői jogi oltalomban részesülhetnek. A hivatkozott döntés¹⁹ az oltalmazott művek körébe vonta az eredetiséggel rendelkező részműveket is, ha azok önálló, kreatív gondolati tartalmat hordoztak.

Bár korábbi törvényünk már a monista felfogást juttatta érvényre, annyiban követte 1921. évi elődjét, hogy a részletszabályok az egyes szerzői műfajok sajátosságaihoz voltak igazítva. Az 1921. évi LIV. törvénycikk, a szerző vagyoni jogainak meghatározásánál azt a megoldást alkalmazta, hogy taxatív módon, az egyes műfajoknál külön-külön fogalmazta meg a szerző jogait, vagyis, hogy milyen felhasználáshoz van szükség a szerző engedélyére. Az 1969. évi törvény ún. generálklauzulát alkalmazott, amely kimondta, hogy a mű mindennemű felhasználásához meg kell szerezni a szerző hozzájárulását, kivéve azokat az eseteket, amikor a törvény ez alól felmentést ad.

A hatályos szabályozással megegyezően ezen jogszabály alapelve is az volt, hogy a vagyoni jogok egésze nem idegeníthető el, a szerző csak egyes felhasználási jogokat

¹⁷ BH1980. 332.

¹⁸ BH 1990.420

¹⁹ BH1993. 545.

engedhet át. A vagyoni jogok egészének átszállása egyetlen esetben következhetett be, mégpedig a szerző halálával.

A szolgálati jogviszonnyal kapcsolatban fontos kiemelni, hogy a hatályos szabályozástól eltérően a munkáltató a vagyoni jogokat csupán a munkaviszony által meghatározott körben szerezte meg, és csak működési körén belül gyakorolhatta.²⁰

II.2. Az iparjogvédelem egyes jogintézményeinek történeti áttekintése

Az iparjogvédelem területének történetét a szerzői jogtól eltérő tematikában szükséges tárgyalni, hiszen nem egy törvény tartalmazza egységesen a szabályanyagot általános és különös szabályokra bontva, hanem különálló jogintézményekről beszélhetünk, melyek szabályozása a kezdetektől elkülönült.

Az iparjogvédelmi jogintézményeket tehát szükséges elkülönülten kezelni. Indokolja ezt a történeti fejlődésen túl az egyes jogintézmények önálló szabályozást igénylő jellege is, mert bár az intézményi szabályozások kapcsán több hasonló megoldással találkozhatunk, azok – az adott intézmény jellege miatt - alapvetően különböznek egymástól.

Ílymódon az iparjogvédelmi jogintézmények történeti bemutatását nem időbeli szakaszokra bontom, hanem az egyes intézmények szabályozásának alakulását mutatom be lineárisan. A bemutatás során elsősorban a megjelölt téma szempontjából fontos szabályok - szolgálati, hasznosítási jogviszony szabályozása - vizsgálatára törekszem, mellőzve ezzel a teljesség igényét.

Fontos továbbá, hogy azon jogintézmények történeti fejlődését tekintem át, melyekkel művemben részletesen foglalkozom, így a védjegyek és mikroelektronikai félvezetők topográfiajának történeti bemutatásától eltekintek.

E helyütt szükséges felhívnom dolgozatom azon sajátosságára a figyelmet, hogy bár időközben hatályon kívül helyezésre kerültek az újítás jogintézményére vonatkozó jogszabályi rendelkezések, tekintettel azonban, hogy a gyakorlatban az újítás alkalmazott intézmény, ezért tárgyalására és elemzésére nem a történeti részben, hanem a szolgálati jogviszony keretén belül megalkotott iparjogvédelmi alkotások szabályozásánál térek ki.

II.2.1. A szabadalmi jog hazai szabályozásának története

A szabadalom egyidős az emberiséggel, jogi szabályozására azonban csak meglehetősen későn került sor. Az első törvények a XVIII. század végén születtek Amerikában és Nyugat-Európában. Hazánkban a szabadalmi jogot szabályozó első

²⁰ 1969. évi III. törvény. 14. § (1) bekezdés

jogszabályok az 1810. január 10., majd 1820. december 8. napján kihirdetett osztrák nyílt parancsok voltak, ezeknek az osztrák rendelkezéseknek a hatályát a magyar helytartótanács 1822. augusztus 21.-én kiterjesztette, így közvetett módon e rendelkezések tekinthetők. Ezeket követte az 1832. augusztus 13.-án kibocsátott osztrák törvény, a Privilegion Patent Gesetz. A magyar országgyűlés felszólalt ugyan az osztrák jognak ilyen alkotmányértő módon magyar joggá alakítása ellen, végül azonban a kereskedelmi társaságokról szóló törvény szentesítette a fennálló jogállapotot.²¹

Az 1967. évi kiegyezés kapcsán kötött osztrák-magyar vám- és kereskedelmi szövetség a szabadalmak ügyét Ausztria és Magyarországra nézve egységesen rendezte akként, hogy akár Ausztriában, akár Magyarországon jelentett be valaki találmányt szabadalmaztatásra, szabadalmat csak akkor nyerhetett, ha ahhoz mindkét ország illetékes minisztere hozzájárult.

Az első önálló magyar törvény, az 1875. évi XXXVII. törvény-cikk, melyben a szolgálati találmány szabályozásának alapjai már fellelhetőek. Előzménynek a törvény-cikk 6. §-sa tekinthető, mely szerint „állami vagy magánalkalmazásban álló személyek részére az alkalmazást adó állam kormánya vagy a magánvállalat felszólalása esetében megtagadandó a szabadalom engedélyezése, ha a bejelentőnek alkalmazásából, vagy hivatalos állásából folyó teendője volt, vagy a szerződés kötelezte őt arra, hogy szakértelmét olyan gyártási eljárások vagy ipari termékek feltalálására használja fel, mint aminőre a szabadalmat kéri. Ilyen esetekben az államkormány, illetve a magánvállalat jogosítva van a szabadalmat a bejelentés visszavonásáról, vagy elutasításáról vett értesítéstől 30 napon belül az első bejelentéstől számítandó elsőbbséggel maga részére igénybe venni.”

Az 1885-ös szabadalmi törvényt több módosítás követte. A szabadalmak hasznosítására vonatkozó szabályozást azonban ezek a módosítások nem érintették.

A rendszerváltást követően a szabadalom intézményi szabályozása rendeleti szintre szállt le, ami egyben gyakori újraszabályozást is jelentett. A háborút követő szabályozások kapcsán a cél a munkaviszonyban történő létrehozás lett, a jogalkotó igyekezett kizárni minden más lehetőséget a szabadalom létrehozására. Ennek köszönhetően hosszú ideig a jogintézmény története összefonódott az újítással, mint alacsonyabb szintű alkotások védelmének jogi szabályozásával.

A következő állomást a több mint két évtizedig hatályban lévő 1969. évi II. törvény jelentette. Ez a jogszabály jelentő előrelépést jelentett, hiszen a szabadalmi jog szabályai

²¹ 1840. évi XVIII. törvény 66. §

önállóan, külön törvényben kaptak helyet. E törvény – sallangjai ellenére – mérföldkő a magyar szabadalmi jog életében, hiszen gyökeres változást hozott az addigi, elszórt, partikulárisnak mondható szabályozáshoz képest.

A változásokat a törvény címében is jelezi, mely a találmányok szabadalmi oltalmáról kíván szólni. Mindez azt jelenti, hogy a szabadalom intézménye, mely a gazdaság működéséhez elengedhetetlenül szükséges, ismét annak részese lett. Továbbra is azonban a tervgazdálkodási rendszer keretében.

A találmány törvényi meghatározásának továbbra is maradtak pontatlan elemei, azonban alapvetően alkalmazhatónak bizonyult. Az új megfogalmazásban szabadalmazható találmány minden új, haladást jelentő, műszaki jellegű megoldás, amely a gyakorlatban alkalmazható.²² A fogalmi elemek közül a haladó jelleg, a műszaki jelleg, gyakorlati alkalmazhatóság pontatlannak mondható, azonban a jogalkalmazó gyakorlat számára kapaszkodót jelentett, sikerült kialakítani a főbb ismérveket.

A törvény azonban az adott társadalmi, gazdasági viszonyok között csak felemásan működhetett. A tervgazdálkodás, a túlsúlyos állami tulajdon és a hiánygazdaság viszonyai között a szabadalmak szerepe elsősorban arra korlátozódott, hogy a hatóság által kiállított "fizetési bizonylatként" szolgáljanak a feltalálók munkabéren felüli díjazásához.

A törvény hatályba lépést követően hazánk részese lett számos nemzetközi egyezménynek, szükségessé vált a hazai és a nemzetközi szabályok összehangolása, egy a nemzetközi sztenderdeknek megfelelő szabadalmi szabályozás megalkotása. A szabadalmi oltalom gazdasági rendeltetését csak korszerű és a nemzetközi igényeknek megfelelő szabályozás alapján tölthette be eredményesen. A szabadalmi törvény újraalkotásának egyik indoka és egyben célja ezért az volt, hogy az oltalom közgazdasági szerepét a lehető legteljesebb mértékben kibontakoztató jogi háttérrel teremtsen.

II.2.2. A használati mintaoltalmi szabályozásunk jogtörténeti forrásai

A Magyar Királyi Szabadalmi Bíróság egy 1940-ben kelt határozatában arra panaszkodott, hogy a „kis találmányok” jogvédelmére alkalmas használati mintaoltalom hiányában „kénytelen” szabadalmat adni egy megoldásra: „a vizsgált igénypont tárgyát szabadalmazhatónak kellett tekinteni, mert a harisnyánál a gumifülek alkalmazásának célszerű hatása van..., és mert e célszerű megoldás törvényes intézkedés hiányában mintaoltalommal védhető.”²³

²² 1969. évi II. tv. 1. §

²³ A Magyar Királyi Szabadalmi Bíróság Bejelentési Osztályának 4173/1940: S-17529. számú határozata a Szabadalmi Közlöny 1941. évi Mellékletei: Bp. 1941., 117-118. oldal

Magyarországon a használati mintaoltalom intézménye rövid történeti múlttra tekint vissza. Az iparjogvédelmi szakirodalomban már többen²⁴ is felvetették a használati mintaoltalom bevezetésének szükségességét. A Magyar Királyi Szabadalmi Bíróság tagjai – Schilling Zoltán, Mayer Géza és Szmertnik István – pedig a használati mintaoltalomról szóló rendelet tervezetének kidolgozásáig is eljutottak 1943-ban. A rendelettervezet – amelynek hatályos joggá válását a történelmi körülmények akadályozták meg – indokolása szerint „az új és eredeti műszaki megoldások tekintélyes csoportja esetében a megoldás találmányi színvonala vagy közgazdasági jelentősége vagy mindkettő nem elég nagy arra, hogy a megoldásnak hosszan tartó, tág oltalmi körű, de aránylag drága és eléggé hosszadalmas eljárással megszerezhető szabadalmi oltalom megfelelhessen.”²⁵

Mindezen események után csak meglehetősen később 1991. szeptember 2.-i ülésnapján fogadta el az Országgyűlés a használati minták oltalmáról szóló jelenlegi is hatályos törvényünket.

II.2.3. A formatervezési mintaoltalom hazai jogi szabályozásának története

Az első momentum a jogintézmény történetében az 1858-ban kiadott császári nyílt parancs volt, mely angol minta alapul vételével született. Az ennek alapján kiadott, a mintaoltalmat a legutóbbi 1978-as törvényerejű rendeletig rendező 107/709. számú kereskedelmi ügyi miniszteri rendelet gyakorlatilag ezen nyílt parancs alapul vételével született. A miniszteri rendeletben található fogalmi meghatározás kifejezetten az ornamentális kialakításokat részesítette oltalomban, a technikai fejlődésnek köszönhetően a fogalmi kör hiányosságait a korabeli bírósági gyakorlat foltozhatta. Ezen időszak legfontosabb nemzetközi jogi szabálya a Párizsi Unió Egyezmény (1883) és a német mintaoltalmi törvény (Geschmarkgesetz-1886).

A második világháborút követően a tervezés erősen kettévált a funkcionális és a kifejezetten az eladás céljából „áramvonalasított” ál-formatervezett termékekre. A szocialista jogelmélet hatására, a szocreál stílus biztosítására filozofikus tartalmú használhatósági kritérium került a törvényekbe. A szocialista modellt a szovjet mintatörvény, az 53/1965. MT számú rendelet jelentette, mely „műszakilag is korszerű” kialakításokat részesített oltalomban. Ez jelentette az alapját az 1978-as törvényerejű rendelet rendeltetésszerű használatot nem akadályozó kialakításokra vonatkozó előírásának.

²⁴ Világhy Miklós: i.m 94., 97. old.

²⁵ A találmányi szabadalmakról szóló törvény és a használati minták oltalmáról szóló rendelet tervezete; Szerkesztették: Schilling Zoltán, Mayer Géza, Szmertnik István: Magyar Szabadalmi Bíróság, 1943.; a rendelet 1. §-ához fűzött indokolás

A hatályos szabályozást megelőzően formatervezési jogunkat az ipari minták oltalmáról szóló 1978. évi 28. törvényerejű rendelet fémjelezte. A törvényrendelet értelmében oltalomban részesülhet az ipari termék külső formája, ha új és a törvényi feltételeknek megfelel. A törvényi feltételek nem voltak túlságosan szigorúak, akkor nem részesülhetett az alkotás oltalomban, ha a termék rendeltetésszerű használatát hátrányosan befolyásolta, kizárólag a termék műszaki megoldásának vagy rendeltetésének a következménye volt, korábbi elsőbbségű mintaoltalom tárgyával egyezik, vagy ahhoz az összetéveszthetőség hasonlított, hasznosítása jogszabályba vagy társadalmilag elfogadott erkölcsi szabályba ütközött, kivéve, ha a jogszabály csak a termék forgalmát korlátozta. A jogintézmény fogalmában található ipari jelző a termék műszaki jellegére utalt. A törvényerejű rendelet a mintaoltalmat öt évre adta meg, melyet egy alkalommal további öt évre lehetett meghosszabbítani. A Magyar Szabadalmi Hivatal eljárásában az államigazgatási eljárás szabályait kellett alkalmazni.

Az ipari minták hasznosítására kötött szerződés szabályait két szakaszban foglalta össze a rendelet. Gyakorlatilag a felekre, illetve a jogalkalmazásra bízva a részletszabályok kidolgozását. Az EK időközben napvilágot látott irányelve és rendelete új definíciót adott az összetett termékre, a molekuláris termékre és kizárta a kapcsolódó elemeket. A mintaoltalom feltételei szubjektivizálódtak, „felpuhult” az újdonság követelmény. A mintaoltalom tárgyára vonatkozóan hangsúlyosan utal az indokolás a kézműipar beleértettségére. Az új fogalomrendszer teret enged a formán túli sajátosságok figyelembe vételére, amit várhatóan a hazai joggyakorlat csak a későbbiekben fog kihasználni.

III.

Nemzetközi kitekintés, az Európai Unió jogalkotása, jogharmonizáció

A témakör tárgyalását azokkal a nemzetközi jogszabályokkal az ismertetésével folytatom, melyek az utóbbi időben jelentős hatással voltak a hazai jogfejlődésre. Bemutatásuk nélkül a hatályos szabályozás kevésbé lenne érthető és követhető, valamint ismertetésükkel érzékelhetővé válnak azok a tendenciák, melyek az Európai Unió jogalkotásában érzékelhetők. Az ismertetés elején két dolgot szükséges kihangsúlyozni. Egyrészt azt, hogy csupán a legutóbbi évek anyagát mutatom be, így jelezve, hogy léteznek korábbi kiemelkedő nemzetközi egyezmények, elsősorban a hatályos szabályozás alapjául vett Európai Unió joganyagot mutatom be. Másrészt megjegyzendő, hogy témám szempontjából a legtöbb jogszabály csak érintőleges szerepet játszi, erre tekintettel bemutatásuk során csak a legfontosabb tudnivalók közlésére szorítkoztam.

III.1. Szerzői jogi szabályozásunkat meghatározó Európai Unió Irányelvek

Mára elmondható, hogy a szerzői és szomszédos jogok szabályozásában is elindult, sőt komoly eredményeket ért el a jogharmonizációs folyamat. Természetesen valamennyi európai országnak megvan a maga területi szerzői jogi szabályozása. Ezek a szabályok azonban mára az Unió tagországaiban több ponton egységesek, hiszen eleget tettek a számos szerzői jogi irányelvben foglalt harmonizációs kötelezettségeknek.²⁶

Az Alapszerződések mellett különös jelentőséggel bírnak a szerzői és szomszédos jogi tárgyú irányelvek, amelyek elsődlegesen a technikai fejlődés következtében kerültek megalkotásra, s ezzel korlátozva a tagországok belső jogalkotási hatáskörét (ld. a fentebb idézett 295. cikke az EK Szerződésnek)

A mai napig hat, a tagországokra kötelező szerzői és szomszédos jogi irányelv született.²⁷ Az Irányelvekben foglaltakról az egyes jogintézmények tárgyalásakor még lesz

²⁶ Tattay Levente: Az európai jogharmonizáció és a szellemi alkotások újraszabályozása Magyarországon, *Közjegyzők Közlönye* 1/2005, 8. oldal

²⁷ Az Európai Közösségek Tanácsának 1991. május 14-i, 91/250 (EGK) számú Irányelv a számítógépi programok jogvédelméről; Az Európai Közösségek Tanácsának 1992. november 19-i A 92/100 (EGK) számú Irányelv a bérbeadás és a haszonkölcsönbe adás jogáról, továbbá egyes szomszédos jogokról a szellemi tulajdon területén; Az Európai Közösségek Tanácsának 1993. szeptember 27-i 93/83 (EGK) számú Irányelve a műhold útján történő sugárzásra és a vezeték útján történő továbbközvetítésre alkalmazandó egyes szerzői és szomszédos jogi szabályok összehangolásáról; Az Európai Közösségek Tanácsának 1993. október 29-i 93/98 (EGK) számú Irányelve a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejének harmonizációjáról; Az Európai Parlament és a Tanács 96/9 számú Irányelve az adattárak

szó, most azokat a legfontosabb eredményeket kívánom bemutatni e szabályok közül, melyek meghatározó jelentőséggel bírnak az egyes jogterületekre nézve.

A továbbiakban tehát a hat irányelv egyes rendelkezéseit mutatom be. Előljáróban rögzíteni kívánom, hogy a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 113. §-a kimondja, hogy a törvény a Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai között társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás tárgykörében, a megállapodást kihirdető 1994. évi I. törvény 3. §-ával összhangban az Európai Közösségek fentebb, a II. pontban hivatkozott és az alábbiak szerint részletesen elemzett irányelveivel összeegyeztethető szabályozást tartalmaz.

III.1.1. Az Európai Közösségek Tanácsának 1991. május 14-i, 91/250 (EGK) számú Irányelv a számítógépi programok jogvédelméről

A számítástechnika rohamos fejlődése már az 1980-as évek végére olyan méreteket öltött, amely alapjaiban határozta meg a Közösség országainak mindennapi életét. A szabályozás azonban ezen a területen a nemzeti jogrendszerek eltérőségét mutatta, s *"A számítógépprogramok részére a tagállamok jogszabályai szerint nyújtott jogvédelem eltérései a számítógépprogramokat illetően közvetlen és negatív hatással vannak a közös piac működésére, és az ilyen eltérések még fokozódhatnak, mivel a tagállamok e tárgyban új jogszabályokat vezetnek be."*²⁸

Az irányelv rendelkezéseivel a szerzői jogi törvényünk VII. fejezet harmonizál, s figyelembe veszi a nemzetközi multilaterális egyezményeket is, melyek közül az irányelv a Berni Uniós Egyezményre történő utalást tartalmazza. Az irányelv - hivatkozva a Berni Unióra - kimondja, hogy a számítógépprogramokat mint irodalmi műveket kell védelemben részesíteni. Egzakt fogalmat ugyanakkor nem határoz meg az irányelv sem - ahogy a magyar törvény sem - de mind pozitív, mind negatív oldalról utal fogalmi elemekre. *"A Szoftver Irányelv ugyan fogalom-meghatározást nem ad, de részletes "természetrajzi" leírást tartalmaz."*²⁹ Pozitív megközelítésben a védelem kiterjed:

- a számítógépprogram bármilyen formában történt rögzített megjelenésére
- de csak akkor, ha eredeti, azaz a szerzőjének saját szellemi terméke;

jogi védelméről; Az Európai Parlament és Tanács 2001/29/EK Irányelve az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról

²⁸ az Európai Gazdasági Közösség Tanácsának 91/250 EKG számú Irányelve a számítógépprogramok jogvédelméről, Preambulum, EK Hivatalos Lap: L/122 szám 42 oldal

²⁹ A szerzői jogi törvény magyarázata, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest 2000. 283. oldal

- a számítógépprogramokat előkészítő tervezési anyagra³⁰.

Negatív megközelítésben azt mondja ki az irányelv, hogy nem részesülhetnek szerzői jogi jogvédelemben a számítógépprogram bármely elemének, köztük az interfésznek is alapját képező ötletek és elvek³¹. "A "kétsége" elkerülése érdekében a Szoftver Irányelv is leszögezi, hogy csak a számítógépi program megjelenési formája (expression) áll védelem alatt"³²

A szerzőség kérdésében az irányelv úgy foglalt állást, hogy mind természetes személy, mind azok egy csoportja - s ha a tagállamok lehetővé teszik - jogi személy is lehet a szoftver szerzője.

A szoftver szerzőjének személyét illetően az irányelv eshetőlegesen megengedő szabályt tartalmaz. Közös művek esetén az irányelv úgy rendelkezik, hogy a kizárólagos jogokat a szerzők egyetemlegesen gyakorolják³³. Elismeri az irányelv is a munkaviszonyban alkotott szoftverek létjogosultságát³⁴ azzal a megszorítással, hogy valamennyi gazdasági (vagyon) jog kizárólagos jogosultjának a munkáltatót jelöli meg, lehetővé téve azonban az eltérő szerződéses rendelkezéseket.³⁵

Viszonylag részletes szabályozást tartalmaz az irányelv a szerző vagyoni jogait illetően, különbséget téve a között, hogy egyes felhasználási cselekmények a szerzőket kizárólagos jelleggel illetik-e meg, vagy az ő hozzájárulásuk nélkül is megengedettek ezen cselekmények. A szerzőnek kizárólagos joga van a szoftver részben vagy egészben történő tartós vagy ideiglenes reprodukálására, fordításra, átdolgozásra, nyilvános terjesztésre és bérbeadásra. Nem szükséges azonban a jogbirtokos engedélye biztonsági másolat készítéséhez, a program működésének megfigyeléséhez, a vizsgálatához teszteléséhez.³⁶

Az irányelv egyik legfontosabb eleme a dekompiláció (visszafejtés)³⁷, kimondva, hogy a szerző engedélye nem szükséges a kód olyan többszörözéséhez vagy fordításához, amely elengedhetetlen az önállóan megalkotott szoftvernek más

³⁰ az Európai Gazdasági Közösség Tanácsának 91/250 EKG számú Irányelve a számítógépprogramok jogvédelméről, 1. Cikkely

³¹ az Európai Gazdasági Közösség Tanácsának 91/250 EKG számú Irányelve a számítógépprogramok jogvédelméről, 1. Cikkely (2) bekezdés

³² A szerzői jogi törvény magyarázata, KJK-KERSZÖV Üzleti és Jogi Kiadó Kft., Budapest 2000., 283. oldal

³³ az Európai Gazdasági Közösség Tanácsának 91/250 EKG számú Irányelve a számítógépprogramok jogvédelméről, 2. Cikkely

³⁴ az Európai Gazdasági Közösség Tanácsának 91/250 EKG számú Irányelve a számítógépprogramok jogvédelméről, 2. Cikkely (3) bekezdés

³⁵ Fézer Tamás: Az Európai Unió szerzői jogának sajátos vonásai. Collega. Szakmai folyóirat joghallgatók számára 1/2003, 87. old.

³⁶ az Európai Gazdasági Közösség Tanácsának 91/250 EKG számú Irányelve a számítógépprogramok jogvédelméről, 4. és 5. Cikkely

³⁷ az Európai Gazdasági Közösség Tanácsának 91/250 EKG számú Irányelve a számítógépprogramok jogvédelméről, 6. Cikkely és a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 60. § (1)-(3) bekezdés

szoftverekkel való együttes működtetéséhez szükséges információ megszerzése érdekében, ha az alábbi három feltétel teljesül:

- a felhasználási cselekményeket a jogszerű felhasználó vagy a szoftver példányának felhasználására jogosult más személy, vagy az ő megbízottjuk végzi;
- az említett személyi kör számára az együttes működtetéshez szükséges információ nem vált könnyen hozzáférhetővé;
- ezen felhasználási cselekmények a szoftvernek azokra a részeire korlátozódnak, amelyek az együttes működtetés biztosításához szükségesek.

III.1.2. Az Európai Közösségek Tanácsának 1992. november 19-i a 92/100 (EGK) számú Irányelv a bérbeadás és a haszonkölcsönbe adás jogáról, továbbá egyes szomszédos jogokról a szellemi tulajdon területén

A szerzők és a szomszédos jogi jogosultak számára a műveik és teljesítményeik bérbeadásának és haszonkölcsönbe adásának jogát és az ehhez kötődő méltányos díjazásra való jogosultságot kimondó irányelvet a magyar szerzői jogba az 1994. évi VII. és az 1999. évi LXXXVI. törvénnyel vettük át maradéktalanul. *"A tagállamok ... kötelesek biztosítani a szerzői művek eredeti műpéldányai és másolatai, továbbá a 2. Cikkely (1) bekezdésében meghatározott védelem tárgyai³⁸ bérbeadása és haszonkölcsönbe adása engedélyezésének vagy megtiltásának jogát."*³⁹

Az irányelv meghatározza a bérbeadás fogalmát, értve ezalatt a határozott időre történő használatba adást közvetlen vagy közvetett gazdasági, vagy kereskedelmi előny érdekében, míg a haszonkölcsön fogalma alatt a közönség számára nyitva álló intézmény útján határozott időre történő használatba adást, amely sem közvetlenül, sem közvetetten nem irányul gazdasági vagy kereskedelmi előny megszerzésére⁴⁰.

Az irányelv külön rendelkezést tartalmaz a szerzői jogokkal szomszédos jogokra vonatkozóan a bérbeadásra és a haszonkölcsönbe adásra, kimondva, hogy a bérbeadás és a haszonkölcsönbe adás engedélyezésének és megtiltásának kizárólagos joga megilleti

³⁸ a szomszédos jogi teljesítmények

³⁹ az Európai Közösségek Tanácsának 92/100 számú EGK Irányelve a bérbeadás és haszonkölcsönbe adás jogáról, továbbá egyes szomszédos jogokról a szellemi tulajdon területén 1. Cikkely 1. pont

⁴⁰ az Európai Közösségek Tanácsának 92/100 számú EGK Irányelve a bérbeadás és haszonkölcsönbe adás jogáról, továbbá egyes szomszédos jogokról a szellemi tulajdon területén 1. Cikkely 2. és 3. pont

az előadóművészt előadása rögzítésein, a hangfelvételgyártót hangfelvételén, a filmgyártót a film első rögzítésén filmje eredeti műpéldánya és másolatai tekintetében.⁴¹

A szomszédos jogok körében mind az előadóművészeknél, mind a hangfelvétel és a film előállítók jogainak körében a terjesztés jogát nevesíti a törvény, a filmek esetében külön említve a nyilvánosság részére történő haszonkölcsönbe adást⁴², a hangfelvétel előállítók esetében utalva arra, hogy a hangfelvétel forgalomba hozott példányainak nyilvános haszonkölcsönbe adásához, bérbeadásához a hangfelvétel előállítójának valamint az előadóművésznak a hozzájárulása is szükséges⁴³. Nem tartozik a szabad felhasználás körébe a számítógépi programok, a filmalkotások és a hangfelvételen szereplő művek példányainak haszonkölcsönbe adása, ehhez a jogosultak engedélye szükséges.

Alapelvei szinten rögzíti még az irányelv - elidegeníthetetlen jogként aposztrofálva - a méltányos jogdíjra való jogot a bérbeadás vonatkozásában, hangsúlyozva, hogy ezen igényről sem a szerzők, sem az előadóművészek nem mondhatnak le, de megengedve, hogy a jogdíj iránti igényeket a közös jogkezelő szervek útján érvényesítsék, lehetőséget adva a tagállamoknak az erre vonatkozó részletszabályok nemzeti szinten történő kidolgozására.⁴⁴

III.1.3. Az Európai Közösségek Tanácsának 1993. szeptember 27-i 93/83 (EGK) számú Irányelve a műhold útján történő sugárzásra és a vezeték útján történő továbbközvetítésre alkalmazandó egyes szerzői és szomszédos jogi szabályok összehangolásáról

Ezen irányelv teljes mértékű átvételére az 1994. évi VII. törvénnyel és az 1996. évi I. törvénnyel került sor, melynek következtében megtörtént "*a hagyományos műsorsugárzás szerzői jogi szabályozásának kiterjesztése a műholdas műsorszórára és a saját műsorok vezetékes (kábeltelevíziós) továbbítására.*"⁴⁵

Az irányelv - és vele összhangban a magyar szabályozás is a szerző vagyoni jogairól szóló III. fejezetében a mű nyilvánossághoz közvetítésének joga, mint felhasználási mód alatt - meghatározza a sugárzás három formájának fogalmát. E szerint műhold útján történő sugárzásnak minősül, ha a sugárzott műsor a nyilvánosság körében közvetlenül

⁴¹ az Európai Közösségek Tanácsának 92/100 számú EGK Irányelve a bérbeadás és haszonkölcsönbe adás jogáról, továbbá egyes szomszédos jogokról a szellemi tulajdon területén 2. Cikkely

⁴² a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 73. § (1) bekezdés d) pont, 76. § (1) bekezdés b) pont és a 82. § (1) bekezdés b) pont

⁴³ a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 78. § (1) bekezdés

⁴⁴ az Európai Közösségek Tanácsának 92/100 számú EGK Irányelve a bérbeadás és haszonkölcsönbe adás jogáról, továbbá egyes szomszédos jogokról a szellemi tulajdon területén 4. Cikkely

⁴⁵ Dr. Kiss Zoltán: Szerzői jogok az Európai Unióban, Cég és Jog 2000/9, 46. oldal

fogható, azaz ha a rádió- és televízió-szervezet felelősségével és ellenőrzése alatt műsort hordozó jeleket juttatnak el műholdhoz, majd onnan a Földre megszakítatlan közvetítés útján azzal a céllal, hogy a jeleket a nyilvánosság vehesse.⁴⁶

Kódolt sugárzásnak minősül, ha a sugárzott műsor dekódolására szolgáló eszközöket a nyilvánosság számára a rádió- és televízió-szervezet, vagy a vele való megállapodás alapján más személy szolgáltatja,⁴⁷ míg vezeték útján történő sugárzás a más Tagállamból eredő, a nyilvánosság számára közvetlen vételre szánt, vezeték, vagy rádió-televízió hullámok, illetve műhold útján történő műsorátvitelnek a nyilvánosság számára közvetlen vételi céllal vezeték, vagy mikrohullámú rendszer útján történő egyidejű, változtatás nélküli és megszakítatlan továbbközvetítése. Ezt a fogalmat azonban a magyar törvény nem részletezi, csupán a sugárzásra vonatkozó szabályokat rendeli alkalmazni a vezeték útján történő továbbközvetítésekre is.⁴⁸

Az irányelv a sugárzás minden egyes fajtájánál a szerzőt megillető vagyoni jogokra helyezi a hangsúlyt, s kimondja, hogy a szerzőt illeti meg az a kizárólagos jog, hogy a művét sugárzással a nyilvánosság számára közvetítse, illetve erre másnak engedélyt adjon, érte ezalatt azt az esetet is, amikor úgy teszik a nyilvánosság számára hozzáférhetővé a művet, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg, továbbá beleértve az ismételt sugárzást lehetővé tevő rögzítést is, valamint a sugárzással való továbbközvetítést is.⁴⁹ A szerzőt természetesen valamennyi esetben díjigény illeti meg.

Az irányelv 8. Cikkelye akként rendelkezik, hogy a tagállamok kötelesek biztosítani, hogy ha területükön más Tagállamból eredő műsorokat vezeték útján továbbközvetítenek, az alkalmazandó szerzői és szomszédos jogokat betartsák, és a továbbközvetítés egyfelől a szerzői jogosultak és szomszédos jogtulajdonosok, másfelől a vezetékes továbbközvetítést végző szervezetek között létrehozandó egyedi, vagy

⁴⁶ az Európai Közösségek Tanácsának 93/83 számú EGK Irányelve a műhold útján történő sugárzásra és a vezeték útján történő továbbközvetítésre alkalmazandó egyes szerzői és szomszédos jogi szabályok összehangolásáról, 1. Cikkely 2. a) pont és a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 26. § (2) bekezdés

⁴⁷ az Európai Közösségek Tanácsának 93/83 számú EGK Irányelve a műhold útján történő sugárzásra és a vezeték útján történő továbbközvetítésre alkalmazandó egyes szerzői és szomszédos jogi szabályok összehangolásáról, 1. Cikkely 2.c) pont és a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 26. § (4) és (5) bekezdés

⁴⁸ az Európai Közösségek Tanácsának 93/83 számú EGK Irányelve a műhold útján történő sugárzásra és a vezeték útján történő továbbközvetítésre alkalmazandó egyes szerzői és szomszédos jogi szabályok összehangolásáról, 3. Cikkely és a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 26. § (7) bekezdés

⁴⁹ az Európai Közösségek Tanácsának 93/83 számú EGK Irányelve a műhold útján történő sugárzásra és a vezeték útján történő továbbközvetítésre alkalmazandó egyes szerzői és szomszédos jogi szabályok összehangolásáról, 2. Cikkely és a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 26. § (1), (6) és (8) bekezdés, 28. § (1) bekezdés

kollektív megállapodás alapján történjen. A továbbközvetítői szervezet azonban a gyakorlatban képtelen lenne minden egyes, a továbbközvetítésben szereplő műre önállóan engedélyt kérni, ezért az irányelv 9. Cikkelye bevezeti a közös jogkezelést. Ennek a követelménynek a magyar szabályozás úgy tesz eleget, hogy a továbbközvetítéshez a szerző hozzájárulását megadottnak tekinti, ha a továbbközvetítő szervezet az irodalmi és zenei művekkel kapcsolatos szerzői jogok közös kezelését végző szervezetnek a megállapított díjat befizetett.⁵⁰

III.1.4. Az Európai Közösségek Tanácsának 1993. október 29-i 93/98 (EGK) számú Irányelve a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejének harmonizációjáról

Az irányelv megalkotásával a szerzői vagyoni jogok védelmi idejét 50 évről 70 évre, míg a szomszédos jogok védelmi idejét 20 évről 50 évre emelte fel az irányelv, figyelemmel a Berni Unió Egyezmény ilyen tartalmú rendelkezéseire. *"Olyan magas szintű védelem megteremtése érdekében, amely megfelel a belső piac követelményeinek, és ugyanakkor jogi környezet megteremtése igényének, amely az irodalmi és művészeti alkotás harmonikus fejlődéséhez vezet a Közösségben, a szerzői jog védelmét összehangoltan a szerző halála után 70 évben kell megállapítani, vagy attól számítva 70 évben, hogy a mű jogszerezően hozzáférhetővé vált a közönség számára, a kapcsolódó jogokra vonatkozóan pedig azon eseménytől számított 50 évben, amely a védelmi idő kezdetét jelenti."*⁵¹ Nyomatékosan hangsúlyoznunk kell azonban, hogy ezen védelmi idők kizárólagosan a szerzők és egyéb jogosultak vagyoni jogait érintik hiszen *"A jelen irányelv nem érinti a tagállamok azon rendelkezéseit, amelyek a morális jogokat szabályozzák."*⁵²

Az irányelv 1. Cikkelye az ismert szerzőjű művek, az ismeretlen szerzőjű művek és a speciális fajtájú művek esetén a 70 éves védelmi idő számítására vonatkozó szabályokat rögzíti - külön kiemeli azonban a 6 Cikkely, hogy ugyanígy minősülnek azok a fényképek is, amelyek eredetiek abban az értelemben, hogy azok a szerző saját szellemi alkotásai - mely szabályoknak a magyar szerzői jogi törvény 31. §-a mindenben megfelel az alábbiakban ismertettek szerint. Egy - a tartalmat nem érintő - szabályozásbeli különbségre lehet azonban a figyelmet felhívni. Míg az irányelv külön cikk úgy fogalmaz minden egyes határidőre nézve, hogy *"a jelen irányelvben megállapított határidőket azon*

⁵⁰ a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 28. § (2) bekezdés

⁵¹ az Európai Közösségek Tanácsának 93/98EGK számú Irányelve a szerzői jog és egyes ahhoz kapcsolódó jogok védelmi idejének összehangolásáról, preambulum (11) bekezdés, EK Hivatalos Lap: L/290 szám 9. oldal

⁵² az Európai Közösségek Tanácsának 93/98 EGK számú Irányelve a szerzői jog és egyes ahhoz kapcsolódó jogok védelmi idejének összehangolásáról, 9. Cikkely

eseményt követő év január 1-jétől kell kiszámítani, amely azokat indokolja;⁵³ addig a magyar szabályozásban minden egyes speciális határidő számításnál külön-külön nevesítésre kerül a "követő év január 1-jétől" kitétel.

Az irányelv szabályozását párhuzamos jelleggel bemutatva az alábbiak jellemzik:

a) társszerzők műve esetén az irányelv szerint a védelmi időt a legtovább élő szerző halálától kell számítani;

b) részletekben történő nyilvánosságra hozatal esetén az irányelv szerint a védelmi idő azon időponttól kezdődik, amikor a mű a közönség számára jogszerűen hozzáférhetővé vált, s a védelmi időt minden részletre vonatkozóan külön-külön kell számítani; az Szejt. szerint az első nyilvánosságra hozatal évét részenként kell számítani;

c) az irányelv szerint az olyan művek esetében amelyekre vonatkozóan a védelmi időt nem számították a szerző vagy szerzők halálától, és amelyek jogszerűen nem váltak hozzáférhetővé a közönség számára a létrejöttüktől számított 70 éven belül, a védelem megszűnik; az Szejt. szerint pedig ha a védelmi időt nem a szerző, illetve az utóljára elhunyt szerző vagy szerzőtárs halálától kell számítani, és a művet a létrehozását követő év első napjától számított hetven éven belül nem hozzák nyilvánosságra, a mű a továbbiakban nem részesülhet szerzői jogi védelemben.⁵⁴

A szomszédos jogok körében is fontos szabályok sorakoznak:

a) az irányelv szerint az előadók jogai az előadás időpontja után 50 évvel megszűnnek, de ha az előadásról készített felvétel publikálásra kerül, ettől az időponttól számít az 50 év;

b) az irányelv szerint a hanglezemelő előállítóinak jogai a rögzítéstől számított 50 évig, de ha ez idő alatt jogszerűen közönség számára megjelentetik, akkor a közléstől számítva 50 évig részesülnek védelemben;

c) az irányelv szerint a film első rögzítésének produceri jogai a rögzítéstől számított 50 évig, ha ez alatt az idő alatt a közönség számára jogszerűen előadják, akkor az előadástól számított 50 évig részesülnek védelemben;

⁵³ az Európai Közösségek Tanácsának 93/98 EKG számú Irányelve a szerzői jog és egyes ahhoz kapcsolódó jogok védelmi idejének összehangolásáról, 8. Cikkely

⁵⁴ az Európai Közösségek Tanácsának 93/98 EKG számú Irányelve a szerzői jog és egyes ahhoz kapcsolódó jogok védelmi idejének összehangolásáról, 4 Cikkely valamint az Szejt. 32. §

d) vezetékes, vezeték nélküli, illetve műholdas sugárzás esetén a műsorszóró szervezetek jogai az irányelv alapján az adás első közvetítésétől számított 50 évig.⁵⁵

Az irányelv 5 Cikkelye szerint a tagállamok védelemben részesíthetik a köztulajdonná vált művek kritikai és tudományos publikációit. Az ilyen jogok védelmének maximális ideje 30 év azon időponttól számítva, amikor a publikációk első közzététele történt. Ezen rendelkezést a tagállamoknak nem kell kötelező erővel átvenniük, a magyar szerzői jogi törvény sem tartalmaz ezzel harmonizáló rendelkezést.

Értelemszerűen nem került átvételre a magyar szerzői jogi törvénybe az irányelv 10. Cikkely (1) bekezdése, mely szerint ha valamely tagállamban már folyamatban van olyan védelmi határidő, amely hosszabb, mint az irányelv által előírt megfelelő határidő, akkor az említett védelmi idő nem rövidül meg az irányelv következtében. Magyarországon hosszabb védelmi idő, mint az irányelvben rögzített sem a szerzői művek, sem a szomszédos jogi teljesítmények vonatkozásában nem áll fenn, ezért nem bír relevanciával az irányelv ezen szakasza.

Ugyancsak nem került átvételre a 10. Cikkely (2) bekezdése, mely szerint az irányelvben rögzített határidőket kell figyelembe venni mindazon művekre, amelyek az irányelv nemzeti jogba történő átültetésének időpontjában legalább egy tagállamban védelem alatt állnak a nemzeti előírások szerint. Ez a rendelkezés is abba a körbe tartozik, amelyről a szerzői jogi törvény kommentárja a következőket írja: "*... vannak az EK irányelveknek olyan rendelkezései is, amelyek értelemszerűen csak a Közösség egységes piacán alkalmazhatóak, ezért nincs is még megfelelőjük az Szt.-ben.*"⁵⁶

III.1.5. Az Európai Parlament és a Tanács 96/9 számú Irányelve az adattárak jogi védelméről

Az irányelv az adattár fogalmát ekként határozza meg: "*Az Irányelv alkalmazásában adattár önálló művek, adatok vagy egyéb anyagok meghatározott rendszer vagy módszer alkalmazásával elrendezett gyűjteménye, amelyhez elektronikus vagy más úton egyedileg hozzá lehet férni.*"⁵⁷ Ha tehát az adattár szerzői műveket, vagy azok részleteit tartalmazza, vagy olyan adatokat, amelyek bár maguk nem szerzői művek, de az elrendezésük egyedisége alapján

⁵⁵ az Európai Közösségek Tanácsának 93/98 EKG számú Irányelve a szerzői jog és egyes ahhoz kapcsolódó jogok védelmi idejének összehangolásáról, 3 Cikkely, valamint az Szt. 84. §

⁵⁶ A szerzői jogi törvény magyarázata, KJK-KERSZÖV Jogi és üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000. 508. oldal

⁵⁷ az Európai Parlament és a Tanács 96/9 számú Irányelve az adattárak jogi védelméről, I. fejezet I. Cikkely 2. pont

önálló szellemi alkotásnak minősülnek, akkor terjed ki az adattárakra a szerzői jogi védelem. Abban az esetben, ha az adattárak szerzői műnek nem minősülő olyan adatokat tartalmaznak, melyek összerendezése nem igényel különösebb kreativitást, akkor az ilyen adattárak nem szerzői jogi, hanem egy ennél alacsonyabb szintű védelemben részesülnek, melynek időtartama 15 év. A kétféle védelem közötti elhatárolást Dr. Kiss Zoltán az alábbiak szerint világítja meg: *"... az adatbázishoz vezető szellemi és anyagi investíció egy ponton túl "átbillenti" az adathalmazt a jogi oltalmat élvező művek körébe."*⁵⁸

Az irányelv mindezt úgy fogalmazza meg, hogy *"szerzői jogi védelem alatt áll az olyan adattár, amely tartalmának kiválasztása vagy elrendezése folytán a szerző saját szellemi alkotása. A védelem nem függ semmilyen más jellemzőtől."*⁵⁹ Ha a védett tárgy körét akarjuk meghatározni, akkor megállapítható, hogy az irányelv egyaránt védelemben részesíti az adatbázis elrendezését és annak tartalmát is.

A szerzőt megillető vagyoni jogok tekintetében az irányelv az alábbi körben ad kizárólagos jogot a szerzőnek az adattár felhasználására, illetve a felhasználás engedélyezésére:

- a) ideiglenesen vagy tartósan, bármely eszközzel és bármely formában, egészben vagy részben történő többszörözés;
- b) fordítás, feldolgozás, átdolgozás vagy bármely más módon való megváltoztatás;
- c) nyilvánosság számára történő terjesztés, átruházott másolatok tekintetében a Közösségen belüli tulajdon átruházások ellenőrzésének joga;
- d) nyilvánossághoz közvetítés, a nyilvánosság számára képernyőn való megjelenítése, nyilvános előadása;
- e) a lefordított, feldolgozott, átdolgozott vagy bármilyen más formában megváltoztatott adattár többszörözése, terjesztése, nyilvánossághoz közvetítése, a nyilvánosság számára képernyőn való megjelenítése vagy nyilvános előadása.⁶⁰

A szerzőt megillető kizárólagos jogok korlátai közül az irányelv nevesíti azt, hogy nem szükséges a szerző engedélye az adattár vagy annak másolata jogszerű felhasználó általi előadásához (jelenlévő közönség számára érzékelhetővé tételéhez, illetve bármely

⁵⁸ Dr. Kiss Zoltán: Az adatbázisok védelme: az adattárak előállítói és felhasználói, Cég és Jog 2002/1-2, 25. oldal

⁵⁹ az Európai Parlament és a Tanács 96/9 számú Irányelve az adattárak jogi védelméről, II. fejezet III. Cikkely 1. pont

⁶⁰ az Európai Parlament és a Tanács 96/9 számú Irányelve az adattárak jogi védelméről, II. fejezet, 5. Cikkely

olyan módon történő felhasználásához, amelynek célja az adattár tartalmához való hozzáférés és annak rendeltetésszerű felhasználása.)⁶¹

Az irányelv nevesíti a kimásolás jogát, azaz a másolat készítése útján történő többszörözést, és az újrahasznosítást, azaz a nyilvánosság számára való hozzáférést terjesztéssel, illetve oly módon, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg.⁶² Ezen jogok az előállítót abban az esetben is megilletik, ha az adatbázis tartalmának jelentéktelen részét másolják ki vagy hasznosítják újra, feltéve ha ez ismételten és rendszeresen történik, és ha ez sérelmes az adatbázis rendes felhasználására vagy indokolatlanul károsítja az adatbázis előállítójának jogos érdekeit.⁶³ Az adatbázis egyes példányainak a nyilvánosság részére történő haszonkölcsönbe adásához nem szükséges az adatbázis előállító engedélye, ugyanis a terjesztés a szerzői jogi törvény 84./A § (2) bekezdése értelmében csak az adatbázispéldány tulajdonjogának átruházása útján történő forgalomba hozatalra, a behozatalra és az adatbázispéldány bérbeadására vonatkozóan igényli az előállító hozzájárulását.

III.1.6. Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK Irányelve az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról

Az információs társadalom különböző szociális, társadalmi és kulturális vonatkozásai megkövetelték a termékek és szolgáltatások sajátos tartalmi adottságainak figyelembevételét. A szerzői jog és szomszédos jogok harmonizációjának a magas szintű védelemből kell kiindulnia, tekintve hogy ezek a jogok elengedhetetlenek a szellemi alkotáshoz. Az általuk nyújtott védelem hozzájárult az alkotó tevékenység fenntartásához és fejlődéséhez a szerzők, az előadóművészek, az előállítók és a fogyasztók, valamint a kultúra, az ipar és a nagyközönség érdekében. A szellemi tulajdon ennek megfelelően a tulajdon részeként nyert elismerést.⁶⁴

Ahhoz, hogy a szerzők és előadóművészek a jövőben is alkotó és művészi tevékenységet folytathassanak, műveik felhasználásáért megfelelő díjazásban kell, hogy részesüljenek ugyanúgy, mint a producerek annak érdekében, hogy a művek pénzügyi hátterét biztosítani tudják.⁶⁵ Az olyan termékek előállítása, mint a hangfelvételek, a filmek vagy a multimédia-termékek, illetve az olyan szolgáltatások nyújtása, mint a

⁶¹ az Európai Parlament és a Tanács 96/9 számú Irányelve az adattárak jogi védelméről, II. fejezet, 6. Cikkely, 1. pont

⁶² a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 84./A § (1) bekezdése

⁶³ a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 84./A § (3) bekezdés

⁶⁴ 2001/29/EK Irányelv indokolása (7) bekezdés

⁶⁵ Milassin László: Az Európai Unió információs irányelve, Leviatán 2. kötet, 2005. 157. old.

lehívásra történő hozzáférhetővé tétel, jelentős befektetést igényelnek. A megfelelő díjazás biztosításához, illetve a befektetés kielégítő mértékű megtérüléséhez a szellemi tulajdonjogok megfelelő szintű védelme vált szükségessé.

Az irányelv tárgya elsősorban a szerzői jog és a szomszédos jogok védelme a belső piac keretében, különös tekintettel az információs társadalomra. A tagállamok biztosítják a közvetett vagy közvetlen, ideiglenes vagy tartós, bármely eszközzel vagy formában, egészben vagy részben történő többszörözés engedélyezésének, illetve megtiltásának kizárólagos jogát:

- a) a szerzők számára műveik tekintetében;
- b) az előadóművészek számára előadásaik rögzítése tekintetében;
- c) a hangfelvétel-előállítók számára hangfelvételeik tekintetében;
- d) a filmek első rögzítése előállítói számára filmjeik eredeti és többszörözött példányai tekintetében;
- e) a műsorsugárzó szervezetek számára műsoraik rögzítése tekintetében függetlenül attól, hogy a műsor közvetítése vezeték útján vagy vezeték nélkül történik, ideértve a kábelen keresztül vagy műhold útján történő közvetítést is.⁶⁶

A tagállamok a szerzők számára kizárólagos jogot kell biztosítani műveik vezetékes vagy vezeték nélküli nyilvánossághoz közvetítésének engedélyezésére, illetve megtiltására, beleértve az oly módon történő hozzáférhetővé tételt is, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg.

A tagállamok a szerzők számára kizárólagos jogot biztosítani műveik eredeti vagy többszörözött példányai adásvétellel vagy más módon megvalósuló nyilvános terjesztésének engedélyezésére, illetve ennek megtiltására.

A terjesztési jog nem merül ki a Közösségen belül a mű eredeti vagy többszörözött példánya tekintetében, kivéve, ha annak első eladását vagy tulajdonjogának más módon való első átruházását a Közösségen belül a jogosult vagy az ő hozzájárulásával más végezte.⁶⁷

A tagállamok megfelelő jogi védelmet biztosítani a hatásos műszaki intézkedések olyan megkerülése ellen, amelyet olyan személy hajt végre, aki tudja, vagy kellő gondossággal mellett tudnia kellene, hogy cselekményének célja a műszaki intézkedés megkerülése.

A tagállamok megfelelő jogi védelmet biztosítani

⁶⁶ 2001/29/EK Irányelv 2. cikk

⁶⁷ 2001/29/EK Irányelv 4. cikk

a) a hatásos műszaki intézkedés megkerülése céljából kínált, reklámozott, illetve forgalmazott, vagy

b) a hatásos műszaki intézkedés megkerülésén kívül számottevő gazdasági jelentőséggel vagy céllal nem rendelkező, vagy

c) elsősorban a hatásos műszaki intézkedés megkerülésének lehetővé tétele, illetve megkönnyítése céljából tervezett, gyártott, átalakított, vagy szolgáltatott

eszközök, termékek vagy alkatrészek, illetve ilyen tartalmú szolgáltatások előállítása, behozatala, terjesztése, eladása, bérbeadása, értékesítési vagy bérbeadási célú reklámozása, valamint kereskedelmi célú birtoklása ellen.⁶⁸

A tagállamok az irányelvben foglalt jogok és kötelezettségek megsértése esetére megfelelő szankciókról és jogorvoslatokról rendelkeznek, továbbá minden szükséges intézkedést megtesznek e szankciók és jogorvoslatok alkalmazásának biztosítása érdekében. Az előírt szankciók hatékonyak, arányosak és visszatartó erejűek kell, hogy legyenek.⁶⁹

III.2. Európai Unió jogszabályok az iparjogvédelem területén

III.2.1. Szabadalmi jogunkat meghatározó EU normák

Szabadalmi jogunk szabályozásában a közelmúltban jelentős változások történtek, a technika és a tudomány kihívásainak megfelelően szükség volt a növényfajták, valamint a biotechnológiai találmányok oltalmának szabályozására. Meg kellett teremteni az összhangot az európai szabadalommal is. E területek szabályozása több Európai Unió rendelettel történt, melyek alapvetően határozták meg a törvénymódosítás irányát.

Szükséges előrebocsátani azonban, hogy a hatályos szabályozást meghatározó Irányelvek nem kapcsolódnak közvetlenül a témához, bemutatásuk során ezért csak a legfontosabb tudnivalók ismertetésére szorítkoztam.

III.2.1.1. Az Európai Parlament és a Tanács 98/44/EK Irányelve a biotechnológiai találmányok jogi oltalmáról

A biotechnológia és a génmanipuláció egyre fontosabb szerepet játszanak számos iparágban, és a biotechnológiai találmányok oltalma minden bizonnyal alapvető jelentőséggel bír a Közösség iparának fejlődése szempontjából. Az egyes tagállamok törvényeiben és gyakorlatában a biotechnológiai találmányok jogi oltalmát illetően

⁶⁸ 2001/29/EK Irányelv 6. cikk

⁶⁹ 2001/29/EK Irányelv 7. cikk

különbségek mutatkoztak, ezek az eltérések akadályozták a kereskedelmet, megnehezítve ezáltal a belső piac működését. Az Európai Parlament elutasította az egyeztetőbizottság által jóváhagyott, az Európai Parlament és a Tanács biotechnológiai találmányok jogi oltalmáról szóló irányelvének közös szövegtervezetét⁷⁰, ezért az Európai Parlament és a Tanács úgy döntött, hogy szükséges a biotechnológiai találmányok jogi oltalmának tisztázása.

Az Irányelv alapvető elvként szögezi le, hogy a biotechnológiai találmányok jogi oltalma nem teszi szükségessé az egyes tagállamok szabadalmi jogszabályai helyébe lépő önálló jogszabály megalkotását, mivel a biotechnológiai találmányok jogi oltalmának alapját lényegében továbbra is a tagállamok szabadalmi jogszabályai képezik, azzal, hogy azokat alkalmassá kell tenni vagy bizonyos esetekben ki kell egészíteni annak érdekében, hogy megfelelő módon lehessen eljárni az olyan – biológiai anyagot felhasználó – technológiai fejlesztések esetében, amelyek megfelelnek a szabadalmazhatóság feltételeinek.⁷¹

Az európai szabadalmi jogban (Müncheni Egyezmény) nincs olyan tilalom vagy korlátozás, amely eleve kizárná a biológiai anyag szabadalmazhatóságát, ezért azt a tagállamoknak állampolgáraik számára biztosítani kell. Fontos elvként szögezi le az Irányelv, hogy a biológiai anyag szabadalmazhatósága nem teheti legálissá az általánosan tilalmazott – közrendbe, közérkölcsebe ütköző genetikai kísérleteket (ember csírvonalába történő beavatkozást, klónozást stb.).⁷²

Az Irányelv alkalmazásában biológiai anyag bármely olyan – genetikai információt tartalmazó – anyag, amely önmagában képes a szaporodásra vagy biológiai rendszerben szaporítható.⁷³ A jogszabály értelmében az új, feltalálói tevékenységen alapuló és iparilag alkalmazható találmány szabadalmazható akkor is, ha biológiai anyagból álló vagy azt tartalmazó termékre, vagy olyan eljárásra vonatkozik, amelynek révén biológiai anyagot állítanak elő, dolgoznak fel vagy alkalmaznak.⁷⁴

Nem részesülhetnek szabadalmi oltalomban

- a) a növényfajták és az állatfajták;
- b) a növények vagy állatok előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárások.⁷⁵

⁷⁰ HL C 68., 1995.3.20., 26. o.

⁷¹ 98/44/EK (8) bekezdés

⁷² 98/44/EK (40) bek.

⁷³ 98/44/EK 2. cikk (1) bek. a)

⁷⁴ 98/44/EK 3. cikk

⁷⁵ 98/44/EK 4. cikk

Kialakulásának és fejlődésének egyetlen szakaszában sem lehet szabadalmazható találmány tárgya az emberi test, sem pedig az emberi test bármely részének pusztán felfedezése, ideértve valamely gén szekvenciájának vagy részszekvenciájának felfedezését is. Az emberi testből izolált vagy valamely műszaki eljárással más módon előállított rész, ideértve a gén szekvenciáját vagy részszekvenciáját is, szabadalmazható találmány tárgya lehet akkor is, ha az ilyen rész szerkezete megegyezik valamely természetben előforduló rész szerkezetével.

A találmány nem részesülhet szabadalmi oltalomban, ha kereskedelmi célból történő hasznosítása a közrendbe vagy a közérkölcsebe ütközne; a hasznosítás nem tekinthető közrendbe vagy közérkölcsebe ütközőnek pusztán azért, mert az valamely jogszabállyal ellentétben áll.

Ha a nemesítő nem tudja megszerezni vagy hasznosítani a növényfajta-oltalom tárgyát egy korábbi szabadalom megsértése nélkül, kérelmére a szabadalmazott találmány hasznosítására – megfelelő díj megfizetése ellenében – az oltalom alatt álló növényfajta hasznosításához szükséges terjedelemben kizárólagosságot nem biztosító kényszerengedélyt kell adni.

III.2.1.2. Az Európai Parlament és Tanács 1768/92/EGK Rendelete a gyógyszerek kiegészítő oltalmi tanúsítványának bevezetéséről

A gyógyszerek kifejlesztése — különösen a hosszadalmas, költséges kutatást igénylő gyógyszerek esetében — a Közösségben és Európában csak úgy folytatható, ha az ilyen kutatások ösztönzése érdekében megfelelő védelmet biztosító, kedvező szabályozásról gondoskodnak.

Mivel jelenleg egy új gyógyszerre vonatkozó szabadalmi bejelentés benyújtása és a gyógyszer forgalomba hozatalának engedélyezése közötti időszak hosszúsága miatt a tényleges szabadalmi oltalom időtartama nem elegendő a kutatásra fordított befektetés megtérüléséhez. Ez a helyzet az oltalom hiányához vezet, ami hátrányosan érinti a gyógyszerészeti kutatást. Ez a veszéllyel jár, hogy a tagállamokban működő kutatóközpontok a már jelenleg is erősebb védelmet nyújtó országokba települnek át.

Mindezek alapján közösségi szinten olyan egységes megoldásról kellett gondoskodni, amely megelőzi a nemzeti jogok további olyan különbségekhez vezető eltérő fejlődését, amelyek feltehetőleg akadályoznák a gyógyszerek Közösségen belüli szabad mozgását, és ezáltal közvetlenül befolyásolnák a belső piac létrehozását és működését.

Kiegészítő oltalmi tanúsítvány bevezetésére volt szükség, amelyet a tagállamok mindegyike ugyanolyan feltételekkel ad ki olyan gyógyszerre vonatkozó nemzeti vagy

európai szabadalom jogosultjának kérelmére, amelynek forgalomba hozatalát engedélyezték, mivel ehhez a rendelet a legmegfelelőbb jogi eszköz. Egy olyan összetett és érzékeny ágazatban, mint a gyógyszeripar, mindazonáltal figyelembe kellett venni valamennyi szóban forgó érdeket, beleértve a közegészségügyi érdekeket is, ezért a tanúsítványt nem lehet öt évet meghaladó időtartamra kiadni, valamint a megadott oltalomnak szigorúan arra a termékre kell korlátozódnia, amelynek gyógyszerként történő forgalomba hozatalát engedélyezték.

A Rendelet meghatározta a gyógyszer fogalmát: „gyógyszer” minden olyan anyag vagy anyagok olyan kombinációja, amelyet emberek vagy állatok betegségeinek kezelésére vagy megelőzésére szolgáló anyagként vagy kombinációként jelölnek meg, valamint minden olyan anyag vagy olyan anyagok kombinációja, amelyet diagnosztikai eljárásban, illetve emberek vagy állatok élettani működésének helyreállítására, javítására vagy módosítására embereken vagy állatokon alkalmazhatnak.⁷⁶ Termék: egy gyógyszer hatóanyaga vagy hatóanyagainak kombinációja.⁷⁷ Alapszabadalom: olyan szabadalom, amely magát a terméket, a termék előállítására szolgáló eljárást vagy a termék alkalmazását oltalmazza, és amelyet jogosultja a tanúsítvány megszerzésére irányuló eljárás céljaira megjelöl.⁷⁸ Tanúsítvány: Kiegészítő oltalmi tanúsítvány.

Tanúsítvány adható minden olyan termékre, amely szabadalmi oltalom alatt áll valamely tagállam területén. A termékre tanúsítványt kell adni, ha abban a tagállamban, amelyben a bejelentést benyújtották, a bejelentés napján

- a) a termék hatályos alapszabadalom oltalma alatt áll;
- b) a termék gyógyszerként történő forgalomba hozatalát engedélyezték — az esettől függően — a 65/65/EGK irányelv vagy a 81/851/EGK irányelv szerint,
- c) a termékre még nem adtak tanúsítványt;
- d) a b) pontban említett engedély a termék gyógyszerként történő forgalomba hozatalára vonatkozó első engedély.

Az alapszabadalom által biztosított oltalom keretein belül a tanúsítvány révén nyújtott oltalom csak a forgalomba hozatali engedély szerinti termékre, illetve a termék gyógyszerként történő olyan alkalmazásaira terjed ki, amelyeket a tanúsítvány megszűnése előtt engedélyeztek. A tanúsítvány az alapszabadalommal azonos jogokat biztosít, azonos kötelezettségekkel és korlátokkal.

⁷⁶ 1768/92/EGK Rendelet 1. cikk a) pont

⁷⁷ 1768/92/EGK Rendelet 1. cikk b) pont

⁷⁸ 1768/92/EGK Rendelet 1. cikk c) pont

Tanúsítvány az alapszabadalom jogosultjának vagy az ő jogutódjának adható. A tanúsítvány időtartama az alapszabadalom jogszabályban meghatározott oltalmi idejének lejártakor kezdődik, és az alapszabadalom iránti bejelentés benyújtásának napja és a termék Közösségen belüli forgalomba hozatalára vonatkozó első engedély keltezésének napja között eltelt időszak öt évvel csökkentett időtartamával megegyező ideig tart.

III.2.1.3. Az Európai Parlament és a Tanács 1610/96/EK Rendelete a növényvédő szerek kiegészítő szabadalmi oltalmi tanúsítványának létrehozásáról

A növényvédelmi kutatás hozzájárul a termesztés folyamatos fejlődéséhez és a nagymennyiségű, jó minőségű és kedvező árú élelmiszer beszerzéséhez, továbbá a növénytermesztés folyamatos fejlődéséhez. Egy új növényvédő szer szabadalmi kérelmének kitöltése és a növényvédő szer forgalomba hozatalának engedélyezése közötti időszak miatt a szabadalom által biztosított tényleges védelmi időszak nem elegendő a kutatásba történt befektetés megtérülésére és a magas színvonalú kutatás fenntartásához szükséges erőforrások előteremtéséhez. A növényvédőszer ágazat versenyképességének megőrzése az iparág természetéből eredően a fejlesztések olyan szintű védelmét igényli, mint amelyet a gyógyszerek számára a Tanács 1992. június 18-i 1768/92/EGK, a gyógyszerek kiegészítő oltalmi tanúsítványának bevezetéséről szóló rendelete biztosít.⁷⁹

A Rendelet értelmében növényvédő szerek: hatóanyagok és egy vagy több hatóanyagot tartalmazó készítmények, olyan formában, ahogyan a felhasználónak szállítják, a következő célokra:

- a) növények vagy növényi termékek védelme mindenfajta károsító szervezet ellen, vagy a károsító szervezet hatásának megakadályozása, amennyiben ezen anyagokat vagy készítményeket az alábbiakban másképpen meg nem határozzák;
- b) a növények életfolyamatainak befolyásolása más módon, mint tápanyaggal (például növekedésszabályozó);
- c) a növényi termékek megőrzése, amennyiben az adott anyagokra vagy termékekre nem vonatkozik valamely külön tanácsi vagy bizottsági rendelkezés;
- d) nem kívánt növények elpusztítása; vagy

⁷⁹ HL L 182. szám, 1992.07.02., 1. o.

e) növényi részek elpusztítása, növények nemkívánatos növekedésének ellenőrzése vagy megakadályozása.⁸⁰

Hatóanyag: anyagok vagy mikroorganizmusok, beleértve a vírusokat is, melyek általános vagy speciális hatást fejtenek ki

- a) károsító szervezetek ellen; vagy
- b) a növényeken, növényi részeken vagy növényi termékeken.⁸¹

Termék: a hatóanyagok vagy egy növényvédő szer hatóanyagainak keveréke.⁸² Az alapszabadalom és a tanúsítvány fogalma azonos a korábbi rendeletben megadottakkal.

Tanúsítvány állítható ki az e rendelet szerinti feltételekkel és kikötésekkel, egy tagállam területén szabadalmi oltalom alatt álló termékről, amelynek növényvédő szerként történő forgalomba hozatala a 91/414/EGK irányelv⁸³ 4. cikke szerint, vagy amennyiben ez olyan növényvédő szer, amely tekintetében az engedélykérelmet azelőtt nyújtották be, hogy az illető tagállam végrehajtotta volna a 91/414/EGK irányelvet, egy nemzeti jogszabály ilyen értelmű rendelkezése szerint közigazgatási engedélyezési eljáráshoz kötött.

A tanúsítvány kiadható, amennyiben abban a tagállamban, amelyben a kérelmet benyújtották, a bejelentés napján:

- a) a termék érvényes szabadalmi oltalom alatt áll;
- b) a termék a 91/414/EGK irányelv 4. cikke vagy annak megfelelő nemzeti jogszabály alapján kiadott engedéllyel rendelkezik növényvédő szerként történő forgalmazásra;
- c) a termékre nem adtak még ki tanúsítványt;
- d) a b) pont szerinti engedély a termék első engedélye növényvédő szerként történő forgalmazásra.⁸⁴

Az alapszabadalom által biztosított oltalom keretein belül a tanúsítvány által biztosított oltalom kizárólag arra a termékre terjed ki, amelyre a növényvédő szerként történő forgalomba hozatali engedélyek vonatkoznak, és a termék bármilyen, növényvédő szerként történő felhasználására, amelyet a tanúsítvány lejárta előtt engedélyeztek.

⁸⁰ 1610/96/EK Rendelet 1. cikk 1. pont

⁸¹ 1610/96/EK Rendelet 1. cikk 3. pont

⁸² 1610/96/EK Rendelet 1. cikk 8. pont

⁸³ HL L 230. szám, 1991.08.19., 1. o. A legutóbb a 95/36/EK irányelvvel (HL L 172. szám, 1995.07.22., 8. o.) módosított irányelv.

⁸⁴ 1610/96/EK Rendelet 3. cikk (1) bek.

A tanúsítványt a szabadalom-tulajdonos vagy jogutódja részére adják ki. A tanúsítvány az alapszabadalom törvényes lejártakor lép hatályba, az alapszabadalom bejelentése és az első közösségi forgalomba-hozatali engedély megadási időpontja közötti időtartamnál öt évvel rövidebb időre.

III.2.2. A használati mintaoltalom Európai Unió követelményei

A közösségi használati minta Zöld Könyvének a kiadására hosszas viták és gondos előkészítés után került sor 1995-ben „Livre vert sur la protection par le modèle d'utilité dans le marché interieur” címmel.

A „Zöld Könyv” széles körben terjesztésre és véleményezésre került, a Közösség szervei 1998-ban aktivizálták tevékenységüket a jogalkotás előkészítése céljából. A használati minta irányelv tervezetét már 1998-ban kiadta a Közösség Gazdasági és Szociális Bizottsága. Az Irányelv tervezetéről pozitív véleményezést adott.

Az Irányelv-tervezet bevezető indokolásából kirajzolódnak a mintaoltalomról szóló meghatározó közösségi elképzelések. A kérdéses Irányelv-tervezet a versenyképesség növelését irányozta elő és különös figyelmet fordít a kis- és középvállalatok versenyképességének elősegítésére.

Megfelelően egyes közösségi országok gyakorlatának, a termékeket (ideértve a por alakú, cseppfolyós és légnemű anyagokat) és az eljárásokat nem kívánják oltalomban részesíteni. A minták oltalmát nem tervezik kiterjeszteni a kémiai, gyógyszeripari termékekre és eljárásokra, továbbá a számítógép programokra vonatkozó találmányokra sem.

Eltérően a szabadalmaktól az újdonság és feltalálói lépés vizsgálatát nem követelik meg. Újdonságvizsgálatot csak a bejelentő vagy érdekeltségét igazoló harmadik személy erre irányuló kérelme esetén terveznek.

A bevezető indokolás 15. pontja jelentős súlyt fektet arra, hogy a Belső Piac zavartalan működése és a versenyszabadságok szempontjából az oltalom terjedelme és az oltalmi idő egységesen nyerjen szabályozást, és az oltalom ideje a 10 évet ne haladja meg.

III.2.3. EU normák a formatervezési minta vonatkozásában

A gazdasági, szociális és jogi nézőpontokat figyelembe véve igyekezett az EK az egységes európai formatervezési mintaoltalom megteremtésére. Nem vitatott ugyanakkor, hogy az egységes szabályozás megteremtését elsősorban gazdasági érvekkel indokolták. Az Európai Unió munkájában elsősorban a Max Planc Intézet vett rész, a

'80-as évek második felétől. Munkájuk eredményét a „Zöld Könyvben” – 1991-ben – majd a „Fehér Könyvben” foglalták össze. Ezen alapult az 1997-ben elkészült ipari minta tervezet, melyet a közösségi jogalkotás EK 98/71. számon formált irányelvvé, ez a „Design Directive”, valamint a „Regulation on Community Design” COM 1999/310. számon. Ez a két jogforrás volt hivatott arra, hogy a tagállamok nagyon eltérő szabályait összefésülje, mégpedig 2001. október 28.-ai határidővel voltak kötelesek erre ezek az államok.

Az 1998/71/EC Directive fontos állomása egy olyan tudományos és törvényhozási munkafolyamatnak, amely egyrészt az iparjog területén folyó nemzeti törvényhozástól és a harmonizáció szükségszerűségéből, másrészt a verseny szabadságának támogatásából következett. Mindezen tényezők szükségessé tették a Közösségi jogalkotó sürgős és elengedhetetlen beavatkozását.⁸⁵

A különböző nemzeti jogalkotások eltértek a tekintetben, hogy engedélyezték-e a kumulatív oltalmat vagy kizárták. Franciaországban a „művészet egységének elvéből” kiindulva lehetővé tették a kumulatív oltalmat, Nagy-Britanniába és Olaszországban viszont kizárták ezt az oltalmi megoldást. A benelux államok és a német jogalkotás csak olyan mintákra nézve irányoz elő kumulatív oltalmat, amelyek kielégítik az objektív újdonság követelményét, és művészeti tartalommal rendelkeznek, amely révén mint iparilag alkalmazható művészeti alkotások mintaoltalom tárgyai lehetnek.

Az EU rendelet és irányelv megalkotásának folyamatát nem jellemezték a viták. Kivételt talán csak a tartalék(pót-) alkatrészek jelentenek, amit kompromisszumként nem kötelező szabályként építettek be. A következő rövid összefoglalásban a közösségi szabályozás sarokpontjait foglalom össze, utalva rá melyik tagállam korábbi gyakorlatából kerültek át a közösségi szabályokba:

- szerzői joggal teljes kumulációt engedő rendszer (francia-unité de l'arte elv);
- a mintaoltalom tárgyainak tágan meghúzott köre (kézműipari cikkek is), a technikai árukülsővel szembeni megengedőbb fogalmak használata és a vizuálisan nem érzékelhető kialakításokra rugalmasan kiterjesztő meghatározás (német gyakorlatból);
- szubjektívizált újdonság fogalom (német);
- az összetett termékek oltalma és a kapcsolódó elemek kizárása (angol);
- a közzététel elhalasztásának lehetősége (általános gyakorlat);

⁸⁵ Bezzegh Tibor: A harmonizált formatervezési jog problémái, Doktoranduszok fóruma. 2003., 46. old.

- hosszú, 25 éves maximális oltalmi idő (francia, ill. német gyakorlat);
 - több minta letételének lehetősége egy bejelentése (francia, német, angol);
- a mintából eredő jogok tekintetében az egységesnek mondható kontinentális európai felfogás érvényesült.

III.2.3.1. Az Európai Parlament és a Tanács 98/71/EK Irányelve a formatervezési minták oltalmáról

Az Irányelv bevezető rendelkezései között leszögezi, hogy a tagállamok formatervezési mintaoltalmi jogszabályainak teljes körű közelítését szükségtelen elvégezni, elegendő, ha a közelítés azokra a nemzeti jogban található rendelkezésekre korlátozódik, amelyek a leginkább közvetlenül befolyásolják a belső piac működését.⁸⁶ A szankciókra, a jogorvoslatokra és a végrehajtásra vonatkozó rendelkezéseket a nemzeti jogra kell hagyni. E korlátozott közelítés céljait a tagállamok önállóan nem érhetik el a kellő mértékben.

Az Irányelv biztosítja, hogy a tagállamok továbbra is szabadon állapítsák meg a formatervezési mintákkal kapcsolatos jogok lajstromozására, megújítására és megsemmisítésére vonatkozó eljárási szabályokat, valamint az ilyen megsemmisítés joghatásaira vonatkozó rendelkezéseket. Az irányelv nem zárja ki olyan nemzeti vagy közösségi rendelkezéseknek a formatervezési mintákra történő alkalmazását, amelyek más oltalmat írnak elő, mint amilyenben a formatervezési minták lajstromozásuk vagy közzétételük útján részesülnek; ilyen rendelkezések lehetnek a nem lajstromozott formatervezési mintaoltalmi jogokra, a védjegyekre, a szabadalmakra és a használati mintákra, a tisztességtelen versenyre, illetve a polgári jogi felelősségre vonatkozó rendelkezések.

Az oltalom nem terjedhet ki azokra alkotóelemekre, amelyek a termék rendeltetésszerű használata során nem láthatók, illetve az ilyen alkotóelem olyan külső jellegzetességeire, amelyek az alkotóelemnek a termékbe való beillesztését követően nem láthatók, vagy amelyek önmagukban nem felelnek meg az újdonság és az egyéni jelleg követelményeinek, mivel azok a külső jellegzetességek, amelyek ezen okok miatt nem részesülhetnek oltalomban, nem vehetők figyelembe annak megítélésékor, hogy a minta egyéb külső jellegzetességei kielégítik-e az oltalmazhatóság feltételeit.

Az Irányelv hangsúlyozza annak megítélése, hogy a formatervezési mintának egyéni jellege van-e, azon kell hogy alapuljon, hogy a minta a már meglévő bármely mintához képest a tájékozott használóra nyilvánvalóan eltérő összbnyomást tesz-e,

⁸⁶ 98/71/EK Irányelv bevezető rendelkezései (5) bek.

figyelembe véve annak a terméknek a természetét, amelyre a mintát alkalmazzák, illetve amelyben a minta megtestesül, különös tekintettel a termék szerinti ipari ágazat sajátosságaira, valamint arra, hogy a szerző milyen alkotói szabadságfokkal alakíthatta ki a mintát.

Az Irányelv alkalmazásában formatervezési minta valamely termék egészének vagy részének megjelenése, amelyet magának a terméknek, illetve a díszítésének a külső jellegzetességei - különösen a rajzolat, a körvonalak, a színek, az alak, a felület, illetve az anyagok jellegzetességei – eredményeznek.⁸⁷ Termék: bármely ipari vagy kézműipari árucikk, ideértve – egyebek mellett – azokat a részeket is, amelyeket valamely összetett termékben való összeállításra szántak, továbbá a csomagolást, a kikészítést, a grafikai jelzéseket és a nyomdai betűformákat, a számítógépi programok kivételével.⁸⁸ Összetett termék az olyan alkotóelemekből álló termék, amelyek eltávolításával a termék szétszedhető és utána újból összeállítható.⁸⁹

A tagállamok az irányelv rendelkezéseivel összhangban kötelesek a formatervezési mintákat lajstromozás útján oltalomban részesíteni, és azok jogosultjai számára kizárólagos jogot biztosítani. A formatervezési minta akkor részesülhet formatervezési mintaoltalomban, ha új és egyéni jellegű.

A formatervezési mintának egyéni jellege van, ha a bejelentés napját – elsőbbség igénylése esetén az elsőbbség napját – megelőzően nyilvánosságra jutott bármely mintához képest a tájékozott használóra eltérő összbenyomást tesz. Az egyéni jelleg megítélésakor figyelembe kell venni, hogy a szerző milyen alkotói szabadságfokkal alakíthatta ki a mintát.

A lajstromozás alapján azok a formatervezési minták, amelyek megfelelnek az Irányelvben foglalt követelményeknek, a bejelentés napjától számított egy vagy több ötéves időtartamra szóló mintaoltalomban részesülnek. A mintaoltalom jogosultja a mintaoltalmat egy vagy több ötéves időtartamra, a bejelentés napjától számított legfeljebb huszonöt évre megújíthatja.

A minta lajstromozása alapján a mintaoltalom jogosultjának kizárólagos joga van a minta hasznosítására és arra, hogy a mintát engedélye nélkül hasznosító harmadik személyekkel szemben fellépjen.

A valamely tagállamban vagy tagállam vonatkozásában az irányelvvel összhangban való lajstromozás útján oltalomban részesülő formatervezési mintát bármilyen formában

⁸⁷ 98/71/EK Irányelv 1. cikk a) bek.

⁸⁸ 98/71/EK Irányelv 1. cikk b) bek.

⁸⁹ 98/71/EK Irányelv 1. cikk c) bek.

történő megalkotásától vagy rögzítésétől az adott állam szerzői jogi jogszabályai szerinti védelem is megilleti. E védelem terjedelmét és feltételeit, ideértve az előírt eredeti jelleg mértékét, az egyes tagállamok határozzák meg.

III.3. Az európai Parlament és Tanács 2004/48/EK irányelve a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről

A szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről szóló 2004/48/EK irányelv megalkotását az indokolta, hogy az egyes tagállamokban eltérő jellegű és eltérő hatékonyságú jogvédelmi rendszer alakult ki, amely károsan hatott az egységes belső piac működésére, a hatékony védelmi eszközök hiánya visszafogta az innovációt és az alkotótevékenységet is. Az irányelvet 2004. április 29.-én fogadták el, rendelkezései a tagállami nemzeti jogokba történő átültetésének határideje 2006. április 29 volt.⁹⁰

Az irányelv átfogó eljárási és végrehajtási szabályokat tartalmaz a szellemi tulajdonjogok területére vonatkozóan, így a szerzői és szomszédos jogokra nézve is. Az egyes intézkedések a jogsértések miatt indítandó eljárásokat megelőző időszakra, az érdemi eljárás időszakára és az érdemi határozat meghozatalát követő időszakra egyaránt vonatkoznak. A legfontosabb szabályozási területei az irányelvnek az alábbiak:

- a) a bizonyítékok,
- b) az ideiglenes intézkedések,
- c) a tájékoztatáshoz való jog,
- d) a további jogsértéstől való eltiltás,
- e) a kártérítés kérdésköre.⁹¹

Az irányelv ezen intézkedések, eljárások és jogorvoslatok tekintetében általános követelményeket fogalmaz meg, melyek az alábbiak:

- méltányosak és igazságosak legyenek;
- nem lehetnek indokolatlanul bonyolultak és költségesek;
- nem eredményezhetnek ésszerűtlen határidőket és indokolatlan késedelmeket;
- hatásosnak, arányosnak és elrettentőnek kell lenniük;
- a jogszerű kereskedelemnek nem állíthatnak korlátokat;
- az intézkedésekkel való visszaélés esetére biztosítékokat kell teremteni.⁹²

⁹⁰ Kiss Tibor: Gondolatok a szerzői jogi törvény legújabb módosítása kapcsán, Debreceni Jogi Műhely III. évf. 3. szám 2006. július 1., www.jogimuhely.hu

⁹¹ 2004/48/EK Irányelv 2. cikk

⁹² 2004/48/EK Irányelv 5. cikk (2) bekezdés

Az Európai Bizottság eredeti előterjesztésében szerepeltek még büntetőjogi előírások és a termékek előállítását és a fogyasztók által történő azonosíthatóságát szolgáló műszaki eszközök jogvédelméről szóló szabályok is, amelyek azonban az irányelv végleges szövegébe már nem kerültek bele.

- a szellemi tulajdonjogok jogosultjai,
- a használati jogosultak,
- közös jogkezelő szervezetek,
- szakmai szervezetek.

Az irányelv egyik legjelentősebb szabályozási területe a bizonyítékok kérdése. Amennyiben az igényt érvényesítő fél kellően valószínűsítette a jogsértés elkövetését, de vannak olyan bizonyítékok amelyek nem állnak rendelkezésre, akkor lehetőség nyílik arra, hogy a hatóság az ellenérdekű felet (a potenciális jogsértőt) kötelezze a birtokában lévő bizonyítékok bemutatására, üzletszerű elkövetés esetén elrendelhető az ellenérdekű fél banki, kereskedelmi és pénzügyi iratainak hatóság részére történő átadása.⁹³

Már az ügy érdemében lefolytatandó eljárás megindítása előtt lehetőség van arra, hogy az illetékes bíróságok – akár az ellenérdekű fél előzetes meghallgatása nélkül is – ideiglenes intézkedést rendeljenek el, melynek körében lehetőség van a jogsértő áruk, az előállításukhoz vagy terjesztésükhöz használt anyagok lefoglalására. Amennyiben az intézkedést az ellenérdekű fél meghallgatása nélkül hozták meg, arról őt az intézkedés végrehajtását követően haladéktalanul értesíteni kell. Az ellenérdekű fél kérelmére az eljáró hatóságok visszavonják az intézkedést, ha a kérelmező a foglalástól számított húsz munkanapon vagy harmincegy naptári napon belül nem indít az ügy érdemi elbírálására irányuló eljárást.

Az érdemi eljárás keretében ugyancsak lehetőség van arra, hogy a felperes kérelmére a bíróságok ideiglenes intézkedést rendelhessenek el, üzletszerűen elkövetett jogsértés esetén a jogsértő ingó és ingatlan vagyonának lefoglalása, bankszámlájának befagyasztása is elrendelhető.⁹⁴

Elrendelhető a jogosult kérelmére, hogy a jogsértő és a jogsértéssel bármilyen módon kapcsolatba hozható személy adjon felvilágosítást a jogsértőnek vélt áruk, vagy szolgáltatások eredetét, vagy forgalmazását illetően, az abban érintett személyekre vonatkozóan is.

Az ügy érdemében hozott határozat alapján három intézkedéstípust nevesít az irányelv:

⁹³ 2004/48/EK Irányelv 7. cikk

⁹⁴ 2004/48/EK Irányelv 8. cikk (1) bekezdés

a) a tagállamoknak biztosítaniuk kell e körben egyrészt a jogsértő áruk előállításában használt anyagok és eszközök kereskedelmi csatornákból történő kivonását.

b) a tagállamoknak biztosítaniuk kell a jogsértés megállapítása esetén a jogsértő további jogsértéstől történő eltiltását és ezen két szankció kártérítéssel történő kiváltásának lehetőségét is biztosítani kell a tagállamoknak a jogsértő kérelmére.

c) az irányelv előírja a tagállamok számára, hogy biztosítsák a sértett fél kérelmére, hogy a rosszhiszemű jogsértő a sértett fél számára a tényleges kárnak megfelelő kártérítést fizessen, lehetővé téve általánosan kártérítés fizetését. Abban az esetben, ha a jogsértő rosszhiszeműsége nem bizonyítható, a gazdagodás megtérítése rendelhető el.⁹⁵

Biztosítani kell a jogsértést megállapító bírósági határozatok nyilvánosságra hozatalát, illetve a jogsértést megállapító határozatban foglalt információ terjesztését a jogosult kérelmére a jogsértő költségén.⁹⁶

III.4. A szellemi alkotások jogának hazai jogfejlődése, az Európai Unió jogharmonizációs szabályozás kapcsán

A jogharmonizációs folyamatok kapcsán az utóbbi időben a legjelentősebb változást a csatlakozást előkészítő 2003. évi CII. törvény, valamint a szabadalmi jogunkat megreformáló 2002. évi XXXIX. törvény hozta. A 2003. évi CII. törvény azt célozta, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozás idejére a szellemi tulajdon védelmét biztosító valamennyi törvényünk teljes összhangba kerüljön az európai közösségi joggal. A törvény benyújtását több évre visszatekintő felkészülés előzte meg. Ennek része volt magának a védjegy-törvénynek, az szerzői jogi törvénynek és az formatervezési minták oltalmáról szóló törvénynek a megalkotása is.

A jogharmonizációs programról és a program végrehajtásával összefüggő feladatokról szóló 2072/2003. (IV. 9.) Korm. határozat (a továbbiakban: jogharmonizációs program) 2003. I. félévi feladatként irányozta elő a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény (a továbbiakban: Vt.), a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) és a formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi XLVIII. törvény (a továbbiakban: Fmtv.) módosítását. A jogharmonizációs programban előírányzott módosítások ahhoz kellettek, hogy a

⁹⁵ 2004/48/EK Irányelv 11. cikk (1) bekezdés

⁹⁶ 2004/48/EK Irányelv 12. cikk

felsorolt törvények az Európai Unióhoz történő csatlakozás idejére teljes összhangba kerüljenek az európai közösségi joggal.⁹⁷

A szellemi tulajdon védelmét biztosító hazai szabályozást - amely az 1990-es évek elejétől fokozatosan újult meg - már korábban is a közösségi jogi (és egyéb európai) követelményekhez való nagymértékű igazodás jellemezte. Iparjogvédelmi és szerzői jogi törvényeinknek az elmúlt évtizedben való újraalkotására elsősorban éppen az európai jogharmonizáció jegyében került sor. A törvények megalkotása idején is világos volt azonban, hogy számos igazodási feladat - az érintett normák természetére tekintettel vagy egyéb nyomós okból - csak az európai szabadalmi rendszerbe való beilleszkedés, illetve az Európai Unióhoz való csatlakozás alkalmával végezhető el. Emellett a szóban forgó törvények megalkotása óta a közösségi jog is továbbfejlődött, ami szintén a hatályos hazai szabályozás részleges kiigazítását igényelte.

Iparjogvédelmi és szerzői jogi törvényeink a „második generációs” jogharmonizációs módosítások sorát - hazánknak az Európai Szabadalmi Egyezményhez való csatlakozásával⁹⁸ összefüggésben - a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvényt (a továbbiakban: Szt.) módosító 2002. évi XXXIX. törvény nyitotta meg, beillesztve a magyar szabadalmi rendszert az európaiba és teljes mértékben összehangolva szabadalmi kódexünket a közösségi joggal. E sort folytatta a törvénynek a Vt.-t, az Szt.-t és az Fmtv.-t célzó módosítása. A módosított rendelkezések hatálybalépésének napja megegyezett az Európai Unióhoz történő csatlakozásról szóló nemzetközi szerződést kihirdető törvény hatálybalépésének napjával.

A módosítással érintett mindhárom törvény - de elsősorban a Vt. és az Szt. - esetében a hatálybalépés óta eltelt idő számos gyakorlati tapasztalattal szolgált. E törvények tartalmát az erre hivatott európai és nemzetközi szervezetek is megvizsgálták. A tőlük érkező, illetve a hazai szakmai körökből származó észrevételek sok esetben szintén hasznosnak, tanulságosnak bizonyultak.

III.4.1. A szerzői jog harmonizálása

A magyar szerzői jogra pillantva, megállapíthatjuk, hogy az 1990-es évek közepétől fokozatosan igazodott az Európai Közösség - szintén alakuló, fejlődő - szerzői jogi szabályozásához. Az egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi VII. törvény már jelentős jogharmonizációt valósított meg a szerzői

⁹⁷ Financsek Zsuzsanna: A nemzetközi trendek hatása a filmekre vonatkozó magyar szerzői jogi szabályozás alakulására. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2/2003, 61. oldal

⁹⁸ 54/2002. (IX. 13.) OGY határozat

jogról szóló 1969. évi III. törvény kiigazításával: újraszabályozta a szerzői joggal szomszédos jogok védelmét, felemelte a védelmi időt, bevezette a bérbeadás és a haszonkölcsönbe adás jogát. A jelenleg hatályos Szjt. 1999. évi megalkotásának egyik fő célja és vezérlő elve az volt, hogy a hazai szabályozás az Európai Közösség szerzői jogi irányelveiben foglaltakkal a lehető legnagyobb mértékben összeegyeztethető legyen. Az Szjt. e célkitűzést lényegében megvalósította.⁹⁹

A jogharmonizációs programnak megfelelően két nagyobb kérdéskörben maradt későbbre a közösségi irányelvekkel való teljes összhang megteremtése: az adatbázisok tárgykörében és a védelmi idő felemelésével összefüggő - csak a Közösség egységes piacán alkalmazható - átmeneti rendelkezéseket illetően. Az adatbázisok kapcsán elhalasztott jogharmonizációt az Szjt.-nek a 2001. évi LXXVII. törvénnyel történt módosítása hajtotta végre, összhangban az Európai Unióhoz való csatlakozásról folyó tárgyalásokon magyar részről vállaltakkal.

E jogfejlődés eredményeképpen az Szjt. jelenleg is az előzőekben már ismertetett következő európai közösségi irányelvekkel nagymértékben összhangban álló szabályozást tartalmaz:

- a Tanács 91/250/EGK irányelve a számítógépi programok jogi védelméről (a továbbiakban: szoftver-irányelv);
- a Tanács 92/100/EGK irányelve a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joghoz kapcsolódó egyes jogokról;
- a Tanács 93/83/EGK irányelve a műholdas műsorsugárzásra és a vezeték útján történő továbbközvetítésre alkalmazandó szerzői jogra és a szerzői joghoz kapcsolódó jogokra vonatkozó egyes szabályok összehangolásáról (a továbbiakban: műhold-irányelv);
- a Tanács 93/98/EGK irányelve a szerzői jog és egyes kapcsolódó jogok védelmi idejének összehangolásáról (a továbbiakban: a védelmi időről szóló irányelv);
- az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve az adatbázisok jogi védelméről (a továbbiakban: adatbázis-irányelv).

Időközben, az Szjt. megalkotása óta az Európai Unióban két új szerzői jogi irányelvet is elfogadtak:

⁹⁹ Kiss Tibor: Gondolatok a szerzői jogi törvény legújabb módosítása kapcsán. Debreceni Jogi Műhely 3/2006, www.jogimuhely.hu

- az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelvét az információs társadalomban érvényesülő szerzői és kapcsolódó jogok egyes kérdésekben történő összehangolásáról (a továbbiakban: INFOSOC-irányelv); valamint

- az Európai Parlament és a Tanács 2001/84/EK irányelvét az eredeti képzőművészeti alkotás szerzőjének javára szóló követő jogról (a továbbiakban: követő jogi irányelv).

Az INFOSOC-irányelv az információs társadalom viszonyaira figyelemmel hangolja össze a tagállamok jogszabályait a szerzői joggal és egyes kapcsolódó jogokkal összefüggő alapvető kérdésekben. Az irányelv megalkotása egyben azt is célozta, hogy lehetővé tegye az Európai Közösség, illetve a tagállamok számára a WIPO Szerzői Jogi Szerződésének ratifikálását.¹⁰⁰ Az INFOSOC-irányelv szabályozza a szerzők és egyes kapcsolódó jogok jogosultjainak a többszörözéshez, a nyilvánossághoz való közvetítéshez (ezen belül különösképpen a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételhez) és a terjesztéshez fűződő jogait. Meghatározza továbbá az említett jogok tekintetében megengedhető kivételeket és korlátozásokat, illetve az egyetlen kötelező esetét e kivételeknek. A megengedhető kivételek és korlátozások viszonylag bő felsorolásának mindazonáltal számottevő harmonizációs hatása van, hiszen a tagállamok a számukra nyitva hagyott szabályozási opciókkal csak az irányelvben részletesen megszabott feltételek teljesítése esetén élhetnek. Az irányelv - követve a WCT ez irányú előírásait - rendelkezik az ún. műszaki intézkedések és a jogkezelési adatok védelméről is. Újszerű megoldásként ezenkívül kísérletet tesz a szerzői jog és a kapcsolódó jogok védelmére szolgáló hatásos műszaki intézkedések és az ún. szabad felhasználási esetek (vagyis az említett jogok alól engedett kivételek) viszonyának összehangolására.

Az INFOSOC-irányelv tervezete ismert volt az Szjt. előkészítése idején is, és azt a lehetséges mértékig már akkor figyelembe lehetett venni. Emellett az INFOSOC-irányelv jórészt a WCT-vel való összhang megteremtését célozza, az Szjt. pedig eleve a WCT-nek való megfelelés igényével született meg. Mindezekre tekintettel az INFOSOC-irányelv átültetése nem igényli szerzői jogunk átfogó reformját, csupán

¹⁰⁰ hazánk e nemzetközi szerződést - angol elnevezéssel és rövidítéssel: *WIPO Copyright Treaty*, WCT - az 57/1998. (IX. 29.) OGY határozattal erősítette meg; a továbbiakban: WCT

kisebbs terjedelmű módosításokat tesz szükségessé. A törvénynek az Sztj.-re vonatkozó fejezete főként e módosításokat tartalmazza.¹⁰¹

Az Sztj. 2003. évi módosításának elsődleges, de nem kizárólagos célja az INFOSOC-irányelv végrehajtása volt. A jogharmonizációs program is megjelölt a 2003. I. félévi Sztj.-módosítás kapcsán elvégzendő további feladatokat: az EK-Szerződés 28. és 29. Cikke tekintetében a jogkimerülés szabályozásának kiigazítását; a műhold-irányelv egyes cikkeinek átültetését; az adatbázis-irányelv 11. Cikkéhez való igazodást.

A programban felsoroltakon kívül is természetesen el kellett végezni azokat a változtatásokat, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a magyar szerzői jogi kódex egészében, hiánytalanul és kétségtelenül megfeleljen az Európai Unióhoz való csatlakozásunk napján az európai közösségi jog valamennyi irányadó normájának. A közösségi joghoz való igazodás a szerzői jogi irányelvek mellett igényelte egyéb elvek, normák, joggyakorlati tételek figyelembevételét, különösen az áruk szabad mozgása, a határokon átnyúló szolgáltatás szabadsága, az egyes diszkrimináció-tilalmak és a versenyjog szempontjából.

Mérlegelni kellett továbbá azt is, hogy egyes nemzetközi szerzői jogi egyezmények (a Berni Unió Egyezmény, a TRIPS-egyezmény, a WCT) a közösségi jog részévé is váltak. Ezzel összefüggésben a következőket szükséges hangsúlyozni: a TRIPS-egyezmény a közösségi jog részévé vált, hiszen ezt az egyezményt (is) megerősítette az Európai Közösség részéről a Tanács 94/800/EK határozata. A TRIPS-egyezmény 9. Cikkének (1) bekezdése pedig előírja a szerződő felek számára az 1975. évi 4. törvényerejű rendelettel kihirdetett Berni Unió Egyezmény (a továbbiakban: BUE) 1-21. Cikkeivel való összhang megteremtését és fenntartását.¹⁰² Emellett az Európai Közösség ratifikálta a - hazánk által már korábban megerősített - WCT-t. A WCT szintén előírja a BUE 1-21. Cikkeinek való megfelelést. Mindebből kitűnik: a TRIPS-egyezmény és a BUE követelményei a közösségi jogrend részét képezik; megsértésük a közösségi jog sérelmét is jelentené; mindez a közeli jövőben a WCT-re is vonatkozni fog.¹⁰³

Mindezekre tekintettel a 2003. évi CII. törvény - annak érdekében, hogy az Sztj. az Európai Unióhoz való csatlakozás idejére teljes összhangba kerüljön a közösségi joggal - az INFOSOC-irányelv miatt szükséges változtatásokon túlmenően módosításokat

¹⁰¹ Csillag György-Vajai Tamás: A szerzői jog kérdései az EU országokban. Kiad. a Budapesti Építész Kamara. [Bp.] Co-Print Kft. ny. 2004., 87. old.

¹⁰² a BUE 6^{bis} cikkére nem vonatkozik e szabály

¹⁰³ Csécsy György: A szellemi alkotások jogának fejlődéstörténete. = Civilisztika fejlődéstörténete. 2006. 91-111.

tartalmazott a szoftver-, a műhold- és az adatbázis-irányelvvel, valamint a védelmi időről szóló irányelvvel való harmonizáció céljából, továbbá a jogkimerülés tárgyában és az egységes piac egyéb követelményeinek való megfelelés jegyében. Egyfelől a felsoroltakból adódóan, másfelől a közösségi jog részévé is vált - az előzőekben említett - nemzetközi egyezményekhez való igazodás érdekében a törvény változásokat eredményez a közös jogkezelés terén. E módosítások eredményeképpen egyes jogosultságok esetében a kötelező közös jogkezelést kiterjesztett hatályú jogkezelés váltotta fel, ami módot ad arra, hogy egyes szerzők, illetve más jogosultak választhassák a közös jogkezelésből való kimaradás, az egyéni jogérvényesítés lehetőségét is. E törvényi változások a szerzők és más jogosultak számára inkább előnyösek, mintsem hátrányosak volnának. Olyan konstrukcióra való áttérésről van csupán szó, amely Európa más részein bevált, működőképesnek bizonyult, sőt, a külföldi tapasztalatok szerint nagyobb hatékonyságot ígér.

Szerzői jogi törvényünk legutóbbi módosítása a 2005. évi CXLV. törvénnyel történt meg. A jogharmonizációs célú módosítás szerzői jogi vonatkozású rendelkezései közül az anyagi jogi szankciórendszer finomítása, az ideiglenes intézkedés cizellált újraszabályozása, a szerzőségi vélelem, a szerzői jogi tárgyú végrehajtási szabályok kiegészítése emelendő ki.¹⁰⁴

Az anyagi jogi szankciórendszer finomítása körében 2006. április 15-től lehetőség nyílik a tényleges jogsértést megelőzően a jogsértések megakadályozására, a jogsértőn kívüli kötelezett eltiltására a jogsértő magatartástól, jogsértőn kívüli kötelezett adatszolgáltatására.¹⁰⁵

Az ideiglenes intézkedés körében a módosítást megelőzően az idevágó általános szabályokat a Polgári perrendtartás, a speciális szabályokat pedig a szerzői jogi törvény tartalmazta. Az igényérvényesítési irányelv szabályainak¹⁰⁶ való megfelelés körében került kiegészítésre a szerzői jogi törvény ideiglenes intézkedésekkel kapcsolatos szabálycsoportja további speciális, csak a szerzői jogi jogbitorlás esetén alkalmazható rendelkezésekkel. Ezeket a rendelkezéseket a szerzői jogi jogsértések esetén együtt kell alkalmazni a Polgári perrendtartás e körben nem módosított ideiglenes intézkedésekre vonatkozó szabályaival.

A szerzőségi vélelem esetén előzményként említendő, hogy a módosítást megelőzően a szerző definíciójaként egy rövid rendelkezést tartalmazott a szerzői jogi

¹⁰⁴ Kiss Tibor: Gondolatok a szerzői jogi törvény legújabb módosítása kapcsán, Debreceni Jogi Műhely (elektronikus folyóirat), III. évfolyam 3. szám

¹⁰⁵ 2005. évi CLXV. törvény 23. §

¹⁰⁶ 2004/48/EK Irányelv 9. cikk

törvény, miszerint szerzőnek az minősül, aki a művet megalkotta. A módosítás egyrészt a jogharmonizációs követelmények miatt¹⁰⁷, másrészt a joggyakorlat igényeinek megfelelően egy négy lépcsős vélelmet állít fel a szerzők személyének meghatározása érdekében. Az új szabályok szerint az alábbi négy, egymásra épülő megdönthető szerzőségi vélelem került meghatározásra, azaz azt kell szerzőnek tekinteni:

- elsődlegesen, akinek a nevét szerzőként a művön a szokásos módon feltüntették;
- másodlagosan, aki a művet sajátjaként a Magyar Szabadalmi Hivatalnál önkéntes műnyilvántartásba vetette, és ezt közokirattal igazolja;
- harmadlagosan, aki szerzői minőségét közös jogkezelő szervezet által a közös jogkezelés körébe tartozó művekről, szomszédos jogi teljesítményekről és jogosultakról fenntartott adatbázis alapján kiállított teljes bizonyító erejű magánokirattal igazolja;
- negyedrészt, aki a művet először nyilvánosságra hozta.¹⁰⁸

Jogharmonizációs kötelezettségeinknek eleget téve az anyagi jogi szabályok érvényesítésének hatékonysága érdekében módosításra kerültek a végrehajtási törvények¹⁰⁹ a szellemi tulajdonjogok megsértése miatt indított perben hozott határozat végrehajtására, valamint a biztosítási intézkedés elrendelésére vonatkozó szabályai. Mindezek eredményeképpen a jövőben biztosítási intézkedés rendelhető el olyan követelés érdekében, amely iránt belföldi bíróságnál szerzői jog megsértése miatt eljárást indítottak.

A módosítás eredményeit nézve leszögezhető, hogy a módosítás előtti hatályos magyar szabályozás alapvetően már összhangban volt a jogok érvényesítésére vonatkozó irányelvbeli, eljárásjogi követelményekkel.¹¹⁰ Az anyagi jogi és az eljárásjogi intézmények tekintetében a korábbi szabályok pontosítása, finomítása, a részletek annak érdekében történt meghatározása tekinthető a jogharmonizációs követelmények által megvalósult törvénymódosítás legfőbb eredményének, hogy a szerzői jogi jogosultak hatékonyabb védelme valósulhasson meg, biztosítva azonban a bitorlók számára is megfelelő eljárásjogi garanciákat.

¹⁰⁷ 2004/48/EK Irányelv 5. cikk

¹⁰⁸ 2005. évi CLXV. törvény 26. §

¹⁰⁹ a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény

¹¹⁰ Kiss Tibor: Gondolatok a szerzői jogi törvény legújabb módosítása kapcsán, Debreceni Jogi Műhely (elektronikus folyóirat) 2006, III. évfolyam 3. szám

III.4.2. Szabadalmi jogunk harmonizációja

A magyar szabadalmi jog centenáriumának évében elfogadott, jelenleg is hatályos szabadalmi törvényünk - a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban: Szt.) - fölélesztette és megerősítette iparjogvédelmünk hagyományosnak mondható európai kötődéseit. Az Szt. megalkotásának egyik fő indoka és egyben célja éppen az volt, hogy - fenntartva az ezen a területen irányadó egyetemes nemzetközi egyezményekkel való összhangot - a magyar szabadalmi jogot hozzáigazítsa az európai szabályozáshoz.

Ennek megfelelően az Szt. - megalkotásától fogva - az európai szabadalmak megadásáról szóló 1973. október 5-i Müncheneri Egyezmény (az Európai Szabadalmi Egyezmény) rendelkezéseivel összhangban állapítja meg a szabadalmazhatóság feltételeit, az oltalom terjedelmének meghatározására irányadó szabályokat, valamint az oltalom megsemmisítésére vonatkozó előírásokat. A szakaszolt - a bejelentő rendelkezési jogán nyugvó - bejelentési eljárás bevezetése is az Európai Szabadalmi Egyezmény rendszerét követte, jóllehet elvileg ez nem lett volna szükségszerű.¹¹¹ Az oltalomból folyó jogosultságok tekintetében pedig az Szt. tükrözi a közösségi szabadalomról szóló 1975. évi Luxemburgi Egyezmény rendelkezéseit is, noha ez utóbbi egyezmény a mai napig nem lépett hatályba (bár ténylegesen kétségtelenül gyakorolt harmonizációs hatást az európai közösségi tagállamok nemzeti szabadalmi jogára).

Az Szt.-nek emellett természetszerűleg az is a rendeltetése volt, hogy helyreállítsa és kibontakoztassa a szabadalmi rendszer szerepét, funkcióit a rendszerváltozással kialakuló piacgazdaságban. Az Szt. jól, eredményesen töltötte be hivatását; ennek köszönhetően megérték a feltételek a teljes európai integrációhoz szükséges módosítására, továbbfejlesztésére.

Az ESZE-hez való csatlakozásból közvetlenül adódó jogi hatások közül mindenekelőtt azt kell megemlíteni, hogy a csatlakozás következtében a Magyar Köztársaság területére kiterjedő hatállyal is igényelhető, illetve adható lett európai szabadalom.¹¹² Magyar bejelentők jelenleg is igénybe vehetik az európai szabadalmi rendszert: tehetnek európai szabadalmi bejelentést és szerezhetnek európai szabadalmat az Egyezmény mai szerződő államaira kiterjedő hatállyal. Ez következik abból, hogy az ESZE a bejelentési lehetőség szempontjából „nyílt” rendszer: európai szabadalmi bejelentést bármely természetes vagy jogi személy tehet, olyan országból is, amely nem

¹¹¹ Herpai Gábor: Az európai szabadalom, Doktoranduszok fóruma (utókiadvány) 2005., 124. old.

¹¹² 1995. évi XXXIII. tv. 84/B. §-ának (1) bekezdését

részese az Egyezménynek.¹¹³ Ellenben európai szabadalom csak az ESZE szerződő államainak területére kiterjedő hatállyal igényelhető és adható meg.¹¹⁴ Az Egyezményhez való csatlakozást követően tehát Magyarország is olyan szerződő állammá válik, amelyre kiterjedően európai szabadalmat lehet igényelni és szerezni.

Az Egyezményhez való csatlakozás fontos jogi következménye, hogy a Magyar Köztársaság az Európai Szabadalmi Szervezet tagjává vált és a Szervezeten belül - az Igazgatótanácsban és más testületekben - feltételek és korlátozások nélkül gyakorolhatja a szerződő államokat megillető jogokat, illetve teljesítenie kell a tagsággal járó együttműködési, információszolgáltatási és pénzügyi kötelezettségeket.¹¹⁵

A 2002. évi XXXIX. törvény a Európai Unióhoz való csatlakozás szabadalmi jogi feltételeit teljesítette azzal, hogy

- az ún. jogkimerülés szabályozását az EK-Szerződés 28. és 30. Cikkében foglaltaknak, az Európai Bíróság joggyakorlatának és a közösségi szabadalomról szóló rendelettervezet 10. Cikkének megfelelően igazította ki;

- az Európai Közösség e tárgyban kiadott rendeleteihez (az 1768/92/EGK és az 1610/96/EK rendelethez) kapcsolódva törvényi szinten ismerte el a szabadalmi oltalmat kiegészítő oltalom lehetőségét, továbbá a szükséges szabályozási háttér megteremtésével gondoskodott e közösségi rendeleteknek a csatlakozást követő magyarországi végrehajtásáról;

- összehangolta az Szt.-t az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a biotechnológiai találmányok jogi oltalmáról szóló 98/44/EK irányelvvel.

A fent megjelölt irányelvek kapcsán utalnék munkám megfelelő részében leírtakra, e helyütt néhány főbb pontot emelek csak ki a jogharmonizáció kapcsán.

Az Európai Unióban napjainkig kétféle termék kiegészítő oltalmát vezették be. A Tanács 1768/92/EGK rendelete a gyógyszertermékek kiegészítő oltalmi tanúsítványának létrehozásáról intézkedett. A növényvédőszeres kiegészítő oltalmi tanúsítványának létrehozásáról pedig az Európai Parlament és a Tanács 1610/96/EK rendelete szól. Mind az Európai Unióban, mind pedig magyar nézőpontból a gyógyszertermékek kiegészítő oltalmának van nagyobb - kiemelkedő - jelentősége.

A gyógyszertermékek kiegészítő oltalmi tanúsítványának létrehozására vonatkozó 1768/92/EGK rendelet az új gyógyszertermékeket kifejlesztő európai ipar igényeinek

¹¹³ ESZE 58. Cikk; ld. az indokolás IV. 3. pontját

¹¹⁴ ESZE 2. és 3. Cikk

¹¹⁵ Csapláros Ágnes: Az Európai Unió hatása a szellemi alkotások magyarországi újr szabályozásában: a jogkimerülés. Külgazdaság Jogi Melléklete 11/2001., 162. old.

kielégítése céljából, az ún. originális szereket előállító európai gyógyszergyártók világszerte versenyképességének javítása érdekében született. Általában a szabadalmos a szabadalom megadását követően - sőt, akár a megadást megelőzően is - azonnal, minden további intézkedés nélkül hasznosíthatja találmányát, forgalomba hozhatja a találmány szerinti terméket. Ezzel szemben a gyógyszertermékek esetében a szabadalmos kénytelen tartózkodni a hasznosítástól mindaddig, amíg nem kap engedélyt az egészségügyi hatóságoktól a gyógyszertermék forgalomba hozatalára.

Az erősödő nemzetközi versenyben a biotechnológia kutatási-fejlesztési eredmények üzleti hasznosulásának ösztönzése a fejlett országokban a kormányzati tudományos-műszaki fejlesztési politika sarokpontjává vált. Becslések szerint a biotechnológiai innováció költségei az alapkutatások, alkalmazott kutatások-alkalmazás láncban előre haladva egy-egy nagyságrenddel nőnek.¹¹⁶ A biotechnológiai innovátorok (vállalatok vagy vállalkozni szándékozó feltalálók) jelentős része nem rendelkezik olyan pénzügyi, műszaki, emberi erőforrásokkal, hogy a kutatási eredményekben rejlő piaci lehetőségek spektrumát felmérje és kiaknázza. Számos új biotechnológiai eljárás kifejlesztésének költsége igen magas. Ezen új technológiák gazdasági hatása, az alkalmazásukból származó előnyök meghaladják egy vállalat kereteit. Az is kérdéses, hogy egy vállalat számára megtérülnek-e az úgynevezett versenyszférát megelőző kutatás és fejlesztés költségei. A hagyományos nemzeti technológiatranszfer intézmények és szervezetek bázisán, továbbá a központi és helyi kormányzati, egyetemi és magánkezdeményezések eredményeként a biotechnológia-transzferben változatos intézmények és szervezetek alakultak ki.¹¹⁷

A biotechnológia üzleti hasznosulása szempontjából Magyarországon kedvezőtlen feltétel, hogy az alapkutatás-alkalmazott kutatás műszaki fejlesztés láncolatában aránytalanságok tapasztalhatók. Az alkalmazott kutatási és műszaki fejlesztési kapacitások az alapkutatásokkal összehasonlítva szűkösek. Az alábbi táblázatban¹¹⁸ bemutatott OECD országok és Magyarország fontosabb K+F adatai ezt beszédesen bizonyítják:

¹¹⁶ Szarka Ernő: A biotechnológia fejlődése a szabadalmazás tükrében, A biotechnológiai találmányok oltalma (szerk.: Bendzsel Miklós) Magyar Szabadalmi Hivatal 2001. 15. old.

¹¹⁷ Kürtössy Jenő: A biotechnikai találmányok szabadalmi oltalmának magyarországi jogi szabályozása, A biotechnológiai találmányok oltalma (szerk.: Bendzsel Miklós) Magyar Szabadalmi Hivatal 2001. 79. old.

¹¹⁸ Forrás: Main Science and Technology Indicators, OECD MSTI, 2004.2; 2004. dec.15., 16.18.old

Az OECD országok és Magyarország fontosabb K+F adatai (OECD országok az 1990-es években, Magyarország 1990. és 2005. évben)

Ország jutó	K+F létszám az K+F ráfordítások 1 lakosra		
	aktív keresők arányában (%)	a GDP arányában (%)	K+F ráfordítás (/fő)
Magyarország 2003.évben	0,81	1,61	106,2
2004. évben	0,52	0,49	56,1
Ausztrália ('02)	0,98	1,61	305,4
Ausztria ('03)	0,66	1,51	310,3
Belgium ('01)	0,95	1,65	284,7
Kanada ('03)	0,86	1,57	336,1
Cseh Köztárs. ('02)	0,90	1,17	112,2
Dánia ('03)	0,95	1,83	344,3
Finnország ('02)	1,29	2,30	381,4
Franciaország ('02)	1,24	2,34	456,9
Németország ('03)	1,20	2,27	459,4
Görögország ('03)	0,35	0,49	52,5
USA ('03)	-	2,55	680,9

A jogi szabályozást tekintve elmondható, hogy a biológia vívmányai sokáig nehezen fértek be a szabadalmi kategóriák közé. Az Európai Közösségben már a '70-es években felismerték a biotechnológiai kutatások fontosságát, és a '80-as években jelentős kodifikációs munkálatok kezdődtek meg. Ennek a folyamatnak a gyümölcse az Unió találmányokra vonatkozó jogi szabályozása körében ismertetett 98/44/EK Irányelv.

A biotechnológiai találmányok jogi oltalmáról szóló 98/44/EK irányelv (a továbbiakban: irányelv) tízéves jogalkotási folyamat után 1998-ban jött létre.

A biotechnológia-ipar fejlődése elsősorban az amerikai kontinensre koncentrálódik; az európai ipar e területen lemaradt amerikai, illetve japán versenytársaitól. (A biotechnológiai tárgyú szabadalmi bejelentések száma jól illusztrálja a különböző földrészek versenyképességét e területen; 1996 és 2000 között az ESZH-nál megadott biotechnológiai tárgyú szabadalmak 45,5%-át amerikai vállalkozások találmányára adták meg, szemben a 38,8%-os európai aránnyal. Még szembetűnőbb különbségeket mutat az Amerikai Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegy Hivatalánál tett bejelentések alapján nyert szabadalmak megoszlása a két kontinens között: az 1994 és 1997 közötti időszakban a géntechnológiára vonatkozó szabadalmak csupán 14,5%-át kapták európai vállalkozások; rendkívül kis szeletet tudott kihalászni az európai ipar a 72,5%-os amerikai dominanciával szemben.)¹¹⁹

Az Európai Uniónak a 2000 decemberében elfogadott Emberi Jogi Chartája [ld. az Emberi Jogi Charta 3. Cikkének (2) bekezdését] rendelkezik az orvostudománynak, a biológiának az emberi integritást érintő kérdéseiről¹²⁰; az Emberi Jogi Charta kimondja, hogy a biotechnológiai eljárásokat csak az érintett személy hozzájárulásával lehet lefolytatni, hogy tilos emberi fajok létrehozása, vagy az emberi test vagy részeinek hasznosítás céljára való felhasználása, illetve az emberi lények klónozása.

A géntechnika forradalma, mint minden jelentős vívmány, óriási lehetőségeket, de sok veszélyt is rejt magában. A géntechnika mint tudományos módszer semleges. Felhasználásától függ, hogy a javunkra válik, vagy ellenünk fordul.

A mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban alkalmazott géntechnológia arra a téves feltevésre alapoz, hogy egy szervezet genetikai anyaga stabil, amihez egy bevitt gén funkciója egyszerűen hozzáadódik. Ez azonban vétkesen leegyszerűsítő szemlélet, a gének funkciója ugyanis valójában más génekkel való kölcsönhatások rendkívül összetett rendszerén keresztül érvényesül. A gének bonyolult kölcsönhatásai miatt számtalan előre nem sejtető változást okozhat egy idegen gén bevitele. Egy faj génjeit az evolúció „összecsiszolta”, ezért egy kiragadott gén nem feltétlenül illik bele problémamentesen új környezetébe. A természetes ellenőrző és egyensúlyozó mechanizmusok csak a legkritikább esetben kapcsolhatók ki a hagyományos módszerekkel, de megkerülhetők a géntechnikával. A kanadai Hudson Intézet kutatói álmodták, hogy a

¹¹⁹ Szarka Ernő: A biotechnológia fejlődése a szabadalmazás türében, A biotechnológiai találmányok oltalma, Magyar Szabadalmi Hivatal Budapest, 2001. 14. old.

¹²⁰ Oberfrank F.: A biomedicinális etika és az emberi jogok, Európai helyzetkép, Acta Humana 1996/25. 43. old.

lepényhal hidegtűrő képességének génjét lazacba átültetve elérik, hogy a lazac növekedési sebessége a 4-6-szorosára nő.¹²¹

Az Egyesült Államokban ezernél több vállalat foglalkozik génmanipulációval. Génmanipulált haszonnövényeket - repcét, kukoricát, burgonyát, tököt, szóját és paradicsomot - 1996-ban több mint hárommillió hektáron termesztettek, és a géntechnikai ipar úgy számítja, hogy ez a terület évente megduplázódik. Ez együtt jár a monokultúrák további térhódításával és a genetikai sokféleség további elszegényedésével.¹²²

A génmanipuláció nem egyszerű folytatása a hagyományos növénynevelésnek, amelynek során egymáshoz közel álló fajokat kereszteznek. A géntechnológia alkalmazásakor azonban, mivel egymástól törzsfajlódásilag távol álló fajokból származó géneket ültetnek be egy másik szervezetbe, nem lehet pontosan tudni, hogy a beültetett gén milyen kölcsönhatásokba lép, illetve milyen zavarokat okoz a befogadó sejt bonyolult működési rendjében. Ezért a következmények veszélyességét sem tudjuk megbízhatóan megítélni, ráadásul a különböző hatások sokszor csak hosszú idő után jelentkeznek. A mezőgazdasági génmanipulált szervezetek másik veszélye, hogy noha ezek jelentős részét emberi fogyasztásra szánják, a mérgező, allergiakeltő hatások vagy az antibiotikumokkal szemben ellenálló baktériumtörzsek megjelenése, illetve egyéb, egészséget veszélyeztető hatások kiszűrése lényegesen felületesebb és kevésbé megbízható, mint a gyógyszerek vagy az orvostudomány új kezelési eljárásainak vizsgálatakor.

Az iparilag fejlett országokban ugyan törvények szabályozzák a génmanipulált szervezetek természetbe bocsátását, de ezek sem nyújtanak elegendő biztosítékot arra, hogy az ezzel járó ökológiai, egészségügyi, szociális és gazdasági veszélyt megelőzzék. A harmadik világbeli országok legtöbbszörében ilyen szabályozás nem is létezik, ami teret nyit a multinacionális, nemzetek feletti nagyvállalatok számára, hogy olyan kísérleteket is elvégezzenek, amelyeket az ipari országok törvényei nem tennének lehetővé.¹²³

A nyugati közvélemény egyértelműen elutasítja a génmanipulált élelmiszereket. Kelet-Európában ugyan néhány éves késéssel indult, de fokozatosan nő az ellenállás. Újabb veszélyt jelent ebben a térségben, hogy a nagy befektetést igénylő génmanipulált áruk hamarosan eladhatatlanok lesznek Nyugaton. A másik probléma, hogy a

¹²¹ MacKenzie, D. 1996. Altered salmon growth by leap and bounds. *New scientist*, 6 January 1996.

¹²² Ahl Goy, P. and Duesing, J. H. 1995. From pots to plots: genetically modified plants on trial. *Bio/Technology*, 13 :454-458.

¹²³ Petrinsky, P. Institute of GE in Kostinbrod, Bulgaria, interviewed by Iza Kruszewska at the "Seminar on strengthening Institutional Capacity in Biosafety", Moscow, 27 Feb-1 march 1996. Cited in ref. 172.

génmanipulált szervezeteket előállító vállalatok szabadalmi jogot kaptak termékeikre. Így a történelem folyamán először válnak egy-egy vállalat tulajdonává alapvető élelmiszernövényeink és haszonállataink, s a termelők és a fejlődő országok mezőgazdasága függőségi helyzetbe kerül.

Térségünkben történelmi okok miatt az állampolgárok környezetvédelmi tudatossága nem olyan mérvű, mint a kontinens nyugati felén, és a döntéshozatalban való részvételük is korlátozottabb volt hosszú ideig. Szabadföldi kísérletek sora folyik a közép-kelet-európai országokban, bár erről igen kevés a bizonyíték. Magyarországon a hivatalos adatok szerint öt növényfajtaival, burgonyával, dohánnyal, kukoricával, lucernával és repcével kísérleteztek eddig, de csak laboratóriumi körülmények között, tehát szabadföldön nem. Meg nem erősített hírek szerint génmanipulált paradicsommal is végeztek több szántóföldi kísérletet, Magyarországon is. Gödöllőn génmanipulált pontyokat is előállítottak. Oroszországban megközelítőleg 300 kutatócsoport végez géntechnológiai kísérleteket. Három évi szántóföldi kísérleti termesztés után 2003-ban készültek piacra dobni egy növényvédő szerekkel szemben ellenálló génmanipulált burgonyafajtát, egy vírussal szemben ellenállóvá tett fajtát pedig szintén 2003-ban kezdtek el tesztelni az ország több térségében.¹²⁴ Nem szándékos szabadon bocsátásról is van adat.¹²⁵

Az uniós szabályozás néhány kérdésben - például a Bt kukoricával kapcsolatban (amely a *Bacillus thuringiensis* génjét tartalmazó, a kártevőkkel és a gyomirtó szerekkel szemben ellenállóvá tett változat) - nem elég szigorú, ezért fontos lenne, hogy a közép-kelet-európai országok a jelenlegi uniós szabályoknál szigorúbb és előrelátóbb törvényeket hozzanak, mivel mezőgazdaságukat és élelmiszeriparukat igen nagy mértékben fenyegeti a génmanipulált szervezetek elterjedése.

A génmanipulált szervezetek szabadba bocsátását szabályozó törvények abból a feltevésből indulnak ki, hogy lehetséges a teljes kockázatmegítélés. Azonban nem veszik figyelembe, hogy a génmanipulált szervezeteket sok esetben nem lehet többé eltávolítani a természetből, ha a káros hatás csak hosszabb idő, például a szabadban való termesztés után mutatkozik meg. A magyar törvényhozás ugyanis arra alapozza a munkáját, hogy „a

¹²⁴ Skryabin, K. Centre of Bioengineering, Russian Academy of Sciences, Moscow. Presentation at a seminar, organised by UNIDO, under the auspices of the International Centre for Genetic Engineering and Biotechnology (ICGEB), Moscow, 27 Feb-1 March 2003.

¹²⁵ Petrinsky, P. Institute of GE in Kostinbrod, Bulgaria, interviewed by Iza Kruszewska at the "Seminar on strengthening Institutional Capacity in Biosafety", Moscow, 27 Feb-1 March 2003. Cited in ref. 172.

génteknikával a mezőgazdasági és az ipari termelés kiszámíthatóbbá válik.”¹²⁶ Valójában éppen a monokultúrák még elterjedtebb használata, a genetikai bázis elszegényedése és a már említett egyéb veszélyek miatt a génmanipulált szervezetek környezetbe való kibocsátása valószínűleg éppen a mezőgazdasági termelés bizonytalanabbá válásához és fenntarthatatlanságához vezet.

***A génmanipuláció nem egyszerű folytatása a tradicionális
növénynevelésnek vagy állattenyésztésnek***

Tradicionális növénynevelés

- Fajon belül vagy közel álló rokon fajok között
- Ugyanazon gének variánsait (alléljait) cseréli ki
- A sejt egyensúlyozó és ellenőrző mechanizmusai működnek
- Nem használ vektorokat
- Több generációt magában foglaló szelektív tenyésztést, hosszú időt követel

Génmanipuláció és állattenyésztés

- Törzsfelődésileg nagyon távoli fajok között is
- Új, idegen géneket visz be egy fejlődésileg idegen celluláris környezetbe
- Az ellenőrző és egyensúlyozó mechanizmusok megkerülhetők
- A legtöbb módszer használ vektorokat (vírust, baktérium plazmidot vagy mobilis genetikai elemeket)
- Rövidebb időt igényel

A génmanipulált haszonnövények némelyike rövid távú gazdasági előnyhöz juttathatja a termelőket. Ez viszont azzal fenyeget, hogy a gyors haszon érdekében mindenki a „szuperfajtát” akarja termesztetni és a többi fajta eltűnik, vagy legjobb esetben génbankokba szorul. Ez a genetikai bázis leszűküléséhez vezet. Az ilyen genetikai erózió azzal a veszéllyel is jár, hogy a mezőgazdaság elveszíti rugalmasságát, sérülékennyé válik például egy-egy kórokozóval, kártevővel vagy a környezeti változásokkal szemben.

A legismertebb példa erre az 1840-es írországi éhínség, amelyet egy a többinél jóvedelmezőbb burgonyafajta kizárólagos termesztése okozott. A fajta különösen érzékeny volt egy kártevővel szemben, ami a nagyobb tűrőképességű variánsok

¹²⁶ Petrinsky, P. Institute of GE in Kostinbrod, Bulgaria, interviewed by Iza Kruszevska at the "Seminar on strengthening Institutional Capacity in Biosafety", Moscow, 27 Feb-1 march 2004. Cited in ref. 172.

egyensúlyozó hatása hiányában a teljes termést tönkretette. Ennek az lett a szomorú következménye, hogy több mint egymillió ír éhenhalt és körülbelül ugyanannyi „kiutazott Amerikába”.¹²⁷

A gének említett komplex működése és előre meg nem jósolható kölcsönhatásai miatt az új géneknek az emberi egészséget esetleg károsítható hatásait nagyon alaposan kellene ellenőrizni. Semmi okunk sincs a gyógyszergyártás rutinjainál engedékenyebb ellenőrzésre. Nem biztos, hogy az új gén funkcionális értelemben "zökkenőmentesen" illeszkedik be új környezetébe. Számolnunk kell előre meg nem jósolható hatásokkal. A biotechnológia hazai szabályozása kapcsán kiemelendő, hogy a növényfajták oltalmát jelenleg szabadalmi törvényünk külön részben és fejezetben (a negyedik részben és a XIII. fejezetben) szabályozza; e szerkezeti egység az Szt. különös részét képezi, hiszen a növényfajták oltalmára vonatkozó szabályok több kérdésben nagyban eltérnek az ipari találmányokra vonatkozó, általános szabadalmi jogi rendelkezésektől. A növényfajták oltalma ezért - noha a szabadalmi jelzőt viseli - hatályos jogunkban is önálló, az általános szabályok hatálya alá eső találmányok szabadalmi oltalmától elkülönülő oltalmi formát képez. Az Szt. tehát jelenleg a növényfajták oltalmát egy speciális szabadalmi oltalom keretében biztosítja, a növényfajták oltalmára létesült Nemzetközi Egyezmény (azaz az UPOV-egyezmény; ld. az I. 2. pontot) 1978. évi szövegében előírt anyagi jogi szabályokkal összhangban. Magyarország az UPOV-egyezményhez 1983-ban csatlakozott és e csatlakozással hazánkban az egyezmény 1978. évi szövege lépett hatályba. (Az egyezmény szövegét az 1983. évi 14. törvényerejű rendelet hirdette ki.)

A biotechnológia és ezen belül különösen a géntechnológia területén az elmúlt évtizedekben végbement változások és a növényfajták kifejlesztésével kapcsolatos eljárások fejlődése következtében az UPOV-egyezmény 1978. évi szövegéhez való csatlakozásunk óta a növényfajták oltalmának nemzetközi rendszere megváltozott; e változások miatt időszerűvé vált a növényfajták oltalmára vonatkozó hazai jogi környezet megfelelő átalakítása.

A növényfajta újdonságára vonatkozó rendelkezés módosult egyrészt a tekintetben, hogy - a korábbi szöveg opcionális szabályával ellentétben - a szerződő felek számára immár kötelező szabály, hogy a növényfajtanak a - nemesítő által vagy az ő beleegyezésével történő - forgalomba hozatala nem jár a növényfajta újdonságának elvesztésével, ha az a növényfajta-oltalmi bejelentés napját megelőző egy éven belül történt. Az újdonságrontó cselekmények köre is változott a korábbi szöveghez képest.

127 Petrinsky, P. Institute of GE in Kostinbrod, Bulgaria, interviewed by Iza Kruszewska at the "Seminar on strengthening Institutional Capacity in Biosafety", Moscow, 27 Feb-1 march 2004. Cited in ref. 172.

Az új szöveg szerint egyrészt bővebb a cselekmények köre: míg az 1978. évi szöveg alapján a - meghatározott időszakban történt - forgalomba hozatallal veszítette el az újdonságát a növényfajta, az 1991. évi szöveg alapján ez a növényfajtaival való bármiféle rendelkezéssel bekövetkezik. Nem újdonságrontó ugyanakkor az eladásra való felkínálás az új szöveg szerint; e tekintetben tehát a nemesítők számára kedvezőbb az új egyezmény. Pontosította továbbá az 1991. évi felülvizsgálat a korábbi szöveget annyiban, hogy nem a növényfajta, hanem annak szaporítóanyaga, illetve terménye eladásához vagy az azzal egyéb módon történő rendelkezéshez kapcsolódik az újdonságrontás.

A törvény a növényfajta hatékony, korszerű oltalmának biztosítása érdekében, az Szt. megalkotása óta a nemzetközi jogi környezetben és a közösségi jogban bekövetkezett változásoknak megfelelően:

- megváltoztatja a növényfajta iparjogvédelmi oltalmának elnevezését;
- módosítja a növényfajta oltalmának anyagi jogi szabályait;
- speciális eljárási jogi szabályokkal egészíti ki az Szt.-nek a növényfajta oltalmát szabályozó részét.

E törvényhez kapcsolódik az UPOV-egyezmény 1991. évi szövegéhez való csatlakozásról szóló országgyűlési határozati javaslat, valamint az egyezmény új szövegének kihirdetésére irányuló törvény.

A 2005. évi CLXV. törvény hatályba lépése változásokat eredményezett szabadalmi jogunkban is. A szerzői jogi törvény kapcsán említett anyagi jogi igények korrekciója e törvénybe is beiktatásra került. A harmadik személyek adatszolgáltatási kötelezettsége kapcsán a törvény - az Irányelvnek megfelelően - rögzíti, hogy e kötelezettség csak olyan harmadik személyekkel szemben áll fenn, akik kereskedelmi mértékben birtokolták a bitorlással érintett termékeket, kereskedelmi mértékben vették igénybe a bitorlással érintett szolgáltatásokat, kereskedelmi mértékben nyújtottak szolgáltatást a bitorlás elkövetéséhez, illetve e személyek állítása szerint közreműködtek a bitorlással érintett termékek előállításában és terjesztésében, illetve a bitorlással érintett szolgáltatások nyújtásában (ilyen harmadik személy lehet például az elektronikus kereskedelmi szolgáltatásokat nyújtó közvetítő szolgáltató, ha a bitorlási cselekményt ilyen szolgáltatások igénybevételével valósították meg).

A törvény¹²⁸ - a szükséges kiegészítésekkel - továbbra is tartalmazza annak lehetőségét, hogy a bíróság a jogosult kérelmére elrendelje a lefoglalt, kereskedelmi

¹²⁸ a szabadalmak oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. tv. 35. § (8) bekezdés

forgalomból visszahívott, illetve onnan véglegesen kivont eszközök, anyagok, illetve termékek jogsértő mivoltuktól történő megfosztását vagy - ha az nem lehetséges - megsemmisítését. A bíróság indokolt esetben a megsemmisítés helyett továbbra is elrendelheti a lefoglalt eszközöknek és anyagoknak a bírósági végrehajtás szabályai szerint történő értékesítését is; ebben az esetben a befolyó összeg felől ítéletben határoz.

Az Irányelvnek való megfelelés érdekében a törvény szabadalombitorlás esetén lehetővé teszi az ideiglenes intézkedés iránti kérelem előterjesztését a keresetlevél benyújtását megelőzően. Figyelemmel arra, hogy a per ekkor még nem indult meg, a törvény rendelkezik arról, hogy ilyen esetben a Fővárosi Bíróság a kérelmet nemperes eljárásban - a nemperes eljárás sajátosságaiából fakadó eltérésekkel - a Pp. általános és az Szt. különös szabályainak megfelelő alkalmazásával bírálja el. Ehhez kapcsolódóan a törvény a peres eljárás illetékének megfizetése körében a kérelmezőre kedvező szabályt tartalmaz, amennyiben kimondja, hogy ha a kérelmező a bitorlás miatt a pert megindította, a peres eljárás illetékeként a nemperes eljárásban lerótt illetéken felüli összeget kell megfizetni.

A fentiek alapján látható, hogy szabadalmi jogunk területén a jogharmonizáció, kielégítő módon, megtörtént. A továbbiakban egyszerűbb a helyzet, hiszen tagállamként az Európai Unió szervei által hozott jogszabályok közvetlenül alkalmazhatóak lesznek. Hatályos jogszabályaink pedig biztos támpontot nyújtanak az Uniós jogszabályok alkalmazására.

III.4.3. A formatervezési mintaszabályozás harmonizálása

A 2003. évi CII. törvény a jogharmonizáció körében módosította formatervezési mintaoltalmi törvényünket is. A 2002. január 1-jén hatályba lépett új formatervezési mintaoltalmi törvényünk megalkotásának elsődleges célja az volt, hogy a magyar mintaoltalmi rendszert - az ipari minták oltalmáról szóló 1978. évi 28. törvényerejű rendelet és a hozzá kapcsolódó 1/1979. (III. 24.) IM rendelet szabályainak felváltásával - új, a közösségi, valamint a nemzetközi szabályozási feltételeknek is megfelelő törvényi alapokra fektesse. A szellemi tulajdon védelmének hazai szabályozását érintő, 1991-ben megindult kodifikációs folyamat nyomán sorra születtek az iparjogvédelem egyes formáit újraszabályozó törvények, az ipari mintaoltalom (az Fmtv. terminológiájában: formatervezési mintaoltalom) maradt az egyetlen oltalmi forma, amelyről nem rendelkezett átfogóan korszerűsített új törvény. Az Fmtv. - a magyar mintaoltalmi jogot a közösségi jogi szabályozáshoz igazítva - a formatervezési minták oltalmáról szóló 98/71/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvvel (a továbbiakban: 98/71/EK

irányelv) teljes mértékben összeegyeztethető szabályozást tartalmaz, és rendelkezései az ipari minták nemzetközi lajstromozásáról szóló Hágai Megállapodás 1999. július 2-án Genfben felülvizsgált, még nem hatályos szövegéhez is jól illeszkednek.

A magyar mintaoltalmi szabályozás mindazonáltal további korszerűsítésre szorult, egyfelől a közösségi formatervezési mintaoltalmi rendszerbe történő beilleszkedés, másfelől az ipari minták nemzetközi letétbe helyezéséről szóló Hágai Megállapodás új, genfi szövegének megerősítése kapcsán felmerülő további jogalkotási feladatok elvégzése érdekében. A törvény az Európai Unióhoz való csatlakozás jogi előfeltételeit e területen az Fmtv.-nek a közösségi formatervezési mintáról szóló 6/2002/EK tanácsi rendelettel (a továbbiakban: 6/2002/EK rendelet) és a 98/71/EK irányelvvel való összehangolása révén teremtette meg. A 6/2002/EK rendelethez kapcsolódó illeszkedési szabályok az egymás mellett létező nemzeti és közösségi mintaoltalmi rendszer közötti kapcsolat megteremtését célozzák. A 98/71/EK irányelvvel összefüggésben pedig azokat a jogharmonizációs feladatokat kell teljesíteni, amelyeknek az Fmtv. mindeddig nem tett eleget.

Az ipari minták nemzetközi letétbe helyezéséről szóló, 1925-ben létrejött Hágai Megállapodás 1934. június 2-án Londonban és 1960. november 28-án Hágában felülvizsgált szövegét, valamint az 1967. július 14-i stockholmi kiegészítő szöveget Magyarországon az 1984. évi 29. törvényerejű rendelet hirdette ki. Elmaradt azonban mind a szükséges nemzeti illeszkedési szabályok megalkotása, mind pedig a Megállapodáshoz kapcsolt Végrehajtási Szabályzat kihirdetése. A Megállapodás felülvizsgálatára 1999-ben került sor, az új, felülvizsgált szöveg azonban még nem lépett hatályba. Magyarország a Megállapodás genfi szövegét a 2141/1999. (VI. 23.) Korm. határozatban adott felhatalmazás alapján 1999-ben írta alá.

A 2003. évi CII. törvény a Hágai Megállapodással belső jogi kapcsolatot teremtő rendelkezéseket a korszerűbb és áttekinthetőbb genfi szövegre nézve alkotta meg; e szabályokat az azonos alapokon nyugvó hágai szöveg szerinti eljárásra megfelelően kell alkalmazni.

A közösségi mintaoltalmi rendszert megteremtő 6/2002/EK rendelet 2002. január 1-jén lépett hatályba. A 6/2002/EK rendeletet az annak végrehajtását szabályozó 2245/2002/EK bizottsági rendelet, valamint a díjakat tartalmazó 2246/2002/EK bizottsági rendelet egészítette ki.

A közösségi mintaoltalmi rendszer - a védjegyek és a földrajzi árujelzők közösségi oltalmi rendszeréhez hasonlóan - a Közösség egész területére kiterjedő egységes oltalmat

biztosít, azaz egyetlen bejelentés alapján, egyetlen, egységes eljárásban lehet olyan mintaoltalmat szerezni, amely megadását követően a Közösség egész területén azonos hatállyal rendelkezik. A közösségi mintaoltalom bevezetése lehetővé teszi, hogy a formatervezett termékek egységes elvek és egyforma versenyfeltételek mellett juthassanak az egységes belső piacra.

A közösségi mintaoltalmi rendszer működtetéséért - a közösségi védjegyrendszerrel megegyező módon - az OHIM felelős. Az OHIM 2003 januárjától áll készen közösségi mintaoltalmi bejelentések fogadására, ám a lajstromozás nélkül oltalomban részesülő közösségi minták elvileg a 6/2002/EK rendelet hatálybalépésének napjától léteznek.

Szólni kell még arról, hogy az ipari minták nemzetközi letétbe helyezéséről szóló Hágai Megállapodás 1925. november 6-án, Hágában jött létre. A Megállapodás felülvizsgálatára - megalkotása óta - több ízben is sor került; ezek eredményeképpen született meg a jelenleg is hatályos, 1934. június 2-án Londonban, valamint 1960. november 28-án Hágában felülvizsgált szöveg (a továbbiakban: londoni, illetve hágai szöveg), továbbá az 1967. július 14-én aláírt stockholmi kiegészítő szöveg. Hazánk a Megállapodásnak 1984-ben vált részesévé; Magyarország vonatkozásában a Megállapodást kihirdető 1984. évi 29. törvényerejű rendelet alapján a londoni és a hágai szöveg, valamint a stockholmi kiegészítő szöveg egyaránt hatályos. Az MSZH-nál benyújtott nemzetközi ipari mintaoltalmi bejelentések száma 2002-ben 1074 volt, amelyek 3916 mintát tartalmaztak. Az év folyamán 984 nemzetközi bejelentés alapján keletkezett Magyarországra is kiterjedő oltalom, e bejelentésekbe 3588 mintát foglaltak.

A Megállapodás előnye, hogy egyetlen nyelven - a bejelentő választása szerint - vagy szerződő államának nemzeti hivatalán keresztül, vagy a Nemzetközi Irodánál benyújtott egyetlen bejelentéssel a Megállapodásban részes több - a bejelentő által megjelölt - államban, vagy akár az összes államban egyidejűleg igényelhető oltalom valamely ipari mintára.

A Megállapodás három szövegéhez kapcsolódó egységes Közös Végrehajtási Szabályzat megalkotásával a WIPO-nak két célkitűzése van: egyfelől a genfi szöveg hatálybalépéséhez szükséges teljes jogi háttér biztosítása, másfelől a Megállapodás alkalmazását egyszerűsítő, a bejelentők számára is kedvezőbb, könnyebben áttekinthető rendelkezések bevezetése.¹²⁹

A formatervezési minták esetén, a 2005. évi CLXV. törvény nyomán, szintén fel kell hívni néhány változásra a figyelmet. A 2006. április 15.-e után hatályba lépő

¹²⁹ Fmtv. 101. §

módosításoknak köszönhetően a megsemmisítési eljárás szabályai változtak. Az új szabályok szerint, a Magyar Szabadalmi Hivatal a megsemmisítési kérelemmel kapcsolatban nyilatkozattételre hívja fel a mintaoltalom jogosultját, majd írásbeli előkészítés után szóbeli tárgyalás alapján határoz a mintaoltalom megsemmisítéséről, változtatással való fenntartásáról, illetve korlátozásáról vagy a kérelem elutasításáról. Az eljárást befejező végzés tárgyaláson kívül is meghozható. A Magyar Szabadalmi Hivatal által a kérelmező számára kitűzött határidő elteltét követően a megsemmisítés alapjául szolgáló okként nem jelölhető meg olyan ok, amelyet az említett határidőn belül nem jelöltek meg a megsemmisítés okaként. Az így megjelölt okot az eljárást befejező határozat meghozatalakor figyelmen kívül kell hagyni.¹³⁰

A szükséges módosításokat figyelembe véve kijelenthető, hogy a formatervezési minták oltalmáról szóló törvényünk mindenben eleget tesz az Uniós követelményeknek.

¹³⁰ Fmtv. 58. §

IV.

A vagyoni jogok hasznosításának eszközei a szerzői jogban

A továbbiakban azokat a szerződéseket mutatom be, melyek a vagyoni jogok teljes, vagy részleges forgalmát hivatottak biztosítani a szerzői jogban. Munkámban a kevésbé kidolgozott és ismert, nyugati minták alapján kialakított, vagyoni jogok átruházásának lehetőségét biztosító, szabályozó szerződésekkel, ügyletekkel foglalkozom kiemelten. A szakirodalom által alaposabban feldolgozott felhasználási szerződés szabályait csak érintőlegesen tárgyalom.

A hatályos szabályozás vonzataként kialakult helyzetben tehát a munkaköri kötelezettség eredményeként létrehozott szerzői művek szabályozásával foglalkozom, azt vizsgálva, hogy a szerzői jogi törvény által lehetőségként szabályozott esetben hogyan érvényesülnek a munkajog, és hogyan a szerzői jog szabályai, elvei.

A szolgálati jogviszony kapcsán megvizsgálom a munkaviszonyt általánosságban, az összes szerzői műre vonatkoztatva, úgy, ahogyan a szerzői jogi törvény tárgyalja, majd a műfaji sajátosságokat figyelembe véve.

Tekintettel arra, hogy hatályos szerzői jogi törvényünk a vagyoni jogok átruházását meghatározott műfajok esetén lehetővé teszi, egy következő nagyobb egységben, megvizsgálom az ezen a talajon meghonosodott szerződéstípusokat.

A szerzői művek hasznosítása témakör záró tételeként pedig a magyar jogalkotói-, ítélkezési és kereskedelmi joggyakorlatban hagyományosnak tekintendő felhasználási szerződés fontosabb szabályairól szólnok, nagyvonalakban.

IV.1.1. A munkaviszonyban létrehozott szerzői műalkotások

A munkaviszony keretében alkotott szerzői művek szabályozása során néhány ponton – a változások érzékeltetése végett - szükséges visszautalni a történeti részben foglalt szabályokra. Korábbi jogrendszerünkben a szerzői jogi művek nagy része munkaviszony keretében került megalkotásra, köszönhetően a történeti részben felsorolt tervutasításos rendszer sajátosságainak, az ország társadalmi, gazdasági struktúrájának.

A megváltozott gazdasági körülmények között változatlanul fontos részét képezi szerzői jogunknak a munkaviszonyban megalkotott szerzői művek hatályos szabályozása, de teljesen más indítatásokból, mint korábban. A kötelező foglalkoztatottság megszűnésével, a piacgazdaságra történő átállással jelentősen felerősödtek a szerzői alkotások vagyoni jogi védelmével kapcsolatos igények, erre tekintettel mindkét oldal, a munkáltatói és a munkavállalói oldal elvárásai.

Hazánk fejlődő piacgazdaságában a szerzők sok esetben nincsenek olyan anyagi helyzetben, hogy biztosíthassák számukra a függetlenséget, ugyanakkor a szerzői jog területén mozgó „befektetőknek” is, legyenek azok színházak, vagy egyszerű spekuláns könyvkiadók, meg kell találni számításaikat. A hatályos törvény életbe lépéséig különösen a gyorsan fejlődő területeken, mint például a számítástechnika, nőtt meg a jelentősége a munkaviszony keretében alkotott szerzői jogi műveknek. Meg szükséges jegyezni azonban, hogy a hatályos szerzői jogi törvény bizonyos műfajok esetén a vagyoni jogok átruházására lehetőséget adó szabályozási megoldása, az érintett műfajok kapcsán a szolgálati jogviszony jelentőségének elvesztését eredményezte.

Megváltoztak a felhasználás perspektívái is. Míg korábban a munkaviszony a létrehozott mű megalkotójának egyfajta stabilitást, a munkáltató általi fizetési kötelezettséget, megjelenési lehetőséget biztosított, manapság inkább a versenyben maradáson van a hangsúly. A munkáltatók olyan szerzőkkel igyekeznek munkaviszonyt létesíteni, akik biztosítják az előrehaladást, bevételt, ugyanakkor más területeken (pl. alkotó kulturális szabadsága), igyekeznek kibújni a munkaviszony által diktált szoros kötelezettségek alól.

A gyakorlatban komoly problémaként jelentkezik a szerzői mű megalkotására irányuló jogviszonynál az egyes szerződéstípusok elhatárolása. A munkaviszony keretében egy, a Munka Törvénykönyve által részletesen szabályozott jogviszonyról van szó, ahol a felek mozgásterülete jóval szűkebb, mint az egyéb polgári jogi szerződések esetén. A részletes szabályozás miatt az értelmezési kérdések is mások lesznek.

A szerzői alkotás létrehozására irányuló munkaszerződéseket gyakran szokták összetéveszteni a vállalkozási, megbízási jogviszonnyal, holott a szerzői alkotás létrehozását, vagyoni jogainak hasznosítását megcélzó jogalany a hatályos szerzői jogi törvény alapján csak két lehetőség, a munkaszerződés és a felhasználási szerződés alternatívája közül választhat.¹³¹ A kettő között az a különbség, hogy a felhasználási szerződés esetében a szerzői jogok teljes egésze a szerzőnél marad, a felhasználó csak a szerződésben előre meghatározott keretek között „ideiglenes” felhasználást enged a művén, a szolgálati jogviszonyban alkotott műnél viszont a vagyoni jogok a munkáltatóra szállnak, ezért a szerzői jogok csak a törvényben meghatározott korlátok között érvényesülhetnek.

Szerzői jogunk a szerző vagyoni joga között helyezte el a munkaviszony körében alkotott szerzői művekkel kapcsolatos szabályait az átdolgozás joga és a védelmi idő

¹³¹ BH 1992.95

mellett. A törvényi megoldás továbbra sem a gazdasági verseny követelményeit helyezi előtérbe. A jogalkotó megoldása mögött a tradíciók követése, semmint annak a piaccgazdasági szemléletnek a megjelenése figyelhető meg, amely a szerzői jogok forgalomképességére fekteti a hangsúlyt.

Ki kell emelni, hogy a szolgálati jogviszony szabályozása, kilóg a vagyoni jogok címszó alatti felsorolásból, hiszen nem az egyes vagyoni jogokat taglaló szabályozásról, hanem egy a vagyoni jogok átruházását biztosító ügyletről van szó. A szolgálati jogviszony kötődése a vagyoni jogokhoz elvitathatatlan, hiszen azok képezik a közvetett tárgyat a jogügyletnek, azonban pusztán e kötődés alapján a vagyoni jogok felsorolása között említeni a jogintézményt álláspontom szerint nem helyénvaló, hiszen a két dolog „többben a kevesebb” viszonyban áll egymással. A vagyoni jogok fejezetcím alatt jogok tartalmáról esik szó, a szolgálati jogviszony viszont egy – munkajogi – kötelelem.

Álláspontomat az is alátámasztja, hogy a szerzői műalkotások vagyoni jogainak hasznosítását szolgáló kötelelem a felhasználási szerződés külön fejezetet képez. Magától értetődő, hogy – a szerzői művek vagyoni jogainak felhasználását általánosságban lehetővé tevő - felhasználási szerződés részletesebb szabályozást (külön fejezetet) igényel, azonban funkcióját tekintve azonos feladatot szolgál, mint a szolgálati jogviszony, azaz a műalkotások létrehozatalának, felhasználásának ad keretet. A munkaviszony – bár nem a Ptk.-ban történik meg szabályozása - ugyanúgy egy szerződéses keretet jelent, mint a felhasználási jogviszony. Mindkét szerződésben, a kapcsolódó pontokat tekintve, ugyanannak a célnak a megvalósítása történik, ily módon semmi nem indokolja azt, hogy a munkaviszonyban megalkotott műalkotások szabályozása, mint a felhasználási kötelelemmel teljesen egyenrangú jogviszony, ne nyerjen különálló szabályozást egy külön fejezetben.

A két kötelelem azonos funkcióira tekintettel a leghatékosabb, s ezáltal kívánatos megoldásnak azt tartanám, ha a szerzői jogi törvényben egyazon önálló fejezetben kerülne szabályozásra mindkét jogviszony. E fejezet a következő címet viselhetné: „A szerzői műalkotás vagyoni jogainak hasznosításának, átruházásának jogi keretei”. Nyilván a két jogviszony több ponton eltér egymástól, mint például a vagyoni jogok teljes, részleges átszállásának, átengedésének kérdése, azok terjedelme, ám mindkettő a szerzői alkotások vagyoni jogainak kereskedelmi forgalomban való megjelenésével foglalkozik.

A fentiek előrebocsátása után a munkaviszonyban alkotott szerzői művek esetében mindenekelőtt azt célszerű tisztázni, hogy a hatályos szabályok alapján a szerzői mű

mikor tekinthető szolgálati jellegűnek. A szolgálati jelleggel kapcsolatban a szerzői műnek két kritériumnak kell megfelelnie. Az első ilyen kritérium, hogy a mű munkaviszony alapján jöjjön létre. A hatályos szerzői jogi törvény kizárólag munkaviszonyról beszél.¹³² A megjegyzés arra vonatkozik, hogy a szolgálati jellegnél szükséges előbb vázolt feltétel a mű keletkezésének időpontjában vizsgálandó, a szolgálati jelleg jogkövetkezményeit nem érinti a munkaviszonynak ezt követő megszűnése.

A szerződés alanyai tekintetében a jogalanyok személyi köre a gazdasági viszonyoknak köszönhetően eltérően alakulhat. A gyakorlatban általában az jellemző - mint az a munkaviszony oldalain álló felek erősebb-gyenge voltának sajátosságából következik -, hogy a munkáltatói oldalon általában komolyabb tőkével rendelkező gazdasági társaságok, kiadók, ügynökségek állnak, míg a munkavállalói oldalon természetes személyek, esetleg kisebb, egyszerűbb szervezeti keretek között működő gazdasági társaságok.

A hatályos törvény bővíti a szolgálati jogviszonyban álló szerzők körét a közszolgálati vagy közalkalmazotti jogviszonyban álló vagy szolgálati viszonyban foglalkoztatott személyek, vagy munkaviszony jellegű jogviszony keretében foglalkoztatott szövetkezeti tagok körével.

A szerzői mű szolgálati jellegének második kritériuma, hogy a mű létrehozása a szerzőnek munkaköri kötelezettsége legyen, vagyis a munkaviszony fennállása a mű szolgálati jellegét önmagában nem alapozza meg. A munkáltató feladata, hogy írásban – munkaszerződésben vagy más módon – rögzítse a munkaviszonyban álló szerző munkakörét.

Korábbi szerzői jogi törvényünk végrehajtási rendelete kifejezetten rendezte a munkaköri kötelezettség körét akképpen, hogy megadta azokat a támpontokat (munkaszerződés, munkáltatói utasítás), amelyeket vizsgálni kell a viták során, ezen túl a munkáltató feladatává tette, hogy írásban rögzítse a munkakört, valamint a munkáltatói jogok körét.¹³³ A hatályos szabályozás hallgat erről a kérdéstről liberalizálva ezzel a felek mozgásterét a munkaszerződés kapcsán. Az új szerzői jogi törvény ezzel azt az álláspontot erősíti, hogy a feleknek maguknak kell szabályozni a felmerült kérdéseket, szükség esetén bizonyítani állításukat. Adott esetben azonban ez a szabályozás megnehezíti a szerzők dolgát, hiszen bár a munkajogban általában a munkáltató kötelessége bizonyítani a tényeket, a munkáltató van abban a helyzetben, hogy teljes

¹³² 1999. évi LXXVI. tv. 30. § (1) bekezdés

¹³³ 9/9169. (XII.29.) MM rendelet 11. § (1) bekezdés

mértékben át tudja tekinteni saját tevékenységét, a munkaköri kötelesség kérdésében nem maradt külön jogszabályi teher a munkáltatón, csak ami a munkaviszonyra irányadó általános szabályokból közvetetten levezethető.

Ezt támasztja alá a Szerzői Jogi Szakértő Testület álláspontja is, miszerint¹³⁴ tekintettel arra, hogy a munkaköri kötelességként alkotott művekre vonatkozóan a szerzői jog az általános szabályokhoz képest kivételt állapít meg, ha kétséges, hogy a mű megalkotása a szerző munkaköri kötelessége volt-e, akkor ezt a munkáltató terhére kell értékelni.

E második kritérium szintén fontos szűrőt képez a jogviszony alanyai tekintetében. A munkaköri kötelezettség megléte szándékosságot feltételez, vagyis a feleknek kölcsönösen rendelkeznie kell a munkakör kérdéséről a munkaszerződésben. A szerzői jogban nem ismert az a megoldás, ami a szabadalmi jogban megfogalmazásra került, azaz az alkalmazotti találmány intézménye. A szerzői jog alapján a munkáltató a szerzővel fennálló munkaviszony alapján nem alapíthat semmilyen igényt azon műalkotásokra, melyek a munkáltató tevékenységi körével egybe esnek ugyan, de nem képezték munkaköri kötelezettség részét.

A szerzői jogban a szolgálati művek megalkotása során tehát egy fokozottan célzatos jogviszonyról van szó, ahol a felek szándékának, akaratnyilatkozatának a szolgálati jelleget eldöntő jelentősége van. Ezt úgy is mondhatjuk, hogy a szolgálati jogviszonyt a felek szándéka, nyilatkozatai „alapozzák” meg.

Mindez összességében azt eredményezi, hogy a közszférában a köztisztviselői, közalkalmazotti vagy szolgálati jogviszonyban állók körében a szolgálati mű megalkotása, ezen jogviszonyok sajátosságára – a központilag meghatározott feladatkörökre – tekintettel ritkábban fordul, fordulhat elő. A gyakorlatban a munkaköri kötelezettség tárgya behatárolható néhány szerzői jogi alkotásra, a szoftverfejlesztésre, adatbázis előállításra, reklámtevékenység folytatására, fotóművészeti alkotásra, térképmű készítésre, nyilvánosan tartott beszéd készítésére. A felsorolás kapcsán azonban nyilvánvalóvá válik, hogy a foglalkoztatás során a hangsúly nem a művészi teljesítményre, az alkotó munkára esik, hanem az adott feladat megoldására.

A szolgálati mű fogalma után a munkaviszony elemei érdemelnek körültekintő vizsgálatot, hiszen az egyes elemek tisztázása után lehet válaszolni a fentebb megjelölt fogalmi elemek kapcsán felmerült kérdésekre.

¹³⁴ SZJSZT 09/04 számú szakvéleménye, A szerzői jog a gyakorlatban, A szerzői Jogi Szakértő testület véleményének gyűjteménye (1997-2003), főszerk.: id. Ficsor Mihály, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Bp., 2004. 68. old.

A Munka Törvénykönyve sehol sem adja meg a munkaviszony egzakt meghatározását, azonban a szabályokból kitűnik, hogy munkaviszony keretében a munkavállaló az írásban megkötött munkaszerződés alapján, a munkáltató utasításai szerint, az általa meghatározott, helyen, időben, az ő eszközeivel személyesen köteles a munkavállaló munkát végezni. A szolgálati jogviszony fogalmi elemeivel kapcsolatban előadottak alapján a munkaszerződésben feltétlenül indokolt rendezni, a fentebb megjelölt fogalmi elemek érvényesülésének kereteit. E körben szabályozni kell a munkaidő kérdését, vagyis azt, hogy csupán a rendes munkaidő alatt készített művek tartoznak-e a szerző munkaköréhez, vagy pedig a szerző munkaidején kívül alkotott művek feletti rendelkezés is a munkáltatót illeti-e meg. Ajánlatos kitérni a fizetett szabadság ideje alatt készített művek sorsára is. Kérdésként merülhet fel a rendes munkaidőn felül végzett munkák szükségszerűsége. A Munka Törvénykönyve értelmében ebben az esetekben ugyanis bérpótlékok járnak. A szolgálati jogviszony eredmény jellege e körben is vitássá teheti a bérpótlékok jogosságát.

Egyértelműen kell rendezni kell azt a kérdést is, hogy a szerző milyen tárgyú művei (pl. fényképezéssel foglalkozó munkavállaló: kizárólag építészeti-, vagy portré-, vagy reklám felvételei) tartoznak a munkaköri kötelezettség körében alkotott művei közé, kerülve természetesen az általánosítást. Természetesen a szerzői mű alapvető kritériumait kell alapul venni, és mindenképpen leszögezni, hogy a létrejövő alkotás egyéni, eredeti alkotás legyen. A szerzői mű kritériumairól hosszasan lehetne értekezni, amelytől terjedelmi okokból eltekintek, azzal, hogy az egyéni, eredeti jelleg nem tartalmazhat esztétikai, etikai, minőségi értékítéletet. A szerzői mű kritériumai kapcsán az egyik utóbbi jogesetet idézem, melyben a bíróság megállapította, hogy „egy országos rendezvény elnevezése, a rendezvény szervezésével kapcsolatos ismeretek nem minősülnek irodalmi, tudományos, vagy művészeti alkotásnak, illetve szerzői alkotómunkával rokon más tevékenységnek, ezért nem állnak szerzői jogi védelem alatt. Téves a kérelmező szerzői jogaira való hivatkozása. A szerzői jogi törvény szerint szerzői jogi oltalom alatt az irodalmi, tudományos és művészeti alkotások állnak, illetve a törvény védelemben részesítette az előadóművészi, valamint a szerzői alkotómunkával rokon más tevékenységet is. Egy országos rendezvény elnevezése nem minősíthető irodalmi, tudományos vagy művészeti alkotásnak, azaz az elnevezés önmagában szerzői jogi védelem alatt álló műnek nem minősíthető. A kérelmező álláspontja szerint ilyen szerzői jogi védelem alatt álló műnek tekinti magának a konferenciának a szervezésével

kapcsolatos ismereteket is. Ez azonban ugyancsak nem minősíthető szerzői jogi védelem alatt álló alkotásnak.”¹³⁵

A munkahely kérdésében indokolt rendelkezni arról, hogy kizárólag az állandó (változó munkahelyre történő alkalmazás esetén valamennyi szóba jöhető) munkahelyen vagy más helyen történő létrehozás esetén is szolgálati műnek tekinthető-e az alkotás. A munkahely kérdése különös színben tűnik fel a szolgálati művek vonatkozásában. Gondoljunk csak olyan a köznyelvben gyakran használt fogalmakra, mint „alkotói válság”, „ihlet”, melyek az esetek nagy részében szoros összefüggésben állhatnak a munkavégzés helyével. E kérdésben tehát a jogviszony sajátos tárgyára tekintettel az mondható, hogy a Munka Törvénykönyve rendelkezéseinek egy szabadabb értelmezését kell alkalmaznia a feleknek, mely teret adhat a munkavállaló szerző esetleges kívánságainak, ami összességében a munkáltató utasítás adási jogainak a gyengítéséhez, és egy diszpozitív jellegű megoldásokat előnyben részesítő munkaszerződéshez vezet.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület a munkaviszony elemeinek (munkaidő, munkahely, munkaeszközök) kérdésében liberális álláspontot képvisel.¹³⁶ A Testület véleménye szerint a munkaviszonyból folyó kötelesség objektív; nem attól függ, hogy mi a munkavállaló/szerző szándéka az alkotáskor. A szolgálati alkotás minősítésénél az sem számít, hogy az munkahelyen, munkaidőben történik-e, hiszen az alkotói tevékenységnek jellemzője, hogy nem mindig szorítható munkajogi ritmusba. A konkrét jogviszonyban a legszűkebb munkaköri leírásban, majd a munkaszerződésben, végül - ha az adott munkáltatónál létezik - a kollektív szerződésben meghatározott munkaköri feladatokból kell kiindulni.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület ezen véleménye fellazítja a munkaviszony kereteit, hiszen egyedül a munkaköri leírásra koncentrál, azaz a szerző/munkavállaló által elvégzendő feladatokra, a célra, nem pedig a hogyanra. Ezen értelmezés azonban jól mutatja a műalkotás folyamatának szerzői jogi értelmezése, és a munkavégzésre irányuló jogviszony közti ambivalenciát. Álláspontom szerint ilyen értelmezés mellett nem beszélhetünk munkaviszonyról, melynek lényeges eleme a munkaidő, munkavégzés helyének meghatározása. Amennyiben ezen elemeitől megfosztjuk a munkaviszonyt, olyan általánossá tesszük annak fogalmi kereteit, amely bármely más eredménykötelemre igaz lesz. A munkaidőkeret, munkavégzés helyének meghatározására a

¹³⁵ BH 2004.188

¹³⁶ SZJSZT 09/01, A szerzői jog a gyakorlatban, A szerzői Jogi Szakértő testület véleményinak gyűjteménye (1997-2003), főszerk.: id. Ficsor Mihály, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Bp., 2004. 68. old.

munkaviszonyban, mind a munkáltató, mind a munkavállaló védelme érdekében szükség van, ezeket félretéve parttalaná válnak a jogok és kötelezettségek határai.

Fentiekből következően ezért nem értek egyet a munkaviszony kereteinek a tágításával, helyette inkább a vagyoni jogok átruházását, más kötelek kereteiben is lehetővé tennem. Ez utóbbi kijelentés részletes tárgyalására a későbbiek folyamán még visszatérek.

Ezen kérdések szabályozásával összefüggésben bontakoznak ki a szolgálati jogviszony specialitásai a létrehozott szerzői művek vonatkozásában, hiszen egy olyan jellegű jogviszonyról van szó, amely bizonyos eredményjelleggel visel magán. Az eredmény vonatkozásában ugyanakkor nem mindig játszanak kulcsfontosságú szerepet a fent leírt tények, azaz, hogy hol, mikor, és hogyan hozták létre az alkotást. Vannak olyan esetek amikor a szerző olyan helyzetben van, hogy nem is tudja máshol, csak a munkáltató által kijelölt helyen és körülmények között létrehozni alkotását, más esetekben éppen fordítva van a mű nem igényel különösebb munkáltatói „segítségét”.

Ugyanakkor a munkáltató túlzott „beavatkozásának” esete erősen elgondolkodtat afelől, hogy mennyiben tekinthető szerzői alkotásnak a mű, ha előre meghatározza a munkáltató, hogy milyen paraméterekkel rendelkezzen.¹³⁷ A szerzői alkotások esetén viszonylag könnyen el lehet dönteni a kérdést, hiszen nincsen objektív mérce, mely a műalkotások védelmének megállapításánál alapul szolgálna. A szerző személyiségén van a hangsúly, azon, hogy ő hogyan „komponálja” meg a műalkotást. Azonban a fentiek alapján kérdéses, hogy egy munkaviszonyban, mely tartalmát nézve szigorúan behatárolt, a munkáltató megmondhatja a munkavállaló szerzőnek mit tegyen, milyen eszközökkel, meghatározott munkahelyen, mennyiben érvényesül az alkotói szabadság, tulajdonképpen érvényesülnek-e a szerzői műalkotás kritériumai, és ha igen milyen körben.

Ezen kérdések körében az mondható, hogy szükséges a szerződéskötés során a felek kötelezettségévé tenni ezen kérdések egyértelmű rendezését. A Munka Törvénykönyve kógens jelleggel rendezi ezeket a feltételeket, a szerzői műalkotás létrehozására irányuló jogviszony specialitásaira tekintettel azonban kellően rugalmasan kell kezelni ezeket a kérdéseket a feleknek. E célból a szerződés eredmény jellegére tekintettel elvi élell kellene leszögezni azt, hogy a feleknek a megkötendő munkaszerződés feltételeinek meghatározásakor, a létrehozandó műalkotás sajátosságaihoz kell igazodnia.

¹³⁷ Kiss Tibor: A munkaviszonyban alkotott szerzői művek a magyar jogrendszerben, *Studia iurisprudentiae*, Tomus 7/1. 2006. 321. old.

A munkáltató utasításadási jogának tárgyalása során, a szerzői jog bizonyos fogalmainak megfelelő alkalmazása kétséges lehet, nevezetesen a szerzőtársi viszony és a munkáltató személyének fogalmi elhatárolása. A munkáltató, mint szerzőtárs kérdéskörének vizsgálatánál a szerzői jogi törvény azon rendelkezése a döntő, miszerint valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya szerzői jogi védelemnek.¹³⁸ A szerzőtársi minőség kérdéskörében tehát az vizsgálendő, hogy a munkáltató által adott utasítások nem haladták-e meg az ötlet, elv vagy elgondolás szintjét. Ne feledjük azonban azt sem, hogy a munkáltató csupán utasításokat adhat, melyek jellegüket tekintve – bár kétségtelenül befolyásolják a készülő művet - nem feltétlenül esnek egybe a konkrét szerzői tevékenységgel, inkább csak befolyásolják, segítik azt. A munkaviszony körében megalkotott szerzői művek esetében a munkáltató azért fordul kifejezetten a szerzőhöz, köt vele szerződést, mert a két fél közül az utóbbi rendelkezik azzal a „mesterségbeli” tudással, ami a létrehozandó mű megalkotásához szükséges.

A továbbiakban nézzük át hogyan alakulnak a szerző egyes jogosítványai e sajátos jogviszony keretében. A szerző személyhez fűződő jogai közül a névjog gyakorlatilag korlátozás nélkül érvényesíthető szolgálati művek esetén is. Ennek megfelelően a mű szerzőjét a szolgálati műveken vagy azokkal kapcsolatban is fel kell tüntetni. De megilleti a szerzőt az anonimitás joga is. Ez az a momentum, amely jogi biztosítékot nyújt a szerző egyéniségének megsértése ellen. Ha a szerző úgy véli, hogy a mű, amelyet felettesei nyilvánosságra kívánnak hozni, erre még nem érett meg, vagy ha úgy gondolja, hogy a felülvizsgálat során tett változtatások alkotását eltorzítják, az anonimitás joga megadja a lehetőséget arra, hogy megtagadja a kapcsolatot személye és a mű között, vagyis nem adja hozzájárulását neve feltüntetéséhez. Szuverén módon dönthet a szerző arról, hogy a kibocsátott mű az ő nevéhez fűződjék-e vagy sem. Szolgálati művek esetén azonban a szerző névjoga mellett párhuzamosan létezik a munkáltató névjoga is, azaz a művön kívánságára az ő nevét is fel kell tüntetni, de nem szerzői, hanem munkáltatói minőségben. A képzőművészeti, építészeti, műszaki és iparművészeti alkotások területén sajátos szabályok érvényesülnek. A szolgálati jellegű tervek esetén a munkáltató jogosult meghatározni, hogy a terven, illetve a létesítményen szerzőként kinek a nevét kell feltüntetni. Ha ez a munkáltatói döntés a szerzőket sérti, személyiségi jogaik védelme érdekében a bírósághoz fordulhatnak.

¹³⁸ 1999. évi LXXVI. tv. 1. § (6) bek.

Az egyik legalapvetőbb személyiségi jog a szerzői jogban annak eldöntése, hogy a mű nyilvánosságra hozható-e. Ennek a jognak a gyakorlása azonban munkaviszony esetében nem maradhat teljességgel az alkotó érdekkörében, legalábbis nem olyan szuverén módon, mint a munkaviszonyon kívüli alkotónál. A nyilvánosságra hozatalhoz fűződő szerzői jog tehát úgy módosul, hogy a titokban tartáshoz való jog általános szabályai érvényesülnek, azaz a szerző dönthet úgy, hogy az általa nem elég “érett”-nek ítélt mű átadását megtagadja, de ha a művet munkáltatójának átadta, ezzel a nyilvánosságra hozatalhoz hozzájárult, s ebben a vonatkozásban a továbbiakban a munkáltatót illeti meg a döntés. Amennyiben az elkészült mű átadását a szerző megtagadja, és ezzel a munkaköri kötelezettségét megsértette a munkajogi szankciók érvényesíthetők vele szemben, de a mű átadására nem kötelezhető.

Hatályos szerzői jogi törvényünk értelmében hatálytalan a munkáltatóval szemben a szerzői visszavonó nyilatkozat.¹³⁹ Amennyiben a munkáltató – a szerző visszavonó nyilatkozata ellenére – a művet nyilvánosságra kívánja hozni, ezt a szerző nem gátolhatja meg, csupán nevének a művön való feltüntetésének mellőzését követelheti, vagyis élhet az anonimitás jogával.

A következő lényeges személyhez fűződő jogosultság a torzításmentességhez való jog, mely szintén korlátozottan érvényesül. Itt az alkotói folyamat azon szakaszáról van szó, amikor a szerző a művét a munkáltatónak átadta és a munkáltató a művet a felhasználás előtt elbírálja, hogy nem kell-e a művön javítást, átalakítást végrehajtani. A munkaviszonyon kívüli szerző saját maga dönt, és csak saját alkotói ízlésére hagyatkozik a tekintetben, hogy milyen változtatási igényt fogadjon el, vagy adott esetben utasítson el.

Más a helyzet a munkaviszonyban álló szerző esetében. Az átadott művön a munkáltató a felhasználásra tekintettel indokoltnak ítélt módon és mértékben változtatásokat valósíthat meg.¹⁴⁰ Itt arról van szó, hogy a munkavállaló bekerül egy alá-fölérendeltségi rendszerbe a munkaviszony létesítésével, felettesei vannak, akik a munkavégzést illetően számára utasításokat adnak. A beosztottnak tudomásul kell vennie, ha az általa kidolgozott megoldás helyett – művészi hite ellenére is – főnökei utasításának megfelelő formát kell választania. De a végső “fegyver” ebben az esetben is ott van a szerző kezében: kérheti neve feltüntetésének mellőzését.

Ha a szerzői mű elkészítése a szerző munkaköri kötelezettsége és a munkáltató a munkaviszony tartalma alapján a mű hasznosítására jogosult, a mű átadása a

¹³⁹ 1999. évi LXXVI. törvény 11. §

¹⁴⁰ BH 1997.19

nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásnak minősül, és a mű vagyoni jogai az átadással szállnak át a munkáltatóra.

A szerzői mű átadásával a munkáltatóra az alkotás vagyoni jogai automatikusan – a törvény erejénél fogva - átszállnak (*cessio legis*).¹⁴¹ A jogátszállást kiváltó jogi tény a mű átadása a munkáltatónak. Az átadás tehát csak munkajogi és nem szerzői jogi alapon követelhető.¹⁴² A jogátszállás a szerző és munkáltatója közötti jogviszony alapján automatikus, az egyes művek esetén így nincs szükség a jogátszállás külön szerződésbe foglalására. A munkaviszony megszűnése nem befolyásolja a munkáltató által megszerzett jogok gyakorlását. A munkaviszonyban álló szerző nem munkaköri köteleességeként készített művére mindez nem vonatkozik. Ezért igen lényeges a munkaszerződés részét képező munkaköri leírásban részletezni, hogy melyek azok a művek, amelyek e köteleesség folytán készülnek el. A vagyoni jogok átszállását a munkaviszonyból származó köteleesség teljesítésekképpen készült művek esetében a törvény vélelmezi, így kifejezetten eltérő, írásbeli megállapodással lehet csak korlátozni e jogátszállást. A bírói gyakorlat által kidolgozott fontos elv, hogy a munkaviszonyban alkotott szerzői művet a munkáltató a működési körén belül alkotott más műben is jogosult felhasználni. Ezt a jogát azonban, csak társadalmi rendeltetésének megfelelő módon gyakorolhatja.¹⁴³

A korábbi szerzői jogi törvény csak a felhasználás jogát vitte át a munkáltatóra, a hatályos törvény a vagyoni jogok átszállásának deklarálásával korlátlan felhasználási jogokat biztosít a munkáltató számára. Hatályos szerzői jogi törvényünk nagyobb szabadságot adva a feleknek, rájuk bízva annak megállapítását, hogy a vagyoni jogok milyen terjedelemben cseréljenek gazdát. A szolgálati jogviszony kapcsán úgy fogalmaz az új törvény, hogy a vagyoni jogokat eltérő megállapodás hiányában szerzi meg a munkáltató.¹⁴⁴ Ez a megfogalmazás megerősíti a vagyoni jogok körében található azon szabályt miszerint azok átruházhatók.¹⁴⁵ A hatályos szerzői jogi törvény kiemelkedő újdonsága, hogy bizonyos esetekben lehetővé teszi a vagyoni jogok átruházását. A jogalkotók ezzel megtették az első lépést a monista felfogástól való eltávolodás terén, a szerzői művek kereskedelmi forgalma ugyanis egyre inkább megkívánja a vagyoni jogok forgalomképessé tételét.

¹⁴¹ 1999. évi LXXVI. tv. 30. § (1) bek.

¹⁴² SZJSZT 09/01, A szerzői jog a gyakorlatban, A szerzői Jogi Szakértő testület véleményének gyűjteménye (1997-2003), főszerk.: id. Ficsor Mihály, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Bp., 2004. 68. old.

¹⁴³ BH 1989.57

¹⁴⁴ 1999. évi LXXVI. tv. 30. § (1) bekezdés

¹⁴⁵ 1999. évi LXXVI. tv. 9. § (6) bekezdés

A hatályos szabályozás vagyoni jogok átruházhatóságára vonatkozó szabályozása tekintetében hangsúlyozni kell mindenképpen azt is, hogy néhány esetre van korlátozva, bizonyos műfajok, az öröklés, és a szolgálati jogviszony, meghatározott műfajok esetén lehetséges forgalmuk. A szolgálati jogviszonyok körében a szabályozás, mint a piac „felnőtt korú” részvevőire tekint a felekre, a szerző pozícióját erősítve, a vagyoni jogokról való megállapodást a felek szándékától, akaratától teszi függővé. Ha a felek nem rendelkeznek a kérdésről a vagyoni jogok teljessége átszáll a mű átadásával, de ettől kifejezett nyilatkozattal el lehet térni.

A szerzői jogi törvényben foglalt jogátszállás a munkáltató személyében bekövetkező jogutódlás esetében a jogutódlásra a jogutódlás időpontjában automatikusan átszáll. A Munka Törvénykönyve értelmében¹⁴⁶ a jogutódlás nemcsak a jogok, hanem a kötelezések átszállását is eredményezi. Ez azt is jelenti, hogy az Szt. 30. §-ában foglalt munkáltatói jogok és kötelezettségek a szerző és a munkáltató jogutódlás közötti jogviszonyban is fennállnak. Az Munka Törvénykönyve a jogutódlást követő 1 évig a jogelőd egyetemleges felelősségét állapítja meg a jogutódlás időpontját megelőzően a munkavállalóval szemben fennálló kötelezettségek tekintetében. Ez alapján akár a szerző a jogutódlás tényétől függetlenül a volt munkáltatójánál is benyújthatja a jogutódlás időpontja előtt keletkezett jogdíjigényét, de csak a jogutódlást követő 1 éven belül. Ezt követően már csak a munkáltató jogutódlásánál élhet követeléssel.

A munkáltató személyével kapcsolatban a hatályos szerzői jogi törvény nyitva hagyja a jogutódlás kérdését. Így a hatályos szabályozás mulasztásával sérti a szerzői jog azon alapelvét, miszerint a szerző érdekeit fokozottan szem előtt tartva kell e jogviszonyokban eljárni. A keletkezett joghézagot betölthetné egy olyan szabályozás, amely alapján a munkáltató jogutódlás nélküli megszűnése esetén a vagyoni jogok a szerzőre visszaszállnak.

A jelenlegi szabályozás alapján a szerzőt a műalkotás felhasználásának engedélyezése esetén díjazás illeti meg, amelyen nem változtat az sem, hogyha a munkáltató a felhasználási jogát teljes egészében átruházza.¹⁴⁷ A szerző díjigényét csak a munkáltatójával szemben érvényesítheti.¹⁴⁸ Sajnálatos, hogy a munkáltató ezen kötelezettségének elmulasztása nincsen a szerzői jogi törvényben szankcionálva. A fennálló rendelkezések hallgatnak a szerző felhasználási jogáról, amelyből az következik, hogy az átruházott vagyoni jogokkal kapcsolatban a szerzőnek többé nem lehet igénye.

¹⁴⁶ 1992. évi XXII. tv. 85/A. §

¹⁴⁷ BH 1991.391

¹⁴⁸ BH 1990.333

A szerző részére mindezek alapján a mű ellenértékét, munkabére és a felhasználás engedélyezése során járó külön díjazás fogja jelenteni.

A külön díjazás ténye jelzi, hogy a szerzői tevékenység, az ennek folyományaként fennálló jogállás beillesztése munkajogi keretek közé nem szerencsés. A munkavállaló munkaviszonyból eredően ugyanis a Munka Törvénykönyvében meghatározott jogcímeken jogosult díjazásra. A felhasználás során a szerzőt megillető díjazás ezen a körön – mind logikailag, mind dogmatikailag kívül – helyezkedik el. A szerző ugyanis nem a külön díjazást nem a munkaviszony folyományaként kapja, hanem szerzői jogi státusza alapján. Mindez rávilágít arra, hogy a szerzői mű létrehozása nem szükséges, hogy munkajogi keretek között történjen, attól eltérő jogviszony is megfelelő alapot tud adni a mű „megrendelésre történő” létrehozásának.

A díjazás mértékéről még orientáló jelleggel sem szól a hatályos szabályozás, így a piaci viszonyok alapján kialakult gyakorlat szerint történik a szerzői jogdíjak megfizetése. E tekintetben ismét egy a szerző pozícióját gyengítő hiányosságról van szó, hiszen a felek közti jogviszonyban általában a szerző lesz a gyengébbik fél. Természetesen ez a megállapítás nem minden esetben igaz, hiszen a szerző lehet olyan neves alkotó is, aki komoly részesedést tud kikötni a további felhasználási szerződések tekintetében. Az esetek többségében azonban a szerző a kiszolgáltatót fél a jogviszonyban, így a jogalkotásra hárul a feladat, hogy védelmezze legalább olyan módon, hogy szempontokat ad a díjrészesedés arányára. Így a hasonló helyzetek alapján a díjazás kérdésében figyelembe lehetne venni a mű elkészítésére fordított időt, energiát, szellemi tudást. Nem tagadható azonban, hogy bármely szempont megadása óhatatlanul valamiféle értékítéletre alapot adó cselekményt csempészne a jogszabály szövegébe. Egy ilyen rendelkezés esetén álláspontom szerint a szerzőt védő jelleg súlya nagyobb lenne, mint az esetleges értékítéletekkel járó hátrány.

Olyan eset is előfordulhat, hogy a szerző lemond díjrészesedéséről, ilyenkor a nyilatkozat a szerzői jog szabályai alapján, csak írásbeli formában érvényes, hiszen a szerzői jogi törvény általánosságban leszögezi, hogy a munkaviszonyban megalkotott szerzői művek esetén a nyilatkozatok érvényesen csak írásban tehetőek meg. A rendelkezés a bizonyíthatóságot szolgálja.

A szolgálati jogviszony tárgya kapcsán ne feledkezzünk el olyan kérdésekről sem, mint az átdolgozás problémaköre. A munkaviszony tárgya gyakran már létező alkotások átdolgozására vonatkozik.

Minden szerzői jogi védelem alá eső irodalmi, tudományos vagy művészeti alkotás, függetlenül mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőitől, illetve az alkotás színvonalára vonatkozó ítéllettől, értéket hordoz és törvényben meghatározott feltételek szerint felhasználható. A felhasználás nem korlátozódik a mű eredeti formája nyújtotta lehetőségekre, hanem az eredeti alkotás újabb szinten értéket hordozó és akár többféleképpen felhasználható művek létrehozásához is kiindulópontként szolgálhat. Minden olyan új mű esetén, amely egy másik, már korábban létezett mű sajátos elemeit hordozza változtatásokkal és kiegészítésekkel, továbbá alkotója önálló szellemi teljesítménye is felismerhető benne, szerzői jogi értelemben (a kifejezéssel alkotó tevékenységre és egyben e tevékenység eredményére is utalva) átdolgozásról beszélhetünk, ide sorolva a mű fordítását, színpadi, zenei feldolgozását, filmre való átdolgozását és minden más olyan megváltoztatását is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más, új mű jön létre.¹⁴⁹ A bíróság a fentiek szellemében egy eseti döntésében megállapította, hogy ha a külföldi irodalmi mű magyar nyelvű fordítása - a fordítói tevékenység színvonala folytán - egyéni, eredeti jelleggel bír, a magyar nyelvű fordítás szerzői műnek minősül. A szerzői műnek minősülő magyar nyelvű fordítás szerzői jogvédelemben részesül a külföldi mű újabb, ismételt magyar nyelvű fordítása esetén is.¹⁵⁰

A szolgálati jogviszonyban létrehozott mű átadásával a vagyoni jogok teljessége száll át, melyek közül az átdolgozás joga külön figyelmet érdemel. A hatályos szerzői jogi törvény szerint az átdolgozás a szerző kizárólagos joga. A szolgálati jogviszony jelenlegi szabályaiból azonban arra lehet következtetni, hogy – mint vagyoni jog – eltérő megállapodás hiányában ez is átszáll a munkáltatóra. Az átdolgozás joga során fontos kiemelni, hogy a szerző és műve között egy „szubjektív” viszony áll fenn, más vagyoni jogoktól eltérően itt a fontos szerepet kap a szerző személyisége, az hogy a szerző hogyan „láttatja” magát. Mindez abból ered, hogy a szerző által létrehozott mű a szerző személyétől nem választható el teljes mértékben, hiszen magán viseli annak jegyeit, annak egyfajta irodalmi zenei, vagy másfajta közegen keresztül történő tükröződése. A szerző egyéni kézjegye megjelenik a művén, melyet jelentősen más megvilágításba helyezhet művének átdolgozása, hiszen az átdolgozás egyszersmind újraértelmezése is az adott alkotásnak. Az átdolgozással tehát sérülhetnek a szerző vagyoni érdekei, de akár a személyi jogai is. Ez utóbbi szempont az, ami miatt a hatályos szerzői jogi törvény az átdolgozás jogát a szerző kizárólagos jogává teszi, ugyanakkor nem egyértelmű, hogy

¹⁴⁹ 1995. évi XXXIII. tv. 29. §

¹⁵⁰ BH 2004.415

miben áll a kizárólagosság, korlátozza-e a szolgálati jogviszony során történő jogátszállást.

Amennyiben az átdolgozás joga a mű megalkotójától független harmadik személyre száll át, a jogosultság „szubjektív” jellege megszűnik. A munkáltató csupán a mű vagyoni jogainak hasznosításában érdekelt, vagyis az átdolgozás kérdésében a szerző személyi jogaira – személyiségére – tekintet nélkül dönt, ez pedig a szerző számára hátrányos lehet. Erre tekintettel álláspontom szerint szükség lenne e vagyoni jog tekintetében megengedni a szerzőnek, a munkáltató jogos érdekeinek figyelembe vétele mellett, hogy művét átdolgozhassa, valamint, hogy a munkáltató jogátruházás esetén az átdolgozás jogát a szerző személyes jogaira tekintettel gyakorolhassa.

Végezetül a munkaviszony megszűnése, illetve megszüntetésének szabályai, azok ambivalens érvényesülése szintén további kérdéseket vet fel. E ponton a legfontosabb azt előrebocsátani, hogy a munkaviszony megszűnése nem befolyásolja a létrehozott mű vagyoni jogainak a sorsát. A felek közötti jogviszony változatlan marad a munkaviszony megszűnése után is, a munkáltatót illetik meg a vagyoni jogok, felhasználási szerződéseket köthet, a munkavállaló pedig ezen felhasználási szerződések, vagy a vagyoni jogok teljes átruházása esetén szerzői jogdíjra tarthat igényt. Ez az állapot a felek személyében bekövetkezett változásig (halál, jogutód nélküli megszűnés), illetve a védelmi idő teljes hossza alatt fennmarad.

A szolgálati kötelezettségként megalkotott művek esetében a szerződés sokszor adott mű létrehozására irányul, ezért időtartamát tekintve célszerű jogviszonyok általában határozott időtartamra történő létrehozása. Kézenfekvő megszűnési esetnek tehát a határozott idő lejárta tűnik, a munkavállaló halála, és a munkáltató jogutód nélküli megszűnése mellett. A határozott idő eltelte, illetve a szerzői mű megalkotása, mint szerződés megszűnését eredményező tények között azonban adott esetben feszültség keletkezhet. Nem kizárt az sem, hogy határozatlan időre jöjjön létre a szerzői mű megalkotására kötött munkaszerződés. A határozatlan időre kötött munkaszerződés fokozottabban ad ugyanis lehetőséget arra, hogy a jogviszony tartama alatt több szerzői mű is megszülessen.

Hatályos szerzői jogi törvényünk felhasználási szerződésre irányadó szabályai szerint semmis a felhasználási szerződésnek az a kikötése, amellyel a szerző meghatározatlan számú jövőbeli művének felhasználására ad engedélyt.¹⁵¹ A felhasználási szerződések e garanciális szabályát jelentőségénél fogva vélhetően alkalmazni kellene a munkaköri

¹⁵¹ 1999. évi LXXVI. tv. 44. § (1) bek.

kötelezettségként megalkotott szerzői művek esetében is azonban jelenleg nincs olyan szabály, ami ezt kifejezetten tiltaná. Ennek következtében ezt a tilalmat csak a felhasználási szerződések körében kell alkalmazni.

A törvény ugyanakkor a munkaviszonyban alkotott szerzői művek esetében a létrehozandó műről minden esetben egyes számban beszél, amiből következően a jogalkotók szándéka az ilyen művek vonatkozásában nyilvánvalóan egy konkrét alkotás létrehozását elősegítő jogviszony szabályozását tartotta szem előtt. Célszerű lett volna azonban e körben kifejezetten nevesíteni e helyütt is a felhasználási szerződésekkel kapcsolatban előírt tilalmat, hogy a munkaszerződés ne irányulhasson esetlegesen a jogszabály értelmének, s ezáltal a szerző jogainak csorbítására, azaz meghatározatlan számú jövőbeni mű megalkotására.

A műalkotás megalkotásának időtartama és a munkaviszony ideje az esetek döntő többségében nem áll egymással összhangban. A munkaviszony fenntartása mindkét félnek kedvező lehet, a munkavállalónak a biztos megélhetés, a munkáltatónak pedig a szakértelem megtartása, igényeinek folyamatos biztosítása miatt. Az eltérő időtartam miatt a szolgálati jogviszony kapcsán nem beszélhetünk értékarányosságról.

A munkaviszony fennállta és a szerzői műalkotás létrehozatalának a kötelezettsége tulajdonképpen szemben áll egymással. A szerzői mű megalkotására irányuló kötelezettség eredmény jelleget ad a jogviszonynak, míg a munkaviszony tipikusan a munkáltató által meghatározott munka elvégzésére jön létre, ami inkább a megbízási jellegű jogviszonyokkal rokonítható. A Munka Törvénykönyve a munkaviszony fogalmi meghatározását nem adja meg, röviden összegezzük mégis, mi a munkaviszony jellemzője, azt mondhatjuk, hogy írásban megkötött munkaszerződéssel jön létre, a munkáltatót széles körű utasítási jog illeti meg, a munkavállaló köteles a munkáltató utasítása szerint rendelkezésre állni, rendszeresen, a megjelölt helyen és munkaidőben a munkát személyesen elvégezni. Ennek alapján a munkaviszony lényegét a személyes munkavégzésben lehet megjelölni, mely lehet eredményorientált is akár, de tipikusan nem az. A munkaszerződés jellegét tekintve a munkavállaló szemszögéből egy a megélhetést, jövedelemforrást biztosító jogviszony lesz, a munkáltató oldaláról pedig az adott munkafeladat elvégzésének jogi keretet adó kötelem.

A szerzői mű megalkotása egy időben általában jól behatárolható folyamatot jelent, míg a munkaviszony esetén korántsem beszélhetünk időbeli határokról. Addig, amíg a szerzői mű megalkotása szempontjából figyelmen kívül maradnak olyan tényezők, mint a szerző életkora, neme, egészségügyi állapota, a munkaviszony esetén ezek a

szabályozás fontos szempontjai lesznek. A munkaviszony szabályozásában tehát sokkal nagyobb szerepet játszanak a munkavállaló személyes körülményein alapuló szempontok, melyek egy szerves jogtörténeti fejlődés eredményei. A szerzői jog a szerző által létrehozott művel kapcsolatos jogokat szabályozza, míg a munkajog a munkáltató és a munkavállaló, azaz a jogalanyok jogait. Nem szorul tehát különösebb magyarázatra a jogalanyok alanyiségában rejlő különbség. Mindez összességében egy „öszvér” megoldást eredményez, a szerző jogban – bizonyos kivételekkel – a vagyoni jogokat pusztán a munkaviszony keretében megalkotott alkotások vonatkozásában lehet megszerezni.

A fentiek alapján eljut az ember egy fontos kérdés feltevéséig, miért pusztán csak a munkaviszony keretében megalkotott művek esetében lehet ez így? A szolgálati jogviszony vagyoni jogok átszállását eredményező hatása mellett felvonultatható legfőbb érv az, hogy a munkáltató kifejezetten ezért fizeti a munkavállalót, talán a leírtakból is kitűnően sántít egy kicsit.

Ugyanakkor következő kérdéses pont, hogy szükség van-e a szerzői alkotások vagyoni jogának átruházását lehetővé tévő jogi szabályozásra? Ez a kérdés némileg kivezet bennünket a jogi szabályozás kérdésköréből, hiszen annak eldöntése, hogy szükséges-e a vagyoni jogok átruházása, úgy vélem társadalmi kérdés. Az adott társadalom polgárainak kell eldöntenie ugyanis azt, hogy milyen erős védelemben kívánják részesíteni a szellemi alkotást létrehozó szerzőt. Ha a szerző részére minél teljesebb körű, biztonságos joggyakorlást kívánnak lehetővé tenni, akkor a monista felfogás fenntartása mellett döntenek, és a szerző személyéhez kötik a személyi és vagyoni jogok összességét.

Gazdasági szempontból azonban egyértelmű, hogy a vagyoni jogok forgalomképességének növelése kedvez a kereskedelemnek, hiszen a szerző személyén kívül álló harmadik személyek, nevezzük őket kereskedőnek is kapnak egy szeletet a „tortából”, ami a szerzői jogok összességét illeti. A Magyar Köztársaság Alkotmánya kimondja „Magyarország gazdasága piacgazdaság”.¹⁵² Ehhez talán annyit még hozzá kell tenni, hogy a kodifikáció során a Polgári Törvénykönyv „szociális piacgazdaság”¹⁵³-ot említ, tehát a gazdaságpolitika kialakítása során szociális szempontokra is figyelemmel kell lenni. A piacgazdaság követelményei egyértelműen az utóbbi felfogást erősítik, azaz a lehető legteljesebb forgalomképesség mellett kell, hogy szóljanak a vagyoni jogok esetében.

¹⁵² 1949. évi XX. törvény 9. § (1) bekezdés

¹⁵³ Vékás Lajos: A Polgári Törvénykönyv koncepciója, Magyar Közlöny 5/2003.

Az utóbbi időben általános tendencia a szerzői jog területén a kötöttségek fellazulása, a törvény egyre több esetben mondja ki a vagyoni jogok átruházhatóságát, így a szoftver, az adatbázisok, a reklámozásra megrendelt mű, a filmmű esetében lehetőséget ad a vagyoni jogok átruházására. Az összes többi szerzői jogi műfaj vagyoni jogainak átruházása esetén az alkotások vagyoni jogai csupán szolgálati jogviszony keretében történő létrehozás, vagy öröklés esetén szállhatnak át. A vagyoni jogok potenciális jogosulti köre tehát véges, a szerzőn kívül annak örököse, valamint a munkáltató tartozhat ide.

Ez a megoldás elvileg egy rendkívül kényelmes helyzetet teremt, hiszen azt jelentené, hogy a szerzői mű vagyoni jogainak jogosultja könnyen azonosítható. Ne feledjük azonban, hogy ez az elképzelés két okból „ereszt”. Egyrészt a szolgálati jogviszonyban megalkotott művet a munkáltató továbbadhatja¹⁵⁴, az újabb jogszerző jogállása tekintetében pedig nincsenek szabályok lefektetve a szerzői jogi törvényben, azaz az így megszerzett vagyoni jogok korlátlanul forgalomképesnek tekinthetők, másrészt a megemlített szerzői műfajok esetében megint csak korlátlan a vagyoni jogok átruházásának lehetősége. Ráadásul a díjazás szolgálati jogviszony alapján csak a munkáltatótól, vagyis csak az első átruházás után jár. A fentiek alapján érzékelhető, hogy a szolgálati jogviszonyban történő alkotás lehetőségével a törvény – a szerző „megfelelő” díjazása mellett - egyfajta „kiskaput” teremt a vagyoni jogok korlátlan forgalomképessége számára, azaz hatályos szabályozásunkban bujtatva permanensen van jelen a szerzői jogok egységének és szétválasztásának diszciplinája.

Álláspontom szerint a hatályos szabályozás ilyenén megoldása egy nem kellően átgondolt koncepciót tükröz, vagy elképzelhetőnek tartom, hogy a jogalkotó nem akart egyértelműen állást foglalni a vagyoni jogok átruházhatóságának kérdésében. A szolgálati jogviszonyban létrehozott szerzői alkotások lehetősége nem újkeletű intézmény, a történeti részben látható volt, hogy már a világháború előtti szerzői jogunk is alkalmazta. A vagyoni jogok forgalomképességére helyezve a hangsúlyt álláspontom szerint a munkaviszony, túlságosan részletes, más szempontokon alapuló szabályozása, nem kedvez a szerzői alkotások megalkotásának. Egy munkaviszonyt, jellege miatt, ritkán kötnek kifejezetten csak a szerzői alkotás létrehozása céljából, a már megkötött jogviszonyban pedig rengeteg „egyéb” (munkaidő, munkahely, szabadság stb.) kérdést kell rendezni. Ezek a rendelkezések egyfelől valóban biztonságos szabályozást nyújtanak

¹⁵⁴ 1999. évi LXXVI. törvény 30. § (3) bekezdés

a feleknek, másfelől viszont a szerződési szabadságot, másképp fogalmazva a felek mozgásterét szűkítik.

Sokkal életszerűbb lenne a szabályozás alapjául azt az élethelyzetet venni, amikor a felek magatartása pusztán a szerzői mű megalkotására irányul, ehhez azonban nem szükségképpen kellene hozzárendelni egy olyan jogviszonyt, amely jelentősen megköti a felek kezét. A fenti modell azon a feltevésen kell, hogy alapuljon, hogy a szerző és a vagyoni jogokat megszerezni kívánó fél „nagykorú”, nem szükséges a szerzőt mindenáron védeni, ő egy olyan jogalany, aki el tudja dönteni, hogy érdekében áll e az adott szerződés megkötése, vagy sem. Ily módon a vagyoni jogok megszerzőjének befektetései is megtérülnének, és a szerző is megkapná a neki járó díjat, a mű további sorsát tekintve, pedig akár át lehetne emelni a további felhasználási engedélyezések, átruházások után járó díjazást. Összességében csupán annyival változna a felek közti jogviszony, hogy nem a munkaviszony szigorú szabályait, hanem a Polgári Törvénykönyv diszpozitív rendelkezéseit kellene alkalmazniuk.

Összegezve a leírtakat a jogalkotónak mindenképpen tisztáznia kell a vagyoni jogok sorsát. A vagyoni jogok forgalomképessége, egy olyan, a piacgazdasági szemléleten alapuló, szempont lehet a hatályos szabályozás értékelése során, amely jelentős változásokat eredményezhet. A hatályos szabályozás véleményem szerint nem foglalja kellő következetességgel állást egyetlen hagyományos szerzői jogi elmélet mellett sem, hiszen a monista felfogást veszi alapul, viszont a szolgálati jogviszonyban megalkotott művek kapcsán teljes forgalomképességet biztosít a vagyoni jogoknak. Ezt a helyzetet két módon lehet egyértelművé tenni, a jogosulti kör korlátozásával, azaz a jogszerző munkáltató a vagyoni jogokat nem adhatja tovább, illetve – és én e megoldás mellett törek lennék – a vagyoni jogok forgalomképességének biztosításával, ami kimondva kimondatlanul a monista szemlélet feladásával jár, ugyanakkor a piacgazdasági szemléletet érvényesíti. A szerzői érdekeinek érvényesítése a törvényben álláspontom szerint az utóbbi megoldás esetén megfelelően – a szolgálati jogviszonyban létrehozott művekre vonatkozó rendelkezések figyelembe vételével – biztosítható, az átruházásokhoz kapcsolódó arányos díjazással, vagy más módszerrel. Az utóbbi megoldás mellett szól a monista szemlélet fellazulását eredményező, egyes szerzői jogi műfajok vagyoni jogainak átruházását lehetővé tevő, tendencia.

A megoldás alkalmazása természetesen azt jelenti, hogy a jelenlegi szabályozásnál részletesebben kell szabályozni az átruházást, vagyis szólania kellene a jogalkotónak az

átruházás jogcímeiről, egyértelművé kellene tenni az átruházandó vagyoni jogosítványok körét, e téren is nélkülözhetetlen egy értékarányossági klauzula beépítése.

A probléma nem újkeletű, már korábbi törvényünk kommentárjának készítői is észlelték, amikor a következőkre hívták fel a figyelmet: "A most kommentálásra kerülő jogszabályok tehát a megváltozott gazdasági és társadalmi helyzetre tekintettel feltétlenül revíziót igényelnek. Szigorítani kell annak konzekvenciáit, ha a munkáltató nem szabályozza félreérthetetlenül a szolgálati mű feltételrendszerét; megfontolást érdemel, hogy helyes-e a munkaviszonyra szűkíteni azt a jogviszonyt, amely a technika fejlődése folytán egyre költségigényesebb alkotómunka finanszírozója és az alkotó tartós kapcsolatát szabályozza. Mert a jogintézmény fenntartására szükség van, csak az új formát és tartalmat kell megtalálni hozzá."¹⁵⁵

Mindezen felvetések tehát egy hosszan húzódó elméleti vitára világítanak rá, amely kapcsán – bár égető szükség lenne rá – mind a mai napig nem foglalt állást a jogalkotó. A kérdésben való állásfoglalás kapcsán segítségünkre lehetnek a jogtörténeti megoldások, amelyek az egyes műfajok közti sajátosságra világítanak rá.

Hatályos szerzői jogi törvényünk praktikus okokból a szerzői műfajokat egy kalap alá veszi a felhasználási szerződés szabályozásakor, ami a korábbi jogszabályi megoldásokhoz képest jelentős könnyebbséget jelent. Ugyanakkor a vagyoni jogok forgalomképessége esetén már különbséget tesz a jogszabály, többször említésre került, hogy néhány esetben lehetőség van a vagyoni jogok átruházására, általánosságban azonban tiltja a törvény azok átruházását. Az 1921-ben napvilágot látott szerzői jogi törvény különbséget tett az egyes műfajok közt a vagyoni jogok átruházhatósága, hasznosítása szempontjából.

Álláspontom szerint a kérdés eldöntéséhez, tekintettel az időközben bekövetkezett bővülési tendenciára, ismételten szükséges megvizsgálni az egyes szerzői műfajokat ebből a szempontból. Az alábbiakban tehát az egyes szerzői műfajokat vizsgálom meg a vagyoni jogok átruházhatósága szempontjából a szolgálati jogviszonnyal kezdve a sort. Vizsgálódásaim során azonban – elsősorban terjedelmi okok miatt – bizonyos vonatkozásokban követem a hatályos szerzői jogi törvény megoldását, azaz több szerzői jogi műfajt együttesen tárgyalok, ahol azonban az adott műfaji sajátosságok megkívánják ott külön címben, részletesebben foglalkozom az adott műfajjal.

¹⁵⁵ Kommentár az 1969. évi III. törvény 14. § (1) bezdéséhez

IV.1.2. Szolgálati jogviszony sajátosságai egyes szerzői jogi műfajok kapcsán

IV.1.2.1. Irodalmi művek, színművek, zenés színművek, zeneművek szöveggel vagy anélkül, rádió-, televízió játékok

A műfaji sajátosságok meghatározása során célszerű az egyes művek felhasználási módjából kiindulni, tehát abból, hogy hogyan alakul annak az igénycsokornak a köre, melyet a munkáltató a szolgálati jogviszony létrehozásával meg kíván szerezni.¹⁵⁶ Tekintettel arra, hogy a törvény az igénycsokor körének meghatározását a felekre bízta, ezért a munkáltatónak különösen fontos felmérnie előre, hogy a vagyoni jogok közül melyek azok, melyekre mindenképpen szüksége van. Ezek közül természetesen elsősorban a többszörözés, terjesztés joga játszik kiemelkedő szerepet, azonban a nyilvánossághoz közvetítés, nyilvános előadás, átdolgozás joga is szerephez juthat. A munkáltató számára az egyes jogok megszerzése különösen fontos lehet, ugyanakkor elképzelhető, hogy nem akarja egyenként megszerezni a jogokat, ezért hallgat. Mindezzel arra szeretnék rávilágítani, hogy ez utóbbi esetben a szerzőnek legalább olyan érdeke fűződhet az igénycsokor megválasztásához, mint a munkáltatójának.

A feleknek a munkaszerződés megkötésekor ezen jogok gyakorolhatóságára kell különösen figyelemmel lenniük. Az alanyok tekintetében az általános alkotói körből egyértelműen kiesik néhány személy. Nyilvánvalóan nem fogja munkaköri kötelezettségét képezni irodalmi mű megalkotása egy köztisztviselőnek, bírónak, ügyésznek, igazságügyi alkalmazottnak, vagy fegyveres szervek hivatásos állományú tagjának. Szolgálati irodalmi művet a gyakorlatban munkaviszony keretében foglalkoztatott szerzők, és közalkalmazottak alkotnak. A munkaviszonyban álló szerzők esetköre is inkább potenciális lehetőség, mint gyakorlat, hiszen a szolgálati jogviszony, mint azt fentebb ismertettem, kifejezetten célzatos, jelentős megkötésekkel járó kötelelem. Tartós kapcsolatok esetén szoktak a munkáltatók szolgálati jogviszonyokat létesíteni, ám mint már korábban jeleztem a jogviszony tartós és eredmény jellege egymásnak ellentmond, ellentétben áll.

Munkáltatói oldalon elméletileg bármely szolgálati jogviszony létesítésére feljogosított munkáltató állhat, a műfaji szelektáció a gyakorlat szempontjából itt is megfigyelhető. Általában önkormányzati finanszírozású intézmények, például színházak, illetve a kiadás finanszírozási lehetőségeit biztosítani tudó szervezetek, vagyis a kiadók. A kiadók azonban nyilvánvalóan inkább választják a hagyományosnak, és éppen ezért a

¹⁵⁶ Kovács László: A szerzői alkotás sokarcúságáról, Magyar Jog 5/2006, 287. oldal

gyakorlati alkalmazás szempontjából kialakultnak, letisztultnak tekinthető kiadói szerződést, mint a munkaszerződés megkötését. Igaz ez utóbbi esetben megszerzik a jogokat, mindez azonban nem biztos, hogy érdekükben áll. A két szerződés időtartam vonatkozásait, megszűnési, megszüntethetőségi lehetőségeit összevetve rövid távon a kiadói szerződés felel meg jobban a kereskedelmi céloknak. Természetesen a szerződési variációk kiválasztása mindig a felek akaratától függő, hiszen a gyors kiadás után bizonyos idő elteltével felértékelődhetnek a szerzői mű vagyoni jogai, és ezáltal újabb hasznot hajthatnak, vagyis a vagyoni jogok megszerzése hosszabb távon jövedelmező lehet, a pillanatnyi profit szempontjából viszont a kiadói szerződés teljes mértékben elegendő. Ne feledjük azonban azt sem, hogy a teljes jogátszállás minden szempontból abszolút jogviszonyt keletkeztet, míg a felhasználási jogviszony nem.

Korábban kiadó pozícióban kizárólag olyan személy léphetett fel, aki kiadói tevékenység üzletszerű folytatására jogosult, ugyanis a kiadói tevékenység üzletszerű folytatása bejelentési kötelezettség alá esett. Nem volt szükség azonban bejelentésre, ha a könyvkiadást alkalmyszerűen végezték. A kiadó csak jogi személy lehetett.¹⁵⁷ Az ilyen jellegű korlátozás azonban nem felelt meg a piacgazdaság követelményeinek, ezért ezen szabályok a rendszerváltást követően hatályukat veszítették, így jelenleg bárki állhat munkáltatói pozícióban.

A munkaviszony létesítésekor a szerződés közvetett tárgyát kell a feleknek meghatározniuk. A megjelölt szerzői jogi műfajok vonatkozásában – az ezen művek hasznosításának keretét adó kiadói szerződéssel megegyezően - elsősorban a létrehozandó mű műfaját, terjedelmét kell tisztázni a feleknek. A műfaji meghatározás alatt nem a szerzői jogi műfajokat kell érteni, hanem az adott műalkotás szerzői jogi műfajon belüli kategóriáját, azaz például egy irodalmi mű esetében, hogy drámát, verset, regényt, novellát alkot-e a szerző. A felek a tárgy meghatározásakor általában az alkotás terjedelmét is megszabják. A terjedelem meghatározása irodalmi művek esetében általában szerzői ívben (1 szerzői ív 40.000 betűhely, verses műveknél 500 sor) történik. Olyan művek esetén, amelyek terjedelme szerzői ívekben nem adható meg (pl. táblázatos művek) 16 A/5 alakú nyomtatott oldalt tartalmazó ívekben kell meghatározni.

Célszerű a feleknek a terjedelmen túl meghatározni azt is, hogy milyen formában, illetve formátumban kerül átadásra a teljesítéskor a mű. A formátum kapcsán a későbbi viták megelőzése végett célszerű meghatározni a pontos paramétereket, azaz egy irodalmi mű esetén, milyen betűnagysággal, sorközzel, margókkal fogadja el a munkát a

¹⁵⁷ 1/1970. (III.20.) MM rendelet 3. § (1) bek.

munkáltató. A forma kapcsán pedig azt kell rögzíteni, hogy elektronikus, vagy materiális formában történjen a teljesítés, ezt természetesen tovább lehet bontani, de a túlszabályozottság hátrányos lehet a felek számára.

A zeneművek esetén is meghatározható a terjedelem ívekre, de más módon is, például a felek a létrehozandó mű minimális időtartamát határozzák meg. A zeneművek esetében a formátum kevésbé lehet vitatott, mint az irodalmi műveknél, ám a felek a köztük létrejött konszenzus egyértelművé tétele végett rendezhetik a kottára vonatkozó további kritériumokat is.

Mint minden polgári jogi szerződés esetében a szolgálati művek megalkotására irányuló jogviszony esetében is fontos lehet a szerződés megkötésétől a teljesítésig eltelt időszak alatti együttműködés a felek között. Tekintettel arra, hogy a szolgálati jogviszony esetében egy kifejezetten célzatos, eredmény kötelemről van szó, ezért az eredmény paramétereinek meghatározásán túl fontos lehet a folyamatos konzultáció.

Bár az esetek nagy többségében az mondható, hogy a kiadók nem szólnak bele a szerző tevékenységébe a terjedelem meghatározásán túl, előfordul azonban olyan eset is amikor a szerző köteles bizonyos időközönként bemutatni az általa létrehozott produktumot, konzultálni a munkáltatóval, hogy jó irányban halad-e a munka, a kívánt cél elérése érdekében. A szerzői művek esetében a munkáltató utasítási joga némileg korlátozottabban érvényesül, hiszen a szerző mű kritériumai nagyon tágan vannak meghúzva, és abba nagyon sok minden beletartozhat, ezért a teljesítés előtti konzultáció elnehezítheti a helyzetet a felek között, ugyanakkor a munkáltatónak is szüksége van arra, hogy kontrollálni tudja a szerződés teljesítését.

A teljesítésig történő együttműködés meghatározása természetesen a felek feladata és jogköre érdemes azonban a szerződésben kitérni rá. A bírói gyakorlat a szerzői művek létrehozására irányuló munkaviszony elbíráláskor liberálisan viszonyul a munkaidő, munkahely kérdéséhez, a munkáltatói jogkör gyakorlásának joga azonban mindenképp a munkáltatót kell megillessen, így az utasításadási jog is. Megállapítható, hogy a munkaszerződés „diszpozitív” értelmezése mellett is szükség van arra, hogy a munkáltató a szerződés teljesítése közben, a szerzői szuverenitás teljes mértékű tiszteletben tartása mellett, megfelelően irányíthassa a munkát, meghatározhassa a születendő műalkotás alapvető vonásait. A munkáltatónak célszerű fenntartania magának azt a jogot, hogy ha nincsen megelégedve a szerző munkájával, a részére átadott anyaggal, akkor kijavításra, átírásra visszaadhassa, és nem csak a mű elkészítéséig, hanem a kiadás, megjelentetés során is.

Az e címben tárgyalt szerzői műfajok esetén fontos, hogy a műveknek jól behatárolható mennyisége, mértéke van, a művek megalkotásuk után ha úgy tetszik önálló életet élnek. Ezen műfaji jellegzetességek miatt, a szolgálati jogviszonyban, mint már jeleztem az eredmény jelleg fog dominálni. A munkaviszony tartalmi elemeit tekintve ez azt jelenti a teljesítési létszakban, hogy nem lesz hangsúlyos az a kérdés, hogy mennyi időt vesz igénybe a mű megalkotása, valamint az sem, hogy hol, hogyan, milyen körülmények között hozzák létre. Mindez jelzi a szerződés tárgyát képező, alapvetően polgári jogi jellegű szerzői státusz, és a munkaviszony közötti feszültséget. Az egyéni eredeti jelleg lesz a hangsúly, azaz a szerződés tárgyán, az eredményen, és nem a felek magatartásán, amire a munkajogi szabályozás irányul.

A következő fontos állomás a szerződés keretében a mű átadásához kötődik. A feleknek érdekében áll ennek a minél részletesebb szabályozása, vagyis annak meghatározása, mikor kell késznek tekinteni a művet. E tekintetben természetesen többféle álláspont lehetséges, Picasso szerint például sohasem lehet egy művet késznek tekinteni. Az ilyen értelmezések azonban parttalanná tennék a szerződéseket, és mint olyan nem jogi, hanem filozófiai megközelítése a művészetnek. Jogi szempontból szüksége van a feleknek egy támpontra, mely függetlenül a művészi hitvallástól, lehetővé teszi a teljesítés megtörténtét.

E ponton megint csak kiütközik a szerzői jog és a munkaviszony közötti különbség, hiszen egy munkaviszony alapvetően az ember megélhetését hivatott biztosítani, míg a szerzővel szerződést kötő félnek nyilván az adott irodalmi alkotás, zenemű vagyoni jogainak megszerzése az érdeke. A szerzőt, aki rendszeres időközönként fizetést kap, semmi sem ösztönzi a teljesítésre, míg a munkáltatót anyagi érdekei annál inkább.

A kiválasztott szerzői jogi műfajok esetén a felhasználási szerződésnek meghatározott időtartama van a legtöbb esetben. Korábbi szabályaink konkrétan meghatározták azt az időtartamot melynek lejárta után a szerző újra rendelkezhetett vagyoni jogaival. A munkaviszony esetében már nem csupán száz százalékosan a munkáltató vagyoni érdekei dominálnak. A munkaviszony legtöbb esetben nem csupán egy egyszeri mű létrehozására köttetnek, hanem a szerző megélhetését biztosítandóan, munka végzésére, és ezen belül szerzői művek létrehozására. Ritka az az eset, mikor a felek csupán egy mű létrehozására szerződtek a szerzőt. Éppen ezért a határozott idejű munkaviszony is ritka e körben, ami viszont a munkáltatónak kedvezőtlen, az általános részben már jelzett megszüntetési problémák miatt.

A mű megalkotására irányuló kötelezettség és a munkaviszony viszonyát mindenképpen több-kevesebb viszonyként kell felfogni, ugyanakkor párhuzamosság is megjelenik, hiszen a munkaviszony több mindent magában foglal általában a mű pusztán megalkotásán túl. A munkaviszony megszüntetése vonatkozásában a problémák itt is jelentkeznek.

A mű utóéletével kapcsolatban még egy fontos dologra fel kell hívni a figyelmet. Az általános szabályok szerint a mű átadásával a szerző vagyoni jogai átszállnak a munkáltatóra. Ily módon az átdolgozás joga is a munkáltató jogszerzőt fogja megilletni, ez pedig azt jelenti, hogy az átdolgozásra is ő adhat csak engedélyt.

IV.1.2.2. Munkaköri kötelezettség a nyilvánosan tartott beszéd műfajánál

A nyilvánosan tartott beszéd, mint szerzői jogi műfaj hosszú múltra tekint vissza. A nyilvánosan tartott beszéd bizonyos értelemben „janus arcú” intézmény, mert maga a beszéd nyilvánvalóan egy múltó dolog, annak valamilyen módon rögzített példánya lesz az, amely a jogi védelem tárgyát képezheti. A műfaj tehát annyiban lesz eltérő az előbbi címben foglaltaktól, hogy ebben az esetben az alkotó és a mű közötti kapcsolatot a fokozott célzatosság, didaktikusság jellemzi. A nyilvánosan tartott beszédet behatárolja a létrejöttének módja, melyben a célzatosság, céltudatosság határozottabban jelentkezik. A beszédek mindig valamilyen apropóból születnek, amely meghatározza tartalmukat.

A műfaj kapcsán az egyes vagyoni jogok mindegyike legalább olyan fontos szerepet játszik, mint az előző szerzői jogi műfajok esetén, a sorrendiség azonban másképpen alakul. A nyilvánosan tartott beszédek esetében a felek érdeke rövid távon elsősorban a nyilvános előadás jogához, a nyilvánosságához közvetítéshez fűződik, ezt követi a többszörözés, terjesztés joga.

A munkaviszony alanyi köre is másképpen alakul, így e műfajnál a munkavállalói pozícióban megjelennek a közszolgálati jogviszonyban foglalkoztatott köztisztviselők, közalkalmazottak, a munkaviszonyt háttérbe szorítva. Mindez a nyilvánosan tartott beszéd műfajának társadalmi funkciójából fakad. A nyilvánosan tartott beszéd leggyakrabban politikai, PR eszközként jelenik meg, ritkábban telítődik filozófiai és egyéb tudományos tartalommal.

Az alanyokon túlmenően a jogviszony időtartama tekintetében a határozatlan időtartam a jellemző, tekintettel arra, hogy a nyilvános beszéd terjedelme általában nem túl hosszú, illetve nehezen képzelhető el olyan eset, hogy kifejezetten egy alkalomra szükséges beszéd megírásával bízzák meg a szerzőt. Tipikusnak az mondható, hogy a

munkavállalónak egyéb más feladatai mellett időről időre feladatát képezi a nyilvános beszédek megírása is, s a szerződés időbeli vonatkozásai ehhez igazodnak.

A nyilvánosan tartott beszéd műfajánál a szerző alkotói szabadsága korlátozottabb általában, hiszen a beszéd tárgya, tartalma, tartama jól behatárolható, ezért a munkáltató utasításai is konkrétabbak általában. A munkáltató előre meg tudja mondani, hogy mikor, milyen időtartamban, milyen témában, esetleg milyen vázlatpontokkal akarja a nyilvános beszédet megtartani. A munkáltatói utasítások tehát konkrétabbak lehetnek, de általánosságban, csupán a tárgyra történő utalással is meghatározhatja a munkáltató a feladatokat.

A nyilvánosan tartott beszéd műfaja esetén a munkavállaló feladatai jóval kötöttebbek, ugyanakkor a jogviszonynak ez a vonása miatt a felek jogállása erősíti a kötelem munkaviszony jellegét. Ebben az esetben tehát a szerzőnek kevesebb szabadsága van, hiszen a feladat, mely a nyilvános beszéd létrehozásával kapcsolatos, a munkaviszony keretein belül teljes mértékben megoldható. Természetesen a műalkotás szempontjából ennél a műfajnál sem az alkotás létrehozásának körülményei lesznek meghatározóak, hanem maga az eredmény, az eredmény jellege azonban teljes mértékben összeegyeztethető a munkaviszony, valamint a munkaviszony jellegű jogviszonyok sajátosságaival.

A műfaji sajátosságokból kifolyólag a felek meghatározhatják a szerződésben a mű terjedelmét, de nem jellemző, hiszen leginkább csak a maximális mennyiséget lehet előre megszabni. A nyilvános beszéd kapcsán, mint arról már esett szó, a tartalom van a hangsúly, tehát a művet előre, külső jellemzők alapján nehéz behatárolni.

Célszerű tisztázni a szerződésben, hogy pontosan mi képezi a szerző kötelezettségét, csupán a mű megírása, vagy előadása is. A műfaji megnevezésből az következik, hogy a kettő nehezen szétválasztható, ám elképzelhető, hogy a felek meg kívánják bontani. Abban az esetben, ha a munkaköri kötelezettség csupán az előadásra terjed ki, érdemes tisztázni, hogy mikor, hány alkalommal kell a szerzőnek teljesíteni.

A későbbi viták elkerülése végett praktikus ha a felek megállapodnak abban, hogy a mű milyen formátumban készüljön el, és a dokumentációt, hogyan köteles átadni a szerző. Esetleg ki lehet kötni előzetes kontrollt is, annak érdekében, hogy az előadás alkalmával ne érje meglepetés a munkáltatót. Akárcsak az irodalmi művek esetén az előzetes kontroll folyamánként, vagy a többszöri előadásra figyelemmel javítási kötelezettségben is megállapodhatnak a felek.

A mű tartalmára tekintettel – bár a munkajog szabályai rendezik a kérdést – álláspontom szerint rendezni érdemes a feleknek a felelősség kérdését, vagyis kit felelős a műben található jogsértő momentumokért. E ponton is kiütközik a munkaviszony alkalmatlansága a jogviszony szabályozására, hiszen a felelősség kérdésének rendezését mindenképpen a felekre lenne célszerű bízni.

A munkaviszony megszűnésével kapcsolatban szintén megmutatkozik a munkajog és a szerzői jog ambivalenciája, hiszen a nyilvánosan tartott beszéd műfaja semmiképpen sem jelent egy időben elhúzódó, tartós kapcsolatot, amelyet elvileg a munkaviszony szabályozásakor a jogalkotó modellként alapul vesz. Ha a felek munkaviszonyt létesítenek nyilvánvaló, hogy nem csupán egy mű elkészítésére szerződnek, mindez viszont a munkaköri leírást parttalanná, túlzóan általánossá teheti.

IV.1.2.3. Munkaköri kötelezettség a szoftver műfajánál

A szoftverek szabályozása tárgyában a közelmúltban több olyan nemzetközi jogszabály született, melyet az új szerzői jogi törvény megalkotásakor nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Ezeknek a nemzetközi jogszabályoknak egy része jogrendszerünk szerves részét képezi, más szabályok iránymutatásul szolgálnak, meghatározzák azt a fejlődési tendenciát, melyhez saját szabályozásunkat célszerű igazítani.

A szoftverek szabályozása kapcsán figyelemmel kellett lenni az 1991. május 14-i, 91/250 (EGK) számú Irányelv¹⁵⁸ normáira. Az irányelv megalkotásakor a szakemberek a nyugat-európai jogfejlődési tendenciák alapján, a Közösségeken belüli eltérő jogrendszerek normáinak összeegyeztetésére törekedtek. Az irányelv azokat az álláspontokat tartalmazza, amelyet a fejlett tőkés országok képviselnek. Nem lehet azt sem figyelmen kívül hagyni, hogy az új számítógépes programok létrehozása az ún. szoftverfejlesztések nagy része ezekben az országokban valósul meg, mert ők rendelkeznek a megfelelő anyagi és tárgyi eszközökkel a számítógépes programok megalkotásához.

A munkaviszonyban alkotott számítógépes programalkotások tárgyalásakor célszerű a vizsgálatot a jogviszony alanyainál kezdeni. A munkaviszony két pólusú jogviszony, melynek alanya egyik oldalon a munkaadó, vagy munkáltató, másik oldalon pedig a szoftver megalkotására kötelezett munkavállaló. Az új szerzői jogi törvény bevezetésével fontos változások történtek mindkét oldalon.

¹⁵⁸ Az Európai Gazdasági Közösség Tanácsának 1991. május 14-i irányelve a komputer programok jogi védelméről, Magyar Jog 2/1993. szám

Az előző szerzői jogi törvény értelmezésekor a munkaviszonnyal kapcsolatos szabályok esetén háttérjogszabályaként a Munka Törvénykönyvét kellett alkalmazni. A korábbi szerzői jogi törvény a munkaviszonyban megalkotott szerzői művek tárgyalása során csak a munkaviszonyról beszélt, kizárva ezzel a körből minden más jellegű jogviszonyt. Így nem lehetett munkaviszony keretében megalkotottnak tekinteni a szövetkezeti tagsági viszony keretében megalkotott szerzői műveket, még akkor sem, ha a szövetkezeti tagsági viszonyból kifejezetten következett volna a szoftveralkotói feladat. A tagsági megállapodás, belépési nyilatkozat és elfogadása viszont felfogható egy egyszerű szerzői felhasználási szerződésnek is, amely a szoftverre a belső felhasználási (tovább nem adható, kizárólagos jogokat) mégiscsak átvitte volna a szövetkezetre. Korábbi szabályaink értelmében, ahhoz, hogy a felhasználási jogok a munkaviszonyhoz hasonlóan a teljes (harmadik személyre is továbbadható, kizárólagos) formában szálljanak át, külön kifejezetten – de esetleg a társaság egésze vagy nagyobb csoportja tekintetében is – meg kellett állapodni, például belső szabályzatban, alapszabályban, közgyűlési határozatban.

Az 1999. évi LXXVI. törvény 30. §-sa, amely a munkaviszonyban alkotott szerzői alkotások jogi sorsát rendezni hivatott, (7) bekezdésében kimondja, hogy a munkaviszonyból folyó kötelesség teljesítéseképpen elkészített műre vonatkozó rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell, ha közszolgálati vagy közalkalmazotti jogviszonyban álló vagy szolgálati viszonyban foglalkoztatott személy, vagy munkaviszony jellegű jogviszony keretében foglalkoztatott szövetkezeti tag alkotta meg a művet.

A korábbi szabályozástól eltérően a hatályos szerzői jogi törvény mellőzi a Munka Törvénykönyve mögöttes jogszabályként való megjelölését. Ez főként azzal indokolható, hogy a magánjogi alapokra épülő szerzői jog általános mögöttes jogszabálya a Polgári törvénykönyv, másrészt ahogyan e bekezdés kifejezetten utal rá, nem kizárólag a Munka Törvénykönyve szabályai jelentenek háttérjogszabályt, hanem a jogviszonytól függően más, pl. a közalkalmazotti, köztisztviselői és más szolgálati viszonyra vonatkozó jogszabályok is. Az új törvényi szabályozás értelmében tehát kibővült a munkáltatói oldal a közszolgálati vagy közalkalmazotti jogviszony, szolgálati viszonyban, vagy munkaviszony jellegű jogviszony keretében foglalkoztatott szövetkezeti jogviszonyon belül álló féllel is. Ennek megfelelően az új szerzői jogi törvény 30. § (1)-(6) bekezdésében foglaltak nem csak a Munka Törvénykönyve hatálya

alá tartozó munkaviszonyra, hanem más e jogviszonyhoz hasonló, de más törvények hatálya alá tartozó jogviszonyra is megfelelően alkalmazandóak.¹⁵⁹

A munkaviszony másik oldalán a munkavállaló, azaz a szerző áll, akinek a személye vonatkozásában, a fentiekre tekintettel történt változáson túlmenően (közalkalmazott, köztisztviselő szerző stb.), még részletesebb szabályozást, illetve irodalmat találunk. A régi szerzői jogi törvény 4. §-a szerint a szerzői jog azt illeti meg, aki a művet megalkotta. E fordulatból és a művel szemben támasztott individuális alkotás követelményéből következik, hogy szerzőnek jogalkotásunk csak a természetes személyt ismerte el, jogi személy legfeljebb egyes vagyoni jogosultságok alanya lehetett. Szerzőnek minősül a régi szerzői jogi törvényben emellett – a származékos mű alkotójaként – az is, aki más művének egyéni-eredeti kifejezésmódot tükröző átdolgozásával, vagy fordításával új, önálló alkotást hoz létre.¹⁶⁰

A szoftver-iparban gyakori jelenség a piacon keresettebb, népszerűbb programok továbbfejlesztését, korszerűsítését, esetleges kibővítését célzó át- illetve feldolgozás. Az ilyen szoftver produktumok származékos műkénti oltalmazhatóságának az a feltétele, hogy a feldolgozásban az alapulfekvő, át- illetve feldolgozott műben megnyilvánuló programozói teljesítménytől markánsan elkülönülő önálló és eredeti alkotói kifejezésmód tükröződjék. Ellenkező esetben ugyanis az eredeti program (jelentéktelenül módosított) utánképzéséről lehet szó, amely újabb szerzői jogot, ebből folyó személyhez fűződő és vagyoni “igénycsokrot” nem teremt. További feltétel emellett, hogy a feldolgozás az eredeti szoftver mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül történjék.¹⁶¹

Külön problémát jelent e körben a fordítás kérdésköre, hiszen a számítógépes programok esetében gyakran előfordul, hogy a szoftver futtatásának előfeltétele az, hogy a számítógépes program nyelvét összhangba hozzák a futtatókörnyezet esetleges eltérő programnyelvével. Amennyiben az ily módon szükségessé vált fordítás egyéni, eredeti jellege megalapozza a létrehozott szoftver-fordítás másodlagos jelleggel szintén szerzői jogi védelemben részesülhet. Azonban gyakoribb az az eset, hogy a jogalkalmazó a fordítást csupán ún. nyersfordításnak minősíti ezáltal nem részesülhet szerzői jogi védelemben az elsődleges szerző személyétől elkülönülő fordító sem.

¹⁵⁹ 1999. évi LXXVI. tv. Kommentár

¹⁶⁰ Faludi Gábor: A szoftver szerzői jogi szabályozása. Infokommunikáció és Jog 7. sz. 2005. Mell., 3. old.

¹⁶¹ Bérczesi Zoltán: A szerzői jogi jogharmonizáció az Európai Közösségekben...., Magyar Jog 7/1995. 398. oldal

A szoftver feldolgozástól el kell különíteni az ún. ötlet felhasználás esetkörét. Az ötlet csupán akkor érte el a szerzői műalkotás kapcsán megkívánt küszöböt, ha irodalmi mű formájában realizálódik, amíg csupán a szoftver-alkotást útra indító gondolatról van szó, szerzői jogilag nem értékelhető.

Az új szerzői jogi törvény szoftver fejezetének megalkotásakor fontos szerepet játszó 91/250 EK Directive szintén fontos követelményeket fogalmazott meg a szerzőség kritériumaként. Az Irányelv a programok szerzősége körében a 2. §-Sába kimondja, hogy a komputer program szerzője az a természetes személy, illetve természetes személyek csoportja, aki/amely a programot megalkotta, vagy amennyiben a tagországok jogi előírásai azt megengedik, az a jogi személy, amely nem jogszabályok alapján a jogosítottnak minősül. Amennyiben egy tagország jogi előírásai elismerik a kollektív alkotásokat, szerzőnek minősül az, aki a tagországok jogszabályai szerint azon személynek tekintendő, aki az alkotást létrehozta.

Az Irányelv külön kitér a munkaviszonyban létrehozott szoftverek szabályozására, amikor kimondja, hogy ha egy komputer programot egy munkavállaló feladatának teljesítése során, vagy munkaadójának rendelkezései alapján hozott létre, akkor a munkaadó van feljogosítva az így létrehozott program minden gazdasági jogosultságának gyakorolására, amennyiben semmi más szerződéses megállapodás nincs.¹⁶²

Az Irányelv szerint tehát egy program szerzője az a természetes személy aki a szoftvert megalkotta. Hogy egy jogi személy is - miként az amerikai és angol jogban - szerzőnek tekinthető-e, azt a tagországok mindenkori jogi szabályozására bízták, ugyanez érvényes a védelemre való jogosultságra is (alaki legitimáció). A német szerzői jog szerint jogi személyek szerzősége, tekintettel a szerzői személyiségi jogra alapvetően nem lehetséges.

A munkaadói szerzői jog szabályozása során nyitva marad a Direktívában foglalt szabály alapján a kérdés, hogy egy törvényes licencia derivatív megszerzéséről vagy generatív keletkezéséről van-e szó a munkaadó esetében.

Eredetileg a megbízási munkákat is – hasonlóan mint pl. a francia jogban – oly módon kellett volna szabályozni, hogy a megbízást adó is jogosult legyen minden jog gyakorolására. Ezt a rendelkezést az Unió Minisztertanács kívánságára – a berni egyezmény minimális előírásaival lehetséges konfliktus miatt - húzták ki. Ennélfogva ez azon megbízást vállaló szerzőiségénél marad, aki olyan programot alkot, amely eleget tesz a védelmi előfeltételeknek, a mindenkori használati jogok, megbízási, illetőleg

¹⁶² Prof. Dr. Michael Lehmann: A komputer programok új európai jogvédelme, Magyar Jog 2/1993. 75. oldal

munkaszerződési viszonyok a felek privát autonóm szabályozásának vannak kiszolgáltatva.¹⁶³

A hatályos szabályozásban a munkavállaló szerző tekintetében lényeges változások nem történtek. Az új szerzői jogi törvény továbbra is azokat a természetes személyeket tekinti szerzőnek, aki/akik a szerzői jogvédelmet élvező művet megalkották. Az alkotás esetén továbbra is vizsgálendő az egyéni, eredeti jelleg.

Vannak jogrendszerek, pl. az amerikai szerzői jog, amely szerzőnek tekinti azokat a jogalanyokat is, amelyek a művet intellektuális értelemben ugyan nem alkották meg, de létrehozásukat kezdeményezték, annak materiális feltételeit (beleértve az alkotók kiválasztását) biztosították. Eszerint a film szerzője az amerikai jog szerint a film producere, tehát a szerzői jogok eredeti jogosultja. Ez a megoldás idegen a magyar jogrendszerből, így átvételre sem került.

A munkaviszony keretében alkotott számítógépes programalkotások esetében az egyik leglényegesebb kérdés lehet a jogviszony tárgyának pontos meghatározása. Ez a kérdés részben azonos a fentebb tárgyalt működési kör, illetve munkaköri kötelezettség körülhatárolása fontosságával, hiszen a jogviszony közvetlen tárgyát a számítógépes programalkotás, fordítás, átdolgozás létrehozása, illetve az erre irányuló kötelezettség jelenti. A másik fontos dolog, amely a jogalkotásban gyakori problémák forrása, a közvetett tárgy, magának a szoftvernek a meghatározása.

A számítógépes programalkotások jogi védelmével kapcsolatban a korábbi szerzői jogi törvényünket módosító 15/1983. (VII.12.) MM rendelet megjelenését megelőzően a jogtudósok között jelentős viták folytak.

Az egyik álláspont képviselői szerint a szoftver a technika területére tartozik, oltalmát tehát a szabadalom intézménye keretében kell megoldani.¹⁶⁴ Az oltalommal kapcsolatos esetleges nehézségekre pl. újdonságvizsgálat, a felhasználás ellenőrzése, az volt a válasz, hogy ilyen jellegű problémák más találmányfajták (pl. mikrobiológia) területén is felmerülnek. Néhány – elsősorban angolszász – ország jogalkalmazási gyakorlatában kitapintható irányzatok is a szoftver szabadalmazhatósága mellett érveltek.

A másik álláspont szerint a szoftver lényege elsősorban matematikai jellegű alkotás, fogalmilag tehát kívül esik a technika területén, ezért nem tartozhat a szabadalmazható találmány kategóriájába. Alkotásjellege másrészt nem vitás, s ezért a szellemi alkotások

¹⁶³ Prof. Dr. Michael Lehmann:i.m. 89. oldal

¹⁶⁴ Herpai Gábor: Szoftver és szabadalom, Doktoranduszok fóruma (utókiadvány) 2006., 95. oldal

legszélesebb körű oltalmát biztosító jogintézmény a szerzői jog védelme alá helyezhető.¹⁶⁵

Az Európai Unió ingadozó álláspontját mutatja az elhelyezés kérdésében, hogy 2002-ben a szoftver szabadalmazhatóságát előkészítendő irányelvtervezetet készítettek elő. Az Európai Szabadalmi Egyezmény 52. cikk (2) bekezdése a számítógépes programokat kizárja a szabadalmazható tárgyak köréből. Ezzel szemben az Európai Bizottság 1997-ben a számítógéppel végrehajtott találmányok szabadalmazása mellett foglalt állást. 1999-ben kezdeményezte, hogy töröljék a számítógépes programokat a nem szabadalmazható találmányok listájáról, illetve célul tűzte ki a tagországok törvényeinek harmonizálását egy irányelv formájában az eltérő bírósági gyakorlat és az annak nyomán keletkezett jogi bizonytalanság megszüntetése végett.¹⁶⁶

A Bizottság a harmonizációs munka során különös figyelmet szentelt az USA-ban és Japánban kialakult jogi helyzetnek. Japánban – az európai helyzethez hasonlóan – a találmányokban rejlő feltalálói tevékenységnek jelentősen előremutató, alkotó, természeti törvények szerint hasznosuló műszaki elgondolásnak kell lennie. Mindezzel ellentétben az USA-ban minden olyan találmányt, amely számítógépet és azon futtatott szoftvert használ valamilyen praktikus célra, a TRIPS Egyezményben említett technika részének tekintik.¹⁶⁷

2002-ben a Bizottsága irányelvtervezettel állt elő az Európai Parlament és az Európa Tanács részére a számítógéppel végrehajtott találmányok szabadalmazhatóságának tárgyában. A továbbiakban az irányelvtervezet néhány pontját mutatom be.

A tervezet 1. cikke az irányelv alkalmazási területét jelöli ki: „Ez az irányelv a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságának szabályait határozza meg.” A 2. cikk a számítógéppel megvalósított találmány és a technikai hozzájárulás fogalmát definiálja: „Számítógéppel megvalósított találmánynak tekintendő az a találmány, aminek a működéséhez számítógép, számítógép-hálózat, vagy egyéb programozható eszköz használata szükséges, valamint amelynek van új jellemzője, amely részben vagy egészben számítógépes programban vagy programokban realizálódik.

A technikai hozzájárulás egy olyan hozzájárulás a technika állásához, amely műszaki területre esik, és ami nem nyilvánvaló a szakmában járatos embernek.”

¹⁶⁵Lontai Endre: Szellemi alkotások joga. Szerzői jog és iparjogvédelem, Nemzeti Tankönyvkiadó 1994. 32. oldal

¹⁶⁶Józsa Gábor: A számítógépes programok, mint szellemi termékek védelmének lehetőségei és korlátai, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2/2003.

¹⁶⁷Az Európai Unió Tanácsának 2002/0047 (COD) intézményközi dokumentuma a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságával kapcsolatos irányelvtervezetre, http://www.hpo.hu/hirek/szoftverszab_iranyelv_hu.pdf

Az irányelvtervezet alkalmazási területén tehát a találmány újdonságát nem feltétlenül a technikai jellemzőnek kell biztosítani. A technikai hozzájárulás meglétét nem az újdonságvizsgálat, hanem a feltalálói tevékenység során kell vizsgálni.

A szabadalmazhatóság feltételeit a 4. cikk fogalmazza meg. Egyrészt a számítógéppel megvalósított találmány szabadalmazhatóságát biztosítani kell a tagállamoknak, ha az kielégíti az ipari alkalmazhatóságot, az újdonság feltételeit, valamint tartalmaz feltalálói tevékenységet. Ez megfelel az Európai Szabadalmi Egyezmény követelményeinek is. Másrészt a feltalálói tevékenység feltétele azt jelenti, hogy a számítógéppel megvalósított találmánynak technikai hozzájárulást kell biztosítani a technika állásához képest.

Az igénypontok lehetséges fajtáit határozza meg az 5. cikk, eszerint a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a számítógéppel megvalósított találmányok termékként – azaz mint programozott számítógép, programozott számítógépes hálózat vagy más programozott berendezés – illetve eljárásként legyenek oltalmazhatók, amelyet egy számítógép, számítógépes hálózat vagy más berendezés valósít meg a program végrehajtása során. Tehát a számítógéppel végrehajtott találmányokra is lehet termék, illetve eljárás formájában oltalmat kapni. Azonban a változásokkal ellentétben, magukra a programokra, illetve ezek bármely hordozón tárolt formájára nem lehet szabadalmat kapni.

A dokumentum rögzíti, hogy az irányelvtervezet hatálya alá tartozó szabadalmak által biztosított jogok nem érintik a számítógépes programok szerzői jogi védelmére vonatkozó 91/250/EGK irányelvben a szerzői jog által megengedett cselekményeket, külön kiemelve a visszafejtésre és az együttes működésre vonatkozó cselekményeket.

A további cikkek az irányelv életbe lépése után az irányelv hatásainak figyélését, a felmerülő problémákra vonatkozó beszámolás kötelezettségét írják elő, meghatározzák az irányelv végrehajtása és érvénybe lépése körülményeit, a tagállamokat tüntetve fel címettként.

Jelenleg azonban úgy tűnik nyugvópontra jutott a szoftverszabadalmakkal kapcsolatos vita, az Európai Parlament elutasította a szoftverszabadalmi direktívát.

Az Európai Közösségek által kibocsátott szoftver Irányelv szerint a számítógépi programalkotások akkor minősülnek szerzői műnek, amennyiben eredetiek, tehát alkotójuk saját szellemi alkotásának tekinthetők, és ezen túlmenően semmilyen más ismerv alkalmazása nem szükséges a védelem alatt állásukhoz. Mondja ki az Európai Közösségek Tanácsának 1991. május 14-i, 91/250 (EGK) számú Irányelve a

számítógépi programok jogvédelméről fogalom-meghatározása. Ezen művek oltalma pedig az irodalmi alkotások területén hatályos Berni Konvenció (1971) azaz a 1975. évi 4. tvr. értelmében meghatározott védelme szerint alakul.

Az Irányelv ehhez annyit tesz még hozzá, hogy az irányelv által nyújtott védelem kiterjed a komputer programok minden kifejezési formájára. Azok a gondolatok és alapelvek azonban, amelyek egy komputer program bármely elemének alapjául szolgálnak, beleértve az interface alapjául szolgáló elképzeléseket, alapelveket is, nem részesülnek az Irányelv szerint szerzői jogi védelemben. E rendelkezés funkciója kettős. Egyrészt a Bizottság 1988-as Zöld Könyvében, majd az azt pontosító 1990-es Munkaprogramban rögzítetteknek megfelelően kijelöli a tagállamok számára a harmonizáció jogági kereteit. Az ún. Zöld Könyv is egyértelművé tette, hogy a sui generis szabályozás lehetőségét elvetve a szerzői jog normarendszerét tekinti a szoftvertermékek megfelelő oltalmi eszközének. A dokumentum azonban éles kritikákat kiváltó egyéb hiányosságai mellett a tagállamokra bízta annak eldöntését, hogy a számítógépi programokat az irodalmi művek analógiájára a közvetlen szerzői jogi, avagy csupán a szerényebb alkotás-szintet kifejező rokonjogi védelemre tartják-e alkalmasnak.

A Berni Unió Egylemény azonban az irodalmi művekre vonatkozóan részleteiben nem határozza meg az oltalom kritériumait. A nemzeti szerzői jogi jogszabályok is hagyományosan tágra szabják kereteiket, többnyire az alkotás individualitására helyezvén a hangsúlyt. A bíróságok pedig helyenként e törvényhozói technika adta lehetőséggel élve – olykor a jogalkotói akarattal szemben – további feltételek felállításával szűkítették a jogvédelemben részesülő művek körét.¹⁶⁸

Az Irányelvben a szoftver tárgyának meghatározása során a Berni Unióra történő utalással több évtizedes vita záródik le. Ezzel gyakorlatilag megtörtént a szoftverek jogi védelmének beillesztése e nemzetközi jogrendszerbe. A védelem feltétele az Irányelv szerint egyéni alkotás létrehozása, azaz a védelmet igénylő komputer programnak a programszerző saját szellemi alkotása eredményének kell lennie. Egy komputer program minőségi, vagy esztétikai előnyei nem játszanak lényeges szerepet a jogi szempontból szoftverként való minősítésben. Az Irányelv kifejezetten így fogalmaz, a védelemre alkalmasság meghatározásakor semmi más kritérium nem alkalmazható az egyedi, önálló jellegén kívül.

Csak a program egyedi kifejezési formája kap védelmet, a szerzői jogi védelem ezért nem terjed ki azon elképzelésekre és alapelvekre, melyek egy program (beleértve az

¹⁶⁸ Dr. Bérczesi Zoltán: i.m. 402. oldal

interface-t) alapját képezik, különösen a szoftver logikája, algoritmusai és programnyelvi szabadok.

Az "inkasso-program"¹⁶⁹ ügyben hozott döntés indokolásában a bíróság kifejtette, hogy a számítógépi programok szerzői jogi oltalmának alsó határaként az információknak és utasításoknak az átlagos programozói ismereteket meghaladó színvonalúnak kell lennie. Ez azonban a gyakorlat számára megnehezítette volna a jogszabályok alkalmazását, túl magasra tette azt a követelményszintet, amit a programozónak teljesítenie kellene.

Le kell szögezni, hogy bár nemzetközi mértékben is elsőként szabályozta a hatályos magyar jogalkotás a szoftvereket, nem tartalmaz egzakt szoftver fogalmat a jogszabály. Hasonlóképpen a WTO Egyezményhez csupán annyit mond az 1. § 2.) bekezdés c.) pontjában, hogy szerzői jogi védelemben részesül a számítógépi programalkotás és a hozzá tartozó dokumentáció (a továbbiakban: szoftver) akár forráskódban, akár tárgykódban vagy bármilyen más formában rögzített minden fajtája, ideértve a felhasználói programot és az operációs rendszert is. A fogalom meghatározás ilyen módja miatt aztán a gyakorló szakembernek nem maradván más megoldás, a szerzői mű általános fogalmából kell kiindulnia a védelem közvetett tárgya kérdésében.

A bírói joggyakorlat a szerzői mű fogalmának kialakításakor esetről-esetre, a konkrét körülményektől függően állapította meg a mára már kikristályosodott álláspontjait. A bíróságok az eseti döntések során fokozatosan mondták ki, hogy szerzői jogi védelemben részesül minden olyan mű, amelynek formáján az alkotó szellemi tevékenységéből fakadóan az eredetiség jegyei felismerhetőek, függetlenül attól, hogy a műalkotás milyen esztétikai értékelést vált ki.¹⁷⁰ A gyakorlat tehát nem az alkotás és az azt felhasználó, illetve befogadó közötti kapcsolatra helyezi a hangsúlyt, hanem a szerző és a mű közötti viszony kreatív jellegét kívánja meg. Ennek alapján közvetlen felhasználásra önmagában nem alkalmas alkotások is szerzői jogi védelemben részesülhetnek. A gyakorlat a számítógépi programfejlesztő folyamat tekintetében megállapította, hogy e folyamat egyes elkülöníthető szakaszai is létrehozhatnak olyan önálló alkotásokat, amelyek külön szerzői jogi oltalomban részesülhetnek.¹⁷¹ Eszerint az oltalmazott művek körébe tartoznak az eredetiséggel rendelkező részművek is, ha azok önálló, kreatív gondolati tartalmat hordoznak.

¹⁶⁹ Prof. Dr. Michael Lehmann:i.m. 89. oldal

¹⁷⁰ BH1980. 332.

¹⁷¹ BH1993. 545.

A tudományos élet szakemberei hasonlóképpen gondolkodnak amikor a szerzői alkotás fogalmát úgy határozzák meg, mint az irodalom, tudomány vagy a művészet körébe eső, rendszerint valamilyen formában rögzített, egyéni, eredeti gondolatot.¹⁷²

A szoftverek közelebbi fogalmi meghatározása esetében nehéz helyzetben vagyunk, a védelem tárgya az új szerzői jogi törvény esetében maga a program, és a hozzá tartozó dokumentáció, akár forráskódban, akár bármilyen más (pl. írásbeli) formában rögzített minden fajtája ideértve a felhasználói programot és az operációs rendszert is. A törvény általános követelményként változatlanul, de *expressis verbis* az egyéni eredeti jelleget követeli meg. Külön kimondja, hogy a mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzők, vagy az alkotás színvonala a szerző mű védelme kapcsán nem lehet követelmény.

A szoftver csatlakozó felületének vonatkozásában a törvény utal azon szabályára, miszerint ötlet, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet szerzői jogvédelem tárgya. Ugyanakkor védelemben részesülnek a szoftvernek az eredeti programnyelvtől eltérő programnyelvre történő átírásai is.

A szerzői jogi Szakértő Testület e téren keletkezett állásfoglalásában a szoftver fogalmával kapcsolatban arra a következtetésre jutott, hogy a számítógépes eljárási rendszer körében önálló szellemi alkotásként általában a számítógépi kezelésre alkalmas feladat feltárását, a feladatnak a gép által megkövetelt korrektséggel való megfogalmazását, a matematikai modell elkészítését, és végül az algoritmus, azaz a gépi eljárás kidolgozását követelte meg, míg az egyéb műveleteket pl. a számítások elvégzését az ún. rutinmunka körébe sorolta.¹⁷³

Egyes szakemberek a szoftver részeit a következőkben állapították meg:

A szoftver általában három fő részből áll

- a forrásprogramból (kódból),
- a tárgyi programból (kódból), és a
- kísérő anyagból (hozzátartozó dokumentációból). A kísérő anyag, mint írásmű is védelem alatt áll, így az üzemképes számítógépi program létrejötte nem feltétele a védelemnek (pl. előkészítő anyag).¹⁷⁴

Mások a szoftver alkotóelemeinek körét tágabban vonják meg és a következőkben látják:

- a) tervezési, koncepcionális megfelelés a rendeltetéséhez igazodóan,

¹⁷² Dr. Csécsy György: A szellemi alkotások joga, Miskolc, Novotni Kiadó 1998. 32. oldal

¹⁷³ SzJSzT 2/1973., 25.P.27.228/1972. számú állásfoglalása

¹⁷⁴ Dr. Pálos György a szoftver és a szerzői jog, Ügyészek Lapja, 2/96. 21. oldal

- b) az algoritmus megfelelése, mellyel a program képes lesz betölteni az alapvető funkcióit,
- c) az igénylistának való megfelelés,
- d) teljes felhasználói dokumentáció,
- e) megfelelő biztosítékok a téves használat következményeivel szemben is.¹⁷⁵

Az „interface” szerzői jogi oltalmáról a Szerzői Jogi Szakértő Testület oly módon foglalt állást hogy az mint a szoftver része, és a magyar és külföldi szerzői jog nemcsak a teljes művet részesíti védelemben, hanem annak részeit, részleteit, a kidolgozás során létrejött lépéseit is védelmezi, amennyiben azok önálló, eredeti jelleggel rendelkeznek. Az interface alkotói tevékenység eredménye, a szoftver részét képezi, bizonyos esetekben azonban önállóan is felhasználható, tehát az előbbieken előadottak alapján az eredeti jelleg fennállása esetén szerzői jogi védelem alatt áll.¹⁷⁶

A fordítás sok esetben problémát okozhat a jogi védelem szemszögéből nézve. Az idevágó jogelméleti álláspont szerint a szoftverfordítás egyéni, eredeti jellege esetén szerzői mű, egyébként nyersfordítás. A gyakorlatban azonban valószínűbb és gyakoribb az ilyen tevékenységek nyersfordításkénti minősítése. Különösképp akkor, ha a fordítás egy meghatározott szoftver fejlesztési folyamatának egyik lépcsőfoka, és nem a befejezett program-művet vagy annak önálló alkotásként is oltalmazható valamely részét fordítja le az alkotóhoz (alkotói csoporthoz) képest kívülálló személy.¹⁷⁷

A következőkben a jogviszony tartalmával kívánok foglalkozni azzal, hogy a felek a jogviszony teljesítése körében egymás felé milyen szolgáltatásokkal tartoznak, illetve milyen követeléseik lehetnek egymás irányában.

E körben mindenekelőtt azt szükséges leszögezni, hogy a munkáltatóra a felhasználás körében csupán a szerző vagyoni jogai szállnak át. A személyhez fűződő jogok továbbra is a szerzőt illetik meg, így a szerző jogosult követelni nevének feltüntetését (névjog), az integritás megőrzése érdekében fellépni.

A munkaviszonyban alkotott szerzői művet, azaz a munkaviszony eredményét, a szerzőnek be kell mutatnia a munkáltatónak. A szoftverfejlesztő nyilván a program készítése közben is köteles felvilágosítást adni a munkáltatónak, azonban azt maga döntheti el mikor adja át az elkészített szoftvert. Az átadáshoz komoly jogi következmények fűződnek. Az új szerzői jogi törvény ugyanis kimondja, hogy az átadás a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásnak minősül a szerző részéről, másrésztől

¹⁷⁵ Dr. Gyertyánfy Péter A számítógépi programok és elektronikus adattárak szerzői joga, Kandidátusi értekezés, Kézirat, 1989. 67. oldal

¹⁷⁶ SzJSzT 3/94., Fővárosi Bíróság 8.P.25.250/1992

¹⁷⁷ Dr. Bércesi Zoltán: i.m. 396. oldal

implicite következve a szabályozás jellegéből a munkáltató az átadás után jogosult hasznosítani a művet.

Magától értetődő, hogy miután a szoftverfejlesztő átadta az általa kifejlesztett szoftvert, a program felett a továbbiakban csak korlátozott jogokat gyakorolhat, hiszen a vagyoni jogok az átadással a munkáltatóra szállnak, azokat ő gyakorolhatja. A szerző személyes jogai megmaradnak e körben, abban az esetben, ha a munkáltató élve jogaival megváltoztatja az átadott művet, feljogosítja a munkavállaló szerzőt, hogy követelhesse nevének mellőzését a megváltoztatott művön. Ez a szabály a gyakorlatból lett átültetve a törvény szövegébe és azon esetek körében kíván eligazítást adni, amikor a munkáltató a szerző foglalkoztatásával csak a nevét kívánja megvásárolni, nem pedig a szaktudását.¹⁷⁸ A mű megváltoztatására azonban a munkáltatónak a munkaviszonyból folyó kötelezettség alapján készült műveknél is csak akkor van lehetősége, ha arra a munkaviszonyból eredő jogosultsága kiterjed.

Előfordulhat olyan eset is, hogy az átadott programot a munkáltató nem kívánja hasznosítani. Ebben az esetben a szerzői jogokat – korábbi szerzői jogunk szerint - a munkavállaló szerző gyakorolhatta, immáron a munkavállalói jogosultságok korlátai nélkül. A korábbi szerzői jogi törvény alapján hozott esti döntés¹⁷⁹ kimondta, hogy a munkavállaló jogait ilyenkor csak a munkáltató működési körén kívül gyakorolhatta és a munkáltató előzetes hozzájárulására volt szükség. A munkáltató a gyakorlatban a hozzájárulását csak alapos okból tagadhatta meg.

Hatályos szerzői jogi törvényünk erről nem rendelkezik kifejezetten. Az új törvény szerint az átadással, a munkaviszonyra, illetve a munkaviszony jellegű jogviszonyokra tekintettel, külön szerződési szabályozás nélkül átszállnak a felhasználói jogok a munkáltatóra. Ennek értelmében a munkáltató jogosult dönteni arról is, hogy kívánja-e hasznosítani a számítógépes programot, avagy sem. Ez mindenképpen kedvezőtlen helyzetet teremt a szerző részére, hiszen szerzői jogunkban alapelv, hogy a szabályokat kétség esetén a szerző javára kedvezőbb módon kell értelmezni. Érdemes lenne korábbi jogszabályunkhoz hasonlóan valamiképpen rendelkezni arról az ritkán előforduló, de lehetséges esetről, amikor a munkáltató nem kíván élni a felhasználás jogával, de erről kifejezetten nem nyilatkozik.

A munkáltató legfontosabb jogosultsága a felhasználási szerződés megkötése. Korábbi szerzői jogunk idevágó szabályai szerint a felhasználási szerződést a jogszabály által meghatározott esetekben csak az erre hivatott szervezettel, illetve szervezet útján

¹⁷⁸ BH 1997. 19.

¹⁷⁹ BH 1992. 45.

lehetett megkötni. Ez az ún. kollektív jogérvényesítési rendszer azt jelentette, hogy csak az arra hivatott szerveken keresztül, a szervek működéséről szóló jogszabályok kógens normái között lehetett a szerzői jogokat érvényesíteni.

A munkaviszonyban alkotott mű átadásával az általános vagyoni jogok átszállnak a munkáltatóra, így a többszörözés, terjesztés, nyilvános előadás joga, mű nyilvánossághoz való közvetítésének joga, valamint a terjesztés joga. Azonban a szoftverek esetében tekintettel a számítógépes programalkotások műszaki sajátosságaira, - így a könnyű másolhatóság, változtathatóság, más szerzői művektől eltérő kezelhetőség - a létrehozás céljára speciális sajátosságok figyelhetők meg e téren, amelyeket a felhasználás korlátjaiként szokásos említeni, azaz itt a munkaviszony esetén a szerződésben részt nem vevő harmadik fél a felhasználó jogai kerülnek előtérbe.

A szoftver Irányelv a beleegyezést igénylő magatartások, azaz a jogosult kizárólagos engedélye szükséges akkor, amikor egy komputer program fordításáról, átdolgozásáról, rendezéséről és más feldolgozásairól van szó úgyszintén az elért eredmények sokszorosításáról nem csorbítván azon személy jogait, aki a programot átdolgozta. Ide tartozik még az eredeti komputer program (vagy annak kópiája) nyilvános terjesztésének bármely formája, beleértve a bérbeadást. Azonban kivételként megállapítja a jogszabály, hogy nincs szükség a szerző beleegyezéséhez, ha azok a szoftver rendeltetésszerű használatához szükségesek, beleértve a jogszerű megszerzés általi helyreigazítását.

A hatályos törvény kimondja, hogy a szerző kizárólagos joga nem terjed ki a többszörözésre, az átdolgozásra, a feldolgozásra, a fordításra, a szoftver bármely más módosítására – ideértve a hiba kijavítását is -, valamint ezek eredményének többszörözésére annyiban, amennyiben e felhasználási cselekményeket a szoftvert jogszerűen megszerző személy a szoftver rendeltetésével végzi.

A rendelkezés a munkáltató szempontjából két fontos dolgot jelenthet. Egyrészt jogosítványt a szoftver átdolgozására, feldolgozására, a fordításra stb., másrészt azonban az ő hasznosítási jogának is fontos korlátját képezik a fenti szabályok, hiszen azok révén a rajta kívül álló személy is jogosult lesz az előbbi cselekményeket elvégezni.

A biztonsági másolat engedélyezésének követelményét a szoftver Irányelv szintén tartalmazta. Az Irányelv az egységes értelmezés igényével azon szándékát fejezi ki, miszerint a program behívása és futtatása, amennyiben ez egy jogszerűen megszerzett program kópiájának használatához szükséges, valamint a hiba-kiigazítás szerződésileg nem tiltható meg.¹⁸⁰ A magyar szabályozás az európai követelményekkel összhangban

¹⁸⁰ Bérczesi Zoltán: i.m. 405. oldal

szintén engedélyezi a szoftverek esetében biztonsági másolat készítését. A korábbi szerzői jogi törvény és az annak alapján kialakult joggyakorlat tiltotta a szoftver saját célra történő másolását, akár egy példányban is.¹⁸¹

A jogszerű felhasználót megillető jog továbbá a hatályos törvényben a megfigyelés, működés tanulmányozása, betáplálás, futtatás, továbbítás, tárolás joga, amely a rendeltetésszerű használatot segíti elő.

A dekompiláció joga a felhasználók sokszorosítási- és átdolgozási jogai körében az Irányelv előkészítése során a komputer lobby által az Irányelv legkeményebben vitatott szabályozása volt. A Bizottság tervezete ezt a problematikát eredetileg az általános kartelljognak akarta átadni. A dekompiláció esetében abból kell kiindulni, hogy a szerzői jogi védelem számára elvileg hozzáférhetőnek kell lenni az interface-eknek is, de nem az alapjukul szolgáló alapelveknek. Mivel a szerző kizárólagos jogai ekként ezekre a programrészekre is kiterjednek – és mert az interface-ek a termékek (hard- és/vagy szoftver) köztes műveletvégző képessége, illetőleg kompatibilitása létrehozására használandók fel – szükséges a programkészítő abszolút jogainak korlátozása.¹⁸²

A magyar szabályozás ezzel kapcsolatban a következőket mondja ki: „A szerző engedélye nem szükséges a kód olyan többszörözéséhez vagy fordításához, amely elengedhetetlen az önállóan megalkotott szoftvernek más szoftverekkel való együttes működtetéséhez szükséges információ megszerzése érdekében, feltéve, hogy

- a) e felhasználási cselekményeket a jogszerű felhasználó vagy a szoftver példányának felhasználására jogosult más személy, vagy az ő megbízottjuk végzi;
- b) az együttes működtetéshez szükséges információ az *a)* pontban említett személyek számára nem vált könnyen hozzáférhetővé;
- c) e felhasználási cselekmények a szoftvernek azokra a részeire korlátozódnak, amelyek az együttes működtetés biztosításához szükségesek.”

A dekompiláció jogának azonban vannak korlátai is, hiszen méltánytalan lenne a jogalkotás részéről, egy olyan szabályozás amely teljes körűen megengedné a felhasználóknak a visszafejtést, ezáltal ellehetetlenítve a programkészítő versenyben elfoglalt piaci pozícióját. A dekompiláció jogának korlátai között a következőket kell megemlíteni.

A dekompiláció során megszerzett információ

- a) nem használható fel az önállóan megalkotott szoftverrel való együttes működtetésen kívüli célra;

¹⁸¹ BH 2003.101

¹⁸² Prof. Dr. Michael Lehmann: i.m. 91. oldal

b) mással nem közölhető, kivéve, ha az önállóan megalkotott szoftverrel való együttes működtetés ezt szükségessé teszi;

c) nem használható fel a kifejezési formájában lényegében hasonló másik szoftver kifejlesztéséhez, előállításához és forgalomba hozatalához, sem pedig a szerzői jog megsértésével járó bármely más cselekményhez.

Az eddig bemutatott joganyagból egy fontos elem hiányzik, a szerző díjazási kérdéseinek tárgyalása. A hatályos törvény alapján azonban ez a kérdés főszabályként rendkívül egyszerűen dől el. A munkavállaló szerző a szoftver létrehozása ellenértékéül munkabért kap, a munkáltató által megkötött további felhasználási ügyletek után azonban díjazásban nem részesül. Ennek indoka a szoftverfejlesztés magas költségei.

Nincs akadálya azonban annak, hogy a felek a törvény rendelkezéseitől eltérjenek, tehát köthető olyan megállapodás, melyben a felek a további díjazás után megfelelő díjazásban állapodnak meg a szerző részére. Ilyen esetekben viszont támpontul szolgálhat a korábbi törvényünk alapján már kialakult gyakorlat.

A műfaji sajátosságok végén fontos megjegyezni, hogy a szoftver műfaja azon művek csoportjába tartozik, amelyek esetén a vagyoni jogok átruházhatóak, a szoftverfejlesztési célzattal létesített munkaviszony jelentősége nagy mértékben csökken. A hatályos szabályozás alapján ugyanis a két jogviszony konkurál egymással és nem sok kétség férhet hozzá, hogy a gazdaság alanyai a kötetlenebb és egyszerűbb jogátruházást eredményező jogviszonyt részesítik előnyben.

IV.1.2.4. Szolgálati jogviszonyban megalkotott képzőművészeti alkotások (rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyvnyomtatás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotás és annak terve, fotóművészeti alkotás, iparművészeti alkotás)

A címben megjelölt műfajok esetében közös, hogy a szerzői mű teljes mértékben tárgyasul, ezért ezen műalkotások kereskedelmi forgalma hosszú múltra tekint vissza, nem okozott különösebb problémákat a szerződés tartalmának kialakítása. Ezen műfajokat összefoglaló néven képzőművészeti alkotásoknak szoktuk nevezni. A képzőművészeti alkotás fogalmát a szerzői jogi törvény a követő jog vonatkozásában határozza meg, e képzőművészeti és iparművészeti alkotásnak minősül a festmény, a

rajz, a sorszámmal és a szerző kézjeggyével ellátott sokszorosított képgrafika és iparművészeti alkotás, valamint a szobrászati alkotás és a gobelin.¹⁸³

Másik meghatározó jellemzője ezen dolgoknak vizuális funkciójuk, ezért ezen alkotásokkal kapcsolatos tevékenységet a szakirodalom „vizuális művészeteknek” nevezi. Fontos kiemelni, hogy a műalkotások esetében a műpéldány kereskedelmi forgalomban történő értékesítése során az értékesítési összeg meghatározása több különböző szempont figyelembevételével történik. Meghatározó tényező a szerző ismertsége, szakmai felkészültsége, ez utóbbi kapcsán különösen az, hogy az alkotó előzetesen milyen tanulmányokat és hol, esetleg melyik mester mellett folytatott. E mellett számos egyéb körülmény is szerepet játszhat pl. zsűriztetés, az, hogy milyen régi az alkotás.

A képzőművészeti alkotások esetében az eddig tárgyalt műfajoktól eltérően egy fordított helyzetről van szó. Addig, amíg az előző műfajok esetében a felhasználás során a forgalomba hozott mű minél több példányban történő eladása lesz a hasznosító érdeke, ezen alkotások értéke egyediségükben rejlik, nem reprodukálhatóak, ebből kifolyólag az ilyen alkotások értékesebbek is lesznek, a hasznosító az értékesítés során minél nagyobb haszonra törekszik.¹⁸⁴

A szerzői jogi törvény a védelem tárgyának közelebb meghatározása érdekében, a műfajok felsorolásakor különböző fogalmakat használ, úgy mint szobrászat, festés, rajzolás stb., mindez pedig utal arra a szerzői jogban elfogadott általános elvre, hogy nem a műpéldány élvez önmagában jogi védelmet, hanem a benne megtestesülő szellemi munka, kreativitás, alkotói tevékenység. Tehát annak ellenére, hogy ezekben az esetekben a szó materiális értelmében jól megfogható materializált eredménye van az alkotói tevékenységnek fontos szem előtt tartani, hogy a „tartalom” élvez védelmet és ez adja a művek értékét. Mindez nem akadályozza azonban annak, hogy a műpéldányt a szerző teljes egészében átruházza. Véleményem szerint ezeknél a műfajoknál a műpéldány átruházásával, mivel azok – a könyomás kivételével - egyedi, nem többszörözhető dolgok, annak megszerzője nem felhasználói jogot szerez, hanem a műpéldánnyal kapcsolatos vagyoni jogokat is megszerzi. Életszerűtlen ugyanis, és gyakorlati példa nem hozható arra a helyzetre, hogy például egy kép megvásárlója csupán felhasználója lesz a kép megvásárlásával a műnek. Ha a szerző nem munkaviszonyban alkotta meg a művét, tehát a felek között a mű átruházása előtt nem volt semmilyen kapcsolat, akkor is a

¹⁸³ 1999. évi LXXVI. tv. 70. § (2) bek.

¹⁸⁴ Domokos Andrea: *Ultima ratio a szellemi alkotások védelmében*. Györgyi Kálmán-jubileum. 2004., 154. old.

megfelelő vételár megfizetésével az alkotás megszerzője megszerzi a műpéldányt, amivel később – a szerzői jogi törvényben foglaltak mellett – szabadon rendelkezhet.

Ezen műfajok esetében az alkotások sajátosságaiból kifolyólag – egyediség, reprodukálhatatlanság – a vagyoni jogok köre is szűkebb lesz. A többszörözés, nyilvános előadás joga kiesik, az átdolgozás jogának gyakorlása is inkább csak elméleti lehetőség. A mű nyilvánosságához való közvetítésének a történelem folyamán kialakult formája a kiállítás lesz, a terjesztés joga is korlátozottabban érvényesül, hiszen csupán egy példány átruházása lehetséges. Mindezzel a munkaviszonyt létesítő munkáltató is tisztában van, ezen műfajok esetén tehát adott esetben – különösen a konkrét mű megalkotására kötött szerződések esetében – más motiválja a munkáltatót, mint a korábban tárgyalt szerzői jogi műfajok esetén.

Fel kell hívni a figyelmet, hogy a vizuális művészet újabb műfajainál, mint a fotó művészet, a többszörözhetőség nem jelent akadályt, ezért ezen művek megfelelnek a hatályos szerzői jogi törvény általánosan alapul vett szerzői jog elméleti modelljének. A fotóművészet kapcsán kiemelendő továbbá, hogy a negatív és pozitív kép egyaránt védelmet élvez, viszont az azokat létrehozó eljárás nem.¹⁸⁵

Ezen műfajok sajátos természetéből eredő eltérő szabályozás szükségességét a jogalkotó is érzékelte, ezért a szerzői jogi törvényben¹⁸⁶ külön fejezetben rendelkezik e műalkotásokra vonatkozó eltérő szabályokról. A különös szabályok ismertetésére a későbbiekben fogok kitérni.

A gyakorlatban a képzőművészeti alkotások létrehozására irányuló tevékenység lehet önálló tevékenység, a kellő hírnévvel, anyagi háttérrel, ambícióval rendelkező alkotók saját műtermükben is megalkothatják a műalkotást. Evidensnek tűnik, hogy az ún. szerzői szabadság ez esetben teljes mértékben érvényesül. Gyakran előfordul azonban, hogy a képzőművészek esetleg anyagi megfontolásból, megrendelésre dolgoznak, vagy nagyobb biztonságot nyújtó állásban hozzák létre alkotásukat.¹⁸⁷ Az utóbbi esetben általában szolgálati jogviszony létesítenek a felek, azonban egy önálló műalkotás létrehozása érdekében is köthetnek a felek munkaszerződést, bár ez nem jellemző.

A képzőművészeti alkotások létrehozására irányuló szolgálati viszony időtartamát a fentiek alapján a munkáltató szándéka határozza meg, általánosságban az mondható, hogy hosszabb időtartamra kötik a felek szerződéseiket, azaz nem csupán egy

¹⁸⁵ BH 1992.578

¹⁸⁶ 1999. LXXXVI. tv. X. fejezet

¹⁸⁷ Gyenge Anikó: A képzőművészeti alkotások szerzői jogi védelméről - különös tekintettel a követő jogi szabályozás módosítására. Infokommunikáció és Jog 7. sz. 2005., 90. old.

meghatározott mű létrehozására, hanem a jogviszony közvetlen tárgya a folyamatos alkotói munka, melynek több mű elkészülte az eredménye. A szolgálati jogviszonyban alkalmazott képzőművészekkel általában, az előbbi megfontolásból kifolyólag, határozatlan időtartamú szerződést szoktak kötni.

A képzőművészeti alkotások materiális jellegéből kifolyólag az egyes teljesítések az adott mű átadásával történik. A kijavítás kérdése azonban gondokat okozhat, hiszen egy szobor, kisplasztika, rajz, festmény esetében a befejezettség kérdésében komoly viták merülhetnek fel, hiszen ennek megítélése mindig relatív, a művészeti irodalom általában arra az álláspontra helyezkedik, hogy akkor befejezett egy mű ha a szerző annak nyilvánítja. A szolgálati jogviszonyban azonban, két fél kötelme alapján történik a műalkotás létrehozása, tehát a munkáltató érdekeit is szem előtt szükséges tartani. Javasolt tehát a munkáltató részére, hogy a kijavítási jogot tartsa fenn magának, hiszen ez nyújthat megfelelő védelmet számára a munka minőségét illetően.

Szükséges e cím alatt szólni azokról a különös rendelkezésekről, melyek a munkáltató által megszerzett művekre is vonatkoznak.

A kiállítás joga a szabad felhasználás mellett a műalkotás megszerzője, szolgálati mű esetén a munkáltató joggyakorlásának, a szerző részére törvényben biztosított korlátja. A képzőművészeti, fotóművészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotás tulajdonosa köteles a művet a szerzői jog gyakorlása végett időlegesen a szerző rendelkezésére bocsátani, ha ez méltányos érdekét nem sérti.¹⁸⁸ A jogszabályi rendelkezéshez fűzött jogalkotói magyarázat jelzi, hogy e jogok gyakorlása a monista és a dualista felfogás határmezsgyéjén helyezhető el, amikor az átruházott művel kapcsolatos szerzői jogokról beszél. A szerző és a tulajdonosi jogosítványok kapcsán úgy fogalmaz, hogy a tulajdonos méltányos érdeke már szűkebb körre szorítható, és általában egyeztetés útján megoldható.¹⁸⁹ Kiemelendő, hogy a műpéldány megszerzőjét maga a törvény is tulajdonosként aposztrofálja, a szóhasználat közvetetten tehát utal a műpéldányok megvásárlásával szerzett jogok jogi – tulajdonosi - jellegére. Mindezen jogalkotói álláspontok arra utalnak, hogy a képzőművészeti alkotások megszerzésével, gyakorlatilag tulajdonosi jogosítványok keletkeznek, vagyis a műpéldány megszerzőjének jogainak védelmére, nem elegendőek a felhasználói jogviszony adta biztosítékok, annál erősebb jogosítványokra van szükség. A műpéldányok megalkotásuk után ingó dolognak tekintendők, és mint ilyenek a szerző érdekeinek tiszteletben tartása mellett, az ingó átruházás szabályai mellett átruházhatóak.

¹⁸⁸ 1999. évi LXXVI. tv. 69. § (1) bek.

¹⁸⁹ Az 1999. évi LXXVI. tv. 69. § (1) bekezdéséhez fűzött kommentár

Lehetőség van arra is, hogy a tulajdonos állítsa ki a megvásárolt műalkotás, mely szintén érinti a szerző jogait. Ezért a törvény az ilyen cselekmény érvényességéhez a szerző beleegyezését kívánja meg.¹⁹⁰ Álláspontom szerint ezen magatartások kapcsán a törvényben meghatározott szerzőt megillető védelem tárgya a szerző személyi jogai lesznek, hiszen vagyoni jogai kevésbé sérülhetnek, hiszen a kiállítandó művet egyszer már értékesítette. Ezt erősíti a törvény következő bekezdése is, hogy a mű kiállítása esetén a szerző nevét fel kell tüntetni.¹⁹¹

A képzőművészeti alkotásokra vonatkozó speciális jogok között fontos még megemlíteni a követő jogot, melynek értelmében az eredeti képzőművészeti és iparművészeti alkotás tulajdonjogának kereskedelmi tevékenységet folytató gazdálkodó szervezet közreműködésével történő átruházásokor szerzői díjat kell fizetni. E rendelkezést csak az alkotás tulajdonjogának a szerző részéről történő, első átruházását követően kell alkalmazni.¹⁹² A szerző érdekeit tehát a további értékesítések során is figyelembe veszi a jogszabály. A törvény e helyütt is átruházásról beszél, amit a kommentár¹⁹³ is megerősít, amikor végre egyértelműsíti a helyzetet és kimondja, hogy az ún. vizuális művészetek, tehát a képző- - így elsősorban a festészet, a grafika, és a plasztika alkotásai, az ipar- - tehát a használati funkcióval is rendelkező műtárgyak köre - , valamint az ipari tervezőművészet - általában valamely termék külső megjelenésének esztétikai és műszaki szempontok szerint kialakított modellje - és az építészet alkotásai, a műszaki létesítmények tervei a szerzői jog rendszerében is sajátos, sok szempontból egyedi szabályozási rendszert igényelnek. Szemben pl. a zene-felhasználások esetkörével, mind a műalkotások élvezete - vizualitás -, mind a felhasználások alaptípusai - tehát elsősorban a tulajdonjog átruházása, és csak másodlagosan az egyéb, reprodukálási jellegű alkalmazás - szükségessé teszik az egyéni szempontrendszert.

A szolgálati jogviszonyban elkészített alkotások esetében egyértelműen megszerzi a munkáltató a mű vagyoni jogát. Másképpen fogalmazva, a szolgálati jogviszony szabályozási modelljéhez ezek a műfajok illeszkednek a legszorosabban. Álláspontom szerint ezen műfajok kapcsán, azon esetekben amikor eredeti, nem reprodukálható alkotások születnek egyértelmű, hogy a műpéldányok hasznosítása, csak tulajdonjogi jellegű átruházással történhet meg. Nem tartom elégségesnek a az alkotás megszerzőjének védelmére a felhasználási szerződés biztosította jogvédelmet, ezért általánosságban kellene lehetővé tenni a vagyoni jogok megszerzésének lehetőségét.

¹⁹⁰ 1999. évi LXXXVI. tv. 69. § (2) bek.

¹⁹¹ 1999. évi LXXXVI. tv. 69. § (3) bek.

¹⁹² 1999. évi LXXXVI. tv. 70. § (1) bek.

¹⁹³ 1999. évi LXXXVI. tv. 70. § (1) bekezdéséhez fűzött kommentár COMPLEX CD Jogtár

IV.1.2.5. Szolgálati jogviszonyban megalkotott tervezői alkotások (térképmű, más térképészeti alkotás, építészeti alkotás terve, műszaki létesítmény terve, iparművészeti alkotás terve, jelmez-, és díszletterv, ipari tervezőművészeti alkotás)

A tervezői alkotások kapcsán olyan műfajokkal ismerkedhetünk meg, melyek alapvetően a polgári jog területére esnek, erős közjogi korlátozások mellett. Egy terv elkészítése során ugyanis térképmű esetében – mivel egy a természetben megtalálható területről készül – ezért a maga környezeti valóságában adottak a létrehozandó mű paraméterei, az építészeti-, jelmez-, ipari tervezőmunka esetében pedig jogszabályok határozzák meg az elkészítendő mű paramétereit. Fontos tehát leszögezni, hogy ezen műfajok esetében a felek személyén kívül álló tényezők is meghatározzák a létrehozandó mű tartalmát.

Az alkotónak ezen műfajok esetén meghatározott keretek között kell létrehoznia alkotását, tehát az alkotói szabadság korlátok között érvényesül. Mindez azonban nem eredményezi azt, hogy a megalkotott mű nem lenne egyéni, eredeti alkotás, azaz szerzői védelmet ne élvezhessen. Az adott műszaki peremétekek ugyanis bőséges variációs lehetőséget kínálnak, továbbfejleszthetőek.

A térképművek egyedisége-többszörözhetősége kérdése felemásan válaszolható meg. A kérdés megválaszolása mindenképpen függ attól, hogy melyik konkrét műfajról van szó. A leggyakrabban azonban nyilvánvalóan egyedi célból, egy konkrét kivitelezés céljából készülnek ezek a művek, ám a többszöri felhasználhatóságot semmi sem gátolja. A térképműveket ez utóbbi tulajdonsága az irodalmi művekhez közelíti, tehát esetükben az egyéni eredeti jelleg nem azonosul a konkrét műpéldány megváltoztathatatlanságával, hiszen absztrakt adatokról van szó.

A szolgálati jogviszony tárgyalása a térképművekkel kapcsolatban azért érdekes, mert a Polgári Törvénykönyv a tervezési szerződés, mint a vállalkozási szerződések speciális alakzatát, külön fejezetben tárgyalja. A két szerződés szétválasztásakor nem vagyok könnyű helyzetben, hiszen első megközelítésben – a gyakorlati tapasztalatok alapján - azt mondhatnám, hogy a tervezési szerződés egy terv készítéséről, szolgálati jogviszony pedig tervek készítéséről szól. Ez azonban nem teljesen igaz, hiszen a szerzői jog a munkaköri leírás feltételével pont az egyediség mellett tör lánzdását. Különbséggént említhetném még a vagyoni jogok forgalmát, azonban e tekintetben sem kaphatunk tiszta képet a hatályos szabályok alapján, hiszen a tervezési szerződés esetén – a kutatási szerződés mögöttes szabályait megfelelően alkalmazva – az mondható, hogy a

szerződéssel kapcsolatban rendelkezésre bocsátott, jogi oltalomban részesíthető szellemi alkotások tekintetében:

a) ha a megrendelő a rendelkezés jogát kiköti, a vállalkozó a szellemi alkotást csak saját belső tevékenységéhez használhatja fel, nyilvánosságra nem hozhatja, harmadik személlyel nem közölheti; ilyen esetben a szellemi alkotással a megrendelő szabadon rendelkezik;

b) ha a megrendelő a rendelkezés jogát nem köti ki, a szellemi alkotást csak saját üzemi tevékenysége körében használhatja fel, nyilvánosságra nem hozhatja, harmadik személlyel nem közölheti; ilyen esetben a szellemi alkotással a vállalkozó szabadon rendelkezik.

A tervezési szerződés esetében tehát a felek megállapodásán múlik, hogy a szellemi alkotással melyik fél rendelkezik. A „rendelkezik” szó fogalomhasználata alapján ugyan nem derül ki pontosan, hogy milyen szerkezetű jogviszonyról lehet szó, azonban következtethető, hogy abszolút szerkezetűre gondolt a jogalkotó.

A felek jogállása az, amely a legjobb vízvonal lehet a két jogviszony között, hiszen a munkaviszonyban a felek közt alá-fölérendeltség, míg vállalkozási jogviszonyban mellérendeltség van. A tervezési szerződés tárgyalására – tekintettel arra, hogy annak tárgya szerzői mű is lehet – külön fejezetben kitérek.

A munkaviszony és a térképművek kapcsolatának vizsgálata során elmondható, hogy szoros kapcsolat áll fenn, ezen a területen nagyon gyakori a térképművek munkaviszony keretében történő létrehozása. A rendszerváltást megelőzően a szerzők szinte kizárólag munkaviszonyban hozták létre alkotásaikat-e területen, manapság azonban ez esetben is piaci verseny érzékelhető. A megváltozott gazdasági körülmények között önálló tervezőirodák működnek, közülük a tőkeerősebbek szervezetében számos munkavállalóval.

A tervezői szakma manapság teljesen önálló területté vált, a szakembernek megfelelő szakképzettséggel kell rendelkeznie, önálló felelősségbiztosítással, kamarai tagsággal, akárcsak az ügyvédeknek, vagy közjegyzőknek. Mindez természetesen szelektációt is jelent, hiszen nem mindenki tudja megfizetni ennek költségeit, illetve a munkaviszony létesítését eredményezi a szükséges szakmai gyakorlat megszerzésének előírása, valamint az önálló működéshez szüksége vizsga hiánya. A gyakorlatban tehát számos tervezőiroda foglalkoztat alkalmazottakat a tervek kidolgozására. A jogviszony kapcsán azonban fontos, hogy a tervezési szerződés alapján szolgáltatott térkép, ha nem tartalmazza a készítő nevét és a megjelenés vagy nyilvánosságra hozatal évét, akkor sem áll szerzői jogi

védelem alatt, ha egyébként a tervező birtokában van e térképek tartalmilag azonos olyan példánya, amely ezeket az adatokat feltünteti.¹⁹⁴

A munkaviszony keretei azonban ezen a területen sem biztos, hogy megfelelnek a szerzői jog által támasztott kritériumoknak, hiszen ritka a szerződésben. A felek a munkaköri kötelezettség kérdése során nagyon általánosan szoktak fogalmazni. Több esetben a munkaviszony alapján nem önálló munkavégzés, csupán a munkáltató által adott utasítások alapján egyes részmunkák elvégzése történik. Fontos kiemelni, hogy a munkáltató ezekben az esetekben legtöbbször maga is tervező, a konkrét tervek elkészítésére ugyanis inkább megbízási jogviszony keretein belül kerül sor.

A jogsértőkkel szemben a munkáltató és a szerző külön-külön is felléphetnek. Szerzői jogi védelemben részesül a térkép, és a jogsértővel szemben saját személyében jogosult igényt érvényesíteni a munkáltató, ha szerepel a térképen a megjelenés éve és a munkáltató megnevezése.¹⁹⁵

A csoportos tervezés kapcsán különbséget kell tenni az egyes munkavégzések között abból a szempontból, hogy alkotásnak minősülnek-e, vagy csupán egyszerű mechanikus munkákról van szó. A Legfelsőbb Bíróság e körben megállapította, hogy az egyéni, eredeti jellegű, önálló és kreatív gondolatiságot tükröző építészeti terv az az alkotás, amelynek tervezőjét szerzői jog illeti meg. Az építészeti tervek műszaki rajzolóinak kifizetett megbízási díj nem minősül szerzői díjnak, ezért társadalombiztosítási járulékköteles.¹⁹⁶ Munkavégzés és munkavégzés között tehát különbség van, e tekintetben a megfelelő munkaköri leírások adhatnak eligazítást.

A munkakör kötelezettség behatárolásakor tehát alapvető problémák adódnak a jogviszony létesítésének célja miatt. A szerződés tárgya a műszaki, technikai viszonyok alapján könnyen megadhatóak. A díjazás kérdésében a viszonyok kialakulnak tekinthetőek. A tervezés díját általában valamely műszaki jellemzőhöz szokták kötni, például épület tervezése esetében az építmény alapterületéhez (m²), de a felek megállapodhatnak fix díjban is.

A szolgálati jogviszonyban megalkotott térképművek esetében sajátos kérdéseket vethet fel a szavatosság rendezése. Amennyiben a felek munkaviszonyban állnak úgy a felelősségre a munkajog szabályait kell alkalmazni. Tudjuk azonban, hogy a tervezési szerződésnél speciális szavatossági szabályok vannak lefektetve. Ezek alkalmazhatósága

¹⁹⁴ BH 2001.219

¹⁹⁵ BH 1995.396

¹⁹⁶ EBH 2000.382

rendezetlen a szerzői jogi törvényben, pedig a műfaji sajátosságra tekintettel, célszerű lenne a Polgári Törvénykönyv szabályainak átemelése.

IV.1.2.6. Szolgálati, alkalmazotti jogviszony keretében megalkotott adatbázisok

Az adatbázisokra vonatkozó szabályozás viszonylag új eleme szerzői jogunknak. Az adatbázis nem feltétlenül szerzői jogi alkotás, ezért a hatályos törvény külön részben szól a szerzői alkotáskénti védelméről, és az adatbázis előállítók jogairól. Az adatbázisok tekintetében nem beszélhetünk egységes terminológiáról.¹⁹⁷ A szakirodalomban és jogszabályokban is eltér a szóhasználat. A fentebb már említett adattár és adatbázis fogalmak mellett használatos az adatbank kifejezés is, továbbá a „számítógépes adatbank”, „számítástechnikai eszközökkel működtetett adattár” terminológiai is.¹⁹⁸

A megfogalmazásból is kitűnik az adattárak fontos fogalmi eleme az adathordozó, illetve az információs jelrendszer fogalma, mely rögtön mutatja a jogintézmény számítógépes programalkotásokkal való rokonságát és az azoktól történő elhatárolás szükségességét. Az adattárak működését bár nagymértékben segíti az összeállítást/működtetését (a keresést) segítő szoftver, az azonban nem képezi az adattár és az azzal kapcsolatos jogi védelem tárgyát, hanem önálló szerzői jogi alkotásként értékelendő.¹⁹⁹

A hatályos szerzői jogi törvénymódosítás orvosolva a korábbi hiányosságokat, megadja az adatbázis fogalmát, a gyakorlatban keletkezett űr betöltésére. A 60/A. § (1) bekezdése értelmében adatbázis: önálló művek, adatok vagy egyéb tartalmi elemek valamely rendszer vagy módszer szerint elrendezett gyűjteménye, amelynek tartalmi elemeihez – számítástechnikai eszközökkel vagy bármely más módon – egyedileg hozzá lehet férni.

Az új fogalmi meghatározás kapcsán kiemelendő, hogy az adatbázis fogalma nem csak az elektronikus úton elkészített és tárolt művekre vonatkozik, hanem bármely más módon (papíron, filmen stb.) létrejövő alkotásokra is. A törvényben foglaltak szerint, a jogharmonizációs elvárásoknak eleget téve, nemcsak változott az elnevezése, hanem bővült is az adatbázis fogalmi köre. A módosítással kettévált az adatbázis polgári jogi védelme, szerzői jogi védelemre, és a szerzői jogban elhelyezett adatbázis előállítók sui generis védelmére.

¹⁹⁷ dr. Dósa Imre: Adatbázisok (szerzői) jogi védelme, www.origo.hu/adatbázis

¹⁹⁸ Dr. Tattay Levente: Az adatbázisok jogvédelme, *Gazdaság és Jog* 5/2003. 16. oldal

¹⁹⁹ dr. Jaksity György: Néhány szellemi termék sajátos oltalma, *Magyar Jog* 1997/2. sz. 76. oldal

Az adatbázisokra kötött munkaszerződések megkötése esetében alkalmazandó joganyagként elsősorban a szerzői jogi törvény, és a munka törvénykönyve vonatkozó szabályait kell alapul venni az adatbázisok kapcsán speciálisan szabályozott eltérésekkel.

A magyar jog az Unió jogalkotás álláspontját nem osztotta teljes mértékben, az adatbázisokat gyűjteményes művekként akkor részesítette szerzői jogi védelemben, ha azok szerkesztése, összeállítása tekintetében egyéni, eredeti jelleget tükröztek. A szerzői jogvédelmet élvező adatbázisok létrehozására kötött munkaszerződések kapcsán tehát nem elegendő csupán a szerzőt a rendelkezésére bocsátott adatállománynak az egyszerű feldolgozásával megbízni, hiszen ez alapján a létrehozott adatbázis nem részesülhet szerzői jogi védelemben, hozzá kell tennie a szerzőnek azt a plusz alkotói tevékenységet, amelyet a törvény szerkesztői tevékenység eredményét tükröző egyéni, eredeti jellegként ír elő. Amennyiben az adatbázis egyszerű rendszerezéséről van szó a szerzői jog keretein belül, de az eset sajátosságaitól függően a szerzői jogi törvénybe beemelt sajátos szabályok alapján, vagy például a Ptk. megbízási kötelelem talaján jöhet létre a szerződés, nyilván ez utóbbi esetben a megalkotott műre a jogi védelem sem áll fenn.

A parlament elé került törvénymódosítás eleget téve az Európai Unió Irányelvben foglalt követelményeknek az adatbázis előállítókra is kiterjesztette a jogi védelmet. Az adatbázis előállítóinak jogi védelemben történő részesítése a szerzői jogi törvényen belül önálló szabályozás, azaz a jogalkotó egy a szerzői jog szempontjából a törvény keretébe beilleszthető ám a szerzői jog hagyományos eszköztárával nem minden tekintetben kompatibilis védelem szabályait fekteti le. Figyelembe kell venni azt a tendenciát is, amely az elektronikus úton létrejött adatbázisok technikai sajátosságának köszönhető (könnyű többszörözhetőség, felgyorsult keresési, rendszerezési mechanizmusok). Az elektronikus formában tárolt adatbázisok kapcsán a felhasználói magatartás is különbözik, a nyilvános adatbázisok esetében a felhasználási cselekmények, maga a szerződéskötés, az esetek többségében a megszokottaktól némiképp más módon valósul meg.

A törvény a szerzői jogi védelemben részesülő adatbázisok szerzőjén kívül kijelöli azt az alanyi kört, amely az adatbázisok előállítóinak sui generis védelmi pozíciójában állhat. Az adatbázis előállítója az a természetes-, jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, aki vagy amely saját nevében és kockázatára kezdeményezte az adatbázis előállítását, gondoskodva az ehhez szükséges ráfordításokról. A jogi védelem nem az adatbázis tényleges létrehozóját illeti meg,

hanem azt akinek a részére, költségén az adatbázis előállítása történik és az adatbázis tartalmának megszerzése, ellenőrzése vagy megjelenítése jelentős ráfordítást igényelt.

A fogalom meghatározás szerint tehát a „tényleges” létrehozó jogaira és kötelezettségeire nem a szerzői jogi törvény, hanem a létrehozásra kötött szerződés az irányadó, melynek szabályait nem a szerzői jogi törvény rendezi.

A probléma a két védelem alatt álló jogosulti kör jogai kapcsán a mérték meghúzásánál kezdődik. Az adatbázisok létrehozására irányuló szerződés az esetek többségében, tekintettel arra, hogy számítógépes adatbázis létrehozásáról van szó, a jogosult (szerző, előállító) elsősorban az adatok használhatóságára, kezelhetőségére fekteti a hangsúlyt. A korábbi szabályozás a védelem fennállása kapcsán nehéz helyzetbe hozta a védelmi iránti igényvel fellépő jogalanyt, hiszen egy számítógépes szakembertől alapesetben nem várható el, hogy olyképpen rendszerezze a rendelkezésére bocsátott anyagot, hogy az szerzői jogi védelem alá eső alkotást, gyűjteményes művet képezzen.

Az adatbázis létrehozására irányuló munkaszerződés megkötése esetében komoly viták központja lehet a szerződés közvetett tárgya. Fentiekből már látható volt, hogy a létrehozandó adatbázis szerzői jogi védelmet élvező alkotásnak egyik esetben, csak abban az esetben minősíthető, ha szerkesztői tevékenység eredményeként egyéni, eredeti jelleget visel. Ezzel kapcsolatosan szerződéskötéskor tisztázandó az a kérdéskör, hogy a szerző alkotási szabadsága mire terjedjen ki, csak azokból az adatokból dolgozhat, melyeket rendelkezésére bocsát a felhasználó, vagy esetleg a szerző dönti el milyen anyagból dolgozik. Komoly jogértelmezési problémákat okozhat e körben az a gyakorlatban nem ritka eset, ha a munkáltató mechanikus adatfeldolgozást köt ki. Ilyenkor ugyanis hiányozhat a szerző pozíciójából az alkotói jelleg megnyilvánulása a szerkesztői tevékenység, hiszen az egyéni, eredeti szemléletmód a felhasználói oldalon jelentkezik.

A szoftverek és az adatbázisok elhatárolásáról a bevezetőben már volt szó, szükségesnek mutatkozik azonban itt is rávilágítani arra a problémára, hogy a szerződésben megfelelően szét kell választani a két jogintézményt. Előfordulhat, hogy az adatbázis irányításához külön szoftvert kell létrehozni, ilyenkor a legegyszerűbb a helyzet, hiszen a két jogintézménnyel kapcsolatos kérdések külön rendezhetőek. Más a helyzet akkor, ha a szoftver működésének köszönhető az anyag eredeti, eredeti elrendezése és a szoftver megalkotója nem azonos az adatbázis létrehozójával. Ilyen esetben vitás lehet, hogy milyen jogviszony áll fenn a munkáltató, az adatbázis

létrehozója és a szoftver megalkotója között, kihegyezve a kérdést vajon ki tekinthető tulajdonképpen szerzőnek.²⁰⁰

Az adatbázisok létrehozására irányuló szerződés kapcsán, az adatbázis használhatóság szemszögéből, kulcsfontosságú szerepet játszanak az adatbázisban szereplő adatok. A korábban már megjelölt Irányelv megfogalmazása szerint adatbázis: „független művek, adatok, vagy más anyagok összegyűjtését jelenti rendszeres vagy tervszerű módon elrendezve úgy, hogy egyénileg hozzáférhető legyen elektronikus vagy más eszközökkel” (Irányelv 1. Cikkely 2. pont). Eszerint az adatbázist úgy lehet meghatározni, mint a szerzői jogi oltalom alá eső és ilyen védelmet nem élvező információk strukturált összessége.²⁰¹

Abban az esetben, ha az adatbázisban szereplő adatok maguk nem esnek szerzői jogvédelem alá egyértelmű a helyzet, hiszen ebben az esetben a fent kifejtettek értelmében a szerző személyi alkotói tevékenységén van a hangsúly, neki kell egyéni, eredeti szerkesztői szemléletben elrendezni a rendelkezésére bocsátott, vagy kijelölt adatanyagot.

Adódhat azonban olyan eset is, amikor a létrehozandó adatbázisban szereplő majdani adatok maguk is szerzői jogi védelmet élveznek, önállóan is, vagy mint egy másik szerzői mű részeként. Figyelemmel kell lenni e körben a szerzői jog azon szabályaira, miszerint a nyilvános tárgyalások és beszédek tartalma szabadon felhasználható, de az oktatási, tudományos, ismeretterjesztő, továbbá a szórakoztatás céljából tartott előadások felhasználásához, valamint beszédek gyűjteményes kiadásához a szerző hozzájárulása szükséges. Ilyenkor a felek megegyezésétől függően a munkáltatót, vagy a szerzőt terhelheti a felhasznált szerzői művek tulajdonosa hozzájárulásának a beszerzése az adatok adatbázisban történő szerepeltetéséhez.

Ezen túlmenően is körültekintően kell az adatbázis alkotóinak eljárnia, tiszteletben kell tartaniuk a feleknek az adatbázisban feltüntetett szerzői jogvédelem alá eső adat tulajdonosának jogait, az adatokat, esetleg szerzői mű részleteket csak a mű elkészítéséhez indokolt mértékben kell, lehet igénybe venni.

Az adatbázisban szerepeltetett szerzői jogi védelem alá eső adatok kapcsán a fokozott óvatosság, illetve védelem, napjainkban komoly figyelmet érdemel, hiszen megváltoztak a szerzői művek felhasználhatóságának perspektívái. Egy digitális formában közzétett szerzői mű esetében könnyen túlzásokba eshet az adatbázis

²⁰⁰ Kabai Eszter: Adatbázis mint a sui generis védelem tárgya, A jogértelmezés lehetőségei, Boytha György-jubileum, 2004. 180. oldal

²⁰¹ dr. Jaksity György: Néhány szellemi termék sajátos oltalma, Magyar Jog 1997/2. sz. 75. oldal

összeállítója, hiszen az ilyen művek eleve szabad prédái a könnyű felhasználhatóságnak, ráadásul az adatbázis minél igényesebb felhasználása megkívánná, hogy minél több információt tudjunk meg a benne szereplő adatokról. E körben gondoljunk csak az Interneten való közzététel esetén az ún. „link”-ekre, melyekre rákattintva máris megjelenik maga a felhasználni kívánt mű. Magától értetődő, hogy az adatbázis létrehozásával kapcsolatban a szerzői műből történő adatfelhasználás nem érinti a kérdéses művel kapcsolatos szerzői jogokat. Nyilván ilyen esetekben kapcsolódva az adatbázishoz, további felhasználási megállapodások is létrejöhetnek, ezek azonban nem képezik a jelen cikk témáját. Erre a kérdésre szerzői jogi törvénymódosítás is nagy hangsúlyt fektet, mind a szerzői jogvédelmet élvező adatbázisok, mind az előállítók sui generis védelme kapcsán kifejti, hogy az adatbázis jogvédelme nem érinti a benne foglalt adatok szerzői jogvédelmét.

Akárcsak a szoftverek esetében az adatbázisok esetében is a munkáltatóra átszálló vagyoni jogok alkalmazásának – tekintettel az adatbázis sajátosságaira – vannak fontos kérdései. Az adatbázishoz kapcsolódó szerzői jogok kapcsán a jogok és köteleességek körére nézve az Irányelv is ad eligazítást. Eszerint a szerző kizárólagos jogait képezi:

- a.) bármilyen eszközzel és formában egészben vagy részben, időlegesen vagy állandó jelleggel reprodukálni, lefordítani, adaptálni, átrendezni vagy bármely más módon megváltoztatni az adatbázist,
- b.) bármilyen formában nyilvánosan értékesíteni az adatbázist vagy kópiát,
- c.) nyilvánosan bemutatni, ismertetni az adatbázist, annak fordítását, adaptációját vagy módosított változatát és azzal kapcsolatban a nyilvánossággal kommunikálni.

A munkáltató által a munkaköri kötelezettség eredményeként megalkotott adatbázisra kötött felhasználási szerződés szempontjából fontos, hogy az adatbázis szerzőjének kizárólagos joga, mindezeknek a jogosultságoknak vagy egy részüknek a gyakorlására mást feljogosítson. A felhasználási szerződések köre az Európai Unióban tehát a fent kifejtetteken túlmenően ezekre a jogosultságokra is kiterjedhet.

Új szerzői jogi törvényünk a vagyoni jogok kapcsán a felhasználások körét példálózóan az a többszörözés, a terjesztés, a nyilvános előadás, a nyilvánossághoz közvetítés, sugárzással vagy másként, a sugárzott műnek az eredetihez képest más szervezet közbeiktatásával a nyilvánossághoz történő továbbközvetítése, az átdolgozás, a kiállítás jogában adja meg. Ezen túlmenően az új törvénymódosítás az előállítók védelme

kapcsán tartalmazza a kizárólagos jogokat. Az adatbázis előállítóknak, a védelmükről szóló új fejezeten belüli kifejezett jogosultságai a módosítás értelmében a következők:

Az adatbázis előállítójának hozzájárulása szükséges ahhoz, hogy az adatbázis tartalmának egészét vagy jelentős részéről

a) másolat készítése, többszörözés (a továbbiakban: kimásolás);

b) a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tegyék az adatbázis példányainak terjesztésével vagy a művet vezeték útján vagy bármely más eszközzel illetve módon úgy teszik a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg (Internetes hozzáférés);

c) az adatbázis előállítójának hozzájárulása nélkül ismételt és rendszeresen nem másolható ki, illetve nem hasznosítható újra az adatbázis tartalmának jelentéktelen része sem, ha ez sérelmes az adatbázis rendes felhasználására vagy indokolatlanul károsítja az adatbázis előállítójának jogos érdekeit. Terjesztésen a terjesztés következő eseteit kell érteni: adásvétellel vagy a tulajdonjog más módon történő átruházásával való forgalomba hozatal, az országba forgalomba hozatali céllal történő behozatal és bérbeadás.

Az átdolgozás kérdésében külön kell megállapodniuk a szerződő feleknek, e körben utalnék a szerzői jogi törvény felhasználási szerződéseket szabályozó rendelkezések diszpozitív jellegére. Az átdolgozás kapcsán viták forrása lehet, hogy mi minősül átdolgozásnak, azaz milyen mértékűnek és értékűnek kell lennie az elvégzett munkának ahhoz, hogy az átdolgozásnak legyen tekinthető. Átdolgozásnak a szerzői jogi törvény szerint az a származékos mű minősül, amely önmagában is szerzői jogi védelemre érdemes, vagyis egyéni, eredeti jellegű. Az átdolgozásnak meg kell tehát haladnia az adatbázis felhasználásához elengedhetetlenül szükséges módosításoknak a mértékét, kifejezetten alkotói tevékenységnek kell lennie. Az engedélyezés főszabályként díjazás ellenében történik, amelyről csak írásban, kifejezett nyilatkozattal mondhat le a szerző. Az átdolgozásra, illetve fordításra a védelmi időtől függetlenül érvényesül az a szabály, amely szerint az alapul szolgáló mű szerzőjének nevét ezeken fel kell tüntetni. Az átdolgozás engedélyezésére a szerződésben a feleknek kifejezetten ki kell térniük, ellenkező esetben nem jön létre ezirányú felhasználás. A rendelkezés jogpolitikai indoka nyilván a szerzőnek a mű integritásához fűződő jogainak hathatósabb védelme lesz.

Hatályos szerzői jogi törvényünk szerint a szerző engedélye szükséges a mű sajátos címének felhasználásához is, valamint a szerzőt megilleti a műben szereplő jellegzetes és

eredeti alak kereskedelmi hasznosításának és az ilyen hasznosítás engedélyezésének kizárólagos joga is. Ezek további olyan jogosítványok a szerzőnek, melyek további díjfizetési forrásokat jelentenek. A gyakorlatban azonban ezek általában ritkán szolgálnak a megállapodások tárgyául, hiszen az adatbázisok címére nem jellemző egyedi, eredeti elnevezés használata. A műben szereplő jellegzetes és eredeti alak kapcsán pedig kérdés lehet mit takar az alak fogalom az elektronikus úton létrehozott adatbázisok kapcsán.

A leírtak alapján látható, hogy az adatbázisok vagyoni jogai kapcsán egy keretjellegű szabályozással állunk szemben, ahol a jogalkotó a joggyakorlatra bízta a részletes szabályoknak a kimunkálását. Azonban szükséges leszögezni, hogy ezzel a jogalkotás munkája nem ért véget, szükségesnek mutatkozik a közeljövőben a szerzők igényeit fokozottabban figyelembe vevő szabályozás, melynek során az időközben bekövetkezett technikai változások okozta sajátosságokat szem előtt tartják.

IV.1.2.7. Munkaköri kötelezettség körében alkotott szerzői jogi védelmet élvező reklámok

A reklám mint jogintézmény nem szükségszerűen szerzői műalkotás, azonban ha megfelel a szerzői jogi törvényben lefektetett alapvető kritériumoknak, akkor védelem alatt álló szellemi alkotásnak tekintendő. Ugyanakkor a reklám, mint jogintézmény, nem mindig áll teljes szinkronban a szellemi alkotásokkal, gondoljunk csak a védjegy intézményére, aminek önmagában véve is reklám funkciója van.²⁰² A védjegy információs tartalmánál fogva képes a fogyasztó magatartására hatni és ezáltal az új termékekkel, illetve újszerű szolgáltatással szembeni társadalmi magatartást befolyásolni.²⁰³ E helyütt – tekintettel arra, hogy a szerzői jogi törvényben a reklámozás céljára megrendelt művekre vonatkozó szakaszok is helyet kaptak – azokkal a művekkel kívánok kifejezetten foglalkozni, melyek szerzői jogvédelem hatálya alá tartoznak és reklámozási céllal jöttek létre.

A reklámozás céljára megrendelt művek külön fejezetben történő tárgyalását pedig a munkaköri kötelezettség tárgyát alkotó művekre vonatkozó szabályozás sajátosságai teszik kézenfekvővé.

A téma tárgyalása során nem vagyok könnyű helyzetben, hiszen jogszabályban fellelhető, mindent átölelő reklám fogalom ma sem áll rendelkezésünkre, csupán a jogviszonyok bizonyos csoportját átfogó meghatározások segítik munkámat. Álljon itt

²⁰² Csécsy György: Védjegyjog és piacgazdaság, Novotni Kiadó Miskolc 2001., 131. oldal

²⁰³ Vida Sándor: Védjegy és vállalat, Közgazdasági és Jogi Kiadó Bp. 1982., 18-19. oldal

most néhány fogalmi meghatározás, mely kellően illusztrálja az adott jogterület sajátosságát, különállóságát.

A reklám valójában bármilyen módon tett olyan közlés, amelynek célja valamely termék megvásárlására, vagy valamely szolgáltatás igénybevételére való ösztönzés.²⁰⁴

Reklámnak minősül az olyan hirdetés jellegű tájékoztatás, mely címzettjeit áruk vásárlására és/vagy szolgáltatások, további anyagi értéket képviselő jogok igénybevételére, vagy pedig társadalmi célok, illetve politikai nézetek megismerésére felhívja, illetve üzenetével a címzetteket befolyásolni kívánja.²⁰⁵

Reklám minden olyan figyelemfelhívásra alkalmas közlés, információ, amely valamely áru kelendőségének növelésére, szolgáltatás igénybevételére vagy ennek fokozására irányul, illetve valamely vállalat tevékenységét népszerűsíti.²⁰⁶

Új reklámtörvényünk az 1997. évi LVIII. törvény a fogalom meghatározásakor több szempontú fogalmakat használ miszerint,

gazdasági reklám: olyan tájékoztatás, amely termék, szolgáltatás, ingatlan, jog és kötelezettség (a továbbiakban: áru) értékesítését vagy más módon történő igénybevételét és a vállalkozás nevének, megjelölésének, tevékenységének népszerűsítését, továbbá áru vagy árujelző megismertetését mozdítja elő;

burkolt reklám: semleges információ látszatát keltő tájékoztatás formájában közzétett reklám.

meztévesztő reklám: minden olyan reklám, amely bármilyen módon - beleértve a megjelenítését is - meztéveszti vagy meztévesztheti azokat a személyeket, akik felé irányul, vagy akiknek a tudomására juthat, és meztévesztő jellege miatt befolyásolhatja e személyek gazdasági magatartását, vagy ebből eredően a reklámozóéval azonos vagy ahhoz hasonló tevékenységet folytató más vállalkozás jogait sérti vagy sértheti;

összehasonlító reklám: olyan reklám, amely közvetve vagy közvetlenül felismerhetővé teszi a reklámozóéval azonos vagy ahhoz hasonló tevékenységet folytató más vállalkozást, vagy a más vállalkozás által előállított forgalmazott vagy bemutatott, a reklámban szereplő áruval azonos vagy ahhoz hasonló rendeltetésű árut.²⁰⁷

A fenti meghatározások alapján látható, hogy a reklám elsősorban tájékoztatási eszköz, információhordozó, melynek célja a fogyasztók, illetve a potenciális vevők figyelmének felkeltése, másrészt ösztönöz a vásárlásra, fogyasztásra. Ugyanakkor a reklám versenyző is, hiszen a piacgazdaságban célja már nem csupán a termék

²⁰⁴ Dr. Zoltán Ödön: A reklámról és a tisztességről, Jogtudományi Közöny 1988. évi 6. sz. 323. oldal

²⁰⁵ Magyar Reklámetikai Kódex 7. oldal

²⁰⁶ 12/1972. (VI.5.) BkM rendelet 2. §

²⁰⁷ 1997. évi LVIII. tv. 2. §

kelendőségének fokozása, hanem valamiféle bizonyítás is, ami a reklámozató piaci helyzetét jelzi, emeli ki, húzza alá az adott piacon.

Mindezen fogalmi meghatározásokból leszűrhető, hogy szerzői jogvédelem szempontjából vizsgálva azért van a gyakorlati szakember nehéz helyzetben, mert a reklám fogalma és a mű fogalma az esetek nagy részében az előbbi funkcióiból kifolyóan jelentős eltérést mutat. A két fogalom akár egybe is eshet, de a törvény szövegének megfogalmazásából, nevezetesen „reklámozás céljára megrendelt szerzői mű”, kitűnik, hogy a reklám általában tágabb fogalmat jelent, a szerzői mű és a reklám kategóriájának halmazai metszhetik egymást, de alapvetően más gazdasági, jogpolitikai háttérű jogintézményekről van szó. A reklám esetében a szolgáltatás jellegén, gazdasági funkcióin, a szerzői mű esetében a létrehozott alkotás egyediségén, eredetiségén van a hangsúly, függetlenül a mű gazdasági jelentőségétől. A reklámozási tevékenység céljai, jelentős mértékben különböznek a szerzői mű megalkotásának háttérétől, a reklám esetében domináló gazdasági, információközlő, közvetítő elemek, gazdasági érdekek messze állnak az eredetiség, egyéniség és mögötte meghúzódó személyiségi jogok talaján kinőtt szabályoktól. A szerzői művek esetében törvényi védelemben az irodalmi, tudományos és művészeti alkotások részesülnek védelemben. A gyakorlatban a reklámok leginkább az utóbbi – művészeti – alkotásokkal hozhatók szorosabb összefüggésbe, a tudománnyal kevésbé, az irodalmi művekkel pedig csekély mértékben.

Az eddigiek során bemutatott fogalmi meghatározások sokaságából érzékelteti, hogy a hatályos magyar reklámjogot a heterogenitás és a többszintű jogi szabályozás jellemzi. A reklámtevékenységre vonatkozó rendelkezések szétszórtan, olykor egymásnak is ellentmondóan, több jogszabályban találhatóak meg attól függően, hogy a jogintézmény mely jellegét tartotta szem előtt a jogalkotó.

A legalapvetőbb szabályokat a már említett reklám törvényen kívül, a belkereskedelemtől szóló 1978. évi I. törvény tartalmazza, amely meghatározza a reklámtevékenység néhány általános szabályát és a rá vonatkozó alapvető tilalmakat.

A reklámozás részletszabályait sokáig a belkereskedelmi törvény vonatkozó rendelkezéseit végrehajtó, a belföldi reklám és hirdetési tevékenységről szóló 12/1972. (VI. 5.) BkM rendelet határozta meg.

A rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény szintén meghatároz olyan szabályokat, amelyek a reklámtevékenységre vonatkoznak, ezek azonban kizárólag a rádió és a televízió műsorszolgáltatásában megjelenő reklámokra alkalmazhatóak.

További reklámszabályokat tartalmaz - többek között - a sajtóról szóló 1986. évi II. törvény a sajtótermékben, a közúti közlekedésről szóló 1988. évi I. törvény a közterületen elhelyezhető reklám, valamint az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvény a gyógyszerreklám tekintetében.

A jogellenes hirdetés vonatkozásában az egyes szabálysértésekről szóló 17/1968. (IV. 14.) Korm. rendelet határoz meg szankciót.

A belföldi reklám- és hirdetési tevékenységre vonatkozó tilalmak betartását a 95/1991. (VII. 23.) Korm. rendelet alapján a Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség ellenőrzi, amely szabálysértési hatóságként jár el a reklámelőírások megszegőivel szemben.²⁰⁸

A hivatkozott jogszabályok eltérő és részben ellentmondó szabályokat állapítanak meg a reklámtevékenységre vonatkozóan.

A reklámozás céljára megalkotott szerzői művek sajátosságát a munkaköri kötelezettség szempontjából a fenti jogszabályokban található reklámtilalmak és a szerzői mű általános kritériumain túlmenően az e téren speciális kritériumként megjelenő egyéb követelmények (pl. versenyeszköz jelleg) fogják megadni, melyek e területnek sajátos közjogi jelleget kölcsönöznek.

A gazdasági reklámtevékenységről szóló törvényben találhatóak általános reklámtilalmak és reklámkorlátozások és áruspecifikus tilalmak. Az általános tilalmak körében vannak olyan területek, melyekkel kapcsolatban eleve tilos reklámot közzé tenni, így olyan reklámot, amely személyhez fűződő jogokat, kegyeleti jogot, valamint személyes adatok védelméhez való jogokat sért, erőszakra buzdít, illetve a személyes vagy közbiztonságot, környezetet, illetve természetet károsító magatartásra ösztönöz, félelemérzetet kelt.

A fentiek mellett a nemrégiben megalkotott reklámtörvényben vannak olyan reklámok, melyek bizonyos feltételek fennállása esetén tehető közzé. Ilyen az összehasonlító reklám esete, mely akkor tehető közzé, ha megfelel a következő feltételeknek:

- a) nem lehet megtévesztő,
- b) nem sértheti más vállalkozás, vagy annak cégneve, áruja, árujelzője vagy egyéb megjelölése jó hírnevét,
- c) nem vezethet összetévesztésre a reklámozó és más vállalkozás, illetve annak cégneve, áruja, árujelzője vagy egyéb megjelölése között,

²⁰⁸ 1997. évi LVIII. törvény általános indokolása

d) nem vezethet más vállalkozás, vagy annak cégneve, áruja, árujelzője vagy egyéb megjelölése jó hírnevéből adódó tisztességtelen előnyszerzésre,

e) nem sértheti más vállalkozás áruja, illetve annak a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény 6. §-ában rögzített jellemzői utánzásának tilalmát.

Az áruspecifikus tilalmak körében több nagy csoportra bonthatóak a tilalmazó és korlátozó rendelkezések.

1. A fegyverek, a lőszer, a robbanóanyagok és a - külön jogszabályban meghatározott - közbiztonságra különösen veszélyes eszközök reklámozása tiltott.

2. Tilos a gyógyszerértékből kizárólag orvosi vényre kiadható vagy kizárólag fekvőbeteg-gyógyintézeti felhasználásra engedélyezett, valamint kizárólag orvosi rendelők, gondozóintézetek által beszerezhető gyógyszerek reklámozása. Tilos a gyógyszerismertetés a gyógyszerek szakmai célú olyan reklámozása, ajánlása, valamint a gyógyszer összetételére, hatására, illetve az alkalmazására vonatkozó bármiféle tájékoztatás, amely kizárólag a gyógyszerek rendelésére és forgalmazására jogosultaknak, illetve az egészségügyi szakképesítéssel rendelkezőknek szól.

3. Alkoholtartalmú italokat reklámozni – a vonatkozó Európai Unió követelményekkel harmonizálva - a közszolgálati televízióban és rádióban tilos, a kereskedelmi adókon meghatározott korlátok között megengedett. Az alkoholtartalmú italokra vonatkozó reklámszabályok esetében is találhatunk reklámkorlátozásokat, így például tilos alkoholtartalmú italt reklámozni olyan sajtótermékben, amely alapvetően gyermek-, illetve fiatalokhoz szól, sajtótermék címlapján, színházban vagy filmszínházban 20 óra előtt, illetve gyermek- vagy fiatalok számára készült műsorszámot közvetlenül megelőzően, annak teljes időtartama alatt és közvetlenül azt követően, játékon és annak csomagolásán, közoktatási és egészségügyi intézményben és annak bejáratától számított 200 méteres távolságon belül. Tilos közzétenni dohányáru vagy alkoholtartalmú ital olyan reklámját, amely gyermek-, illetve fiatalokhoz szól, gyermek-, illetve fiatalok mutat be, túlzott dohány- vagy alkoholfogyasztásra hív fel.

4. Végül a dohányárak tekintetében, mind a közszolgálati, mind a kereskedelmi televíziókban és rádióban teljes tilalom érvényesül. A reklám törvény szerint tilos közzétenni dohányáru reklámját. A dohányáru sajtótermékekben és szabadtéri reklámhordozón való reklámjának tartalmaznia kell: "A dohányzás súlyosan károsítja az Ön és környezete egészségét" szövegű általános figyelmeztetést, valamint a dohányáru nikotin- és kátránytartalmát közlő adatokat.

A feleknek tehát a munkaszerződés megkötése során a munkakör, munka eredményének meghatározásakor mindezen speciláis és az azokon túl fellelhető általános²⁰⁹ tilalmakra figyelemmel úgy kell meghatározni a megalkotandó szellemi alkotást, hogy az a követelmények betartása mellett alkalmas legyen a kívánt hatás kiváltására. A leírtak és a reklám funkciói miatt a szolgálati jelleg látszólag összeütközésbe kerül a használhatósággal, ugyanakkor a munkáltató érdekeit is szolgálja, hiszen a használhatóságon kívül, megszerzi a teljes vagyoni jogokat, vagyis sokkal több jogosultságot, mint ami esetleg a mű megrendelésével az eredeti szándéka volt. A reklám körültekintő megrendelőjének csak ajánlani lehet tehát a munkaviszony keretében történő reklámkészítetést. Ha azonban pusztán a gyors megalkotásra, a lépéselőnyre helyezi a reklám készítettője a hangsúlyt, akkor a szolgálati jogviszony keretei – munkavállalót védő jellegű kötöttségeik miatt – kevésbé alkalmasak a kívánt eredmény elérésére.

A munkaszerződés közvetett tárgyán túlmenően a szerződés alanyai körében korábban fellelhető volt néhány speciális vonás. A reklámtevékenység folytatására jogosultak köre jogszabályi korlátozás alatt állt. A belföldi reklám- és hirdetési tevékenységről szóló 12/1972. (IV.5.) BkM rendelet meghatározta azoknak a körét, akik reklám- és hirdetési tevékenység végzésére jogosultak voltak. Ennek megfelelően reklám- és hirdetési tevékenységet csak szocialista szervezet folytathatott, ha alapító okirata szerint a tevékenységi köre erre kiterjedt.

A belföldi reklám- és hirdetési tevékenységről szóló BkM rendelet az 1997. évi reklám törvény megalkotásával hatályon kívül helyezésre került. Az új jogszabály az alanyi kör tekintetében is számos változást hozott, differenciáltabb megkülönböztetéseket vezetett be.

Az új törvény különbséget tesz a reklám közzétevőjére a reklámozóra, reklámszolgáltatóra bontva a jogviszony alanyait, nem felejtve ki a célszemélyeket sem a

²⁰⁹ Kiss Tibor: A személyiségi jogok védelme a reklámtörvény tükrében. Debreceni Jogi Műhely 1/2006, www.jogimuhely.hu

fogyasztókat. A reklám közzétevője a törvény szerint, aki a reklám közzétételére alkalmas eszközökkel rendelkezik és ezek segítségével a reklámot megismerhetővé teszi. Reklámozó az akinek érdekében a reklám közzétételre kerül, illetve aki a saját érdekében a reklám közzétételét megrendeli. Reklámszolgáltató az, aki tevékenységi körében a reklámot megalkotja, létrehozza, illetve ezzel összefüggésben egyéb szolgáltatást nyújt. Fogyasztó pedig minden olyan természetes és jogi személy, valamint jogi személyiség nélküli gazdasági társaság, aki felé a reklám irányul.

A munkaviszony szempontjából leszűkíthető a fentebb bemutatott alanyi kör a reklámozóra, illetve a szerzőre, akit a reklám törvény reklámszolgáltatónak nevez. A hatályos szabályok a reklámozó vonatkozásában állapítanak meg lényeges kötelezettségeket.

Reklám akkor tehető közzé, ha a reklámozó azonosítható módon megnevezi a vállalkozását, megjelöli a székhelyét vagy az állandó belföldi telephelyét, továbbá az adószámát a reklám közzétételének megrendelésekor a reklámszolgáltató - ennek hiányában a reklám közzétevő - részére bemutatja, aki azokat regisztrálja, és egy évig megőrzi.

A külön jogszabályban meghatározott, előzetes minőségvizsgálati vagy megfelelőség tanúsítási kötelezettség alá eső áruval vonatkozó reklám esetén a reklámozó köteles a reklámszolgáltatónak - ennek mellőzése esetén a reklám közzétevőnek - nyilatkozni arról, hogy a vizsgálatot elvégezték és annak alapján az áru forgalomba hozható. Ha az áru nem esik előzetes minőségvizsgálati vagy megfelelőség tanúsítási kötelezettség alá, a nyilatkozatnak ezt kell tartalmaznia. Ilyen nyilatkozat hiányában a reklám nem tehető közzé. A reklámozó nyilatkozatát a reklámszolgáltatónak, illetve a reklám közzétevőnek regisztrálnia kell, és egy évig meg kell őriznie.

A reklámot csak a reklámjelleg felismerhető feltüntetésével és a környezetétől elkülönítve szabad közzétenni. Reklámban anyagot, terméket, technológiát környezetvédelmi szempontból minősíteni, kedvező környezeti tulajdonságaira utalni csak a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény rendelkezései szerinti megkülönböztető jelzést jogosultan használók esetében lehet.

A reklámszolgáltatóra vonatkozóan nem található a reklámjogi szabályokban külön előírást, valójában azonban ő van a legnehezebb helyzetben, hiszen munkaköri kötelezettségként megalkotott művének számos jogszabály rendelkezésének meg kell felelnie, azaz a reklámtilalmak egész sora köti a kezét, egyben korlátozza alkotói szabadságát.

A reklámozás céljára megrendelt művek kapcsán fontos kiemelni, hogy a szerzői jogi törvény szabályai nagy hangsúlyt fektetnek a vagyoni jogok átruházhatóságára. A törvény kifejezetten kimondja, hogy a reklámozás céljára megrendelt műre vonatkozó vagyoni jogok a felhasználóra átruházhatók. Bár a törvény e szabály lefektetésekor a felhasználó fogalmának használatával elsősorban a felhasználási szerződés alanyaira céloz, véleményem szerint a munkáltatóra ugyanúgy alkalmazhatóak ezek a rendelkezések.

A szerzői jogi védelem alá eső reklám művek megalkotására irányuló munkaszerződések díjazási kérdéseiben némileg szintén eltérő gyakorlattal találkozunk. A reklámszakmában ugyanis a szerzői jog más területeitől eltérően más nagyságrendű díjazások fordulnak elő a gyakorlatban. Mindez azonban nem okozhat problémát a bírói gyakorlatnak, hiszen a reklámszakmában a díjazás kérdésében mind a hazai, mind a nemzetközi gyakorlat bőséges adatokkal szolgálhat egy döntés meghozatalához.

Tekintettel arra, hogy szerzői jogi törvényünk a szerzői jogi védelmet élvező reklám esetében lehetőséget ad a vagyoni jogok átruházására, a munkaviszony létesítésének jelentősége reklámmű megalkotás céljából jelentősen csökken. A felek ugyanis a munkajog kötöttségeitől függetlenül a polgári jogi diszpozitivitás talaján felhasználási szerződés keretében szabadon rendezhetik az egymás közti viszonyokat.

Összességében tehát az mondható a „szolgálati reklámról”, hogy a gyakorlati életben nincs jelentősége, mert a hatályos szabályozás túllépett rajta. Jelen szabályozás mellett sokkal kevésbé felel meg a piacgazdasági követelményeknek, mint az e körben létesíthető más kötetmek.

IV.1.2.8. Filmalkotások és más audiovizuális művek

A korábban hatályos szerzői jogi törvény arra a régi struktúrára épített, ahol a monopolhelyzetben lévő állami filmgyártó vállalatnál munkaviszony keretében alkottak a szerzők. Ennek az volt a következménye, hogy az elkészült filmet szolgálati műnek tekintették és ennek alapján egyértelmű felhasználói túlsúly alakult ki.²¹⁰ Korábbi szerzői jogi törvényünk alapján a munkáltató a munkaköri kötelezettségként elkészített mű felhasználási jogát a munkaviszony tartalma által meghatározott körben szerte meg, és csak működési körén belül gyakorolhatta. A szerző a művet e körön kívül is csak a munkáltató hozzájárulásával használhatta fel, de hozzájárulását a munkáltató alapos okból tagadhatta meg.²¹¹

²¹⁰ Dr. Bebők Gábor: A filmekhez fűződő vagyoni jogok, *Collega* 3/1999. 19. oldal

²¹¹ 1969. évi III. tv. 14. §

A rendszerváltást megelőzően tehát a filmekhez fűződő vagyoni jogok a MAFILM-nél, mint monopolhelyzetben lévő filmgyártónál voltak. Az ex lege megszerzett vagyoni jogok gyakorlásában a gyártó kizárólagos helyzetben volt harmadik személyekkel szemben. A filmjogi vitákban a felek közötti konfliktusok fő forrása a gyártó által megszerzett vagyoni jogok terjedelme volt.

A hatályos szabályozással alapvetően megváltozott a helyzet. A szerzői jogi védelmet élvező reklám kapcsán kifejtettekkel megegyező a helyzet, azaz a filmmű munkaviszonyban történő létrehozatala, a törvény filmelőállító részére garantált jogainak szabályozásával jelentőségét veszítette. A törvény az értelmezési zavarok elkerülése végett ezért kimondja, hogy a filmművekre a munkaviszonyból folyó kötelezettségként megalkotott művekre vonatkozó általános szabályokat alkalmazni nem lehet.²¹²

²¹² 1999. évi LXXVI. tv. 65. § (5) bek.

IV.2. Vagyoni jogok átruházásának lehetőségei egyes szerzői műalkotások esetén

IV.2.1. A szoftver szerződések

A szerzői jog garanciákat nyújtó, a jogérvényesítés lehetőségét biztosító intézményrendszere mellett nagy relevanciával bírnak a konkrét jogügyleteket biztosító szoftverszerződések. E szerződésekben tudják a felek konkretizálni a szerzői jogi jogszabályok által biztosított általános védelmi intézkedéseket, a védelem alkalmazásának eseti módját, valamint számos egyéb kérdést.

A szoftver egy olyan speciális szerzői műfajjá nőtte ki magát, melynek kapcsán a vagyoni jogok forgalma a legliberálisabb szabályozást élvez, szabadon adható, vehető, apportálható²¹³ és mindehhez a megfelelő szerződési háttér is kiépült. A szoftverszerződés viszonylag új szerződés típusnak számít, az alkalmazott rendelkezések szabványosítása, a garanciarendszer kiépítése még folyamatában van. A polgári jog által elismert és biztosított szerződési szabadság elve a szoftverekkel kapcsolatos szerződésekre is érvényes. Így a kógens szabályozás hiányában a felek megállapodásán múlik a szerződés számos alaki és tartalmi kérdésének rendezése.²¹⁴

A szoftver vagyoni jogainak átruházására irányuló szerződés alakiságával kapcsolatos külön kritériumok nincsenek megállapítva a szerzői jogi törvényben, azonban a felhasználási szerződés szabályainak mögöttes alkalmazásával kijelenthető, hogy az ilyen szerződéseket is írásban szükséges megkötni. Korábbi bírói gyakorlatunk is ezt a megoldást favorizálta kimondva, hogy a szerzői jogi törvény hatálya alá tartozó számítógépi programalkotás felhasználása tárgyában a szerződést megkötni és lényeges kikötéseit módosítani írásban kell.²¹⁵

A szoftverszerződés alanyai a program-fejlesztő és a felhasználó (megrendelő), akikre az általuk kötött megállapodás alapján számos - fő és járulékos - kötelezettség hárul. A fejlesztőt terhelő főkötelezettség a szoftver, a programterv, illetve a dokumentáció elkészítése és átadása, járulékos kötelezettség általában a program "üzembe helyezése", telepítése a felhasználó rendszerére, a szükséges beállítások elvégzése, a felhasználó betanítása a szoftver rendeltetésszerű használatára. Gyakori az az eset, hogy a megrendelő kiköti a program bizonyos időközönkénti, fejlesztő általi,

²¹³ BH 2004.287

²¹⁴ Dudás Ágnes: A szoftver szerzői jogi védelme. 1. r. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2/2005:52. old.

²¹⁵ BH 1992.632

felülvizsgálatát, frissítését. A felhasználó főkötelezettségét a szerződésben meghatározott szoftver átvétele és a díjfizetés jelenti. Járulékos kötelezettség lehet a fejlesztő által meghatározott- a program megfelelő futtatásához szükséges - hardverkonfiguráció beszerzése. A felek az átadás-átvétel körülményeit, esetleges kifogásokat, megjegyzéseket általában jegyzőkönyvbe foglalják. A szoftver-szerződésekben megállapított lényegi kötelezettségek alapján az alábbi szoftverszerződések között lehet különböztetni:

A kereskedelmi programok példányainak nagy tömegben történő értékesítésére az ún. szoftver blankettaszerződést alkalmazzák, mint szabványosított szerződési feltételeket tartalmazó megállapodást. A szerződési blanketta átadása, illetve átvétele hozza létre a felhasználói jogviszonyt. E szerződéseket gyakran maga a programalkotás tartalmazza, és a felhasználó a telepítés előtt ismerheti meg a tartalmát. A felhasználó a szerződési feltételeken nem változtathat, csak arról dönthet elfogadja-e a szerződést vagy sem. Ezt a megoldást előszeretettel alkalmazza például a Microsoft cég az operációs rendszereinél, és egyéb termékeinél.

A szerzői jogok érvényesítésére a szoftverek esetében az az általános gyakorlat alakult ki, hogy a szerző és a felhasználó szoftver-licencszerződést kötnek, amely pontosan meghatározza a szoftver használatával kapcsolatos jogokat és kötelezettségeket a szerző és a felhasználó számára. A licencszerződések a legtöbb esetben blanketta-szerződések (azaz olyan szerződések, amelynek tartalmát a szoftver felhasználója nem módosíthatja, úgy kell elfogadnia, ahogyan azt előre megírták), mivel a tömegesen gyártott szoftverek számára ez felel meg leginkább. A szerződés megkötése azzal jön létre, hogy a felhasználó elfogadja a szerződés feltételeit; ez a legtöbb esetben ráutaló magatartással történik, mivel a szoftver bármilyen szintű felhasználása a szerződés elfogadását jelenti. Attól függően, hogy ezekben a licencszerződésekben milyen arányban védik a szerző jogait illetve milyen mértékben adnak a felhasználóknak jogosítványokat, a licencszerződések több csoportját, típusát különíthetjük el. Az általánosan ismert freeware - shareware - üzleti szoftver hármass felosztásnál jóval több kategória figyelhető meg, amennyiben a megkülönböztetésnél nem csak program ingyenességét, vagy a másolatkészítés esetleges szabadságát, hanem más egyéb szempontokat is figyelembe veszünk.

A következő szempontok határozzák meg alapvetően a szoftver felhasználásának korlátait:

- a szoftver ingyenesen beszerezhető vagy kizárólag pénz ellenében lehet legálisan felhasználni - a szoftver használatára állnak-e fenn korlátok;

- a felhasználó tevékenységéhez (pl: magánszemély vagy cég), a felhasználás céljához, időtartamhoz vagy egyéb feltételhez között használat - a szoftver terjesztésére állnak-e fenn korlátok;
- a szoftver forráskódjára vonatkozó szabályozások (a kód megismerhető ill. megváltoztatható-e);
- a megváltoztatható forráskód alapján készített új termék (származék) licencfeltételeire vannak-e megkötések.

Ezen szempontok alapján két nagy csoportot - a tulajdonosi (proprietary) szoftverek és a szabad (free) szoftverek csoportját lehet megkülönböztetni, amelyeken belül további kategóriák állíthatók fel; továbbá - a szoftver felhasználásának célja vagy a felhasználó személye szerint más-más licencfeltételek meghatározásával - a két fő kategória között egy köztes csoport, a "félszabad (semi-free) szoftverek" csoportja jött létre. Első körben a tulajdonosi szoftverek közül az általánosan ismert üzleti szoftvereket, a freeware és shareware szoftvereket mutatom be, majd az egyéb tulajdonosi szoftvereket, a szabad szoftvereket, és a félszabad szoftverek csoportját.

A három fő kategória bemutatása előtt ezektől fontos elkülöníteni az un "public domain" szoftvereket. Ezek egyik fenti kategóriába sem sorolhatók, mivel ezek a szoftverek nem állnak szerzői jogi szabályozás (copyright) alatt, szerzőjük ugyanis lemondott erről, és a "közösség fennhatósága" (public domain) alá helyezte a programot. Ennek értelmében az ezen kategóriába sorolt szoftverek esetében a szerző utólag nem változtathat a felhasználási feltételeken; más kategóriába átsorolásra nincs lehetősége. Tehát ezen programok felhasználására gyakorlatilag semmilyen korlátozás nem áll fenn.

IV.2.1.1. A tulajdonosi szoftverek

Amennyiben a szoftver használatára, terjesztésére, vagy kódjának megismerésére bármilyen korlát áll fenn, akkor a tulajdonosi szoftverek csoportjába tartozik. Megfigyelhető, hogy nem az ingyenesség a megkülönböztetés alapja, tehát a tulajdonosi szoftverek között is létezik olyan, amely ingyen beszerezhető. Mégis, ebben a csoportban a legnagyobb részt a kereskedelmi (commercial) programok teszik ki.

IV.2.1.2. Kereskedelmi programok

Azok a programok, amelyeket szerzőjük abból a célból hozott létre, hogy kereskedelmi forgalomba hozza őket; ezért ezek legfontosabb jellemzője, hogy beszerzésük kizárólag ellenérték fejében lehetséges. A szerző szinte minden esetben

hivatásos programozó, vagy program-fejlesztő cég, a szoftver pedig egy szoftverterjesztéssel foglalkozó cégen keresztül (ritkább esetben közvetlenül a fejlesztő cégtől) jut el a felhasználóig. A kereskedelmi szoftver felhasználására általában nem állnak fenn korlátok, néhány esetben azonban előfordul, hogy a felhasználói jogviszonyt a szerződés időben korlátozza. A kereskedelmi program bármilyen terjesztése tiltva van - ennek érdekében a másolatkészítésre is szigorú szabályok vonatkoznak, általában csak a programról való biztonsági másolat készítését engedélyezik (Az Európai Unió 91/250/ECC irányelve szerint a biztonsági mentés készítését az egyéni licencszerződésben sem lehet megtiltani). A program szerzője nem biztosítja a forráskód megismerhetőségét - hiszen ennek alapján könnyen hasonló képességű szoftvereket fejleszthetne bárki - sőt a legtöbb esetben a licencszerződés a program működésének megismerésére vonatkozó minden törekvést (visszafejtés, kódvisszafejtés, belső felépítés elemzése) kifejezetten megtiltja. A program felhasználó általi módosítása szintén nem megengedett. Az ilyen licencszerződésű programokra jellemző, hogy a felhasználó jogai pontosan be vannak határolva és a licenc szinte kizárólag a szerző érdekeit védi. A kereskedelmi programokra szinte minden esetben garanciát vállal a terjesztő (habár ez legtöbbször nem terjed ki a szoftver működésére, a garanciavállalás csak az adathordozók használhatóságára vonatkozik). A programhoz minden esetben dokumentáció is tartozik, amely azonban nem mindig papíralapú, a dokumentáció gyakran kizárólag elektronikus formában található meg, amelyet a felhasználó igény szerint kinyomtathat (ez természetesen a szoftver előállítási költségét csökkenti).

A kereskedelmi szoftverek terjesztői gyakran nyújtanak a kínált programjaikhoz extra támogatást - azaz vállalják, hogy a felhasználóknak szaktanácsadást nyújtanak, ingyenes termékismertetőket küldenek, vagy a szoftver következő verziójára való átlépést alacsonyabb áron biztosítják. Ezt a különleges támogatást gyakran csak azoknak a felhasználóknak nyújtják, akik regisztrálták a programot. Az ingyenes regisztráció során a felhasználó sajátmagáról illetve számítógépéről szolgáltat adatokat, amelyek elméletileg a jobb tanácsadást, személyre szabott problémamegoldást segítik elő. A regisztráció során megszerzett adatokkal azonban sajnos gyakran visszaélnak - piackutató tevékenységhez, vagy éppen a számítógépen levő további szoftverek legálisságának megállapítására használják fel őket, ami a regisztráció népszerűségét a legális felhasználók körében is csökkenti.

IV.2.1.3. Freeware programok

Azok a programok, amelyeket szerzőjük freeware-ré nyilvánított, minden esetben ingyenesek. Ezek a programok szabadon terjeszthetők, és a felhasználásukra sincsen korlátozás. A szabad szoftverekkel ellentétben azonban a freeware programok forráskódja nem ismerhető meg, és így a program nem is módosítható. (A freeware programok írói azonban általában nem tiltják olyan agresszívan a visszafejtést, visszafordítást, mint a kereskedelmi programok írói.) Leggyakrabban a számítógépes munkához kapcsolódó segédprogramok kerülnek ilyen licenctípus alatti megjelenésre. A freeware kategória azonban nem azonos a már említett public domain-nel, hiszen itt a program írója fenntart magának bizonyos szerzői jogokat - a személyéhez fűződő jogokat -; mindössze a terjesztés és a használat vonatkozásában nyújt szélesebb lehetőségeket a felhasználónak. Az ilyen szoftvert alkotója átsorolhatja más kategóriákba; gyakori példa, hogy egy sikeres freeware program újabb verziói shareware, majd később kereskedelmi szoftverként jelennek meg. A freeware programokhoz gyakran nem is mellékelik a konkrét licencszerződést, csak arra utalnak, hogy a programot freeware kategóriába sorolták. Ebben az esetben a freeware licenc általánosan elfogadott feltételei az irányadók.

IV.2.1.4. Shareware programok

A shareware licenc alatt megjelentetett programok első pillantásra nagyon hasonló feltételekkel rendelkeznek, mint a freeware programok. Ezek is ingyenesen beszerezhetők, és szabadon terjeszthetők. A döntő különbség azonban az, hogy a shareware programok nem használhatók díjfizetés nélkül korlátlanul és teljeskörűen. A díjfizetést, ami a program használatának megkezdése után történik, a program használatának korlátozásával érik el. Erre a legegyszerűbb módszer, hogy az ingyenes használatot a licencszerződés csak bizonyos időre engedi (időkorlát), ennek leteltével vagy ki kell fizetni a program árát, vagy fel kell hagyni a használatával. Az időkorlát általában a program telepítésétől indul, és fix ideig (leggyakrabban 30 napig) tart, de konkrét naptári időponthoz is köthetik. Ezzel a shareware programok esetében fennáll az a lehetőség, hogy a felhasználó a vételár kifizetése előtt kipróbálja az adott szoftvert, majd a kipróbálási idő lejártával döntsön csak arról, hogy megvásárolja-e. Az időkorlát mellett más technikai korlátozó eszközökkel is próbálják a felhasználót regisztrálásra késztetni (függetlenül attól, hogy a kipróbálási időn belül, vagy - jogtalanul - annak

lejárta után használja). Ilyenek lehetnek a program késleltetett indítása, az un. "bosszantó képernyők" (nag screen), amelyek egy bizonyos ideig a futó program előtt, annak használatát akadályozva hirdetik a regisztráció előnyeit, vagy a program egyes funkcióinak letiltása, amelyek csak a regisztrált verzióban válnak elérhetővé, de az időkorlát betartására is gyakran kényszerítik a felhasználót a programba épített időmérővel, amely fizikailag is megakadályozza a jogtalan használatot. Ez bizonyos esetekben azt jelenti, hogy a program shareware verziója a teljes verziós program csak egy töredékét tartalmazza. A shareware és regisztrált változat közötti különbségek szerint háromféle csoportba sorolhatjuk a shareware programokat:

1.A regisztrálás a programban semmiféle változást nem okoz - ahol csak jogi korlátozás állt fenn, technikai korlátozás nem volt a programba építve, azaz a shareware változat a program minden funkcióját korlátozásmentesen tartalmazta.

2.A regisztrálás megszünteti a programba épített korlátozásokat (időkorlát, az egyes funkciók "letiltása", stb)

3.A regisztrálás megtörténtével a felhasználó egy teljesen új programot kap a forgalmazótól (amelyben korlátozások nem szerepelnek) - ez utóbbi esetben a programnak egyidejűleg létezik kereskedelmi és shareware változata is. A shareware programok korábban nem kifejezetten üzleti céllal íródtak, gyakran a díjfizetési kötelezettség nem volt pontosan definiálva, és a regisztrációs díj gyakran csak jelképes összeg volt. Mára azonban a shareware egyértelműen egy üzleti terjesztési koncepció részévé vált, és komoly cégek alkalmazzák ezt a licenelési módot, főleg új termékeiknél.

IV.2.1.5. Egyéb tulajdonosi szoftver-típusok

Az előzőekben bemutatott négy legfontosabb típuson kívül a tulajdonosi szoftverek között több további kategóriát is találhatunk.

A trial (kipróbálásra kiadott) szoftver nagyon hasonló az időkorlátos shareware programokhoz, ugyanúgy ingyen használható egy bizonyos ideig, ami után a további használat feltétele a regisztrációs díj kifizetése. Ezek a programok azonban nem szabadon terjeszthetők, általában a felhasználó más szoftver, vagy hardvertermék megvásárlásával jut hozzájuk.

Ehhez nagyon hasonló a limited edition (korlátozott kiadású) szoftver, a különbség mindössze az, hogy itt az időkorlát helyett a program működését korlátozták a készítők. Az ilyen feltételekkel megjelenő program teljes értékű, korlátozások nélküli, kereskedelmi szoftverlicenc alatt kiadott párját gyakran "prémium-" vagy "deluxe

edition"-nek nevezik, a limited editiontól való különbözőségét érzékeltetendő. Ez a típus sem szabadon terjeszthető, a felhasználó hasonló módon jut hozzájuk, mint a trial programokhoz.

Érdekes átmenet a kereskedelmi és a freeware program között az ún. ad-powered (reklámmal támogatott) szoftver, amely a felhasználás feltételeiben megegyezik a freeware programokkal, készítőjük mégis üzleti céllal hozta létre őket. A bevételt nem a szoftverért fizetett ellenérték biztosítja, hanem a szoftver kezelőfelületén elhelyezett reklámfelület (amelyet a felhasználó a program használata során folyamatosan lát, de az a program használatában nem zavarja), amelyen a program készítőjével megállapodó cégek reklámjai jelennek meg, az internetes reklámozásban jól bevált animált reklámcsík formájában. Az ilyen programok szinte minden esetben az internet használatával kapcsolatos segédprogramok, mivel a program készítője csak online kapcsolat segítségével tudja frissíteni a program reklámfelületét.

Szintén átmeneti kategóriának fogható fel, ezúttal a freeware és shareware között az ún. postcard-ware (email-ware), amelyben a shareware programoknál megszokott korlátozás jelképes, mindössze annyit "követel meg" a program szerzője a felhasználótól, hogy ha tetszik neki a program, és hasznosnak találja, küldjön egy levelezőlapot vagy elektronikus levelet a szerző dokumentációjában megtalálható címére. Ezek a programok gyakorlatilag freeware-nek tekinthetők, hiszen a "képeslapküldési kötelezettség" a felhasználó véleményétől függ. Az egyetlen különbség a freeware-hoz képest, hogy a szerző nyomon tudja követni az általa írt program elterjedtségét, így felhasználói igényeket tud felmérni, aminek nagy jelentősége van akkor, ha a program későbbi változatát már más licenckategóriában tervezi kiadni.

Az abandon-ware konkrétan nem szoftverlicenc-típus, hanem a licenc-feltételek megváltozására utal, az ebbe a kategóriába tartozó szoftvereket készítőjük ugyanis átsorolta a kereskedelmi szoftver típusából valamely más kategóriába, leggyakrabban freeware-ré, szabad szoftverré vagy a public domain kategóriába. Erre az átsorolásra általában a megjelenés után öt évvel kerül sor, és tipikusan azokon a területeken jellemző, ahol nagyon gyorsan jelennek meg új fejlesztések (pl.: játékprogramok, de régebbi "klasszikus" felhasználói programok is). Mivel a szerzőnek a termékből a gyors elavulás miatt ez után az idő után már csak egészen minimális bevétele származik, megfontolandó a program szabadabbá tétele, hiszen a felhasználók így teljes értékű ingyenes termékhez jutnak, ami más termékek jogtalan használatára való hajlandóságukat csökkentheti, és a forráskód elérhetővé tételével a kezdő programozók

jutnak hatalmas tudásanyaghoz. Sajnos jelenleg még csak kevés cég alkalmazza az abandon-ware intézményét, de egyre több cég foglalkozik ezzel az új elgondolással.

IV.2.1.5.1. A szabad (free) szoftverek

Az első említendő dolog a szabad szoftverek bemutatásánál az, hogy a "szabad" jelző nem azonos a freeware kifejezésben szereplő "free" szóval; amely az utóbbi esetben "ingyenes"-ként fordítható. A Free Software Foundation (FSF) - a szabad szoftverlicenclési módot kidolgozó és népszerűsítő szervezet - szerint a szabad szoftver felhasználójának a következő szabadságokkal kell rendelkeznie:

- 1.A program futtatásának szabadsága (bármely célra, korlátozás nélkül)
- 2.A program működésének megismerésére és ez alapján a program igény szerinti módosítására vonatkozó szabadság
- 3.A program korlátlan terjesztésének szabadsága
- 4.A program fejlesztésének és a fejlesztések nyilvános elérhetővé tételének a szabadsága

Ez a következőket jelenti: A program ingyenesen beszerezhető. Ez tipikusan az internetről vagy BBS szerverekről való letöltés lehetőségét jelenti, de bármilyen más terjesztési mód is szóba jöhet, például újságok CD-mellékeltén, vagy akár ismerőstől, az ő példányáról való másolat készítésével. Ez a feltétel nem zárja ki azt, hogy a programot ellenérték fejében is terjesszék, azonban nyilvánvaló, hogy az ellenérték fejében a felhasználó egyéb szolgáltatásokat fog elvárni - hiszen ezek nélkül a programot ingyen is beszerezheti. Ilyen egyéb szolgáltatás lehet például a szabad szoftverek összegyűjtése és válogatása és ezek együttes terjesztése, részletes dokumentáció összeállítása vagy különleges garancia nyújtása. A program terjesztőjének a terjesztés megkezdéséhez nincs szüksége a program készítőjének engedélyére (a szabad terjesztés és módosítás lehetősége miatt az ilyen programoknak több szerzője lehet, így célszerűbb inkább fejlesztők közösségéről (community) beszélni), továbbá a terjesztésből szerzett nyereségből nem kötelező a készítőnek juttatni. Ettől függetlenül a terjesztő szinte minden esetben támogatja a fejlesztői közösséget, hiszen a további eredményes terjesztéshez azok újabb termékeire van utalva. A terjesztéssel szemben mindössze két megkötés áll fenn: - ha a forgalmazó csak a bináris kódot (a futtatható programot) terjeszti - akár ingyen, akár ellenérték fejében - akkor a forráskódot a felhasználó kérésére minden esetben, ingyenesen annak rendelkezésére kell bocsátani. Ezen

szabályozás nélkül a program (forráskód) megismerhetőségének feltételét könnyen ki lehetne kerülni. - a programmal együtt kell annak dokumentációját is terjesztetni ²¹⁶

A fenti terjesztési módnak köszönhetően a szabad szoftverek piaci részesedése jelentősen megnőtt, bebizonyosodott, hogy a "szabad szoftver" licenelési koncepció a piacon is életképes, ezt mutatják például a különböző Linux-disztribúciók kiadásával foglalkozó cégek komoly sikerei, vagy hogy a szoftverpiac jelentős részét "uraló" Microsoft komoly, veszélyes konkurenciának tartja az ilyen termékeket.

A program szabadon használható. Nem állnak fenn tehát megkötések a használó alanyára, a használat időtartamára, a felhasználó szervezeti formájára, vagy egyéb körülményre. A program szabadon terjeszthető. Ez szoros összefüggésben áll az ingyenes beszerezhetőséggel.

A program forráskódja megismerhető, és ezáltal a program módosítható, valamint ennek alapján új program (származék) hozható létre. A származék felhasználásának feltételeit a származék készítője határozza meg, és akár más felhasználási kategóriába is sorolhatja, pl. az üzleti szoftverek csoportjába. Ezt a problémát küszöböli ki a "copyleft" eljárás, amely a szabad szoftverek között újabb kategóriákat teremt.

IV.2.1.5.2. A "copyleft" eljárás

A szabad szoftverek felhasználási feltételeit tehát úgy alakították ki, hogy az ilyen programokat bárki szabadon használhassa és módosíthassa. Abban az esetben, ha a módosító úgy dönt, a program kikerülhet a szabad szoftverek köréből; adott esetben az eredeti készítőjének akarata ellenére. Ezen probléma elkerülésére dolgozták ki a „copyleft” eljárást. Az elnevezés egyértelműen a „copyright”, azaz a szerzői jogi védelem fogalmára utal, azonban itt a szerzői jogi védelem nem a szerző, hanem a felhasználók jogait védi, azáltal, hogy a szabad szoftver alapján készített szoftver szerzőjét kötelezik arra, hogy a származékot is szabad szoftverként adja ki.²¹⁷ A korlátozás a szerzői jogvédelem szokásos eszközeivel valósul meg, azaz a licencszerződésben jelenik meg. A "copyleft-tel védett" programok esetén tehát a származék minden esetben "megörökli" a szabad szoftver státuszt. A copyleft megvalósítására dolgozott ki a GNU project egy fix felhasználási feltételcsomagot a GPL-t (General Public Licence). Ez egy általános licencszerződés, amelyet egy programkészítő felhasználhat az általa írt program felhasználási feltételeinek megállapításakor, azaz a programot a GNU General Public

²¹⁶ Gross Balázs: A mennyiségi szoftverlicenc-szerződések rendszerében érvényesülő jogok és kötelezettségek. Infokommunikáció és Jog 7. sz. 2005. Mell., 19. old.

²¹⁷ Mentler Gyula: Gondolatok a szabad szoftverek szellemi tulajdonvédelmi vonatkozásairól, MIE közlemények 45. köt., 2004. 63. oldal

Licence feltételei alatt teszi elérhetővé.²¹⁸ A GNU GPL nem tartalmaz korlátozásokat a szoftver használatára, csak a terjesztésre és a módosításra - gondoskodik egyrészt arról, hogy a programot csak eredeti formájában és forráskóddal együtt lehessen terjeszteni, másrészt arról, hogy a módosított programot vagy annak alapján készített új programot (származékot) ne lehessen más kategóriába sorolni. Természetesen ezen a konkrét licencszerződésen kívül más szerződési feltételekkel is el lehet érni azt, hogy a program és minden származéka szabad szoftver legyen.

IV.2.1.5.3. A "félszabad" (semi-free) programok

A tulajdonosi és a szabad szoftverek kategóriája között található egy vegyes licenctípus, amely a felhasználó személyétől, illetve a szoftver felhasználásának céljától teszi függővé annak státuszát. Általában a magáncélra és üzleti célra való felhasználást különböztetik meg, azzal a kitételrel, hogy az oktatásban való felhasználást szinte mindig a magáncélú felhasználással egyező; kedvezőbb kategóriába sorolják. Más esetekben konkrétan a magánszemélyek, és az üzleti vállalkozások között tesznek különbséget; azonban ezekben az esetekben az egyéni vállalkozók, vagy más olyan felhasználók, akiknél a magáncélú és az üzleti felhasználás nem választható el élesen (tipikusan az "otthoni irodában" dolgozók), általában a magánszemélyekkel azonos besorolásba kerülnek. Ezen licencszerződések értelmében a megjelölt célokra, illetve a megjelölt személyek számára ingyenesen lehet használni a programot, kizárólag az üzleti felhasználás vonja maga után a vételár megfizetésének kötelezettségét. Így ezek a programok az üzleti felhasználók számára kereskedelmi programokként, a magánfelhasználók számára freeware vagy szabad szoftverekként jelennek meg (attól függően, hogy a forráskód megismerhető és módosítható-e).

A fenti kategóriák megismerésével a felhasználó joggal teheti fel a kérdést; melyik licenctípus a jobb, melyik alkalmas jobban a szerző és a felhasználó jogainak védelmére. A kérdésre egyértelmű válasz nem adható, hiszen a más jellegű szoftverek más licenfeltételeket igényelnek. Megfontolandó mégis, hogy a szabad szoftverek jelenthetnek-e a kereskedelmi szoftverek mellett alternatívát. Piacpolitikai szempontból nézve a szabad szoftverek jelenléte, és egyre nagyobb részaránya erre egyértelmű választ ad. A kérdést jogi szemszögből megközelítve: tehát hogy a szabad szoftver licenfeltételei nyújtanak-e hasonló szintű védelmet, mint a kereskedelmi licencszerződések, a kérdés már nem ilyen egyértelmű. Az biztos, hogy ezek a

²¹⁸ Lenk Zsuzsanna: Szoftver a versenyjogban, Infokommunikáció és Jog 7. sz. 2005. Mell., 15. oldal

szerződések a felhasználónak tágabb mozgásteret engedélyeznek, de ezzel a program szerzőinek kevesebb jogát tartják fenn. A szoftvereket hivatásszerűen készítő cégek számára, amelyek biztos bevételek reményében végzik tevékenységüket, ezen kevesebb jogok nem minden esetben elegendők. A szabad szoftver licenszszerződés-típus azonban nem hagyja teljesen védtelenül a szerzőt; téves az az elképzelés, amely szerint a szabad szoftver alkotóját csak erkölcsi elégtétel illeti meg a licenc-feltételek be nem tartása esetén. A szabad szoftver felhasználását szabályozó szerződés pontosan ugyanolyan jogi védelmet nyújt a szerzőnek, mint más licenszszerződés-típusok (természetesen a benne foglaltak erejéig).

IV.2.2. A szerzői jogi védelemben részesülő adatbázis vagyoni jogainak átruházását eredményező ügylet

Az adatbázis műfaja esetén is, hasonlóan a szoftvernél leírtakhoz, a vagyoni jogok forgalomképessége miatt a gyakorlatban nagyobb jelentősége van a „tulajdonosi” jogokat biztosító, vagyoni jogokat átruházó szerződéseknek a szolgálati jogviszonnyal szemben. A felek a felhasználási szerződés keretében szabadon rendezhetik a jogátszállást, annak ellenértékét, valamint a szavatosság kérdéseit.

Tekintettel arra, hogy az adatbázis nagyobb mennyiségű adatból áll össze, a feleknek az adatok jellegére, forrására tekintettel számos műfajspecifikus kérdésről kell rendelkezniük.²¹⁹ Mindkét felet az adatok beszerzésével, felhasználásával kapcsolatban sajátos kötelezettségek terhelhetik, az adatvédelem erősödésének eredményeképpen körültekintőbben kell eljárniuk, a létrehozandó műalkotáson túlmenően az adatok jellemzőit, jogi minőségét szem előtt tartva.

IV.2.2.1. A szerződés közvetett tárgyával kapcsolatos kérdések

Az adatbázis felhasználási szerződés tárgya jelentősen eltérhet egymástól. Korábban említésre került, hogy a létrehozott adatbázis nem feltétlenül szerzői műalkotás, akárcsak a reklámnál, található a szerzői jog védelmi köre és az adatbázis fogalma közt egy metszéspont, nevezetesen a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis²²⁰, amely kapcsán az adatbázis létrehozóját szerzői jogi védelem illeti meg. Egyéb esetben az adatbázis nem tartozik a szerzői jogi védelem hatálya alá. Sajátos sui generis védelmet kap a

²¹⁹ dr. Jaksity György: Néhány szellemi termék sajátos oltalma, Magyar Jog 1997/2. sz. 77. oldal

²²⁰ 1999. évi LXXVI. tv. 61. § (1) bek.

gyűjteményes műnek minősülő mellett az adatbázis előállítója²²¹, abban az esetben ha az adatbázis tartalmának megszerzése, ellenőrzése, vagy megjelenítése jelentős ráfordítást igényelt.²²²

Az adatbázis szerződések megkötése esetében tehát mindenekelőtt azt célszerű tisztázni, hogy az adatbázissal kapcsolatos jogokat ki és milyen minőségben gyakorolja. A gyűjteményes műnek minősülő adatbázis esetében a szerzőt a vagyoni jogok teljes köre megilleti, míg az adatbázis előállítója csupán a másolat készítése útján többszörözést (vagyis: kimásolást), valamint a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételt az adatbázis példányainak terjesztésével vagy a nyilvánossághoz való közvetítéssel (újrashonosítást) engedélyezheti. Mindez nem jelenti azt, hogy az adatbázis előállítója hátrányban van a szerzővel szemben, hiszen a szerzői jogi törvényben megjelölt hasznosítási módok az adatbázisok hasznosításának általános csatornáit, megfelelően biztosítani tudják a befektetések megtérülését.

Az adatbázis besorolása azért is fontos, mert meghatározza a kötendő szerződés típusát, vagyis a jogátruházás, hasznosítás jogcímét. A szerzői jogi védelmet élvező adatbázis esetén, tekintettel arra, hogy szerzői műről van szó, álláspontom szerint a felhasználási szerződés adhat keretet a vagyoni jogok átruházásának, illetve a felhasználás engedélyezésének. Az adatbázis előállítók által kötendő szerződésekkel kapcsolatban azonban alapvetően más a helyzet, hiszen az adatbázis nem áll szerzői jogvédelem alatt, az előállítóknak is csak meghatározott jogaik állnak fenn vele kapcsolatban. Mindebből pedig az következik, hogy a szerzői műnek nem minősülő adatbázisra bármilyen szerződés megköthető, nem kötelesek a felek kizárólag a felhasználási szerződés szabályai szerint eljárni. Valószínűsíthetően a szerzői jogi törvényünk is ezen az állásponton oszthat, amikor úgy fogalmaz, hogy terjesztésen a terjesztés következő eseteit kell érteni: adásvétellel vagy a tulajdonjog más módon történő átruházásával való forgalomba hozatal, az országba forgalomba hozatali céllal történő behozatal és bérbeadás.²²³ Az utóbbi adatbázisok forgalma tehát a kötelmi jog általános részében foglalt szabályok betartásával, a kötelmi különös részben felsorolt szerződések alkalmazásával történhet.

Tekintettel arra, hogy jelen dolgozat a szellemi alkotásokkal kapcsolatos vagyoni jogok forgalmával kíván foglalkozni, a továbbiakban a szerzői műnek minősülő adatbázisra kötött felhasználási szerződéseket tárgyalom. E körben, a más műfajoknál

²²¹ 1999. évi LXXXVI. tv. 84/A. § (1) bek.

²²² 1999. évi LXXXVI. tv. 84/A. § (5) bek.

²²³ 1999. évi LXXXVI. tv. 84/A. § (2) bek.

említettekhez hasonlóan, két szerződéstípus különíthető el, a felek céljától függően. Az egyik az adatbázis létrehozatalára irányul, a másik pedig a már meglévő adatbázissal kapcsolatban gyakorolható vagyoni jogok átruházására.

IV.2.2.2. Az átruházás terjedelme

A szerzői jogi törvény elvi éllel szögezi le, hogy az adatbázis vagyoni jogai átruházhatóak. Mindez azt jelenti, hogy a feleknek a megkötendő szerződésben, mindenekelőtt a jogátruházás terjedelmét kell tisztáznia. Célszerű egyértelműen felsorolni, hogy ki, milyen jogokat, milyen terjedelemben gyakorolhat, illetve kimondani, hogy a jogok a szerződés aláírásával átszállnak egyik félről a másikra. A törvény ugyanis nem részletezi az átruházás terjedelmét, az jelentheti az összes vagyoni jog átruházását, de lehetőség van csupán egyes vagyoni jogok átruházására is.

A gyakorlati életben persze nehezen képzelhető el olyan eset, amikor az adatbázis szerzője csak néhány jogosultságot enged át, hiszen a megrendelőnek alapvető érdeke, hogy a művel kapcsolatos valamennyi jogot megszerezze, a kereskedelemben ugyanis bonyodalmakat okozhat a jogosítványok jogalanyok közti megosztottsága. A felhasználási szerződések kapcsán amúgy sem szokás a vagyoni jogosultságok igénycsokrának megbontása, általában azt egy kalap alatt szokták említeni a szerződések.

IV.2.2.3. A szerződés alanyai

A szerződés bármelyik pozíciójában bárki állhat elvileg, a gyakorlatban azonban nyilvánvalóan megfelelő szaktudással és a manapság nélkülözhetetlen számítástechnikai ismeretekkel rendelkező szerző, és a szintén szakmai körökből kikerülő, szükséges anyagiakkal rendelkező megrendelő áll. Mindez azt jelenti, hogy az adatbázis felhasználási szerződések döntő többségében az erősebb és a gyenge viszonyáról beszélhetünk, hiszen a megrendelő adja az utasításokat, melyeket a szerzőnek a legmesszebbmenőkig szem előtt kell tartania. Ne feledjük, azonban, hogy szerzői műalkotás létrehozására szerződnek a felek, vagyis a megrendelő utasításai csak ötlet, elgondolás szinten mozoghatnak, hiszen ennél konkrétabb követelmények esetén már a szerzőtársaság kérdése merülne fel.

A felek szelektációja más szempontból is megközelíthető, valamelyik félnek ugyanis rendelkeznie kell a majdani adatbázis tartalmát képező adatokkal, a használatukhoz szükséges jogosítványokkal. Ezen adatok beszerzése adott esetben jelentős anyagi befektetéseket igényel, melyekkel az érdekpozíciókat vizsgálva leginkább a felhasználó

kell rendelkezzen, az ő érdeke az adatbázis létrehozása. Így az mondható, hogy felhasználói pozícióban általában komolyabb anyagi háttérrel rendelkező jogalanyok állnak. Erre a helyzetre utal a szerzői jogi törvény, amikor a jelentős anyagi befektetéssel létrehozott adatbázissal kapcsolatban meghatározott jogosítványokat biztosít az előállító számára, mert az adatbázisok létrehozása többnyire komoly költségekkel jár.

IV.2.2.4. Az adatbázis tartalmi, alaki elemeivel kapcsolatos kérdések

Az adatbázis megalkotására irányuló jogügylet esetében a feleknek a lehető legjobban érdemes körülhatárolnia a létrehozandó mű paramétereit, bár a gyakorlatban ez nem jellemző. A leírtakból következik, hogy a szerződés teljesítése során fontos szerepet fog játszani, a folyamatos és kölcsönös együttműködési kötelezettség, amely már itt is megmutatkozik.

A létrehozandó mű körülhatárolása többféleképpen történhet. A felek meghatározhatják előre a szerződésben az adatbázis tartalmi körét, de elképzelhető az is, hogy a megrendelő csak az adatbázis tárgyát határozza meg, és később a szerző által kidolgozott verziók közül választja ki a továbbfejlesztendő változatot. A számítástechnika rohamos fejlődésével a folyamat egyre jobban felgyorsítható, könnyebben kontrollálható, a rendelkezésre álló anyag egyszerűbben fejleszthető.

Mindenképpen szükséges rendezni a feleknek azt a kérdést, hogy a létrehozandó adatbázis, milyen formátumban jelenjen meg. Szoftver segítségével üzemeltetendő adatbázis esetén ez azt jelenti, hogy meg kell határozni a szoftver elnevezését, verziószámát, illetve azt, hogy szükséges e külön szoftvert fejleszteni az adatbázis működtetésére. Ez utóbbi esetben a szoftver és az adatbázis szerződés különvlik és a szoftverrel kapcsolatos szerződési kérdéseket a szoftverre vonatkozó jogszabályi előírásoknak megfelelően kell rendezni.

Az adatbázis tartalmának körbehatárolásakor figyelemmel kell lennie a feleknek arra, hogy az összegyűjtött adatok ne sértsenek más jogszabályokat, különösen gondolni kell itt a személyes adatok védelméről szóló törvényre²²⁴, de a Polgári Törvénykönyv személyiségi jogot szabályozó általános rendelkezéseire is. Könnyen elképzelhető, hogy az adatbázisban összegyűjtött adatok csoportosítása ezen jogszabályi rendelkezéseknek nem felel meg, adott személyre, személyek csoportjára sértő lehet. Érdemes ezért nyilatkoznia a szerzőnek, hogy az adatállományba felvett adatok (alkotóelemek) szerzői jogi, illetve a szerzői joghoz kapcsolódó jogi védelem alatt nem állnak, azokra harmadik

²²⁴ 1992. évi LXIII. tv.

személyeknek nem áll fenn bármely olyan joga, amely a felhasználó szerződés szerinti jogszerzését akadályozná vagy korlátozná, az adatállományba felvett adatok nem minősülnek személyes adatnak, az adatállományt a szerződés megkötéséig semmilyen hordozón nem adták át harmadik személynek, az adatállományra harmadik személy a szerződés megkötéséig nem szerzett semmilyen jogot, amely a felhasználó szerződés szerinti jogszerzését akadályozza vagy korlátozza.²²⁵

Az adatbázis tartalmának meghatározásakor a megrendelő meghatározhatja azt a kört is, ahonnan a szerző az adatokat felhasználhatja. Ilyenkor a már meglévő adatok szelekciójában, sajátos elrendezésében fog állni az alkotó tevékenység.

A szerződés alakszerűségét illetően körültekintően kell eljárniuk a feleknek. A szerzői jogban általános előírás az írásbeliség. Ezt azonban az szerzői műnek minősülő adatbázisok kapcsán feloldja a jogalkotó szűk körben. Mindez azt jelenti, hogy az adatbázis műpéldányának kereskedelmi forgalomban történő értékesítése során eltérést enged az írásbeliségtől, az ilyen szerződések szóban köthető. Fel kell hívni azonban a figyelmet arra, hogy ez csak a műpéldányokra vonatkozik, vagyis nem a teljes műre, és azok kereskedelmi forgalomban (pl. hipermarketben) történő értékesítésére. Vagyis az adatbázis létrehozása, vagyoni jogainak átruházása, felhasználás engedélyezése továbbra is csak írásban kötött szerződéssel lehetséges.

A szerződés következő fontos állomása lesz az átruházás területi, időbeli, nyelvi terjedelmének meghatározása lesz. Ezeket a kérdéseket azért célszerű tisztázni, mert az adatbázis hasznosítása során jogtisztta helyzetet kell teremteni, a szerződésből egyértelműen ki kell tűnnie, hogy a szerző a vagyoni jogokat milyen hatállyal ruházta át. Nem elég tehát a feleknek általánosságban rendelkezni a vagyoni jogok átruházásáról, mert annak terjedelme a szerzői jogi szempontból korántsem azonos a tulajdonjogban elfogadottal. A szerzői jog időben, térben korlátozott tulajdonként fogható fel, ezt a sajátosságát a felhasználási szerződések szövegezése során szem előtt kell tartani.

Az átruházás terjedelmének kérdéséhez tartozhat annak a változtathatóság kérdésének szabályozása. Egy részletes és körültekintő szerződésben mindenképpen javasolt a feleknek rendelkeznie arról, hogy a szerző engedélyez-e a mű használata során átalakításokat.

²²⁵ Dr. Tattay Levente: Az adatbázisok jogvédelme, Gazdaság és Jog 5/2003. 16. oldal

IV.2.2.5. A díjazás kérdései

A szerzői jogdíj mértéke a szerződés legfontosabb pontjai közé tartozik, azonban annak megállapításával kapcsolatos szabályt a hatályos szabályozás nem tartalmaz. A felek szabadon állapíthatják meg a szerzői jogdíjat, a lehetőségek korlátlanok. Megállapodhatnak a felek fix összegben is. Ebben az esetben a felek előzetes ismeretei szolgálhatnak támpontul a díj mértékének meghatározásában, hiszen a mű hasznosításával kapcsolatos eredmény csak közelítőleg határozható meg. A szerző védelmét szolgálja elvileg a bestseller klauzula, annak szabályai azonban a felhasználási szerződésnél vannak lefektetve, ezért kérdéses lehet, hogy a vagyoni jogok átruházását rendező szerződés keretei között mennyiben alkalmazhatóak. Szó volt arra, hogy a szerzői műnek minősülő adatbázis vagyoni jogait átruházó szerződésre a felhasználási szerződés szabályait kell alkalmazni, ezért a klauzulát ebben a jogviszonyban alkalmazandónak tartom.

A szerzői jogdíj meghatározásának másik módja lehet a bevétel arányos díjfizetés, azonban ez időben elhúzódhat, ezért a prompt ügyleteket favorizáló gyakorlat ritkábban alkalmazza. A bevétel arányos díjfizetést azért sem nagyon szoktak kikötni, mert a megrendelő a mű átadásával és elfogadásával a vagyoni jogokat megszerzi, azok ellenértékét megfizeti. A hasznosítás már a jogszerző dolga lesz, neki kell esetleges további befektetéseket eszközölnie az elérni kívánt haszon megszerzése érdekében. Mindazonáltal, ha bevételarányos díjazásban állapodnak meg a felek a szerző díjelőleget is kérhet akár, illetőleg érdemes a példányszámtól függően differenciálni a szerzői díjazást akár úgy, hogy alacsonyabb példányszám eladása esetén kisebb mértékű díjat, míg nagyobb példányszám értékesítése után nagyobb mértékű díjat fizet a megrendelő a szerzőnek. A díjazás bevételarányos megfizetése esetében mindenképpen meg kell határozni azt, hogy a fizetési kötelezettség milyen időszakonként merül fel.

Elképzelhető a szerzői jogdíj fizetésének ütemezése, ez azonban nem jellemző. Az adattár létrehozására irányuló szerződés nagy mértékű eredmény elemet tartalmaz, az ilyen jellegű szerződéseknek megfelelően tehát a díj megfizetését az eredmény teljesítéséhez célszerű kapcsolni.

IV.2.2.6. A szerződés teljesítése

A szerződés teljesítéssel kapcsolatos szabályai viták forrása lehet, ezért célszerű minél határozottabban körülírni a mű átadásával és elfogadásával kapcsolatos szabályokat. A már létrehozott adatbázisok esetében ezek a dolgok kérdésként fel sem

merülhetnek, elképzelhető azonban ilyen esetben is, hogy a vagyoni jogokat megszerezni kívánó fél változtatásokat igényel a megszerezni kívánt művön, esetleg folyamatos fejlesztést tart indokoltnak. Ez utóbbi kérdést külön szerződésben is lehet rendezni, de rendezhetik akár a felek „egy füst alatt” is.

A szerző főkötelezettsége az adatbázis elkészítése és/vagy átadása. A szerződés közvetett tárgyát képező műnek olyannak kell lenni, hogy megfeleljen a szerződéses kritériumoknak, használatra, és főképp hasznosításra alkalmas legyen, tartalmazza azokat a kellékeket melyeket a kötelelem előírt, vele kapcsolatban harmadik személynek ne álljon fel olyan jogosultsága, mely a használatot korlátozza. Mindezeket a felek közötti szoros együttműködés, konzultáció segítheti elő.

A legkörültekintőbb szabályozása e kérdésnek az, ha a felek az adatbázis megalkotásával kapcsolatban teljesítési ütemezést írnak elő.²²⁶ A szerző már a mű elkészítésének folyamata során legyen köteles bemutatni a készülő alkotást, hogy a megrendelő észrevételeit, indítványait időben megtehesse. Amennyiben ilyen kitévelt nem tartalmazna a szerződés a kipróbálás és a javításra történő visszaadás jogát mindenképpen érdemes leszögezni. Egy adatbázis esetén ugyanis nagy mennyiségű adathalmazból meghatározott szempontok szerint válogat a szerző és elképzelhető, hogy a szinte kimeríthetetlen lehetőségek miatt, az adatok köre túl szűk, vagy túl tág lesz, esetleg nem felel meg a tematika a jogokat szerezni kívánó személy elképzeléseinek. E kérdések rendezését célszerű mindenképpen megkísérelni egy szerződés keretén belül, hogy ne kelljen később újabb befektetések árán orvosolni azokat. A kellékszavatosság kérdése az adatbázisok kapcsán tehát kisség bonyolultabb, esetibb jellegű mint más szerzői műveknél.

A jogszatosság kérdésében egyszerűbb állást foglalni. A más művel való azonosság esetében elegendő az összehasonlítás. Amennyiben az alkotás folyamata kapcsán merültek fel viták a szerzőséggel kapcsolatban, úgy az vizsgálandó, kik, milyen mértékben vettek részt az alkotás folyamatában. A jogszatosság specialitása lehet az ilyen szerződésekkel kapcsolatban, hogy az adatbázisban felhasznált szerzői művekkel kapcsolatos jogok mennyiben rendezettek. A jogszerű felhasználás kérdésének rendezését a hatályos jogszabályok nem telepítik egyik félre sem. Álláspontom szerint a létrehozott adatbázisban szereplő szerzői alkotások felhasználásával kapcsolatos jogi kérdéseket az adatbázis szerzőjére célszerű telepíteni, a kötelelem eredmény jellegéből

²²⁶ Gyenge Anikó: A média-konvergencia hatása a szerzői jogban: az ismeretlen felhasználási módra vonatkozó szerződési kikötések érvénytelenségének problémája. 1. r. Infokommunikáció és Jog 11. sz. 2006., 22.

eredően. A már létrehozott alkotások esetében még logikusabbnak tűni, hogy a műben felhasznált szerzői alkotások jogszerű alkalmazásával kapcsolatos jogi kérdéseket az átruházni kívánó szerzőnek kell rendeznie. Mindezek ellenére természetesen nincs akadálya, hogy a felek az adatbázisban szereplő művekkel kapcsolatos felhasználási jogok rendezésének kötelezettségét a jogszerzőre telepítsék, ha ő erre vállalkozik. Nyilvánvalóan a mű megszerzésének szükségessége lesz az, amely vízvázlatzó szerepet játszik a kötelezettség telepítésének kérdésében.

IV.2.3. Szerzői jogi védelmet élvező reklámmű vagyoni jogainak átruházása

A jogirodalom, amikor a reklámozásról értekezik, elsősorban a reklámkorlátozások rendszerével foglalkozik. Kevés szó esik viszont a reklámozásra irányuló jogügyletekről, azok tartalmáról, a jogügyletek alanyairól. A reklámtörvény a reklámkorlátozásokon és az eljárási szabályokon kívül csak néhány rendelkezést tartalmaz, ugyanez igaz az egyéb jogszabályok reklámokkal kapcsolatos előírásaira is.²²⁷ Holott a megengedett reklámok a megszületésüktől a közzétételükig általában egy többlépcsős folyamatot járnak be. A reklám mint kereskedelmi tevékenység korlátainak bemutatásán felül nem kevésbé érdekes terület a reklámozásra irányuló jogviszonyok elemzése sem.²²⁸

A továbbiakban a dolgozat először a reklámozásra irányuló jogviszonyok alanyait mutatja be, majd a jogviszonyok tartalmi elemeit vizsgálja, tehát a reklámszerződéseket elemzi.

IV.2.3.1. A reklámozó, a reklámozó fogalmának meghatározása a reklámtörvényben

A reklámozó fogalmát a reklámtörvény úgy határozza meg, hogy akinek érdekében a reklám közzétételre kerül, illetve aki a saját érdekében a reklám közzétételét megrendeli.²²⁹ A reklámot korábban szabályozó belkereskedelmi rendelet nem határozta meg a reklámozó fogalmát, azt szinte magától értetődőnek tekintette, sőt a reklámozó és hirdető fogalmát együttesen megrendelőnek nevezte. A korábbi és a mai megfogalmazás így annyiban tér el egymástól, hogy reklámozónak nemcsak az minősül, aki a reklám közzétételét kifejezetten megrendeli, hanem az is, aki nem rendeli meg ugyan, de a reklám mégis az ő érdekében kerül közzétételre. Ez a rendelkezés azonban

²²⁷ Liber Ádám: A reklámkorlátozások alapjogi és elsődleges közösségi jogi kontrollja. *Gazdaság és Jog* 3/2006, 7. oldal

²²⁸ Kása Jolán: Reklámszerződés, *Lezárva*: 1999. okt. 1. Bp. Közgazd. és Jogi K. 1999., 182. old.

²²⁹ Reklámtörvény 2.§ p.) pont

rögtön elgondolkozathat. Nyelvtani értelmezés alapján az következne, hogy az is reklámozó, aki nem rendeli meg a reklám közzétételét, de az ő érdekében kerül az közzétételre. Ennek viszont ellentmondani látszik a törvény egy következő előírása, amely szerint reklám akkor tehető közzé, ha a reklámozó azonosítható módon megnevezi a vállalkozását, megjelöli a székhelyét vagy az állandó belföldi telephelyét, továbbá az adószámát a reklám közzétételének megrendelésekor a reklámszolgáltató - ennek hiányában a reklám közzétevő - részére bemutatja, aki azokat regisztrálja, és egy évig megőrzi.²³⁰ A mondatban szereplő “továbbá” arra utal, hogy a reklám közzétételének elengedhetetlen feltétele a közzététel megrendelése. Így viszont ellentmondásba került két rendelkezés. Talán az lenne a helyes értelmezés, ha a reklámozó fogalmában szereplő “illetve” szó “és”-t jelent, tehát a reklámozó megrendeli a közzétételt és az ő érdekében kerül sor a közzétételre.²³¹ Ez a megfogalmazás azt zárná ki ebből a körből, aki megrendeli a reklám közzétételt, de nem a saját érdekében - tehát a reklámszolgáltatót.

A reklámtörvény hatályba lépését követően a jogalkotó további előrelépést tett: a törvény a reklámtevékenységet kiterjesztette a természetes személyek egyéb csoportjaira is, nem beszélt annak üzletszerű vagy nem üzletszerű jellegéről. A természetes személyeknek a reklámozók köréből történő részleges kizárásával ugyanis már 1990 óta egy sajátos ellentmondás keletkezett a versenytörvény és a reklámjog között - holott a reklámjog egyik döntő anyaga maga a versenyjog.²³² Már a korábbi, a harmadik versenytörvény is a jogszabály hatályát általában a vállalkozókra terjesztette ki, vállalkozók alatt a gazdasági tevékenységet folytató jogi személyeket, jogi személyiség nélküli gazdasági társaságokat és az egyéb társaságot, továbbá a természetes személyeket értette, lényegében a negyedik versenytörvény is ezt a megoldást vette át. Mivel a versenyjog számos ponton érinti a reklámozók reklámtevékenységét is, eltérően közelített egymáshoz a két szabályozás, mivel a versenytörvény kiterjesztette hatályát a természetes személyek – még ha azok nem egyéni vállalkozók is – piaci magatartásaira, ugyanakkor a reklámszabályok elvileg kizárták e körből őket. Persze az ellentmondás inkább elméleti, mint gyakorlati, hiszen a természetes személyek reklámtevékenységeket általában mint egyéni vállalkozók folytatnak, és így már kiterjedt rájuk a reklámrendelet hatálya. Azonban a reklámtörvény megszületésével ez a probléma is megoldódott.

²³⁰ Reklámtörvény 3.§ (1) bekezdés

²³¹ Bércesi Zoltán: A magyar reklámjog rendszere, Jura A Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és jogtudományi karának tudományos lapja 1/98, 24. old.

²³² Bacher Vilmos: A versenyjog és az összehasonlító reklám, Gazdaság és Jog 6/98, 4. old.

A hatályos magyar szabályozás mára tehát eljutott arra a szintre, hogy a személyek teljes körére nézve megengedi a reklámtevékenység reklámozóként való folytatását. Ahhoz, hogy valaki a jogviszony alanya mint reklámozó lehessen, nincs szükség semmilyen hatósági engedélyre, jóváhagyásra.

IV.2.3.2. A reklámszolgáltató

A reklámszolgáltató (reklámügynökség) a reklám-jogviszonyok egyik nem feltétlenül szereplő alanya, jelentősége azonban egyre inkább nő, mióta a reklám egy olyan szakmává is vált, amely szerteágazó tudást, tapasztalatot igényel.²³³ Fogalmát ma szintén a reklámtörvény adja meg, ezek szerint reklámszolgáltató az, aki tevékenységi körében a reklámot megalkotja, létrehozza, illetve ezzel összefüggésben egyéb szolgáltatást nyújt.²³⁴ A törvény a reklámszolgáltató fogalmát tehát nem kimerítően adja meg, pontosabban nem kimerítően sorolja fel az általa nyújtott szolgáltatások körét. Nem is feltétlenül csak a reklámok megalkotása, hanem a közzététel formáinak megtalálása, üzleti tárgyalások lebonyolítása, tervező munkák elvégzése, és még számtalan egyéb feladat az, amit a reklámszolgáltatók ellátnak. A reklámszolgáltatás gazdasági jellege a reklámozásnál közvetlenebb, hiszen a szolgáltatók rendszerint gazdasági társasági formában létrejött vállalkozások.

A magyar jog a reklámszolgáltatás ellátásának feltételeit 1986 óta a reklám folytatásának feltételeivel tette egyenlővé, tehát ugyanaz vonatkozott és vonatkozik a reklámszolgáltatók alanyi körére mint a reklámozókéra. Ezt megelőzően azonban részletes szabályozás vonatkozott a szolgáltatás feltételeire. Pontosabban fogalmazva a jogszabályok nem reklámszolgáltatásról, hanem a reklámhoz kapcsolódó ügynöki tevékenységről beszéltek. A rendelet alapján ügynöki tevékenységet csak állami vállalat vagy szövetkezet folytathatott. Állami vállalat esetében a belkereskedelmi miniszter előzetes véleményét kellett megkérni. Állami vállalat tevékenységi köre ilyen tevékenységgel csak akkor volt kiegészíthető, ha az főtevékenységi körének gazdaságos ellátásához volt szükséges. Szövetkezet ügynöki tevékenységet a belkereskedelmi miniszter engedélyével folytathatott. Az engedélyeztetési rendszer és a sajátos követelmények a rendelet 1986-os módosításával szűntek meg.²³⁵

²³³ Hargitai Lilla: Gondolatok a médiatörvény reklámszabályainak lehetséges módosításáról, Médiakutató 3. sz. 2001., 70. old.

²³⁴ Reklámtörvény 2.§ r.) pont

²³⁵ 12/1972 (VI.5.) BkM rendelet 4.§ (1986.X.10.-ig hatályos szöveg)

A hatályos szabályozás nem zár ki senkit a reklámszolgáltatói tevékenység folytatása alól. Reklámszolgáltatásra irányuló tevékenységet bárki, akár magánszemély is végezhet. A szakma az ilyen tevékenységeket folytatókat csoportokba sorolja.²³⁶ A csoportokba sorolás alapját a Magyar Kommunikációs Ügynökségek Szövetsége tagfelvételi követelményei határozzák meg. Az elhatárolás alapja az ügynökség által végzett tevékenység jellege, pontosabban az, hogy milyen reklámhordozókkal kapcsolatba fejt ki munkáját. Ezen a csoportosításon kívül azonban a Magyar Reklámszövetség is ismer egy másik típusú osztályozást. Jogilag nincs egyiknek sem jelentősége, csak a könnyebb áttekinthetőséget szolgálja.²³⁷

IV.2.3.3. A reklám közzetevője

A reklámozó és a reklámszolgáltató fogalmával szemben a reklám közzetevőjének meghatározása először a reklámtörvényben szerepelt, a korábbi reklámrendelet még nem tartalmazott kapcsolódó definíciót. A törvény értelmében a reklám közzetevője aki a reklám közzétételére alkalmas eszközökkel rendelkezik és ezek segítségével a reklámot megismerhetővé teszi.

A köznyelvben gyakran egybefolyik a reklámhordozó és a reklámeszköz jelentése. Egy közgazdasági munka így különíti el a két fogalmat: „Reklámeszközök, amelyek segítségével a reklám mondanivalóját kifejezzük ... A reklámeszközökön rögzített közlés publikálása, eljuttatása a reklám alanyaihoz, a reklámhordozók által valósul meg.”²³⁸ A reklámhordozó az a csatorna, amelyen keresztül a reklám a fogyasztóhoz eljut.

A reklám közzetevőire vonatkozó jogszabályi rendelkezések a reklámhordozók típusaitól függően különböző jogszabályokban jelennek meg. A szabályozás nem tekinthető teljes körűnek és kimerítőnek. Egyes reklámhordozók, mint a televízió és a rádió a jogalkotó szempontjából kiemelt figyelmet nyertek, más reklámhordozók szabályai, mint a sajtó vagy a szabadtéri reklámhordozók, csak szűk körűek, míg jelenleg egyes reklámhordozókra – ilyen az Internet – nem vonatkoznak törvényi szabályok.²³⁹

²³⁶ Takácsné Kása Jolán: Egyéves a gazdasági reklámtevékenységről szóló törvény, Médiakönyv 1998., 361. old.

²³⁷ Például a Magyar Reklámszövetség csoportosítása alapján reklámügynökségek, médiaügynökségek, direkt marketing cégek, reklámvállalkozások léteznek.
(forrás: www.mrsz.hu)

²³⁸ Pákh Miklós – Varházy Zoltán: Értékesítés, reklám, propaganda, vevőszolgálati tevékenység, minőség-ellenőrzés (Bp. GTE 1990. 103.o.)

²³⁹ Závodnyik József: A fogyasztók megtévesztésére alkalmas reklámok versenyjogi megítélése a bírói gyakorlat tükrében, Gazdaság és Jog 4/2005, 11. oldal

1. A reklámtörvény definiálja a reklám közzétevőjének fogalmát, valamint megállapítja a közzétevő felelősségének egyes szabályait, ezen felül azonban más velük kapcsolatos rendelkezést nem tartalmaz.

2. A rádió és televízió mint reklámhordozó szabályait a médiatörvény tartalmazza. Azonban az itt meghatározott rendelkezések is döntően a reklámok korlátaira vonatkoznak, a reklám közzétevőire csak néhány kötelezettséget rónak. Ilyen pl. hogy az országos és a körzeti televízió a reklámbevételének hat százalékát új, magyarországi filmalkotás létrehozására köteles fordítani. A másik, hogy a rádiók és televíziók esetében is az üzemben tartók elosztásból származó reklámbevételeiket kötelesek folyamatosan elkülönítetten vezetni, és arról minden év március 1-jéig az Országos Rádió és Televízió Testület részére havi bontásban tájékoztatót küldeni.²⁴⁰

3. A sajtószervek mint reklámhordozók egyes kérdéseiről a sajtótörvény rendelkezik. A törvény mindenekelőtt a lapok alapításáról, az újságírókkal szembeni követelményekről, a sajtóigazgatási eljárásról szól. A sajtóról mint reklámhordozóról kifejezetten nem rendelkezik, de néhány közvetett előírást tartalmaz.²⁴¹

4. A szabadtéri reklámhordozók fogalmát a reklámtörvény határozza meg, de csak a dohányreklámok szabadtéri reklámhordozón való elhelyezésével összefüggésben szerepel rájuk vonatkozó előírás. Egyébként a reklámtörvény úgy rendelkezik, hogy a szabadtéri reklámhordozók elhelyezésére külön törvény irányadó. Ilyen törvény azonban egyelőre nem született meg.²⁴²

5. Az Internet az utóbbi időben az egyik fő reklámhordozóvá nőtte ki magát, azonban sem az Internetre, sem az ott közzétett reklámokra nem alkottak még törvényt vagy egyéb jogszabályt. Mint a világon általában, így Magyarországon is az a folyamat van kibontakozóban, hogy először a szakma önszabályozó mechanizmusa teremti meg először a megfelelő normákat, és erre épül majd rá a törvényi szabályozás. 2001-ben két előrelépés is történt e területen: létrejött a Magyarországi Tartalomszolgáltatók Egyesületének első tartalomszolgáltatási etikai kódexe, illetve a Magyar Reklámetikai Kódex kiegészült az Internetes reklámmal kapcsolatos rendelkezésekkel.

6. A közvetlen reklám fogalmát egyetlen jogszabály sem határozza meg, viszont annak tilalmát néhány jogszabály kimondja. A hitelintézeti törvény a pénzügyi intézménynek, a biztosítási törvény a biztosítónak (közvetítőnek, szaktanácsadónak) tiltja meg közvetlen postai úton reklámanyag küldését. A hírközlési törvény (2001. évi

²⁴⁰ Médiatörvény 16.§ (7) bekezdés, 120.§ (2) bekezdés

²⁴¹ 1986. évi II. törvény rendelkezései

²⁴² Reklámtörvény 2.§ t.) pont

XL. törvény) értelmében pedig közvetlen üzletszerzés célját szolgáló közlemény telefonon vagy egyéb távközlési úton nem továbbítható annak az előfizetőnek, aki úgy nyilatkozott, hogy nem kíván semmilyen reklámanyagot.²⁴³

7. Az egyéb reklámhordozókra külön szabályok nem jöttek létre, így a reklámtörvény, valamint az egyéb kapcsolódó jogszabályok előírásait kell csak alkalmazni.

IV.2.3.4. A reklám szerzője

E ponttal elérkeztünk a reklám jogviszony témánk szempontjából legfontosabb szereplőjéhez. Mivel a reklám egyben egy egyéni, eredeti jelleggel bíró művészeti-irodalmi jellegű alkotás is, ezért annak megalkotóját szerzői jogi védelem illeti meg. Szerzőnek az minősül, aki a reklámot megalkotta. Szabadtéri vagy sajtótermékben megjelenő reklámok esetében gyakran egyetlen személy szerepel szerzőként. Ha egy reklámnak több szerzője is van, akkor azok vagy szerzőtársi viszonyban vannak, vagy régi szóval társszerzők, mai elnevezéssel összekapcsolt művek szerzői. Ezen reklámoknál leginkább a szöveges és a grafikai alkotás szerzője lehet két különböző szerző, akik önállóan gyakorolják szerzői jogukat. A rádióban bemutatott alkotás esetében pedig a szöveg és a zene szerzője válhat el egymástól. Egészen más a megítélése a reklámfilmek szerzőinek.²⁴⁴ A film szerzője ugyanis mindenki, aki alkotó módon járult hozzá a film létrejöttéhez, a forgatókönyvíró, a rendező vagy a filmzene szerzője. Ezek nem szerzőtársak, nem társszerzők, hiszen a film nem összekapcsolt mű, hanem valamennyien önálló szerzők, akiket a közös jogügyleteikben a rendező képvisel.

IV.2.3.5. A reklám szereplője

A reklám sikerességéhez hozzátartozik egy jól kiválasztott színész, közéleti szereplő vagy magánember, akinek szerepeltetéséhez köthet a közönség egy-egy jól kitalált, megtervezett reklámmal. Azt, hogy ki szerepelhet reklámban, a reklámtörvény és a médiatörvény néhány esetben korlátozza:

- Műsorszolgáltató híreket közlő és időszerű politikai tájékoztató műsorszámaiban rendszeresen szereplő belső és külső munkatársai sem képből, sem hangban nem jelenhetnek meg reklámban és politikai hirdetésben.

²⁴³ 1996. évi CXII. törvény 201.§, 1995. évi XCVI. törvény 42/A.§, 2001. évi XL. törvény 64.§ (2) bekezdés

²⁴⁴ Pribula László: A rádióban és televízióban előadott reklámok szabályozásának sajátosságai, Magyar Jog 4/2002, 250. old.

- Közszolgálati műsorszolgáltatásban és a közműsor-szolgáltatásban rendszeresen szereplő belső és külső munkatársak - a munkavégzésükre irányuló jogviszonyuktól függetlenül - sem képből, sem hangban nem jelenhetnek meg a műsorszolgáltatónál reklámban, illetve politikai hirdetésben.

- Az alkoholtartalmú italok reklámjában nem szerepeltethető kiskorú.

- Gyógyszerek és gyógyhatású készítmények reklámja nem tartalmazhatja egészségügyi szakemberek és szervezetek ajánlását, tehát ezek a személyek ilyen céllal nem szerepelhetnek reklámokban.²⁴⁵

-

IV.2.3.6. A reklámszerződésekről általában, megbízási és vállalkozási elemek a reklámszerződésekben

A reklám megalkotásától bemutatásáig vezető folyamat többnyire több, részben egymásra épülő szerződést igényel.²⁴⁶ Az egyes szerződések nem alkotnak egy különálló szerződéstípust, hanem valamilyen, a Ptk.-ban nevesített szerződés szabályai alkalmazhatóak rájuk. A reklámszerződésekre is igaz az a folyamat, hogy elmosódnak az egyes szerződési típusok közötti egyértelmű határvonalak, és egy-egy megállapodás más-más szerződési jellemzőket is hordozhat magán.

A reklámozásra irányuló jogügyletek közül a leggyakrabban a következőkkel lehet találkozni:

a.) Ha a reklám szellemi alkotás, akkor a szerző (vagy más oltalom jogosultja) művének reklámokban történő felhasználását az egyes szellemi alkotásokról szóló jogszabályokban részletesen szabályozott felhasználási szerződéssel engedélyezi. Az ilyen jogviszonyokban gyakori, amikor a szellemi alkotást már eleve reklám céljára hozták létre, a reklámozó-felhasználó "megrendeli" az alkotást. Részben elkülönül a szerzői jogi felhasználási szerződések egy típusa, a megfilmesítési szerződés, amelyet az általános szabályoktól eltérően nem a szerző, hanem a reklámozó köt meg a film előállítójával.²⁴⁷

b.) A folyamat másik oldalán áll a reklám közzevőjével kötött szerződés, amelynek során a reklámozó azzal a szervezettel, személlyel, aki a reklámhordozó felett

²⁴⁵ Reklámtörvény 10.§ (2) bekezdés g.) pont, 12.§ (2) bekezdés, Médiatörvény 10.§ (4) bekezdés, 13.§ (2) bekezdés, 24.§ (5) bekezdés

²⁴⁶ Bércesi Zoltán: A magyar reklámjog rendszere, Jura A Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és jogtudományi karának tudományos lapja 1/98, 22. old.

²⁴⁷ Pribula László: A rádióban és televízióban előadott reklámok szabályozásának sajátosságai, Magyar Jog 4/2002, 251. old.

rendelkezni jogosult, ez által a reklám megjelenését lehetővé tudja tenni, állapotodik meg a közzététel módjáról, idejéről, feltételeiről.

c.) E két tipikus szerződési formán kívül gyakori, hogy a reklámszakmában gyakran a megfelelő ismeretekkel rendelkező szervezet vállalja magára a reklámozás feltételeinek megteremtését, az alkalmas közzétételi mód megtalálását, a reklámpiac felmérését, a reklámstratégia kialakítását.²⁴⁸ Így a reklámozásra irányuló jogviszonyok egyik fontos elemévé nőttek ki magukat a reklámügynökségi szerződések is.

d.) Egy reklám annál hatásosabb, minél jobban fel tudja magára hívni a figyelmet. A reklámozók ezért sokszor állandó szereplőkhöz kötik szolgáltatásaik népszerűsítését, a fogyasztókban a személy és a reklám összekapcsolása jelentős pozitív hatást tud kiváltani. Mivel a közönség a szereplő ismert vagy kevésbé ismert személyiségén keresztül is megítéli a reklámokat, ezért fontos a reklámozó és a közreműködő közötti jogviszony körültekintő rendezése. Tehát a reklám szereplőivel kötött szerződéseknek is lényeges feladatuk van a reklámfolyamat egészének megvalósulásában.

e.) További szerződések is gyakran előfordulnak, így bérleti szerződést lehet kötni egy adott reklámhordozóra vagy a reklámhordozó területére, de a reklámeszközök adásvétele, reklámáruk ajándékozása is egy-egy jellemző szerződést jelent.²⁴⁹ Ezeknek azonban már nincs nagyobb jelentőségük az egész reklámfolyamat szempontjából, így részletes elemzésük nem indokolt.

Mivel a reklámszerződés nem képez külön szerződéstípust, vizsgálat tárgyát képezi, hogy az egyes szerződések melyik nevesített szerződés jellemző jegyeit hordozzák magukon.

Ad a.) A felhasználási szerződésben a szerző (jogosult) a szellemi alkotás felhasználására, a felhasználó pedig díj fizetésére kötelezi magát. Mivel a felhasználás engedélyezése egy eredményorientált kötelezettség, a megrendelő-felhasználó akkor fizet díjat, ha ténylegesen abba a helyzetbe kerül, hogy a művet fel tudja használni, ezért a felhasználási szerződések a vállalkozási szerződések típusába sorolhatóak.

Ad b.) A reklám közzététele ismét egy eredmény megvalósítására irányul, hiszen a megrendelő-reklámozó azért fizet a reklámhordozóval rendelkező közvétezőnek, ha a közzététel ténylegesen bekövetkezik. A közzététel elmaradása a díjfizetési kötelezettség alóli mentesülést is jelenti. Ezért ezek a szerződések is a vállalkozás jegyeit hordozzák magukon.

²⁴⁸ Nagy Péter: A marketing, a reklám és a márka egymásrautaltsága, MIE közlemények 37. köt. 1995., 59. old.

²⁴⁹ Kondorosi Ferenc: A média és a reklám szabadsága, Hunyadi János Főiskola. Tudományos Közlemények 1/2004, 67. old.

Ad c.) A reklámszolgáltatás egy olyan tevékenység, amikor a megfelelő szakértelemmel rendelkező szervezet legjobb tudása szerint jár el a reklámozó által elérni kívánt cél érdekében. Így ezek a szerződések a megbízási szerződés elemeit hordozzák magukon. A reklámügynökség legfőbb feladata ugyanis a reklámozáshoz szükséges kapcsolódó szolgáltatások nyújtása, amely során általában nem egy eredmény megvalósítását, hanem a minél nagyobb hatású reklámozás eléréséhez vezető tevékenységek elvégzését vállalják.

Ad d.) A reklám szereplőivel a reklámozó olyan megállapodást köt, amelynek lényege munkavégzés a reklámozó javára. Mivel nem munkaviszonyról van szó általában (bár ez is lehetséges), vagy a vállalkozási vagy a megbízási szerződés jöhet szóba. A szereplő azonban nem egyszerűen egy eredmény létrehozását vállalja, hanem azt, hogy közreműködik a reklámban a reklámozó érdekeinek megfelelően. Ezt a szerződést is a megbízási elemek jellemzik.

A továbbiakban a fenti felsorolásból szelektálni szükséges, hiszen témám szempontjából csupán a szerzői jogi védelmet élvező reklám hasznosítására kötött szerződés fontos. A reklám elkészítéséhez szükséges, járulékos jellegű szerződésről nem ejtek szót. Nem beszélek tehát a reklám közzétételére kötött szerződés szabályairól és a reklám szereplőivel kötött szerződésekről sem.

IV.2.3.7. A reklámszerződések alaki követelményei

A reklámművekkel kapcsolatos felhasználási szerződésre a vonatkozó jogszabályok írásbeli kötelezettséget állapítanak meg. Egyébként a többi reklámszerződésre (közvetíteli szerződés, szereplőkkel kötött szerződés) jogszabály nem ír elő kötelező írásbeli formát. Azonban a reklámtörvény bizonyos rendelkezései arra az értelmezésre vezetnek, hogy a reklámok közzétételére irányuló megállapodások gyakorlatilag írásba foglalást igényelnek. A törvény értelmében reklám csak akkor tehető közzé, ha a reklámozó azonosítható módon megnevezi a vállalkozását, megjelöli a székhelyét vagy az állandó belföldi telephelyét, továbbá az adószámát a reklám közzétételének megrendelésekor a reklámszolgáltató - ennek hiányában a reklámot közzétevő részére bemutatja, aki azokat regisztrálja, és egy évig megőrzi.²⁵⁰ Ezekből a rendelkezésekből egyenesen következik, hogy a jogi személyek által megrendelt (márpedig reklámokat döntően jogi személyek érdekében tesznek közzé) reklámok bemutatását célzó

²⁵⁰ Reklámtörvény 3.§ (1) bekezdés

szerződést csak írásban lehet kötni. Bár, ahogy arra a törvény is utal, létezhetnek más reklámozók is, mint a jogi személyek, az ő esetükben is a gyakorlatban nehezen képzelhető el ebben a körben szóbeli szerződés.

A reklámszerződéseknek két alaptípusa van.²⁵¹ A szerzői jogi alkotással is érintett reklám elkészítésére irányuló jogviszonyok egy sajátos vonása, hogy meg kell különböztetni az olyan szerződéseket, amelyek már létező művek reklámozás céljára történő felhasználására vonatkoznak, és azokat a szerződéseket, amelyek következtében a művet kifejezetten a reklámozás céljára készítik el. Azon kívül, hogy a jogszabály az elkészítések idejével kapcsolatban is tartalmaz eltérő rendelkezéseket, a közös jogkezelésre nézve is létezik egy fontos eltérés. Közös jogkezelésnek minősül többek között a szerzői művekhez kapcsolódó és a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt egyedileg nem gyakorolható szerzői jogok érvényesítése a jogosultak által erre létrehozott szervezet útján. Ilyen szervezet például – így a reklám-filmalkotásokkal kapcsolatban is figyelembe vehető szerzői jogokkal kapcsolatban - az ARTISJUS Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület. A még nem létező, kifejezetten a reklám céljára készítendő művekre a közös jogkezelés nem terjed ki, ami azt jelenti, hogy a vagyoni jogok felhasználására vonatkozó engedélyt a felhasználónak egyedileg kell megszereznie a jogosulttól. A már kész művek reklám céljára történő felhasználása körében viszont a felek megállapodásától függ, hogy a közös jogkezelést végző szervezet – itt tehát az ARTISJUS – közreműködése megtörténik-e. Amennyiben úgy döntenek, hogy ne terjedjen ki a műre a közös jogkezelés, akkor arról a szervezetet írásban értesíteni kell, addig a megállapodás irányában nem hatályos.

Ha nem ilyen, a szabad felhasználás alá eső tevékenységről van szó, a mű reklámozás céljából történő felhasználásához a szerző és a reklámozó szerződésére van szükség. A reklámszerződések esetén a felhasználási szerződés általános szabályait kell alkalmazni. A szerződést írásban kötelező megkötni. Ez alól kivétel, ha a reklám folyóiratban vagy napilapban kerül közzétételre, ekkor nem kötelező az írásbeliség.²⁵²

Kiemelendő, hogy a szerzői jogi védelmet élvező reklámmű esetén hasznosítás tekintetében a szerző számára két lehetőség kínálkozik. A reklám mint szerzői mű esetén a vagyoni jogok teljes mértékben forgalomképesek, átruházhatóak. A szerző, amennyiben a reklámmű lehetőségéből következően nem ruházza át a vagyoni jogait,

²⁵¹ Bércesi Zoltán: A magyar reklámjog rendszere, Jura A Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és jogtudományi karának tudományos lapja 1/98, 23. old.

²⁵² Sztj. 45.§ (1)-(2) bekezdés

csak a felhasználásra ad jogot. Azonban ez a jog csak akkor kizárólagos, ha ezt kikötik. Ellenkező esetben a mű más reklámban is felhasználható, a szerző mással is köthet felhasználási szerződést. A példa a gyakorlatban azonban nemigen fordul elő. (nem kizárólagosság vélelme)²⁵³

A gyakorlatban számos variáció képzelhető el a szerződés tárgyát tekintve, a vagyoni jogok összessége csakúgy átruházható, mint egyes vagyoni jogok, a részleges hasznosítás, a felhasználás szintén engedélyezhető valamennyi vagyoni jogra és egyes vagyoni jogokra. Mindezen variációs lehetőségekre tekintettel álláspontom szerint a felek akkor járnak el célravezetően, ha pontosan körülírják a szerződés tárgyát és az azzal kapcsolatos jogokat.

A gyakorlatban természetesen a jogszerző érdeke a teljes jogszerzést kívánja meg, hiszen az biztosítja számára a zavartalan hasznosítást.²⁵⁴ A vagyoni jogok átruházhatóságával a reklám esetében is gyakorlatilag jelentőségét veszítette a munkaköri kötelezettségkénti létrehozás eltérő szabályainak alkalmazása. A felek gyakorlatilag a felhasználási szerződés diszpozitív keretei között bármiben megállapodhatnak.

IV.2.3.8. A reklámügynökségi szerződés

A reklámszerződések közül a kívülállók számára a legkevésbé megismerhető, egyben a tipikusan kialakult normarendszerek által nem szabályozott, általában az élet problémáihoz igazított szerződések, amelyeket a reklámügynökségek kötnek a reklámozókkal valamilyen termék, szolgáltatás reklámozásának megvalósulása végett. A reklámügynökségi szerződések általában egy bizalmi kapcsolaton alapulnak, gyakori az átlagosnál jóval hosszabb ideig tartó jogviszony. A reklámügynökségi szerződések tipikusan megbízási szerződések, mert bár irányulhatnak eredmény létrehozására, jellemző módon a reklám közzétételére, de a reklámügynökségek ehhez képest számos megbízási jellegű feladatot is ellátnak, mint piackutatás, arculattervezés, hosszú távú reklámstratégia.

A szerződések rendszerinti elemei a következők:

- a szerződő fél adatai
- az ügynökség szolgáltatásai
- a reklámozó vállalt feladatai
- a díj összege
- a szerzői jogok átszállása a reklámozóra

²⁵³ Sztj. 43.§ (1) bekezdés

²⁵⁴ Pribula László: A reklám és a szerzői jog. 1. r., Cég és Jog 10/2002, 42. old.

- fizetési feltételek
- a szerződés időtartama

Mindez nem tér el jellemző módon a szerződések általános jellemző elemeitől. Azonban itt is elmondható, hogy ahány jogviszony, annyi típusú szerződés, a reklámügynökség nem is alkalmaz általános szerződési feltételeket, hiszen nem a szerződések tömegessége, inkább hosszabb idejű, bizalmi jellege a meghatározó.

Hangsúlyozandó, hogy a reklámügynökségi szerződéseknek nincsenek jellemzően közös vonásaik, hiszen a reklámszolgáltatások köre igen tág, és az elvállalt tevékenység határozza meg a szerződések sajátosságait. Bár a reklámügynökségi szerződéseket a jogszabály külön nem tárgyalja, a reklámtörvény két olyan rendelkezést tartalmaz, amely közvetlenül befolyásolja a szerződések tartalmát:

a.) Ha a reklámügynökségi szerződésben a reklámozó egyben a reklám közzétételét is megrendelte – tehát a reklámügynökség köti meg a reklám közzétevőjével a közzétételre irányuló szerződést – akkor a reklámozó által a közzétételkor kötelezően megadandó adatokat, úgy mint a reklámozó vállalkozásának azonosítható adatai, székhelye vagy telephelye, adószáma, nem a reklám közzétevőjével, hanem a reklámügynökséggel kell közölni. Sajátos szabály, hogy ezeket az adatokat akkor is a reklámügynökség regisztrálja és őrzi meg egy évig, ha később a reklám közzétételre kerül, holott ha a reklámozó nem bíz meg reklámügynökséget, akkor ez a reklám közzétevőjének a kötelessége. Tehát ha a reklám közzétevője magával a reklámozóval köti meg a szerződést, akkor nyilván kell tartania a meghatározott adatokat és gondoskodnia kell megőrzésükről, míg ha a reklámszolgáltatóval köti meg a szerződést, ezen kötelezettség nem terheli. Véleményem szerint a szabályozás úgy lenne teljes, ha a reklám közzétételekor a törvény rendelkezése alapján így is, úgy is a reklám közzétevőjének lenne mindez a kötelezettsége, bár a reklámozónak a reklámügynökség részére természetesen az adatokat át kellene adnia. A gyakorlatban ugyanis ez így működik.²⁵⁵

b.) A külön jogszabályban meghatározott, előzetes minőségvizsgálati vagy megfelelőség tanúsítási kötelezettség alá eső áruval vonatkozó reklám esetén a reklámozó köteles a reklámszolgáltatónak nyilatkozni arról, hogy a vizsgálatot elvégezték és annak alapján az áru forgalomba hozható, vagy pedig arról, hogy az áru nem esik előzetes minőségvizsgálati vagy megfelelőség tanúsítási kötelezettség alá. A reklámügynökség kötelezettsége a regisztráció és a nyilatkozat egy éven belüli megőrzése. Hasonlóan a

²⁵⁵ Reklámtörvény 3.§ (1) bekezdés

fenti előíráshoz, ha a reklámozó nem vesz igénybe reklámügynökséget, ezek a kötelezettségei a reklám közzétevője felé terhelik, és a közzétevő köteles a nyilvántartásra és a megőrzésre. A jogalkotó akaratát követve, a vállalkozás adatainak közléséhez hasonlóan, a regisztráció és a nyilatkozat megőrzése végső fokon a reklám közzétevőjének kötelezettsége kellene, hogy legyen, a nyilatkozathoz pedig a reklámügynökség révén jut. Mindkét esetben alátámasztja ezt a megoldást, hogy a törvény nem nyilatkozik arról a kérdésről, hogy az egy éves határidőt honnan kell számítani.²⁵⁶ Mivel az adatok szolgáltatása, a nyilatkozat a minőségvizsgálatról elsősorban a közzétételhez kötődik, ezért a közzétételtől való számítás látszik helyesnek. Ezzel együtt a reklámtörvény szövege is egyértelműbben fogalmazhatna.²⁵⁷

A reklámok megalkotására, illetve hasznosítására a fenti jogviszonyok adhatnak keretet. Hazai viszonylatban is egyre inkább érvényesülni látszik a tendencia, miszerint nagyobb cégek uralják a piacot, akik a cég központjának jogrendszere szerint megalkotott szerződésüket hozzák magukkal. Ezek a szerződések nem minden esetben kompatibilisek a hazai jogszabályokkal, bár a vagyoni jogok átruházhatóságával az alapvető korlátozások megszűntek ezen a területen. Szükség lenne azonban arra, hogy a jogalkotó a vagyoni jogok átruházhatóságának kimondásán túlmenően tovább konkretizálja az annak keretet adó jogviszony szabályait, mert abban az esetben egységesedne a sokszor hektikus gyakorlat.

IV.2.4. Filmmű vagyoni jogainak átruházása

A filmmű vagyoni jogaival kapcsolatos fejtegetéseimet ott kell folytatnom, ahol a film és a szolgálati jogviszony kapcsán írt gondolatokat abbahagytam. A hatályos szabályozás a filmművek kapcsán – a műfaji sajátosságoknak megfelelően – önálló szabályozást tartalmaz. A munkaköri kötelezettségnél már említésre került, hogy a hatályos szabályozás elsősorban a film előállítóinak igyekszik biztosítani érdekei érvényesülését, ezért a szomszédos jogok módjára illetik meg őt a vagyoni jogok.²⁵⁸

Hatályos szerzői jogi törvényünk nevesített önálló szerződésként szabályozza a megfilmesítési szerződést. E tény is jelzi, hogy a többi szerzői műfajtól jelentősen eltérő, sajátos szabályozást igénylő műfajról van szó. Ne feledjük, hogy a film műfaja esetén is,

²⁵⁶ Kajdiné Suhajda Zsuzsanna: A gazdasági reklámtevékenységről szóló törvény módosításának tapasztalatai, Kiadja a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Bp. 2002., 47. old. /Jogi tájékoztató füz. elhangzott szakmai előadásokról 120./

²⁵⁷ Reklámtörvény 3.§ (2) bekezdés

²⁵⁸ Bebők Gábor: A filmekhez fűződő vagyoni jogok, Collega. Szakmai folyóirat joghallgatók számára 3/99, 19. old.

akárcsak a reklámnál, a mű létrehozása egy bonyolult több lépcsőről álló folyamatot jelent (forgatókönyvírás, szereplőválogatás, forgatás, vágás, utómunkák stb.), mely szerződéskötések sorát eredményezi. A megfilmesítési szerződés csak egy ezek közül, a szerzői jogi kérdéseket hivatott tisztázni keretjelleggel, hiszen a filmben több szerzői mű felhasználásra kerülhet (forgatókönyv, zenemű), melyek önálló életet élhetnek, a velük kapcsolatos jogosultságokat szintén tisztázni kell. Ebből következik, hogy a megfilmesítési szerződés a film mint önálló egész mű szerzői jogainak jogkérdéseit hivatott tisztázni, a filmben szereplő művek azonban önálló művekként saját „életet élhetnek”.

IV.2.4.1. A szerződés közvetett tárgya

A filmmű meghatározása kapcsán volt már szó róla, hogy egy összetett bonyolult fogalomról van szó, melynek megközelítő meghatározása ugyan szükséges, bizonyos értelemben véve azonban eleve kudarcra van ítélve.²⁵⁹ A film fogalma ugyanis megragadható materiálisan, ahogy azt szerzői jogi törvényünk teszi, összefüggő képek sorozataként, ez azonban nyilvánvalóan sérti azok álláspontját, akik a műben megtestesülő szellemi tevékenységre, élményhatásra, arra az immateriális tartalomra helyezik a hangsúlyt, ami szavakkal talán ki sem fejezhető.

A hatályos szerzői törvény a lehető legáltalánosabb megfogalmazásban a filmalkotás alatt az olyan művet érti, amelyet meghatározott sorrendbe állított mozgóképek hang nélküli, vagy hanggal összekapcsolt sorozatával fejeznek ki, függetlenül attól, hogy azt milyen hordozón rögzítették. Ilyennek minősül különösen a filmszínházi vetítésre készült játékfilm, a televíziós film, a reklám- és a dokumentumfilm, valamint az animációs és az ismeretterjesztő film. Ez a meghatározás a film kézzel fogható elemeit ragadja meg, a technika fejlődésével azonban lassanként ez a fogalmi meghatározás meghaladottá válik.²⁶⁰

A film hőkorszakában ugyanis, ameddig a filmeket celuloid szalagra rögzítették, mindenképpen megállta a helyét az effajta fogalmi meghatározás, manapság azonban kissé idejét múltnak tűnik, ugyanis már régen nem az egymás után következő képek mozgásán van a hangsúly, hanem a valóság képi úton történő rögzítésén. Korunkban a valóság rögzítése digitálisan, vagyis elektromos, mágneses elven működő eszközökkel

²⁵⁹ Molnár Alexandra: A film mint árú és műalkotás, *Studia Collegii Bibó* 2001. 353. old.

²⁶⁰ Molnár Alexandra: i.m., 2001. 354.

történik, maga a rögzített anyag esetén nem (mozgó)képekről van szó, hanem a történések, események, mozgássorok rögzítéséről.

IV.2.4.2. A szerződés egyes tartalmi elemeiről

A megfilmesítési szerződést írásban kell megkötni, ettől érvényesen eltérni nem lehet.²⁶¹ A filmek létrehozására megkötött megfilmesítési szerződések kapcsán a törvény úgy fogalmaz, hogy ellenkező kikötés hiányában ruházza át a szerző az előállítóra a film felhasználásának, illetve a felhasználás engedélyezésének jogát. Ezzel gyakorlatilag a vagyoni jogok automatikus átszállását teszi lehetővé és főszabállyá a törvény. Ennek alapján tehát a szerzőnek a szerződés megkötésekor erős fegyverek vannak a törvény által a kezében, melyek azonban adott esetben visszariaszthatják az előállítót a szerződés megkötésétől.

A feleknek annak érdekében, hogy tisztán lássanak, célszerű az ügylet vége, vagyis a bevételek felől megközelíteni a szerződés tartalmát. Tisztázni szükséges azt, hogy honnan, milyen forrásból, a terjesztés melyik módozatából, milyen bevételek várhatóak, és azt, hogy ezek kiket illetnek majd meg. Szem előtt kell tartani, hogy a bevételek elosztása során szerzői jogi törvényünk gyakorlatilag teljes diszpozitivitást enged, vagyis a felek úgy rendezik a kérdést, ahogy akarják.²⁶²

A szerződés elején tehát azt kell leírni, hogy mi minősül bevételnek. Ilyen lehet az összes jövedelem, mely a filmnek vagy részeinek a világ bármely területén működő felhasználó részére történő, korlátlan értékesítéséből származik, beleértve, de nem kizárólag, a filmkölcsonzési díjakat, engedély-előlegeket, értékesítéseket, támogatásokat, segélyeket és anyagi díjazásokat melyek a film filmszínházi forgalmazásából, a 16 mm-es forgalmazásból, videokazettákból és videolemezek, DVD, CD-ROM és CDI forgalmazásából (értékesítés és kölcsönzés), televíziós forgalmazásból származnak, beleértve, de nem kizárólag, a kábel-TV hálózatot, ezen belül a megtekintés után fizetett és az ingyenes televíziós adást, valamint a kereskedelmi vagy nem-kereskedelmi értékesítés bármely formájából származó bevételeket, ideértve, de nem kizárólag, az Internet-forgalmazást, intézményes forgalmazást, szállodák, repülőgépek és hajók részére történő értékesítést vagy kölcsönzést.

²⁶¹ BH 1993.565

²⁶² Boytha György: Eltérő szerzői jogi koncepciók közelítésének kérdései, különös tekintettel a film jogvédelmére, *Ius privatum* 2001. 60. old.

A filmszerződések kapcsán szokás meghatározni a bruttó- és a nettó bevételeket.²⁶³ A filmalkotás bruttó bevételei alatt általában a bruttó bevételek értendők a forgalmazási költségek levonása után, beleértve a szokásos díjakat és a film forgalmazóinak fizetett jutalékokat, valamint a film – ipari szabványoknak megfelelő – reklámozása, forgalmazása és marketingje során felmerülő közvetlen költségeket.²⁶⁴

Nettó bevétel alatt a film bruttó bevételei értendők, a producerek saját tőkéjének vagy harmadik fél pénzügyi részvételének költséglevonása után, a produkció költségvetésében vállalt pénzügyi részvétellel és részesedéssel összhangban kialakított pénzügyi tervnek megfelelően.²⁶⁵

Világszintű nettó bevételek meghatározás alatt a filmnek az egész világon történő értékesítéséből származó bevételek értendők, az értékesítési jutalékok és díjak levonása után.

Akárcsak az adatbázis esetében a filmművek kapcsán is rendezni szükséges a filmben felhasznált adatok, alkotások jogi sorsát. A filmmű esetén ez azt jelenti, hogy a producernek már a megfilmesítési szerződés előtt komoly előkészületeket kell tennie, meg kell szereznie a forgatókönyv, vagy a film alapjául szolgáló irodalmi mű megfilmesítésének jogát. Mindez akár jelentős befektetést is igényelhet.

A film elkészítésének alapjául szolgáló forgatókönyv nem feltétlenül szerzői műalkotás, lehet, hogy csak ötlet, elv szinten mozog, de amennyiben egy "részletesen" kidolgozott ún. "irodalmi" forgatókönyvről van szó, akkor már szerzői műnek tekintendő, ezért nem kerülhetők meg a vele kapcsolatos szerzői jogok felhasználásának kérdései.²⁶⁶

Erre tekintettel a megfilmesítési szerződésben szerepelnie kell egy kaluzulának, melyben a producer – felelőssége teljes tudatában – kinyilatkozza, hogy ő a film kizárólagos gyártására, értékesítésére és hasznosítására vonatkozó jogok kizárólagos tulajdonosa, átruházhatatlanul, nemzetközi koprodukcióban történő megvalósítás útján is, mely film az alapvető irodalmi műveken és dokumentációkon alapul, beleértve, de nem kizárólag, regényének, "....." című adaptációját.

²⁶³ Kiss Zoltán: A filmgyártási tevékenység közteherviselési és számviteli szabályai, Adó Per Számvitel 11-12/2002, 37. old.

²⁶⁴ Kiss Zoltán: i.m., 37. old.

²⁶⁵ Kiss Zoltán: i.m., 38. old.

²⁶⁶ Kricsfalvi Anita: A filmrendező és a producer. Viszonyuk jogi vonatkozásai, Pont Kiadó Bp. 1996., 33. old.

Rendelkezni kell a feleknek a főcímről, illetve ehhez kapcsolódóan arra, hogy hogyan jelennek meg a producerek a film elején. A cím adásának joga elvileg a szerző-rendező hatáskörébe tartozó kérdés, azonban filmalkotás kapcsán, az elkészítéséhez szükséges anyagi forrásokra tekintettel, ezt a jogot a producer számára célszerű biztosítani.

A megfilmesítési szerződésben a producer és a rendező közti jogviszony sarkallatos pontja a végső vágás (final cut) joga. A filmértékesítései gyakorlatban gyakran találkozhatunk ún. rendezői változattal, mely arra utal, hogy a final cut joga a film készítése során a gyártónál maradt, emellett azonban a rendező is elkészítette a maga verzióját.²⁶⁷ A final cut jogának ilyen megosztása napjainkban marketing leginkább marketing fogás, jogi szempontból viszont rendkívül nagy jelentőségű kaluzula, hiszen a vágás a film egészének jelentését változtathatja meg.

A filmtörténetből ismert, milyen nagy szerepe van a vágásnak.²⁶⁸ Ezért nem mindegy, hogy film lényegi mondanivalóját, esetleg csak végkicsengését, meghatározó vágás joga kit illet meg. A megfilmesítési szerződésben ezért okvetlenül ki kell térni rá.

Rendezni kell ugyanakkor a rendező díjazásának kérdését, valamint a film során kifejtendő feladatának körét is. Álláspontom szerint az ilyen kérdések szabályozása külön szerződés tárgya, a megfilmesítési szerződés tartalmát túlon túl bővítené partalanná tenné. A megfilmesítési szerződésben elegendő hivatkozni a rendezővel kötött külön megállapodásra, esetleg akként, hogy „a producer biztosítja és kijelenti, hogy megszerezte és a jelen megállapodáshoz mellékletként csatolt rendezői megállapodásban biztosította a filmből származó és azzal kapcsolatos rendezői jogokat, de nem kizárólag, a film értékesítési jogát, valamint a film vagyoni jogainak piaci értékesítését.”

A továbbiakban rendezni kell a jogszavatossági kérdéseket is, kinyilatkozva, hogy hogy a megszerzett jogok, korlátozás nélkül tartalmazzák az anyagon alapuló film bármilyen formában és verzióban, a ma ismert, valamint a jövőben kifejlesztendő műszaki eszközökkel történő gyártásának korlátlan jogait, valamint a film vagy annak részei másolásának, bemutatásának, eladásának és/vagy bérletének jogait, felirattal ellátva, vagy anélkül, bármely nyelven, a közönség számára – valamint színházakban, televízióban történő önálló bemutatásra, beleértve, de nem kizárólag, a megtekintés után, ill. eseményenként fizetendő előadásokat, felkérésre történő videózást, a kábel- és műholdas televíziót, a videón, lézerdiszken, CD-ROM-on, CDI-n, vagy egyéb mai ismert, vagy a jövőben kifejlesztendő értékesítési eszközökkel történő bemutatás jogait.

²⁶⁷ Id. Balde Runner, Lord of the Rings c. filmek esetét

²⁶⁸ Id. Eisenstein: Patyomkin páncélos

A film alapvető paraméterei sem hiányozhatnak a szerződésből. Szabályozni kell, hogy a filmet milyen nyersfilmre kell fényképezni. A film idejét, esetleg úgy hogy az nem haladhatja meg a perctet. Azt, hogy a film eredeti verzióját milyen nyelven kell elkészíteni. A gyártás melyik stúdiókban és milyen helyszíneken történik. Dönteni kell arról, hogy a filmre vonatkozó eredeti anyagot a hol, melyik, vagy kinek a laboratóriumában kell megőrizni. A producerek, a laboratóriumi hozzáférési levél által, hozzáférési jogot nyerhetnek az ilyen jellegű anyagokhoz. A producerek megegyezhetnek abban, hogy a film, cenzúrázás céljából, általános közönségi besorolást nyerjen, amely lehetővé teszi, hogy a ... éves és idősebb korosztályba tartozó nézők megtekinthessék a filmet.²⁶⁹

Az előállítók jogát a hatályos szerzői jogi törvény többszörösen korlátozza. A kétszeri díjazás elkerülése végett nem jogosult a film előállítója a magáncélú másolatkészítés után fizetendő ún. üres kazetta díjra.²⁷⁰ A bérbeadás díja is külön van szabályozva a vagyoni jogok körében²⁷¹, és a sugárzás útján nyilvánosságához közvetített mű sugárzással továbbközvetítése is a szerző kizárólagos jogát képezi.

A megfilmesítési szerződések kapcsán ingadozva ugyan, de a szerzőbarát felhasználási szerződés jelleg érvényesül. Bár a film előállítója jogosulttá válik a felhasználási jogok széles körének gyakorlására, az így megszerzett jogosítványok gyakorlása jóval szorosabb korlátok közé van szorítva, mint például a szoftverek esetében, ami gazdasági szempontból végső soron előnytelen lehet a filmalkotást megfinanszírozó személynek.

A filmelőállítót terheli továbbá az a kötelezettség, hogy minden egyes felhasználási mód után el kell számolnia a szerzővel. A szerzői érdekek védelmét tehát a követő jog biztosításával oldotta meg a jogalkotó.²⁷² Ez a kikötés nem kedvez a filmelőállítónak.

Az előállító számára további korlátot jelent a megfilmesítési kötelezettség elkezdésének határideje. Ha az előállító a mű elfogadásától számított négy éven belül a megfilmesítést nem kezdi meg, vagy megkezdte ugyan, de ésszerű határidőre nem fejezi be, a szerző felmondhatja a szerződést és arányos díj megfizetését követelheti. A szerzőt ilyen esetben a felvett előleg megilleti, a művel pedig szabadon rendelkezik. Ha a szerződést a film céljára jövőben megalkotandó műre kötik meg, az előállító köteles a mű átvételétől számított hat hónapon belül a szerzőt írásban értesíteni arról, hogy a

²⁶⁹ Lehmann Orsolya: A filmek jogdíja, Cég és Jog 1-2/200, 38. old.

²⁷⁰ 1999. évi LXXXVI. tv. 20. §,

²⁷¹ 1999. évi LXXXVI. tv. 23. § (6) bek.

²⁷² Boytha György: i.m., 65. old.

művet elfogadja-e vagy annak kijavítását igényli. A mű kijavításra való visszaadása esetén a kijavítás elvégzésére megfelelő határidőt kell tűzni. A kijavított mű elfogadásáról az átvételtől számított három hónapon belül köteles az előállító nyilatkozni. A mű, illetőleg a kijavított mű elfogadására vonatkozó nyilatkozattételi kötelezettség elmulasztása esetén a művet elfogadottnak kell tekinteni.

Megvizsgálva azonban az előállítói jogosítványokat arra a következtetésre juthatunk, hogy a hazai szabályozás, mely a 92/100/EGK irányelvvel teljesen összeegyeztethető és az európai modellen alapul, egyáltalán nincsen ösztönző hatással az előállítókra. Az előállítók jogvédelme erősen korlátozottan és a szomszédos jogok sajátosságaként bizonyos szűrőn keresztül érvényesül.²⁷³

Amennyiben több producer készíti a filmet célszerű kijelölni egy vezető producert, aki garantálja a film befejezését, teljes mértékben megfelelve a fent már említett gyártás-specifikációknak. Kiköthető esetleg, hogy amennyiben a vezető producer szükségesnek találja a költségvetés bizonyos elemeinek módosítását – amennyiben ez nem okoz változást a költségvetés teljes összegében és továbbra is biztosítja a gyártásnak a megállapodás, valamint a gyártási terv szerinti végrehajtását – akkor azt megteheti.

IV.2.4.3. Finanszírozási kérdések

Nem készül olyan produkció, melynek ne lenne finanszírozási terve. A finanszírozási tervet többes producerség esetén jóvá kell hagyatni. Meg kell állapodni abban, hogy ki milyen arányban járul hozzá a film készítéséhez. A társfinanszírozás kapcsán összecszerően is meg lehet határozni az anyagi hozzájárulást, azonban a költségvetés képlékenysége tekintettel, a százalékos arány kikötése a legtisztességesebb.

A pénzügyi forgalom szabályait is meg kell állapítani, vagyis, hogy ki milyen alapokból, milyen fizetési módozattal fog hozzájárulni a film elkészítéséhez. A feleknek biztosítani kell a vonatkozó finanszírozó bankok számára az összes szükséges dokumentációt és alkalmazandó pénzügyi eszközt úgy, hogy a költségvetés pénzügyi zárását igazolni lehessen és a gyártás finanszírozását meg lehessen állapítani.²⁷⁴

A vezető producer a gyártásfinanszírozás őt érintő részére egy külön gyártási számlát nyithat egy banknál. A vezető producernek pontos könyvelést kell vezetnie az összes, a gyártási számlákról teljesített kifizetésekről és minden, a film gyártása során felmerülő költségről. A vezető producernek kimutatásokat és költségjelentéseket kell készítenie,

²⁷³ Tattay Levente: Szoftver- és megfilmesítési szerződések, Gazdaság és Jog 4/2002, 19. old.

²⁷⁴ Gyenge Anikó: A szerzői mű ára - díjak az egyedi felhasználási szerződésekben. 2. r. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 1/2005., 31. old.

meghatározott gyakorisággal, a teljes filmgyártási időszak alatt. Mindez azért szükséges, mert egy film készítése során a gyártási finanszírozás szinte áttekinthetetlenül bonyolult lehet. A könyvelés hiányosságai akár anyagi bukáshoz is vezethetnek.

A producertársak részére biztosítani szükséges, hogy a saját költségére és legalább egy banki nappal előre történő értesítés mellett, joga legyen arra, hogy a gyártási számlákat, könyveket és a gyártási költségnyilvántartásokat egy jó hírű céggel vagy okleveles könyvvizsgálók által ellenőriztesse.²⁷⁵

A vezető producer kötelessége, hogy a jóváhagyott költségvetésnek alapján és azzal összhangban hajtsa végre a gyártást és hozza ki a filmet. Előfordulhat azonban, hogy a feleknek el kell térniük a jóváhagyott költségvetéstől. A viták elkerülése érdekében rendezni kell a költségvetést meghaladó költségek jóváhagyásának módját, akár úgy, hogy ezek összegek csak akkor jelentkezhetnek, ha azt a producertársak jóváhagyták.

IV.2.4.4. Értékesítés, forgalmazás

A producer megbízhat egy Világforgalmazó Ügynököt a filmnek az egész világon történő eladása érdekében, de maga is megpróbálkozhat az értékesítéssel. A Világforgalmazó Ügynök mellett nyilván a sokéves szakmai tapasztalat és a bejáratott kapcsolatrendszer szól.²⁷⁶

Koprodukció esetén megállapodhatnak a felek a jövedelmek megosztásának arányában. A megállapodás tartalmának megállapítása a felekre van bízva. Megállapodhatnak úgy, hogy bizonyos nyelvű területeken az egyik producer egyedül, kizárólagosan és átruházhatatlanul jogosult a filmnek ilyen nyelvű területek médiája részére történő értékesítésére, beleértve a televíziós jogok eladását. A nyelvterületekről befolyó bruttó bevételeket a producer vagy annak a beszédéssel megbízott ügynöke szedi be. A producertársat fel lehet jogosítani arra, hogy a saját területén befolyó bevételek 100%-át megtartsa.²⁷⁷

Rendelkezni kell a másodlagos jogok sorsáról is. A filmre vonatkozó másodlagos jogok, így a hangra és a kéziratra vonatkozó zenei jogok, valamint a merchandising jogok értékesítéséből származó bevételeket általában film bevételéhez szokták sorolni.

²⁷⁵ Kiss Zoltán: i.m., 40. old.

²⁷⁶ Lehmann Orsolya: i.m., 39. old.

²⁷⁷ Financsek Zsuzsanna: A nemzetközi trendek hatása a filmekre vonatkozó magyar szerzői jogi szabályozás alakulására, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2/2003, 62. old.

IV.2.4.5. Szerződésszegés

A megfilemsítési szerződésben indokolt kitérni a szerződésszegéssel kapcsolatos kérdések rendezésére, a vita rendezésének módjára, az azzal kapcsolatos eljárásra.

A felek e körben szabadon rendelkezhetnek akár úgy, hogy amennyiben bármelyik fél megszegi jelen szerződésben foglalt kötelezettségei bármelyikét, a szerződésszerűen eljáró fél (felek) jogosult(ak) a szerződés felbontására.

A jogvita rendezése érdekében érdemes kikötni, hogy a szerződés csak akkor bontható fel, ha a szerződésszegő fél (felek) ajánlott levélben értesítést kap(nak) az elmulasztott vagy hibásan teljesített kötelezettség pótlására az értesítés kézhezvételétől számított ... napon belül. Az értesítésnek magában kell foglalnia a mulasztás tényét, illetve az annak pótlására való felszólítást a meghatározott időtartamon belül. Amennyiben egy vagy több fél vonatkozásában történik a szerződés felbontása, a felbontást kezdeményező fél (felek) jogosult(ak) átvenni a szerződésszegő fél (felek) tárproduceri érdekeltségét. Bármelyik esetben a szerződésszegő fél (felek) jogosult(ak) kártalanításra a produkcióhoz adott, nem kártalanított hozzájárulásuk után, de csak a szerződésszegésből közvetlenül eredő károk és költségek levonását követően, és ha a kép gyártásának, értékesítésének és/vagy kiadásának állapota lehetővé teszi, hogy a többi producetárs, illetve a szerződésszegő fél (felek) jogutódja(i) engedélyezzék az ilyen kártalanítást saját befektetésük (befektetéseik), illetve a kép gyártásának és forgalmazásának veszélyeztetése nélkül. A szerződésszegő fél (felek) produceri nettó bevételéből járó részesedése a szerződésszegő fél (felek) Tárproduceri érdekeltségét átvevő fél (felek) kizárólagos tulajdonába száll vissza. Mindamellet a szerződésszerűen teljesítő fél (felek) kifejezetten fenntart(anak) minden jogosultságot, kárigényt és jogorvoslatot, beleértve a szerződésszegő féllel (felekkel) szembeni kártalanítási kereset gyakorlásának jogát.

Amennyiben bármelyik producer ellen felszámolási eljárás indul, arról haladéktalanul köteles tájékoztatni a többi producet. Ennek elmulasztása súlyos szerződésszegésnek tekintendő. Ebben az esetben egyik producer sem felel a felszámolási eljárással érintett producer tartozásaiért. Mindez nem jelenti azt, hogy a felszámolás alatt álló producer jogos igényeinek érvényesítéséről a koproducerekkal szemben lemondana.²⁷⁸

²⁷⁸ Pomeisl András József: Meddig terjed a filmgyár felelőssége az általa gyártott filmekért?, Magyar Jog 11/2001:679. old.

IV.2.4.6. A hazai szabályozás sajátosságai

A hazai életében bekövetkezett társadalmi, gazdasági változások hozományaként szokásos beszélni a hazai, de az egész európai filmipar válságáról. Ennek számos tényezője van, melynek vizsgálatára jelen munka nem hivatott, mégis nem árt a probléma jogi oldaláról néhány szót ejteni.

Álláspontom szerint a jogi szabályozás változtatása hozzájárulhatna a filmelőállítók érdekeinek hathatósabb védelméhez, ezzel érdekeltté téve őket újabb és újabb produkciók létrehozásában. A leírtakat – azaz a hatályos szabályozást és az angolszász modellt - szem előtt tartva jogszabályainkat célszerű lenne különösen ezen a téren a működő piactudással rendelkező országokéhoz igazítani, és jelen esetben kivételesen nem az európai modellt követni, hanem a gazdasági viszonyokhoz jobban igazodó, a filmelőállítók érdekeit hangsúlyosabban védő angolszász, de különösen az amerikai modellt venni alapul.

Mindehhez szemléleti változásokra van szükség, a jogszabályok megalkotásakor a jogpolitikai döntések alapjául a piactudás követelményeit alapul venni. Jelenlegi szerzői jogunk elsősorban a szerző érdekeit szem előtt tartó szabályozást tartalmaz, ami látható, hogy a technika fejlődésével bizonyos esetekben (ld. az adatbázis előállítók sui generis védelme) egyre inkább megbomlik.²⁷⁹ Ezért fokozott figyelmet kell szentelni a szerzői művek létrehozását lehetővé tevő gazdasági viszonyok kialakításának. A szerzői jog hagyományos felosztása szerinti személyi jogok és vagyoni jogok egyre inkább eltávolodnak, különválnak egymástól a piac követelményeinek megfelelően.²⁸⁰

A film kategóriáját ezért nem csupán egyetlen szerző műveként kellene kezelni, hanem egy olyan összetett jogviszony keretében (mint pl. a franchising esetében) ahol a felek kölcsönös együttműködése az eredmény létrehozására irányul. Igaz az állítás, hogy minden film egyéni és eredeti alkotás, hiszen nem titkoltan ez az előállítók célja, ugyanakkor a fogalom több más tartalmi elemet is hordoz, amely az előállítás létrehozásának körülményeire utal. A filmalkotások létrehozásában nem vitásan több szerző vesz részt, akik közül nem célszerű egyetlen személy részére sem biztosítani a kizárólagos joggyakorlást.

²⁷⁹ Financsek Zsuzsanna: i.m., 561. old.

²⁸⁰ Boytha György: i.m., 2001., 72. old.

E kérdésnek eleget is tesz hatályos szerzői jogi törvényünk, amikor a filmalkotással kapcsolatos jogok fő gyakorlójául, és a többi szerző képviselőjére, a rendezőt nevezi meg.²⁸¹

Bár az európai film mindig is eltért az amerikai társától, Európában mind a mai napig nagyon elterjedtek a „szerzői” filmek, ahol a film rendezője egyben a film írója, esetleg vágója, operatőre és így tovább, azonban nem rendelkezik alapvetően a film létrehozásához szükséges anyagi háttérrel. Mindez azt jelenti, hogy az esetek nagy részében állami támogatással, vagy valamely szervezet pályázatának elnyerésével valósulnak meg a produkciók. Az ilyen filmeknek azonban sajátossága a tartalom szubjektivitása, ami rendkívül kockázatosá teszi befektetett költségek megtérülését.²⁸²

Az amerikai filmek esetében a piac diktál, tehát azok a produkciók valósulnak meg, amelyek előreláthatóan legalább az előállítás költségeit fedezni tudják. Arra juthatunk tehát, hogy a filmalkotásokkal kapcsolatban éles határvonalat kellene húzni a személyi és a vagyoni jogok között, az első mindenképpen szerzőket illetné meg, míg a vagyoni jogok kizárólagosan és korlátok nélkül a film létrehozását lehetővé tevő producert, vagy jelenlegi szóhasználat szerint a filmelőállítót. A filmek előállítása kapcsán mindenképpen sajátossága a jogviszonynak egyfajta vállalkozási jelleg, ennek köszönhetően az alkotás létrehozásakor a szerzői jogi védelem inkább csak szükséges velejárója a jogviszonynak, de a felek akarata nem kifejezetten erre irányul. Továbbgondolva ezt a helyzetet, ha a producer lesz a vagyoni jogok jogosultja, akkor a filmek előállításának munkálkodó többi személy, mint a rendező, zeneszerző, író csupán egyszerű munkások lesznek, akiknek adott esetben komoly védelmet jelenthet a munkaviszony fennállta.

Összességében tehát, ha nem tekintjük a film fogalmát egyetlen szerző műalkotásának, csupán egyfajta gyűjtő kategóriának, ami sok minden egyéb jogviszonyt rejt magában, akkor a film keretében megvalósuló egyes szerzői tevékenységek lesznek azok melyek szerzői jogi védelmet élveznek, ugyanakkor a filmelőállítót is érdekeltté tesszük a létrehozatalban.

A korábbi megoldás, miszerint a film szerzőivel munkaviszonyt kell létesíteni, a jelenlegi szabályozás a szerzői érdekek mindenek felett való védelmezése miatt, szintén nem jelent megfelelő – korlátok nélküli abszolút jellegű negatív tartalmú – szabályozást a filmelőállító oldaláról. A hatályos szabályok bemutatásakor ugyanis látható volt, hogy a szerzőt díjazás illeti meg, ha a munkáltató a felhasználásra másnak engedélyt ad, vagy a művel kapcsolatos jogokat másra átruházza.

²⁸¹ 1999. LXXXVI. tv. 65. § (3) bek.

²⁸² Financsek Zsuzsanna: i.m., 63. old.

Egy film elkészítése nem kis összegű befektetéssel jár, még ha az egy dokumentum-, vagy reklámfilm is. Éppen ezért a megfilmesítési szerződés szabályai körében álláspontom szerint az lenne a filmelőállító számára inspirációként ható megoldás, ha a film szerzőit egyszeri díjazás illetné meg alkotásukért, a film hasznosításából eredő minden más bevétel pedig automatikusan ex lege a filmelőállítót illetné meg.

Ez a megoldás nem jár a szerzők érdekeinek sérelmével, hiszen a szerzők elvileg szakemberek akiknek tudniuk kell, hogy munkájukért, alkotásukért mekkora mértékű ellenérték jár. Mindehhez azonban az szükséges, hogy a jelenlegi, a filmelőállítók számára komoly megkötéseket tartalmazó, szabályokat megváltoztassuk, ezzel érdekeltté téve a producereket az alkotások létrehozásában.

IV.3. A felhasználási szerződések, mint a szerzői mű hasznosításának jogi keretei

A szerzői jogvédelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű anyagi és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. A felhasználási engedély főszabály szerint felhasználási szerződés útján szerezhető.

A felhasználási szerződéssel, mint sajátos polgári jogi szerződésfajttával kapcsolatban a szerzői jogi törvény speciális előírásokat tartalmaz, melyektől a felek általában eltérhetnek, azaz a szerződés tartalmi elemeit – a szerződési szabadság általános polgári jogi elvével összhangban – többségében a felek szabadon állapítják meg, bizonyos rendelkezések azonban kötelezően érvényesülnek minden felhasználási szerződés esetében. Fontos tudni, hogy a törvény a felhasználási szerződésekre irányadó szabályokat nemcsak a szerzői művek, hanem az előadóművészi teljesítmények felhasználására is alkalmazni rendeli. Az alábbiakban a felhasználási szerződések főbb általános jellemzőit gyakorlati szempontból, de a törvény rendelkezéseit szem előtt tartva mutatom be.

A felhasználási szerződés alakjával kapcsolatban a szerzői jog kötelező alapelve az írásbeliség, azaz néhány kivételtől eltekintve a felhasználási szerződések csak írott formában érvényesek. A szerződést mégsem kell írásba foglalni, napilapban vagy folyóiratban történő közzétételre kötött szerződés, illetve szoftver vagy adatbázis műpéldányának kereskedelmi forgalomban történő megszerzése esetén.²⁸³

²⁸³ BH 1992.525

A napilapokra, folyóiratokra vonatkozó mentesítést analógia útján az internetes „magazinok” (online hírportálok, egyéb webes periodikák) vonatkozásában is lehet alkalmazni, hiszen mind a felhasznált művek (rövidebb cikkek, riportok, egyedi tudósítások), mind a felhasználás módja, gyakorisága tekintetében nagy hasonlóság mutatkozik az online és offline sajtó között.²⁸⁴ Sőt az internetes tartalomszolgáltatás lényegéből fakadóan dinamikusabb felhasználási forma, így álláspontom szerint ez esetben fokozottan igaz, hogy életszerűtlen egyedi írásbeli felhasználási szerződéseket kötni az egyes művekre.

Mindemellett természetesen minden olyan esetben ajánlott írásba foglalt szerződés kötése, amikor erre a feleknek módja van, hiszen ez a felhasználási engedély pontos tartalmának későbbi megállapítását nagyban elősegíti, és jogvitákat előzhet meg.

Az írásbeliség elmulasztásával – azaz, szóban, vagy ráutaló magatartással létrejött – szerződések semmisek.

A felhasználó által megszerzett felhasználási jogok forrása a szerzői jogosult, az esetek többségében maga a szerző. Bár a szerző a törvény értelmében csak természetes személy lehet, a gyakorlatban mégis igen sokszor előfordul, hogy a szerződést – praktikusán a szerződés alapján a felek írásban fizetendő különböző közterhek mérséklésének céljából, a „számlázhatóság” miatt – nem a szerzővel, hanem egy gazdálkodó szervezettel (gazdasági társasággal, egyéni vállalkozóval) kötik.²⁸⁵ Bár a szerzői jog lényegéből fakad, hogy a szerzői művek még a vagyoni forgalomban sem redukálhatók egyszerű termékké („árúvá”), és a szerzői mű elkészítésére szóló kötelezettség sem tekinthető egy egyszerű kereskedelmi „szolgáltatásnak”, tudomásul kell venni, hogy a gyakorlatban gazdálkodó szervezetek kötnek felhasználási szerződést gazdálkodó szervezetekkel, és erre tekintettel fogalmazom meg a szerződés gyakorlati szabályait.

A felhasználó számára elsődleges fontosságú, hogy olyan természetes vagy jogi személytől szerezze meg a felhasználási jogot, aki ezen jogosultságok birtokában van, és jogosult is az engedélyt megadni. Ha a szerződés szerint a jogosulti pozícióban gazdasági társaság áll, a felhasználónak tudnia kell, hogy e gazdasági társaság csak az alábbi esetek valamelyikében rendelkezhet érvényesen a felhasználási jogról:

- a) akár a szerző tulajdonosi részvételével, akár anélkül működő olyan gazdasági társaságról van szó, amely szerződéses úton harmadik személyre is átengedhető jogot szerzett a természetes személy szerzőtől a szerződésben

²⁸⁴ Faludi Gábor: A felhasználási szerződés jogi természete, Vékás Lajos-émlékkönyv 1999., 90. old.

²⁸⁵ Faludi Gábor: A felhasználási szerződés Lezárva: 1999. aug. 31. Bp. Közgazd. és Jogi K. 1999., 84. old.

„továbbadni” kívánt felhasználási módokra (illetve kivételes esetben, bizonyos műfajok vonatkozásában – jogátruházás folytán megszerezte a teljes szerzői vagyoni jogot), vagy

b) a gazdasági társaság kezdeményezte és irányította a mű létrehozatalát, és saját nevében hozta azt nyilvánosságra, és a műben az együttműködő szerzők hozzájárulásai olyan módon egyesültek, hogy nem lehetséges az egyes szerzők jogait külön-külön meghatározni (az ilyen un. együttesen létrehozott művek esetében ugyanis a szerzői vagyoni jogok a törvény alapján a gazdasági társaságot illetik), vagy

c) a szerző a gazdasági társaság munkavállalója, és a szerződéssel érintett művet munkaköri kötelezettsége körében alkotta és adta át a munkáltatónak, erről az esetről már részletesen szoltam a szolgálati jogviszony körében létrehozott alkotások esetén.

Előfordulhat olyan eset is, amikor a szerződés tárgya nem egy már kész műre vonatkozó felhasználási jogok átengedése, hanem a szerzőnek először meg kell alkotnia a művet, melynek jogait a szerződés alapján átadja (un. jövőben megalkotandó művek). Ebben az esetben a megírási kötelezettség alanya csak a szerző, mint természetes személy lehet, így ügyelni kell arra, hogy a szerződés mindezt megfelelő módon tükrözze. Például rendszerint rendelkezni kell arról, hogy a szerzői jogosulti pozícióban lévő gazdasági társaság a szerző személyes közreműködésével működik, mely személyes közreműködés tárgya jelen esetben a mű megalkotása.

A szerzői művek vagyoni forgalmának sajátosságai miatt előfordul, hogy a szerződést a felek nem közvetlenül, hanem képviselő vagy ügynök útján kötik. Magyarországon elsősorban irodalmi, színházi és zeneszerzők, illetve egyes előadóművészek képviselőt ellátó „nagyjogos ügynökségek” működnek.²⁸⁶ Ezen ügynökségek tevékenysége szerteágazó a szerződő felek egymásra találásának adatszolgáltatása útján vagy a jogosult kilétének felderítésében megtestesülő elősegítésétől a szerződéskötésben való közreműködésen át a konkrét szerződés megkötéséig terjedhet. Előfordulhat ugyanis, hogy az ügynökség a szerzővel olyan szerződést köt, melyben harmadik személynek átengedhető jogot szerez bizonyos felhasználási módokra, majd a felhasználókkal ezt követően már saját nevében köt szerződést, és a szerzővel – megállapodásuk szerint – elszámol.

²⁸⁶ 1997 végéig a volt Szerzői Jogvédő Hivatal egyes osztályai láttak el ilyen feladatot, majd 1998 végéig jogutóda az Artisjus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület keretein belül működött Zenei, illetve Színházi Ügynökség, 1999-től e területen magánvállalkozások működnének

Előfordulhat olyan helyzet, hogy a felhasználó a felhasználni kívánt mű birtokában van ugyan, de a jogosult (szerző, előadóművész, könyv- vagy hangfelvétel-kiadó, illetve ezek jogutóda) kiléte vagy elérhetősége számára ismeretlen. Ilyenkor első lépésben ajánlatos az adott jogosultat képviselő közös jogkezelő, vagy érdekvédelmi szervezet, szakmai szervezethez fordulni, melynek nyilvántartása tartalmazhatja az adott jogosult elérhetőségét. Szintén érdemes lehet egy ügynökséget megbízni a jogosultak felkutatásával, de nem haszontalan esetleg sajtóhirdetés útján keresni a jogosultat. Sőt, akár egy egyszerű internetes keresőprogramba is érdemes beírni a felhasználni kívánt mű, vagy ha a felhasználó előtt ismert, a jogosult nevét.²⁸⁷

Abban az esetben, ha egyik fenti módszer sem vezet eredményre a jogosult kilétének és elérhetőségének felkutatásában, a felhasználó csak azzal a kockázattal használhatja fel a művet, hogy amennyiben a jogosult a mű felhasználását követően felbukkan, igényét szerzői jogsértés címén akár peres eljárás keretében is érvényesítheti.²⁸⁸ A jogosult azonban a piaci értéken megállapított jogdíjon túli kártérítést csak abban az esetben követelhet, ha a felhasználó nem tudja bizonyítani, hogy a jogosult felkutatása során úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben elvárható volt.

A felhasználási szerződés leglényegesebb tartalmi eleme a felhasználási engedély megadása, azaz a felhasználási jog gyakorlására történő felruházás. Az egyesi felhasználási szerződés megkötésekor a legfontosabb kérdés mind a jogosult, mind a felhasználó számára az, hogy milyen terjedelmű felhasználási engedélyt ad a jogosult. Az engedély pontos terjedelme a szerződés alábbi jellemzőinek vizsgálatával konkretizálható:

- szerződésben átengedett jogok – felhasználási módokhoz igazodó – meghatározása,
- a szerződés területi, személyi, és időbeli hatálya,
- a szerződés esetlegesen kizárólagos jellege.

A szerződés egyik legfontosabb kikötése a felhasználónak átengedett jogok meghatározása és felsorolása. A szerzői jogi törvény a fent említett általános szabályon túl példálózóan konkrét felhasználási módokat is felsorol, melyek a szerző kizárólagos engedélyezési körébe tartoznak. A felhasználási szerződés szövegezésekor tehát a felek

²⁸⁷ Faludi Gábor: A felhasználási szerződés Lezárva: 1999. aug. 31. Bp. Közgazd. és Jogi K. 1999., 123. old.

²⁸⁸ Pintz György: Találd fel magad! Jó tanácsok szellemi alkotásunk védelméhez, Bp. Akadémiai Kiadó 2005., 121. oldal

szándékának megfelelően célszerű ezen törvényben definiált fogalmakkal élni. Műtípustól függően tipikusan az alábbi felhasználási jogok lehetnek a szerződés tárgyai:

- analóg és/vagy digitális hordozóra történő többszörözés,
- analóg és/vagy digitális hordozón történő terjesztés,
- nyilvános előadás,
- kódolt vagy kódolatlan televíziós és rádiós sugárzás,
- nyilvánosságához közvetítés sugárzástól eltérő módon, vezeték útján vagy anélkül (pl. internetes „lehívásra hozzáférhetővé tétel”),
- sugárzott mű egyidejű, változatlan továbbközvetítése,
- átdolgozás,
- képzőművészeti alkotás esetén a kiállítás joga.

Egy precízen megfogalmazott szerződésben érdemes a fenti, a szerzői jogi törvény fogalomrendszerébe szervesen illeszkedő, a bírói gyakorlat által értelmezett, azaz világosan meghatározható terjedelmű felhasználási módokra utalni.²⁸⁹

A gyakorlatban nem ritkán találkozhatunk olyan felhasználási szerződéssel, melyben az átengedett jogok terjedelmét általánosságban „összes, a szerződés megkötése időpontjában ismert, vagy a jövőben ismertté váló felhasználási módra” történő utalással határozzák meg a felek. Az ilyen kikötést két okból is célszerű elkerülni.

Egyrészt nem mindig állapítható meg utólag egyértelműen, hogy a szerződéskötés idején mely felhasználási módok voltak ismertnek tekinthetők. Ezért célszerű konkrétan meghatározni az érintett felhasználási módokat. A szerzői jogi törvényben szereplő fenti „lista” a felhasználási módoknak nagyon tág katalógusát adja, technológia-semleges és kellőképpen absztrakt, általános megfogalmazásának köszönhetően szinte minden létező és elképzelhető, gazdaságilag is jelentős lehetőséget lefed, mégis létezhet olyan felhasználási mód, mely kívül esik a fenti körön.

Fontos, hogy amennyiben a szerződés nem jelöli meg azokat a felhasználási módokat, amelyekre az engedély vonatkozik, illetve nem határozza meg a felhasználás megengedett mértékét, az engedély a szerződés céljának megvalósításához elengedhetetlenül szükséges felhasználási módokra és mértékre korlátozódik. Ide tartozik az a jogeset is, melyben a bíróság megállapította, hogy a szerzői mű felhasználásához való hozzájárulás ténye önmagában nem teszi jogszerűvé a felhasználást, ha a hozzájárulást a szerző akár a mű címe, akár a szerkesztés, a szerzőtársi

²⁸⁹ Faludi Gábor: A felhasználási szerződés és a ptk. viszonyának egyes kérdései, *Gazdaság és Jog* 9/2001, 5. old.

minőség, a társszerzőség vagy egyéb - a szerző személyéhez fűződő jogát érintő - kérdésben feltételekhez köti és a felhasználó ezeket a feltételeket nem tárja be.²⁹⁰²⁹¹

A szerződésben átengedett jogok gyakorlásának fontos feltételeit adják a szerződés személyi, területi, időbeli hatályáról szóló rendelkezések. A szerződés személyi hatálya alatt a felhasználásra feljogosított személyek körének meghatározását értjük. E körbe általában a szerződésben „felhasználóként” meghatározott – jogi és/vagy természetes – személyek tartoznak. A szerződő felek akarata kiterjedhet arra is, hogy a felhasználó harmadik személynek átengedhető felhasználási jogot szerezzen, azaz tetszése szerint harmadik személynek engedje át azon jogok gyakorlását, melyekre a jogosulttól engedélyt kapott. Ez esetben erre a szerződésben külön utalni kell.²⁹²

Területi hatály alatt a szerződés érvényesülésének, azaz a jogok gyakorlásának terület meghatározását értjük. A felhasználási engedélyt a jogosult egy vagy több országra, vagy más módon egyértelműen meghatározott földrajzi területre korlátozhatja, de a megállapodás kiterjedhet az egész világra is. A területi hatálynak a felhasználási szerződésben történő egyértelmű meghatározása mellőzheti a szerződés teljesítése közbeni viták kialakulását.

A felhasználási szerződést lehet határozatlan időre kötni, de a felek megállapodhatnak egy adott időtartamban, vagy határidőben is, mely elteltével a szerződés megszűnik, a felhasználási jog pedig visszaszáll a szerzőre. A szerződés ezen időbeli hatályának pontos meghatározása szintén fontos része a megállapodásnak, és befolyással is lehet a szerzői jogdíj összegének megállapítására.

A szerződés területi és időbeli hatályával kapcsolatban a törvény – a szerzőket védő – kiegészítő szabályként előírja, hogy jogszabály vagy a szerződés eltérő rendelkezése hiányában a felhasználási engedély a Magyar Köztársaság területére terjed ki és időtartama a szerződés tárgyát képező műhöz hasonló művek felhasználására kötött szerződések szokásos időtartamához igazodik.

A szerződés fontos eleme lehet a kizárólagosság rendezése. A kizárólagos – vagy a divatos kifejezéssel élve „exkluzív” - felhasználási szerződés alapján a jogosult másnak nem adhat engedélyt a szerződésben meghatározott felhasználási jogok gyakorlására. A jogszabály értelmében a felhasználási szerződés csak kifejezett kikötés esetén ad kizárólagos jogot. A jogosultnak módja van arra is, hogy a kizárólagosságot felhasználási

²⁹⁰ BH1992.97

²⁹¹ Szalai Péter: A szerzői jogi szakértői testület működése polgári perjogi szempontból, Magyar Jog 2/2006, 95. oldal

²⁹² Faludi Gábor: A felhasználási szerződés Lezárva: 1999. aug. 31. Bp. Közgazd. és Jogi K. 1999., 125. old.

módonként, vagy esetleg a felhasználás különböző földrajzi területeire nézve különböző módon határozza meg. Így például egy könyvkiadási szerződésben meg lehet úgy állapodni, hogy a felhasználó csak belföldre szerez kizárólagos felhasználási jogot, míg a külföldi kiadások vonatkozásában a jogosult fenntartja magának a jogot arra, hogy másnak is engedélyezze a mű felhasználását. Televíziós filmsorozat elkészítésére és sugárzására a forgatókönyv szerzőjével kötött felhasználási szerződés - külön megállapodás hiányában - nem foglalja magában sem a forgatókönyv, sem annak témája felhasználásával készült irodalmi mű kiadására vonatkozó jogot.²⁹³

Kizárólagos szerződés esetén, amennyiben a szerződésben erre külön felhatalmazást kap, a jogosult maga sem gyakorolhatja a továbbiakban azt a felhasználási jogot, melynek gyakorlását a felhasználónak kizárólagosan engedte át. A kizárólagosság – mely a szerzőt, jogosultat saját felhasználásában is gátolja – ismét egy olyan körülmény, amely magasabb összegű szerzői jogdíj megállapítására ad alapot.

Létezik néhány olyan, speciálisan a felhasználási szerződésekre vonatkozó szabály a szerzői jogi törvényben, melyek lényegesen befolyásolhatják a felek megállapodását, ezért érdemes szólni róluk.

A szerzőt védő szabályként előírja a törvény, hogy a mű új alkotássá történő átdolgozásának jogát kifejezett kikötés hiányában a felhasználó nem szerzi meg. Átdolgozásnak tekintendő a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más, az átdolgozó szellemi alkotótevékenységének nyomát magán viselő mű jön létre. Minden ilyen cselekményre tehát csak abban az esetben van módja a felhasználónak, ha ebben külön megállapodtak a szerződésben a felek.²⁹⁴ Az átdolgozási jog átengedése fejében a szerző természetesen magasabb jogdíjat követelhet meg.

A szakzsargonban „bestseller klauzula” néven ismert jogintézmény lényege, hogy amennyiben a mű felhasználási iránti igény – fogalmazhatok úgy is, hogy a mű iránti kereslet – a szerződéskötést követően jelentősen megnő, és emiatt az eredeti megállapodásban szereplő feltételek egyenlőtlené válnak, a bíróság módosíthatja a szerződést, azaz kiegyenlítheti a felek szolgáltatásai közötti értékkülönbséget. A szabály alkalmazására példaként egy olyan eset hozható, amikor a szerző egyösszegű átalánydíjért cserébe hosszú időre kizárólagos felhasználási jogot biztosít művére, amely a szerződéskötés után – pl. egy díj elnyerése miatt, vagy más okból – hirtelen nagyon

²⁹³ BH 1992.754

²⁹⁴ Gyertyánffy Péter: i.m., 1994., 102. old.

népszerűvé válik, s a kiadó alig győzi utánnomni. Tekintettel az egyösszegben megállapított díjra, a szerző ezen utánnomások tekintetében – amennyiben azok a szerződés időbeli hatálya alatt történnek – nem jut díjazáshoz. Ha felhasználóval nem tud megállapodni a szerző, a fenti szabály módot ad a helyzet bírói úton történő rendezésére.

A szerző díjazását a szerzői jogi törvény a felek megállapodására bízza, a törvényszöveg alapján annyi azonban mindenképpen leszögezhető, hogy visszterhes szerződésről van szó. Korábbi bírói gyakorlatunk is ezt a megoldást erősítette, amikor úgy rendelkezett, hogy a kiadói szerződésben a szerzői díjnak a nyereségtől függő mértékben való megállapítása a szerző kifejezett joglemondása hiányában nem eredményezheti az egyébként visszterhes szerződés ingyenességét.²⁹⁵ A díjazás mértékére nézve jelenleg semmilyen megkötöttség nincs. A felek bárhogyan megállapodhatnak, logikusnak a nyereségtől függő díjazás tűnik, de emellett bármilyen más díjszámítás helytálló lehet.

Az un. „életmű-szerződések” tilalmára vonatkozó rendelkezés ismerete szintén elengedhetetlen a felhasználó számára. E szabály értelmében „semmis a felhasználási szerződésnek az a kikötése, amellyel a szerző meghatározatlan jövőbeli művének felhasználására ad engedélyt”. A tilalom nem általában a jövőben keletkező művekre történő szerződéskötésekre vonatkozik, hanem kifejezetten a teljes életmű előzetes „lekötését” hivatott – a szerző érdekében – megakadályozni. Így az sem kizárt, hogy akár több, pontosabban nem körülírt, jövőben megalkotandó műre egyszerre kössön érvényes felhasználási szerződést a szerző, de a művek számának valamilyen módon meghatározottnak kell lennie.

Fontos a feleknek tisztázni a szerződésben a mű értékesítésének kockázatát kire telepítik a felek. Bárhogyan is állapodnak meg, annak a szerződésből ki kell tűnnie.²⁹⁶

Ezzel átkanyarodok a jövőben megalkotandó műre vonatkozó felhasználási szerződések körébe. A még el nem készült művek esetében a felhasználó nem a mű pontos ismeretében köti meg a szerződést: a mű szerződésbe foglalt „megbízás” alapján jön létre. Annak érdekében, hogy a felhasználó a szerződésben meghatározott jellegű, fajtájú művet „kapjon kézhez” a szerződés teljesítése során, ne pedig „zsákbamacskát” vásároljon, a törvény a szerződés teljesítésének módját külön szabályozza, egyfajta átadás-átvételi eljárást ír elő, mely akkor irányadó, ha a felek a szerződésben másként nem rendelkeznek.

²⁹⁵ BH 1992.633

²⁹⁶ BH 1993.227

Ezen átadás-átvételi eljárás szerint a jövőben megalkotandó műre vonatkozó szerződés alapján átadott mű elfogadásától számított két hónapon belül köteles nyilatkozni. Ilyen nyilatkozat hiányában a művet elfogadottnak kell tekinteni. Amennyiben a felhasználó kijavításra visszaadja a művet a szerzőnek, a kijavított mű újbóli átadásával ismét két hónapos határidő nyílik meg a felhasználó számára, melyen belül újból nyilatkoznia kell a mű elfogadásáról. Ha a visszaadott mű kijavítás után sem alkalmas felhasználásra, a szerzőt csak mérsékelt díjazás illeti meg. Ennek mértékére nézve az 1999 előtt hatályban volt miniszteri rendeletek tartalmaztak eligazítást. Ugyanakkor az 1999 szeptembere után kötött felhasználási szerződésekre már az új szerzői jogi törvény szabályait kell alkalmazni, amely az említett miniszteri rendeleteket hatályon kívül helyezte, és nem tartalmaz eligazítást ezen csökkentett szerzői jogdíj mértékére. Ha a felhasználó a szerző által átadott művet elveszíti, őt terheli annak bizonyítása, hogy a mű nem felelt meg a szerződésben kikötött feltételeknek, emiatt szerzői jogi oltalom nem illeti meg, és felhasználásra nem alkalmas.²⁹⁷ Szerződéskötés hiányában nem alapozza meg a szerzői díjfizetési kötelezettséget az a körülmény, hogy az átvett kéziratról a kiadó négy hónapot meghaladó ideig nem nyilatkozik. A kézirat késedelmes visszaszolgáltatása önmagában nem alapozza meg a kiadó kártérítési felelősségét.²⁹⁸

A felek természetesen meghatározhatják ezen összeget a felhasználási szerződés részeként, sőt az a lehetőség is nyitva áll előttük, hogy ilyen esetben kifejezett szerződéses nyilatkozattal kizárják a jogdíj megfizetését. Megállapodás hiányában az eset összes körülményeire figyelemmel a bíróság jogosult meghatározni a kijavítás után is felhasználásra alkalmatlan mű elkészítéséért járó jogdíj összegét.

A jövőben megalkotandó művekre kötött felhasználási szerződésekkel összefüggésben kell szólnunk az opciós szerződésekről.²⁹⁹ Az opció eredetileg az adásvételi szerződések egyik lehetséges módjaként ismert a polgári jogban, mára azonban „átszivárgott” a szerzői jogi felhasználási szerződések gyakorlatába is. Az opciós szerződés és a jövőben megalkotandó műre vonatkozó felhasználási szerződés közötti leglényegesebb eltérés az, hogy önmagában az opciós szerződés alapján a szerzőnek nem keletkezik kötelezettsége a mű elkészítésére, a felhasználó pedig nem szerez felhasználási jogot a jövőben elkészülő művekre. A vételi jog csupán lehetőséget biztosít a felhasználónak arra, hogy az elkészült mű megismerése után eldöntse, fel

²⁹⁷ BH 1992.523

²⁹⁸ BH 1989353

²⁹⁹ Faludi Gábor: A felhasználási szerződés és a ptk. viszonyának egyes kérdései, *Gazdaság és Jog* 9/2001, 9. old.

kívánja-e használni a művet, vagy sem. Az opciós szerződésben ugyanakkor –jövőben megalkotandó művekről szóló felhasználási szerződéshez hasonlóan – a feleknek előre, tehát a mű elkészültét megelőzően meg kell állapodniuk a felhasználás fontosabb feltételeiben, így legalább a megalkotandó művek fajtája, jellege tekintetében, a felhasználás módjában, a felhasználási jog tartalmában és természetesen a fizetendő jogdíj összegében. Amennyiben a kész mű ismeretében a felhasználó élni kíván opciós jogával, az erről történt nyilatkozattal létrejön a felek között a felhasználási szerződés, méghozzá azzal a tartalommal, amely az opciós megállapodásban szerepel. Amennyiben a felhasználó nem tart igényt a felhasználási jogra, szintén az erről szóló nyilatkozat alapján a szerzőnek lehetősége nyílik arra, hogy bármely harmadik személlyel felhasználási szerződést kössön a műre.

A gyakorlatban az opciós jog nemcsak a „levegőben lóg”, hanem az esetek többségében az opciós kikötést egy jövőben megalkotandó műre szóló felhasználási szerződésbe „építik be” a felek, s ily módon a szerzőnek konkrét kötelezettsége is keletkezik a mű(vek) elkészítésére. Az opciós szerződés leggyakrabban a könyvkiadásban, illetve a lemeziparban (hangfelvétel –előállító szervezet és az előadóművész között, az előadóművész tevékenység vonatkozásában) fordul elő.³⁰⁰ Az opciós jog engedése a szerző, illetve egyéb jogosult számára hátrányos, hiszen saját további műértékesítését jelentősen korlátozza. A szerződés „kiegyensúlyozása” végett ilyenkor a jogosultnak magasabb összegű szerzői jogdíj járhat.

A kereskedelmi árucseré és a szolgáltatások igénybevétele körében kötött szerződésekhez képest a szerzői jogi jogviszony számos olyan sajátossággal rendelkezik, amelyek miatt a felhasználási szerződést kötő feleket megillető felmondási jogot a törvény speciálisan szabályozza.

Egy felhasználási szerződés megkötésével a szerzőnek nyilvánvalóan nem csak az anyagi haszonszerzés, de művének ismertté tétele is célja. Mint azt fentebb láttuk, ha a szerződésben a szerző kizárólagos jogot enged a felhasználónak, gyakorlatilag megszűnik az a lehetősége, hogy a művet saját maga használja fel. Így abban az esetben, ha a felhasználó a szerződés szerinti jogdíjat kifizeti ugyan, de a mű felhasználását nem kezdi meg (pl. egy könyvkiadó nem jelenti meg a művet), a szerzőnek nincs joga a szerződés hatálya alatt saját vállalkozásában, vagy más kiadót megbízva kiadni a művét. E jelentős érdeksérelem ellentételezésekként speciális felmondási joggal ruházza fel a jogalkotó a

³⁰⁰ Palásti Gábor: A felhasználási szerződések nemzetközi kollíziós minősítése, *Gazdaság és Jog* 12/2001, 6. old.

kizárólagos felhasználási szerződést kötött szerzőket, a szerzőnek ugyanis jogában áll a szerződést felmondani, amennyiben:

- a felhasználó nem kezdi meg a mű felhasználását a szerződésben meghatározott, vagy ennek hiányában az adott helyzetben általában elvárható időn belül, illetve
- a felhasználó a szerződéssel megszerzett jogait nyilvánvalóan a szerződés céljainak megvalósítására alkalmatlan módon vagy nem rendeltetésszerűen gyakorolja.

Az első esetben említett időtartam felhasználási módoként eltérő, hiszen a felhasználás tekintetében nyilván más időtartam várható el egy vers folyóiratban való közlése esetén, mint például egy nagyregény, lexikon kiadásakor.

A fenti tényekre alapozva a felmondási jog csak kizárólagos szerződések esetében érvényesíthető, hiszen a kizárólagosságot nem tartalmazó felhasználási szerződés esetében a szerzőnek módja van arra, hogy további szerződések megkötése útján másoknak is engedélyezze a mű felhasználását, így nem sérül a mű megjelenéséhez fűzött szerzői érdek.³⁰¹ A jogalkotó mindemellett minimális időbeli korláthoz köti a felmondási jog gyakorlását, ugyanis amennyiben a kizárólagos jogot tartalmazó szerződést határozatlan vagy öt évnél hosszabb időtartamra kötötték, a szerző az említett felmondási jogával csak a szerződés megkötésétől számított két év eltelte után élhet. A szerződő felek általános együttműködési kötelezettségére épülő szabály, miszerint a felmondási jog gyakorlása előtt a teljesítésre a felhasználónak megfelelő határidőt kell adni, és csak eredménytelen eltelte után lehet a szerződést felmondani.

Előállhat olyan eset is, amikor a szerzőnek érdeke fűződik a szerződés fennmaradásához, mert például előre láthatóan mégis felhasználásra kerül majd a mű, csak esetleg jóval később, mint az elvárható lenne. Ilyen esetekre gondolva a törvény lehetővé teszi azt is, hogy a fent említett felmondásra okot adó körülmények bekövetkezésekor a szerződés felmondása helyett megszüntesse annak kizárólagos jellegét. Ilyen módon amellet, hogy a felhasználónak továbbra is megmarad a felhasználási joga, a szerző számára megnyílik a lehetőség arra, hogy más, a felhasználásra felkészültebb szervezettel is megállapodjon a mű megjelentetéséről. Az eredetileg kizárólagos jogot szerzett felhasználó azonban nyilvánvalóan hátrányos helyzetbe kerül, hiszen a nem kizárólagos felhasználási jog értéke kisebb, mint a kizárólagos jogé. A törvény emiatt – a felek szerződéses pozíciójának kiegyenlítése

³⁰¹ Faludi Gábor: A felhasználási szerződés Lezárva: 1999. aug. 31. Bp. Közgazd. és Jogi K. 1999., 131. old.

vége, előírja azt is, hogy a felhasználás kizárólagosságának megszüntetése esetén az eredeti szerződésben kikötött szerzői jogdíjat arányosan csökkenteni kell. Amennyiben a díjcsökkentés mértékéről a felek nem tudnak megállapodni, a bíróságra vár annak eldöntése, hogy az adott helyzetben mi minősül arányos díjcsökkentésnek.

A felmondási jog gyakorlása szempontjából a szerzői jogi törvény külön kezeli azokat a jövőben megalkotandó művekre létrejött felhasználási szerződéseket, melyekben a felek a létrehozandó műveket csak fajtájuk vagy jellegük szerint határozzák meg, például a szerző köteles jelen szerződés alapján két szerelmi témájú kisregényt készíteni. Ezen szerződések esetében a művek viszonylagos meghatározatlanságából fakadó bizonytalanság miatt mindkét félnek joga van a szerződés hat hónapos felmondási idővel történő felmondására, a szerződés megkötését követő öt év elteltével. Ez a felmondási jog mind kizárólagos, mind nem kizárólagos, illetve mind határozatlan időre, mint – öt évnél hosszabb – határozott időtartamra létrejött szerződések esetében gyakorolható, még hozzá bármelyik fél által. Szintén a szerző védelme érdekében rendelkezik úgy a törvény, hogy a szerző e felmondási jogáról nem mondhat le.

A felhasználó oldalán keletkező érdeksérelem ellentételezéseként, valamint a szerzők „letiltási” jogának parttalanná válását megakadályozandó a törvény komoly feltételek teljesítéséhez köti e jog gyakorlását. Egyrészt a visszavonás csak alapos okra hivatkozva történhet, másrészt a szerzőnek kártalanítania kell mindenkit, akinek a nyilatkozat időpontjáig kára merült fel, sőt, ezen károk megtérítésére anyagi biztosítékot is kell nyújtania. Ez adott esetben igen komoly feltétele lehet a visszavonási jogból fakadó felmondás érvényesítésének, gondoljunk csak arra, hogy mekkora összeget kellene például biztosítékként nyújtania annak a forgatókönyvíróknak, aki a vele kötött megfilmesítési szerződést a forgatókönyv alapján leforgatott film premierjének előestéjén kívánja – a mű „visszavonására” hivatkozva – felmondani.

A felhasználó szempontjából nagyon fontos rendelkezést tartalmaz a törvény a visszavont művek felhasználási jogának „újjaéledése” vonatkozásában. Abban az esetben ugyanis, ha a szerző a szabályszerű visszavonást, felmondást követően meggondolja magát, és mégis úgy dönt, hogy ismét hozzá kíván jutni a mű nyilvánosságra hozatalához vagy további felhasználásához, a korábbi felhasználót előfelhasználási jog illeti meg. Az előfelhasználási jogra az adásvételi szerződésekből ismert elővásárlási jog szabályait kell alkalmazni, azaz amennyiben a szerző ismételten „forgalomba hozza” a művet, a felhasználási szerződés megkötésére harmadik személyektől érkező, a szerző által elfogadni kívánt ajánlatot közölnie kell a visszavonás miatt felmondott szerződésben

felhasználóként szereplő féllel, aki választása szerint élhet előfelhasználási jogával, azaz a harmadik személy ajánlatát magáévá téve, az abban szereplő feltételekkel ismét megszerezheti az adott mű felhasználási jogát. Amennyiben a megszabott határidőn belül nem nyilatkozik, vagy nem kíván élni az előfelhasználási joggal, a szerző természetesen megkötheti a harmadik féllel a szerződést. Ugyanakkor, ha ez a szerződéskötés valamely oknál fogva meghiúsul, a szerző minden újabb ajánlatot ismét köteles közölni az előfelhasználási jog jogosultjával.

V.

Vagyoni jogok felhasználásának keretei az iparjogvédelemben részesülő alkotások körében

Az iparjogvédelmi jogintézmények esetében hasonló elvi alapokból építkezik a szabályozás. Mindez azt jelenti, hogy a jogterület alapintézménynek a szabadalom szabályozását mintaként véve látható, hogy a jogszerző szabadalmas ugyanolyan kizárólagos – abszolút szerkezetű – jogokat szerez, akárcsak a szerző. Alapvető különbség azonban a két jogterület között, hogy a szabadalom, és a szabadalmi igény forgalomképes, szabadon átruházható, adható vehető, a jogosult jogállását közhiteles nyilvántartás tanúsítja. Az átruházás mellett a szabadalom másik módja a hasznosítási szerződés megkötése.

Az iparjogvédelem területén, tehát egy teljesen más megközelítésű gyakorlat érvényesül, a piacgazdaság alapját képező szabad kereskedelmi forgalomnak semmilyen akadálya sincsen. Mindez nagyban hozzájárul a jogterület intézményeinek népszerűségéhez, a rendezett piaci viszonyok vonzóbbá teszik a felek számára a jogterületet, mint a jogszabályi kötöttségek miatt bonyolultnak mondható szerzői jogot.

A továbbiakban tehát maradva eredeti célkitűzésemnél az iparjogvédelem területén azokat a köteleket vizsgálom, melyek keretet adnak a vagyoni jogok forgalmának hasznosításának. A szolgálati jogviszony vizsgálatán túl áttekintem a kutatás-fejlesztési jellegű szerződéseket. És a szerzői jognál alkalmazott megoldáshoz hasonlóan röviden szólok néhány szót a hasznosítási szerződések alapvető szabályairól.

Vizsgálódásaim súlypontját ez esetben is a szolgálati jogviszonyra helyeztem, nem feledve azonban a jogterület további szerződésének elemzését sem.

Akárcsak a szerzői jog területén, az iparjogvédelem intézményeinek tárgyalásakor alapvetően két nagy részre lehet bontani a hasznosítással kapcsolatos szerződések körét. Beszélni kell azokról a jogügyletekről, melyek az oltalom, vagy oltalmi igény egészének átszállását eredményezik, és azokról, melyek csupán a meghatározott keretek közti hasznosításra irányulnak.

Az iparjogvédelem területén továbbra is generálisan a szolgálati jogviszony fennállta alapozza meg a jogosultságok átszállását. Ezen túl a felek külön szerződésben is rendezhetik egymással a jogátszállás kérdéseit.

A másik kör a hasznosítási szerződés kérdéseivel kell foglalkozzon a szükséges mértékben. Ez utóbbi esetben szükségessé válik a nemzetgazdaság fejlődését alapvetően

meghatározó kutatás-fejlesztési tevékenység részletesebb vizsgálata, hiszen számos ezek a polgári jogi kötelek adhatnak keretet az alkotások létrehozására, hasznosítására. Az iparjogvédelmi alkotások átruházásának, hasznosításának keretet adó licencszerződést logikailag tehát a technológia átadást szintén biztosító kutatási-, know-how-, és franchise szerződésekkel egy sorban tárgyalom.

V.1. Munkaköri kötelezettségként eredményeként létrehozott iparjogvédelmi alkotások

Az iparjogvédelem területén a szabadalom intézménye kiemelkedő szerepet játszik, hiszen elvi jelentőségű szabályait e terület több más intézményeinél is alkalmazni kell. Jó példa erre a szolgálati jogviszony szabályozása, ahol a jogalkotók a szabadalom kapcsán részletesen leírt szabályokat rendelik alkalmazni a használati mintákra és a formatervezési mintákra is.

Ennek megfelelően ebben a fejezetben, a felesleges ismétetések elkerülése végett, a szolgálati és alkalmazotti szabadalomnál található szabályokat mutatom be, utalva arra, hogy ezek megfelelően alkalmazandók a használati minták, és a formatervezési minták esetében.

A fentiekben túl bemutatom az újítás intézményét is, amely annak ellenére, hogy a rá vonatkozó jogszabályt hatályon kívül helyezték egy élő és fontos jogintézmény. Ismertetem továbbá a know-how szolgálati jogviszonyban történő megalkotásának esetét, ahol a jogszabályi háttér teljesen hiányzik.

V.1.1. A szolgálati és alkalmazotti találmányok, használati minták és formatervezési minták

A szolgálati és alkalmazotti találmányok a szabadalmi jog körében helyezhetők el. Az ezzel kapcsolatos jogszabályi szabályozás jogi léptékkal mérve új jogrendszerünkben. Korábbi szabadalmi törvényeink, az 1969. évi II. törvény 1995. december 31. napjáig volt hatályban. 1996. január 1.-jén lépett hatályba a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény, amely jelentős változásokat eredményezett a szolgálati találmányok szabályozása körében is. Egy fiatal - és a korábbi szabályozástól sok lényeges ponton eltérő és több új elemet is tartalmazó - normaanyaggal állunk szemben, melynek jogalkalmazói gyakorlata alig alakult ki.

A szabadalmi törvényben lefektetett általános szabályoknak elvi jelentősége van, mert a jogterület legtöbb jogintézményének szabályozása ebből a forrásból táplálkozik,

amikor azt a jogszabályalkotói megoldást alkalmazza, hogy visszautal ezekre a szabályokra. Mindez egységesebbé teszi a jogterületet, ugyanakkor – mint a továbbiakban majd nyomon követhető lesz – néhány esetben komoly segítséget jelentene a jogintézmény eltérő vonásait figyelembe vevő részletszabályok lefektetése.

Első körben a törvény néhány igen lényeges nívumára hívnám fel a figyelmet. A jogforrási szintnél maradva rögtön az elején egy jelentős változás történt. Fontos előrelépést jelent, hogy a szabályozás e területen is egyszintűvé, egységessé,³⁰² és nemzetközivé vált.³⁰³

Az 1969. évi II. törvény úgy rendelkezett, hogy a szolgálati találmány feltalálóját díjazás illeti meg, amelyről külön jogszabály rendelkezik. Ez a külön jogszabály a 77/1989. (VII. 10.) MT. rendelet volt, amely hatályon kívül helyezett az új szabadalmi törvényt.³⁰⁴ Így a szolgálati találmány feltalálóját megillető találmányi díjról szóló rendelkezések törvényi szintre kerültek.³⁰⁵ Az új törvény a szolgálati találmányokért járó díjazás szabályait is törvényi szintre emelte.

Számottevő változásokat vezetett be a törvény a szabályozás hatálya körében is. 1996. január 1-től a szolgálati találmány fogalma megváltozott, valamint a törvény bevezette az alkalmazotti találmány fogalmát. A hatályos szabadalmi törvény értelmében szolgálati találmány annak a találmány, akinek munkaviszonyából folyó kötelessége, hogy a találmány tárgykörébe eső megoldásokat dolgozzon ki.³⁰⁶ Az alkalmazotti találmány ettől elhatárolandó, ugyanis alkalmazotti találmány annak a találmánya, aki anélkül, hogy ez munkaviszonyból eredő kötelessége lenne, olyan találmányt dolgoz ki, amelynek hasznosítása munkáltatója tevékenységi körébe tartozik.³⁰⁷ Ha vita merül fel a találmány, szolgálati vagy alkalmazotti jellegével kapcsolatban, annak eldöntése a törvény szerint bírósági útra tartozik, (de nem munkaügyi, hanem általános bírósági hatáskörbe tartozik.)

Egybevetve a korábbi és a hatályos szabályozást, alapvető különbség, hogy az új szabályozás alapján, mind a szolgálati, mind az alkalmazotti találmány csak munkaviszony keretében jöhet létre.³⁰⁸ Az 1969-es törvény a munkaviszony mellett más jogviszonyt is elismert a szolgálati találmány körében. Úgy fogalmazott, hogy

³⁰² Talabér Klára: A szabadalom bejegyzése Magyarországon, Cég és Jog 3/2000, 30. old.

³⁰³ Palágyi Tivadar: Az európai szabadalmi bejelentés és szabadalom határa. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 4/2004, 40. oldal

³⁰⁴ 1995. évi XXXIII. tv. 116. § c.) pontja

³⁰⁵ 1995. évi XXXIII. tv. 13. §

³⁰⁶ 1995. évi XXXIII. tv. 9. § (1) bek.

³⁰⁷ 1995. évi XXXIII. tv. 9. § (2) bek.

³⁰⁸ Csiky Péter: Szabadalom, újítás, védjegy. Szerk. Vérti Zsuzsanna., Kalangya Kkt. 1999., Bp. 94 old.

„munkaviszonyból, vagy más jogviszonyból folyó kötelessége” a szolgálati találmány kidolgozása.³⁰⁹ Ma már nem keletkezhet szolgálati találmány abból, ha valakinek nem munkaviszonyból, hanem más, egyéb jogviszonyból, származó kötelessége a találmány tárgykörébe eső megoldás kidolgozása.

Korábban ilyen „egyéb” jogviszonynak tekintették a megbízási jogviszonyt, a szövetkezeti tagsági viszonyt. A hatályos szabályozás azonban pontosítja a munkaviszony körét, pontosabban kiterjeszti azt a közszolgálati vagy közalkalmazotti jogviszonyban álló személyre, vagy munkaviszony jellegű jogviszony keretében alkotó személyre.³¹⁰

A szolgálati viszony körülhatárolása során a következő törvényekben foglaltakat kell alkalmaznia a jogalkalmazó jogásznak. A munkaviszonyban létrehozott műre vonatkozó rendelkezéseket a törvény szerint alkalmazni kell a bírácoknak az 1997. évi LXVII. törvényben szabályozott szolgálati viszonyára, az igazságügyi alkalmazottaknak az 1997. évi LXVIII. törvényben szabályozott igazságügyi szolgálati viszonyára, az ügyészségi alkalmazottaknak az 1994. évi LXXX. törvényben szabályozott ügyészségi szolgálati viszonya, a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak az 1996. XLIII. törvényben szabályozott szolgálati viszonyára.

A továbbiakban, amikor munkaviszonyt említek, az a szabadalmi törvény önállóan nevesített munkaviszony jellegű egyéb jogviszonyokat is magában foglalja. Az előbb említett körön kívül a szabadalmi igényjogosultságra nézve az általános szabályok érvényesülnek. Az szabadalmi törvény indoklása szerint az érintett felek - kutatási, megbízási, társasági stb. - szerződésükben azonban a szabadalmi igényről szabadon rendelkezhetnek.³¹¹ A szövetkezeti tagság vonatkozásában mindenképpen hangsúlyozandó, hogy csak a munkaviszony jellegű jogviszony keretében foglalkoztatott szövetkezeti találmányi megoldás a szolgálati jellegű, egyéb szövetkezeti tag vonatkozásában a szolgálati vagy alkalmazotti találmány kérdése fel sem merülhet.

A jogviszony alanyi körét tekintve, álláspontom szerint túl tágan lett meghatározva a munkavállalói kör. A közszolgálati jogviszony egyik alanya a köztisztviselő, a hivatalnok, a munkaadó pozíciójában valamely állami, vagy helyi közigazgatási szerv szerepel, amely hatóságként lép fel. A közalkalmazotti jogviszonyban a munkaadó szintén állami vagy önkormányzati közintézmény, amelynél azonban a másik alany, a közalkalmazott nem hatósági jellegű, de közérdekű szolgáltatási tevékenységet lát el. A közszolgálat mindkét

³⁰⁹ 1995. évi XXXIII. tv. 9. (2) bek.

³¹⁰ 1995. évi XXXIII. tv. 17. §

³¹¹ 1995. évi XXXIII. tv. 9. §-hoz fűzött indoklása

területén tehát a munkáltató állami vagy önkormányzati közintézmény, a leglényegesebb közöttük, a közfunkció jellegéből adódik; ha hatósági tevékenységet ellátó szervről van szó, akkor az érdemi ügyintézésben résztvevők köztisztviselői jogállásáról beszélünk, ha hiányzik a hatósági közigazgatási jelleg, akkor közalkalmazotti jogállás valósul meg.³¹²

A szabadalom fogalmi meghatározásában inkább gazdasági, műszaki jellegű elemek találhatóak. A közszolgálati jogviszonyban az egyik kulcsfogalom az ügyintézés, ügykezelés lesz, ami a természetes személyekkel, úgy mint állampolgárokkal, vagy akár tanulókkal, betegekkel való tevékenységet fejezi ki.

Álláspontom szerint nehezen képzelhető el, hogy akár közszolgálati, akár közalkalmazotti jogviszonyban szolgálati találmány megalkotására kerülhessen sor. Az alkalmazotti találmányok megalkotása illeszkedik jobban ezen jogviszonyokhoz, hiszen a közalkalmazottak, és a köztisztviselők is feltalálhatnak olyan megoldásokat, melyek teljesítik az oltalmi kritériumokat, de e jogalanyok tekintetében inkább – tekintettel arra, hogy ezek a dolgozók nem „szakemberek” - az alacsonyabb alkotási szintet megkívánó újítások megalkotása a gyakoribb.

Különösen ellentmondó e körben a használati minták fogalmánál az ipari alkalmazhatóság elem, hiszen ez a használati minta tömeges, ipari méretekben való előállítására utalhat, és a jogintézmény gyakorlati jelentőségét is a szabadalomhoz viszonyított üzleti jelentőség adja, mindez pedig a használati minták nyereségszerzés céljából történő felhasználását jelenti.

A közszférában azonban ilyen nyereségszerzési jellegről kifejezetten nem lehet beszélni, ezért az mondható, hogy az iparjogvédelmi intézmények, jellegüknél, nevezetesen a joggyakorlatban betöltött funkciójuknál, fogva nem kapcsolhatóak szorosan a fentebb megjelölt jogviszonyokhoz.

A használati és a formatervezési minták vonatkozásában, a közszolgálati jogviszony és a szolgálati jogviszonyok kapcsán azonban ne feledjük, hogy az ipari alkalmazhatóság nem jelenti feltétlenül azt, hogy a mintának az ipar területére kell esnie. Bár az ipari alkalmazhatóság a szabadalmazható találmány fogalmának is nemzetközileg széles körben elismert eleme, mely utal arra, hogy a szóban forgó megoldásnak a termelés, az ipar és a mezőgazdaság területére kell esnie, nem tévesztendő szem elől, hogy oltalomban részesülhetnek nem kifejezetten ipari jellegű megoldások is, így például orvosi műszerek, sporteszközök, játékok is.³¹³

³¹² Törő Emese: A gazdasági munkajog és a közszolgálati jog viszonya, Miskolci doktoranduszok jogtudományi tanulmányai 3., Miskolc 2003., 433-434. old.

³¹³ A használati mintákról szóló 1991. évi XXXVIII. törvény 3. §-ához fűzött indokolás

A másik oldalon munkáltató az lehet, aki jogképes.³¹⁴ A munkáltatóra, mint jogalanyra vonatkozó szabályozás során a Munka Törvénykönyve minden megkülönböztetés nélkül, azonos jogokat és kötelezettségeket állapít meg, így munkáltató lehet

- a természetes személy (pl. egyéni vállalkozó, vagy bármely magánszemély, aki munkát végeztet),

- a jogi személy (pl. állami vállalat, tröszt, egyéb állami gazdálkodó szerv, szövetkezet, jogi személyiségű gazdasági társaság közös vállalat, korlátolt felelősségű társaság, részvénytársaság), illetve

- jogi személyiséggel nem rendelkező (pl. közkereseti, betéti társaság) munkáltatókra egyaránt.

Munkáltató egyedüli kritériuma a jogképesség. A Ptk. alapján jogképes az, akinek jogai és kötelességei lehetnek, ilyen az ember, az állam, a jogi személy, a jogi személyiséggel nem rendelkező egyéb szervezet (mely munkaviszony alanya lehet). A jogképesség kapcsán a bíróság egy eseti döntésében kimondta, hogy ipari szövetkezet szakcsoportja szolgálati találmány jogosultja nem lehet.³¹⁵ A magánszemély munkáltatónak nem feltétele a cselekvőképesség, így kiskorú, vagy bírósági döntés alapján korlátozottan cselekvőképés, illetve cselekvőképtelen személy is lehet munkáltató, de ennek érvényességéhez a Ptk. Személyek Joga fejezetében foglaltak szerint vagy a törvényes képviselő nyilatkozata, vagy beleegyezése, utólagos jóváhagyása szükséges.

A gyakorlatban természetesen a találmány megalkotásához szükséges feltételeket biztosítani tudó jogalanyok állnak a jogviszony munkáltatói oldalán. Leggyakrabban tőkeerős gazdasági társaságok (szövetkezetek, korlátolt felelősségű társaságok, részvénytársaságok), mert ők képesek a találmány megalkotása előtti tárgyi és anyagi feltételek biztosítására, illetve a szabadalmaztatással kapcsolatos költségek viselésére, a találmány hasznosítására. Az újítás, fejlesztés a gazdasági verseny egyik legköltségesebb tényezője, kevesen képesek megfizetni azt.³¹⁶

A szolgálati találmány fogalmához kapcsolódóan ki kell emelni azt, hogy csak a munkaviszony fennállása alatt létrehozott és csak olyan találmányi megoldás tekinthető szolgálati jellegűnek, ahol a munkakör jellegéből, vagy a munkakör szerződéses meghatározásából egyértelműen következik, hogy a megoldás a feltaláló munkaköri

³¹⁴ 1992. évi XXII. tv. 73. §

³¹⁵ BH 1992.309

³¹⁶ Dr. Bobrovsky Jenő: Iparjogvédelem és csúcstechnika a piactudományban, Iparjogvédelmi Szemle, 3/1991. 45. old.

kötelezettségéhez tartozott.³¹⁷ Ha a találmány a feltaláló munkakörével nincs kapcsolatban, értelemszerűen nem lehet szolgálati jellegűnek minősíteni.³¹⁸ A bírói gyakorlat kimondta, hogy a munkaviszonyból folyó kötelezettség körébe tartozik a megoldás kidolgozása, ha az általában és konkrét vezetői feladat kiosztás eredményeként is a munkavállaló munkakörébe tartozott. A magasan kvalifikált műszaki szakember a munkaköri kötelezettségének tesz eleget akkor is, ha a feladatát az átlagosat meghaladó színvonalon teljesíti. Az ennek eredményeként kidolgozott műszaki megoldásra tett szabadalmi bejelentés alapját képező találmány szolgálati találmánynak minősül.³¹⁹

A jogviszony létrejöttével kapcsolatban – tekintettel arra, hogy a szolgálati jelleg feltétele a munkaviszony fennállta –, mivel a szabadalmi törvény e kérdést nem szabályozza, a Munka Törvénykönyvének szabályait kell alkalmazni.

A Munka Törvénykönyve alapján a munkaszerződést írásba kell foglalni. Az írásba foglalás elmulasztása miatt a munkaszerződés érvénytelenségére csak a munkavállaló - a munkába lépést követő harminc napon belül - hivatkozhat.³²⁰ A kötelező írásbeliség tehát a munkaszerződések esetében is fennáll, akár csak a felhasználási szerződésekénél. A Munka Törvénykönyve meghatározza a munkaszerződés kötelező tartalmi elemeit miszerint a feleknek feltétlenül meg kell állapodniuk:

- a személyi alapbérben, az alapbér összegszerűsége mellett rögzíteni szükséges, milyen időtartamú munkavégzés kötődik hozzá; a személyi alapbérben teljesítménybérezés esetén is meg kell állapodni, de ha a teljesítmény követelmény teljesítése nemcsak a munkavállalón múlik, akkor garantált bér megállapítása is kötelező;
- a munkakörben (a konkrét munka megjelölése, amit köteles elvégezni a munkavállaló, hiszen ennek ismeretében lehet vizsgálni a szakmai, egészségügyi alkalmasságot; a munkakörhöz tartozó részletes feladatokat a munkaköri leírások tartalmazzák;)
- a munkavégzés helyében (rögzíteni kell, hogy állandó, vagy változó munkahelyre került-e felvételre; értelemszerű megjelölést kell használni, pl. székhely, telephely címe, közigazgatási terület konkrét megnevezése, az ország meghatározása, ha a munkavállalót tartósan külföldön szándékoznak foglalkoztatni).

³¹⁷ Bacher Vilmos: A szabadalomból eredő jogok érvényesítésének előmozdítása, *Gazdaság és Jog*, 11/94:17. old.

³¹⁸ BH 1993.546

³¹⁹ EBH 2003.948

³²⁰ 1992. évi XXII. tv. 76. § (2) bek.

Természetesen a munkaszerződésben más kérdésekben is (pl. próbaidő kikötése, bérpótlékok, túlóraátalány, munkavégzés kezdete ill. vége, felmondási, felmentési idő) meg lehet állapodni, aminek különösen olyan munkáltató esetében van nagy jelentősége, ahol kollektív szerződés megkötésére nem került sor. Kollektív szerződés hiányában ugyanis a munkaszerződésben jelenhetnek meg a felek szándékát tükröző speciális szabályok.³²¹

A munkaszerződés ezen tartalmi elemei több a felek megállapodását igénylő kérdést vetnek fel. A szolgálati találmányok létrehozására kötött munkaszerződés, speciális eredmény-jellege miatt, a szokásos szerződési feltételektől eltérő szabályozást igényelhet.

A fenitek alapján tehát, mindenképp előtte a feleknek meg kell állapodniuk a feltaláló díjazásában, vagyis a munkabérben. A feltaláló díjazásának szabályozására még a későbbiek során vissza fogok térni, annyit azonban már itt megjegyzek, hogy mértékének megállapítása során a munkaviszony keretre tekintettel megkötések érvényesülnek, melyeket a létrehozandó találmány fényében állapítanak meg a felek. A jogviszony eredmény-jellege és a Munka Törvénykönyve szabályai között ellentmondás feszül, mert a munkaviszony alapvetően inkább egyfajta gondossági jelleget hordoz magában, aminek ellenértékéért a munkáltató, rendszeresen előre meghatározott bért köteles fizetni. A szolgálati találmány esetén a megalkotott alkotás egyszeri összegben kifejezhető értéket hordoz, amelyet nem biztos, hogy a munkaviszony keretében rendszeresen fizetendő munkabér megfelelően kifejez. Ezzel utalni szeretnék a találmány pénzben kifejezhető értéke és a kifizetett munkabér közti esetleges aránytalanságra. Gondoljunk arra, az esetre ha a találmány megalkotása rendkívül rövid időt vesz igénybe, vagy fordítva a munkaviszonyban időtartama lehet túlságosan hosszú a létrehozott alkotás jelentőségére tekintettel. A szabadalmi törvény szabályai fényében ezeket a kérdéseket a találmány megalkotásáig kell rendezni, utána a törvény alapján a felek által megkötött találmányi-díjszerződés rendelkezései lesznek az irányadók. A szabadalmaztatást követően tehát a vagyoni értékű jogból befolyó díjból lehet rendezni az anyagi kérdéseket, ezt megelőzően azonban ezek a terhek mindenképp a munkáltatót terhelik.

A munkáltató a gyakorlatban nyilvánvalóan rendelkezik az alapvető ismeretekkel, melyek ahhoz szükségesek, hogy felmérje a találmány megalkotásához szükséges időt, azonban jogviszony még így is bír kockázati elemmel.

³²¹ 1992. évi XXII. törvény 72. §-ához fűzött Kommentár

A következő lényeges pont, ami szintén kiemelkedő jelentőséggel bír a jogviszony szempontjából, a munkakör megállapításának kérdése. A feleknek mindenképpen tisztázni kell, hogy mi tartozik a feltaláló munkakörébe, milyen feladatokat köteles ellátni a kívánt eredmény létrehozása érdekében. Az alkalmazotti találmány megalkotására tekintettel pedig, azt is célszerű tisztázni, hogy a munkavállaló tevékenységi köre milyen kört fed le, ezzel a felek elejét vehetik a későbbi vitáknak. A fentiekben már utaltam rá, hogy a munkakör az a tényező, amely a szolgálati jelleget megalapozza, ezért ezt minél részletesebben érdemes rögzíteni.

E tekintetben a találmány fogalma a kiindulópont, melyet a létrehozni kívánt alkotás paraméterei alapján kell megfogalmazni. Adott esetben elegendő lehet pusztán a szerződésben a találmány törvényi fogalmára utalni, azonban mivel az csak általános szinten fogalmaz a felek között könnyen vita alakulhat ki az egyes fogalmi elemek értelmezésével kapcsolatban. A feleknek mindenképpen kézenfekvő a szerződésben feltüntetni azokat az eredményeket, illetve azt a technikai-tudományos szintet, amely a szerződés megkötésének időpontjában adott, így a munkáltató és a munkavállaló fennálló tudományos eredményeit, publikált műveit, illetve, azok felhasználhatóságát, minősítését. Ez a későbbi viták megelőzését szolgálja.

Egy a közelmúltban befejeződött ügyben, a találmány újdonság vizsgálata során a bíróság kimondta, hogy az egyetemi jegyzet nem minősül olyan, bárki számára hozzáférhető, ezáltal nyilvánosságra jutott anterioritásnak, amely újdonság hiányában a szabadalom megsemmisítését megalapozná.³²² A bíróság az adott ügyben lefolytatott bizonyításban azt vizsgálta, hogy az írott jegyzet, milyen körben juthatott nyilvánosságra. Ennek során megállapította, hogy a jegyzet ellentartott tartalma szóbeli előadásokon nyilvánosságra jutott-e nem fogadható elbizonyított tényként, másrészt nem látta megvalósulni azt a feltételt, hogy az egyetemi előadásokon bárkinek lehetősége volt hallgatóként részt venni. Az előadás ugyanis a hely, időpont és a téma megjelölésével a nyilvánosság számára nem volt meghirdetve. E nélkül a részvétel a véletlenül mulhatott, aminek hiányában az ellentartott jegyzet tartalmának szóbeli úton való nyilvánosságra kerülése sem állapítható meg.

A feleknek tehát esetről, esetre kell vizsgálnia, mit fogadnak el a szerződés megkötése során ismert tényként, mi az az alap, amelyről elindulva a feltaláló kidolgozhatja a szolgálati találmányt. A szolgálati találmány megalkotására irányuló munkaszerződést kötő felek az esetek döntő többségében szakemberek, akiknek az

³²² BH 2001. 524.

újdonság szintjének tekintetében mindenképpen szükséges megállapodniuk. Amennyiben a munkáltató maga nem jártas a megalkotandó találmány vonatkozásában mindenképpen ajánlott szakembert igénybe venni, mert a gyakorlatban még a szakembereknek is nehéz eldönteni konkrét esetben, hogy a találmány meghaladja-e a szükséges újdonság szintet.

A találmány haladó jellege önmagában azonban nem elegendő az oltalmazhatósághoz, a többi feltételnek is fenn kell állnia.³²³ A feltalálói tevékenység és az ipari alkalmazhatóság legalább annyira fontos kelléke a találmánynak, mint az újdonság.

Adott esetben a bíróság kimondta, hogy például gyógyászati segédeszközök vonatkozásában nincs akadálya sem a termék-, sem az eljárási szabadalom megadásának.³²⁴ Egy perben ugyanis a felek a korábbi szabadalmi törvényre hivatkozva, nem részesülhet szabadalmi oltalomban az a találmány, amelynek tárgya gyógyszer.³²⁵ A bíróság szakértői bizonyítás alapján megállapította, hogy a bejelentett készítmény tárgyi körébe csak a szervezetből eltávolítható implantátum tartozik. A szakértő véleményében megállapította azt is, hogy az igénypontban jelzett szilikonfolyadék nem okoz kémiai változást az implantátumba korporált gyógyszerekben. Ugyanakkor azonban a mátrix befolyásolja a szervezetbe juttatandó hatóanyag mennyiségét, a bejuttatás ütemét, az adagolás időtartamát. A mátrixban elhelyezett hatóanyagok ismert gyógyszerek, azokat széles körben alkalmazzák. A kérelmező oltalmi igénye nem ezekre a gyógyszerekre vonatkozik, hanem a hatóanyag leadásának funkcióját ellátó implantátumkészítményre, amely gyógyászati segédeszköznek minősül.

A feleknek a munkavégzés helyében is meg kell állapodniuk, ami tovább utal a Munka Törvénykönyve más szabályaira. A munkáltató köteles - az erre vonatkozó szabályok megtartásával - az egészséges és biztonságos munkavégzés feltételeit biztosítani,

a) a munkát úgy megszervezni, hogy a munkavállaló a munkaviszonyból eredő jogait gyakorolni, kötelezettségeit teljesíteni tudja;

b) a munkavállaló számára a munkavégzéshez szükséges tájékoztatást és irányítást megadni;

c) a munkavégzéshez szükséges ismeretek megszerzését biztosítani.³²⁶

³²³ BH 1989.307

³²⁴ BH 1993. 494.

³²⁵ 1969. évi II. tv. 6. § (3) bek.

³²⁶ 1992. évi XXII. t.v 102. §

Mindez azt jelenti, hogy a munkavégzés helyét a munkáltató jelölheti ki, viszont az ő kötelezettsége lesz a munkavégzés helye vonatkozásában a biztonságos munkavégzés feltételeinek a megteremtése is. Ez a találmányok esetében, ahol ipari-mezőgazdasági alkotás létrehozásáról van szó, azt jelenti, hogy a feltalálói lépés teljesítéséhez adottaknak kell lenni az alkotás létrehozásához szükséges körülményeknek. A feltaláló-munkavállaló részére olyan környezetet kell biztosítani (pl. laboratórium, számítógép), ahol rendelkezésre állnak majd azok a technikai eszközök, melyek a szabadalmi szintet elérő alkotás megszületéséhez szükségesek.

A munkáltató érdekét szolgálhatja az, ha a munkaszerződésben meghatározzák annak időtartamát. A jogviszony eredmény-jellege ugyanis lehetővé teszi, hogy a felek előre meghatározzák, hogy várhatóan mennyi idő szükséges a találmány megalkotásához. A találmány létrehozása érdekében megkötött munkaszerződés alanyai többnyire mindketten szakemberek, akik előre fel tudják mérni az adott viszonyok között a szellemi alkotás létrehozásához szükséges időtartamot.

A munkaszerződés időtartamának meghatározásakor, a találmány megalkotásához szükséges időn túlmenően, más szempontok is fontos szerephez juthatnak. A piaci verseny megkívánhatja, hogy a munkáltató hosszabb távra szerződtesse a szakembert, mert az a munkaviszony megszűnésével esetleg versenytársához állva ronthatja piaci pozícióját.³²⁷ A munkáltatónak ezért, rendkívül körültekintően kell eljárnia, az esetleges szükséges, küszöbön álló találmány megalkotásán túl, a találmány továbbfejlesztésének, illetve működési területe más szegmenseiben való fejlesztéseket figyelembe véve kell meghatározni a munkaviszony időtartamát, esetlegesen úgy, hogy az a munkavállaló számára vonzó életpályát jelenthessen.

Fontos kérdés lehet a találmány megalkotására irányuló jogviszony során a munkavállaló időbeosztásának kérdése. A munkaidő megállapításáról a Munka Törvénykönyve tartalmazza az alapvető szabályokat.³²⁸ Előfordulhat azonban, hogy a gazdasági verseny támasztotta követelményeknek megfelelően, a munkáltató a munkaidő beosztáskor két munkavállalói csoportot hoz létre: az egyik az általános munkarend szerint hét közben dolgozik, a másik csoport kizárólag szombat-vasárnap.

A munkaszerződés létrejötte vonatkozásában a szerződés alanyaira a szabadalmi törvény és a Munka Törvénykönyve rendelkezéseit egymásra figyelemmel kell alkalmazni. A szabadalmi törvény szerint a feltaláló az, aki a találmányt megalkotta.³²⁹ A

³²⁷ Bacher Vilmos: i.m. 18.

³²⁸ 1992. évi XXII. tv. VI. fejezet

³²⁹ 1995. évi XXXIII. tv. 7. §

feltaláló személyének közvetlen meghatározásán túl figyelemmel kell lennünk a találmány fogalmára³³⁰, mely alapján közvetett módon is meghatározható a feltaláló személye. A találmány fogalmából következően a feltaláló egy olyan szakember, aki új, feltalálói lépésen alapuló, iparilag alkalmazható alkotást hoz létre.

A szolgálati találmányokkal kapcsolatban ezért a feleknek, főképp a munkáltatónak, mérlegelnie kell azt, hogy olyan szakemberrel kösse meg a munkaszerződést, aki a fenti fogalmi feltételeknek eleget tud tenni.³³¹ Ezen szempontoknak való megfelelés a munkaszerződés megkötésekor történő előzetes meghatározása csupán elméletileg lehetséges, ezért kötelező erővel a jogviszony létrehozásakor nem bírhatnak, azonban fontos felhívni rájuk a figyelmet, hiszen a szerződés megkötésében, a munkáltató döntésében lényeges szerepet játszanak.

A hatályos törvény a korábbinál differenciáltabban csoportosítja a munkavállaló által alkotott találmányokat. A szolgálatinak nem minősülő, de a munkáltató tényleges tevékenységi körébe tartozó, un. alkalmazotti találmányok kategóriáját vezette be a jogalkotó. Ennek segítségével a munkáltatói érdekek érvényesülnek olyan esetben is, amelyknél a munkáltató tevékenységével összefüggnek a találmányok, de szolgálati jellegűnek nem minősülnek. A lényeges eltérés azonban a szolgálati és alkalmazotti találmányok között az, hogy a szolgálati találmány esetében a szabadalmi igény a szabadalmi törvény következtében ex lege jogutód alapján a találmány keletkezésének pillanatától a munkáltatót illeti meg.

Az alkalmazotti találmányra a szabadalom a feltalálót illeti meg, de bizonyos korlátozással. A munkáltató a találmány nem kizárólagos hasznosítására jogosult. Ez azt jelenti, hogy a találmányra a munkáltató további hasznosítási jogot nem engedélyezhet. Azt azonban lehetővé teszi a törvény, hogy a hasznosítási jog a munkáltató megszűnése vagy szervezeti egységének kiválása esetén a jogutódra szálljon át. Ugyanakkor a munkáltató az alkalmazotti találmányt csak a feltalálónak a találmány nyilvánosságra hozatalához való jogával összhangban hasznosíthatja, azaz a szabadalmi bejelentés közzététele előtt a találmányt csak a feltaláló, illetve jogutódja hozzájárulásával szabad nyilvánosságra hozni.

Az itt felvázolt különbségtétel egyértelműen megvilágítja azt, hogy a korábbi jogi szabályozás hallgatása az olyan találmányokról, amikor a munkavállalónak nem munkaviszonyból eredő kötelessége, hogy a találmányi megoldás kidolgozásával

³³⁰ 1995. évi XXXIII. tv. 1. §

³³¹ Gazda István: A technológiatranszfer. Találmány, szabadalom, know-how, védjegy, engineering, licencia, show-how, oltalom, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Bp. 1993. 173. old

foglalkozék, de a munkakörével összefüggő területen szerzett olyan tapasztalatokat, amelyek a munkáltató tevékenységi körével függenek össze, és ezen körben hozott létre találmányi megoldásokat, gyakran sértette a munkáltató jogos igényét, vagyis, hogy az ilyen találmányok hasznosítására nem volt jogosult. Az ilyen helyzetek szűntek meg tehát 1996. január 1.-től, az alkalmazotti találmány fogalmának bevezetésétől kezdődően.

Ha már szót ejtettem a különbségekről, szólni kell arról is, hogy mi kapcsolja össze a szolgálati találmányt az alkalmazottival. Egybevetve a két találmányfajtát és azoknak törvénybeli elhelyezését az azonosság közöttük rögtön egyértelművé válik: mind a két típus munkaviszony keretében és a feltaláló személyében jön létre. Azon találmányok esetén azonban, amelyeket munkaviszonyban álló személy a munkáltató tevékenységi körén kívül dolgoz ki, a munkaköri kötelesség kérdése fel sem merül, így ezen találmányok felett a feltaláló korlátlanul rendelkezik.

Hasonlóságként értékelhető még a szolgálati találmányok közt az is, hogy bizonyos feltételek fennforgása esetén - a munkaviszony ellenére - a feltalálói jogok előtérbe kerülnek. Így a szolgálati találmánnyal a feltaláló rendelkezhet, ha a munkáltató ehhez hozzájárul, vagy 90 napon belül elmulasztja az arra vonatkozó nyilatkozat megtételét, hogy a szolgálati találmányra igényt tart-e.³³²

Az alkalmazotti találmányra a szabadalom a feltalálót a munkáltató hasznosítási jogának terhe nélkül illeti meg, ha a munkáltató ehhez hozzájárul, vagy ha a munkáltató 90 napon belül nem nyilatkozik arról, hogy az alkalmazotti találmányt hasznosítani kívánja-e.

Az 1969. évi törvény szűkszavúságát bizonyítja, hogy nem tartalmazott rendelkezéseket a szolgálati találmányokkal összefüggő ismertetési és nyilatkozattételi kötelességgel kapcsolatban. A hatályos szabályozás azonban erre is kitér, amikor a szabadalmi törvény úgy rendelkezik³³³, hogy a feltaláló köteles a szolgálati és az alkalmazotti találmányt, megalkotást követően, haladéktalanul ismertetni a munkáltatóval. A munkáltatói oldalon is jelentkezik ilyen munkajogi kötelesség a szabadalmi törvény alapján: a munkáltató az ismertetés átvételétől számított 90 napon belül köteles nyilatkozni arról, hogy a szolgálati találmányra igényt tart-e, illetve az alkalmazotti találmányt hasznosítani kívánja-e. A továbbiakban úgy fogalmaz a szabadalmi törvény, hogy a munkáltató a szolgálati találmány ismertetésének átvételét követően ésszerű időn belül köteles szabadalmi bejelentést tenni. Köteles továbbá az általában elvárható gondossággal eljárni a szabadalom megszerzése érdekében. A

³³² 1995. évi XXXIII. tv. 11. § (4) bek.

³³³ 1995. évi XXXIII. tv. 11. § (1) bek.

törvény szövegéből kitűnik, hogy a feltaláló ismertetési kötelezettségét nem érinti, ha az vitás, hogy a feltaláló megoldása munkakörével összefügg-e, de az nyilvánvaló, hogy a munkáltató tevékenységi körével összefügg. Ez abból következik, hogy a szabadalmi törvény a feltaláló ismertetési kötelezettségét mind a szolgálati, mind az alkalmazotti találmányra előírja. Arról azonban nem szól a törvény, hogy mi tekinthető a találmány megalkotása időpontjának. E kérdést egyedileg, az egyes esetek sajátosságaihoz képest kell elbírálni, hiszen az alkotás hosszú folyamatában a különböző esetekben más-más időpontban jön el a találmány megalkotásának az a fázisa, amelyben már közölhető a munkáltatóval. Mivel a munkáltató köteles bizonyos ésszerű időn belül a találmányra szabadalmi bejelentést tenni, ehhez az szükséges, hogy olyan helyzetben legyen a munkáltató, amikor el tudja dönteni, hogy valóban szabadalmazható megoldás jött-e létre. Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy a találmányból eredő vagyoni jogosultság aránya eltérhet a feltalálói részaránytól.³³⁴

Ebből következik az is, hogy az alkotás akkor tekinthető létrejöttnek, ha megfelelően meghatározható a találmány tárgya, alkalmazási területe, a találmány által megoldandó feladat, az annak megvalósításához szükséges intézkedések, és kialakítható az igényelhető oltalom terjedelme, a megoldás ipari alkalmazhatósága és a technika állásával egybevetve a technika állásához viszonyított előnyös hatások bemutatathatóak. A munkáltatót terhelően két határidővel találkozunk a törvény ezen részében. 90 napon belül köteles nyilatkozni a munkáltató arról, hogy igényt tart-e a szolgálati találmányra, illetve az alkalmazotti találmány hasznosítási jogára. A másik határidő, hogy az ismertetés átvételét követően ésszerű időn belül köteles szabadalmi bejelentést tenni.

Véleményem szerint a 90 napos határidőbe beletartozik mindenképpen az az eset is, amikor a munkáltató az ismertetést kiegészítésre visszaadja a munkavállalónak. Ilyen esetben tehát a kiegészített ismertetést is olyan időben kell a munkáltatónak, hogy az még a 90 napon belül legyen. A 90 napos határidő és az "ésszerű időn belül" határidő egymáshoz való viszonyát, időbeli sorrendjét a törvény nem határozza meg.

Mindkét határidő az ismertetés átvételétől kezdi számítani a törvény. Érdeemes azonban elgondolkozni ezen törvényhelyek gyakorlati megjelenéséről. Véleményem szerint a kérdést az jelenti, hogy az "ésszerű időn belül" határidő a 90 napban bennefoglaltatik-e.

Életszerűnek az az eset tűnik, amikor a szabadalmi bejelentés elsőbbsége érdekében az ésszerű idő rövidebb a nyilatkozattételhez megkívánt 90 napnál. Ez az "ésszerű idő"

³³⁴ BH 1993.160

lehet azonos tartalmú a 90 nappal is. Végül harmadik megoldás is elképzelhető, amikor a szabadalmi bejelentés a 90 napos határidő eltelte után következik be, hisz a törvény 90 napon belül arra kötelezi a munkáltatót, hogy arról nyilatkozzon, hogy igény tart-e a szolgálati találmányra.

A munkáltató szolgálati találmány esetén is nyilatkozhat úgy, hogy a szabadalomra nem tart igényt, de a hasznosításra igen, és ezáltal alkalmazotti találmányként kívánja minősíteni.

Az alkalmazotti találmány esetén a munkáltató 90 napon belül arról dönt, hogy a találmányt hasznosítani kívánja-e. Ez esetben a szabadalmi bejelentés megtétele a feltalálót illeti meg.

Egyedi eset adódhat abból, ha a feltaláló nem él a bejelentéssel, és így a munkáltató eszik attól a lehetőségtől, hogy a tevékenységi körébe eső oltalmazott megoldásra legyen hasznosítási joga. Ezzel a problémával kapcsolatban bírói gyakorlat még nem alakult ki.

Ugyancsak értelmezésre szorulhat a későbbiekben a gyakorlatban a szabadalmi törvény azon rendelkezése, amely szerint a munkáltató köteles az általában elvárható gondossággal eljárni a szabadalom megszerzése érdekében. Mindenképpen ilyen elvárható gondosságként értékelhető, ha a munkáltató a bejelentés megtételével saját iparjogvédelmi szervezetét (osztályát) vagy szabadalmi irodát bíz meg. Az elvárhatóság kérdésében mindenképpen megoldást kínálhat az e körben felmerült kérdések szolgálati találmány megalkotására kötött munkaszerződésben történő rendezése, tehát a találmány megalkotásával, annak átvételével kapcsolatos, törvényben nem szabályozott részletszabályok lefektetése. Amennyiben egy a szolgálati találmányok folyamatos hasznosítására szakosodott munkáltató áll a munkaadói oldalon, akkor célszerű ezen kérdések SZMSZ-ben történő rendezése, esetleg kollektív szerződésbe foglalása.

A munkáltató a szabadalom megadását kizáró eljárási cselekmény vagy szándékos mulasztás előtt köteles felajánlani a feltalálónak a szabadalmi igény ingyenes átruházását, az alkalmazotti találmány tekintetében az érvényesülő hasznosítási jog kikötésével, vagy anélkül. A szabadalmi törvény indoklása szerint fontos újdonság, hogy a feltaláló mögöttes bejelentési és eljárási jogosítványai helyett (pl. a bejelentési eljárás során a bejelentés akkor visszavonható, ha a feltaláló a szabadalomra nem tartott igényt) anyagi jogi - a szabadalmi eljárás elnehezítését és elhúzódását "megtakarító, viszont végső soron kártérítés terhe mellett" érvényesülő - kötelezettségeket ró a munkáltatóra a szabadalmi bejelentés és az eljárás teljes lefolytatását illetően.³³⁵

³³⁵ 1995. évi XXXIII. törvény indoklása a 9-17. paragrafusokhoz

A szabadalmi törvény a találmány megalkotásával kapcsolatos nyilatkozatok megtételére nem tartalmaz alakszerűségi megköötéseket. Tekintettel azonban arra, hogy a törvény egészében kiemelkedő értéket képviselő vagyoni értékű jogok sorsáról van szó, célszerű lenne a jogszabály egészére nézve általánosan kimondani, hogy a törvény által megkívánt nyilatkozatok tekintetében az írásbeli forma kötelező. Egy ilyen rendelkezés hatására nyilvánvalóan megnőnének a felek találmánnyal kapcsolatos adminisztráció terhei, ezek azonban arányban állnának, az ily módon nyerhető bizonyíthatósági terhek könnyebbé válásával.

A szabadalmi törvény szerint a munkáltató eltekinthet a szabadalmi bejelentés megtételétől, vagy a bejelentést visszavonhatja, ha a találmányt - annak elismerése mellett, hogy az ismertetés átvételének időpontjában egyébként szabadalmazható lenne - titokban tartja, és üzleti titkot képező megoldásként hasznosítja. A munkáltató e döntéséről köteles tájékoztatni a feltalálót.

A titokban tartás azonban nem érintheti a szolgálati találmány feltalálójának találmányi díj iránti igényét. Vitás kérdések esetére tartalmaz még a törvény egy eligazító szabályt. E szerint vita esetén a munkáltatót terheli annak bizonyítása, hogy a megoldás az ismertetés átvételének időpontjában nem volt szabadalmazható. Ezzel a törvény vélelmet állít fel az ismertetett megoldás átvétel időpontjában való szabadalmazhatósága mellett.³³⁶ Ehhez a kérdéskörhöz szervesen kapcsolódik még két rendelkezés, amelyet az szabadalmi törvény a szolgálati és alkalmazotti találmányokra vonatkozó közös szabályok körében tárgyal. Ezek alapján a titokban tartott találmány szabadalmazhatóságával kapcsolatos viták bírósági útra tartoznak, és hogy a Magyar Szabadalmi Hivatal mellett működő találmányi szakértő testület megbízás alapján vagy a bíróság megkeresésére szakértői véleményt ad a titokban tartott találmány szabadalmazhatóságával kapcsolatos ügyben.

A találmány titokban tartásával azonban a találmányi díj mértékének megállapítása komoly nehézségekbe ütközik. Abban az esetben, ha díj mértékének megállapításakor ismert más hasonló jellegű alkotás, akkor a felek segítségére szolgálhat a licencanalógia szabályának alkalmazása. A szabadalom fogalmából kiindulva azonban, a gyakori eset az lehet, hogy olyan találmányt alkot a munkavállaló-feltaláló amelyet korábban még senki sem ismert, hasonló jellegű megoldásra sincsen példa. Ilyen esetben, a találmány titokban tartása miatt, lehetet felmérni azt, hogy a szabadalmaztatás után milyen jelentőségre tenne szert a találmány, hogyan alakulna a találmányi díj mértéke. Ebben az

³³⁶ Dr. Csécsy György: i.m. 83. old.

esetben tehát a feleknek szabadon kell megállapodni arról, hogy mekkora összeget tartanak elfogadhatónak a találmány díjazása körében.

A titokban tartás esetén a találmányi díj viták forrása lehet. Előfordulhat, hogy a felek nem tudnak megegyezni a találmányi díj mértékében. A találmány titokban tartása esetén a felek érdeke természetesen fog ütközni egymással, a munkáltató egyértelműen arra fog törekedni, hogy minél kevesebb díjat fizessen, a munkavállaló érdeke azonban azt kívánja, hogy az általa méltányosnak talált díjat fizessék ki. Álláspontom szerint ezekre az esetekre lehetővé kellene tenni a felek részére, hogy egy független testület – titoktartási kötelezettség terhe mellett - állást foglalhasson a kérdésben, vagy a munkavállaló bírósághoz fordulhasson. A kérdésben született döntés eredményeként pedig, ha az kerül megállapításra, hogy a felkínált találmányi díj mértéke nincsen arányban az alkotás jelentőségével, lehetőséget kellene biztosítani a munkavállaló részére, hogy találmányát szabadalmaztassa, és az alapeset fordítottjaként, a szellemi alkotás megszületését elősegítő munkáltató részesülhessen a hasznosítás során befolyt összegekből arányos mértékű díjra.

Amennyiben a munkáltató él a titokban tartás lehetőségével köteles ezt a döntését közölni a munkavállalóval. A nyilatkozat megtételére a munkáltatónak a szabadsalom megadásáig van lehetősége. A szabadalmi törvény nem tartalmaz a nyilatkozat megtételére vonatkozóan alakszerűségi előírást, ezért ismételten hangsúlyozom, hogy célszerű lenne írásbeliséget kikötni erre az esetre is.

Fő kérdésköre a szolgálati találmányoknak a találmányi díj és annak mértéke, immár törvényi szinten tárgyalva e problémát. A szolgálati találmány fejében járó díjazás feltételeit és jogcímeit a hatályos szabályozás korábbi jogunk alapulvételével állapítja meg. Először tehát a szolgálati találmányok díjazásával foglalkozom, azután térek rá az alkalmazotti találmányokra irányadó díjazási szabályokra.

A szolgálati találmány értékesítése esetén annak feltalálóját díj (találmányi díj) illeti meg. A törvény taxatív felsorolást ad arra vonatkozóan, hogy mikor illeti meg a feltalálót a díj. Ez alapján tehát egyrészt akkor, ha a találmányt szabadsalom védi, az értékesítés megkezdésétől a végleges szabadalmi oltalom megszűnéséig. A szabadsalom megsemmisítése iránt indított eljárás a díjazás felfüggeszthető, azonban nem eredményezheti az igény elvesztését.³³⁷ Ha a munkáltató a találmány értékesítését megkezdi az oltalom megadását megelőzően, a feltaláló jogosult ugyan a találmányi díjra

³³⁷ BH 1989.64

az értékesítés megkezdésétől, de igényét csak az oltalom megadását követően érvényesítheti.

Ha a találmány végleges szabadalmi oltalma a munkáltató lemondása vagy a fenntartási díj megfizetésének elmulasztása miatt szűnt meg, az értékesítés megkezdésétől addig az időpontig, amikor a szabadalom lejárt miatt szűnt volna meg szintén megilleti a feltalálót találmányi díj.³³⁸ A feltalálót akkor is megilleti a díj ha az értékesítés az oltalom keletkezése előtt történik.³³⁹ Végül megilleti még a feltalálót a találmányi díj akkor is, ha a találmányt titokban tartják (értelemszerűen a munkáltató) az értékesítés megkezdésétől a találmány nyilvánosságra jutásáig, vagy - ha ez a későbbi - a találmánynak a munkáltatóval történő ismertetésétől számított húsz év elteltéig. A díjazás akkor is jár, ha a szolgálati találmány jogosultja társasági szerződésbe apportként beviszi a szellemi alkotást.³⁴⁰

A találmányi díj a feltalálót akkor is megilleti, ha a szabadalmas ingyenesen engedélyezi a szabadalom hasznosítását. A szabadalmas díjfizetési kötelezettsége szempontjából közömbös az, hogy a találmányt milyen társasági formában hasznosítja.³⁴¹ Az eljáró bíróság a korábbi szabadalmi jogszabályaink³⁴² alapján kimondta, hogy a szabadalmassal szembeni találmányi díjigény elbírálásánál a szabadalom hasznosításának ingyenes engedélyezésével egy tekintet alá esik a szabadalmasnak az a magatartása, ha a szabadalmi oltalomban részesült találmány hasznosításának tudomásra jutása ellenére a hasznosítóval szemben nem kíván fellépni, és a feltalálót nem hozza olyan jogi helyzetbe (pl. engedélyezéssel), hogy a díjigényüket magában foglaló követelést a hasznosítóval szemben érvényesítsenek.³⁴³ A hivatkozott esetben a szabadalmat olyan személy hasznosította, aki nem állt szerződéses jogviszonyban a hasznosítóval, a hasznosítás ténye azonban a szabadalmas előtt ismert volt. Ennek ellenére a szabadalmas a hasznosítóval szemben őt megillető jogokat nem érvényesítette, ezért olyan helyzet állt elő, hogy a követelhető ellenérték behajtásának elmulasztása miatt a szabadalmasnál hasznos érték nem keletkezett.

A díjazás előfeltételeként meg van jelölve az értékesítés. Azt, hogy mi minősül értékesítésnek, szintén csak a törvény határozza meg.³⁴⁴ Így értékesítésnek kell tekinteni

³³⁸ BH 1992.169

³³⁹ BH 1992.168

³⁴⁰ BH 1990.213

³⁴¹ BH 1993.24

³⁴² 1969. évi II. tv. 9. § (4) bek., 11. § (1) bek., 45/1969. (XII.29.) Korm. sz. rendelet 1. § (1) bek., 2. § (2) bek.

³⁴³ BH 1988. 31.

³⁴⁴ 1995. évi XXIII. tv. 13. § (2) a-c.)

a találmány hasznosítását, ideértve a hasznosításnak előnyös piaci helyzet teremtés vagy fenntartása érdekében történő mellőzését is, a hasznosítás más részére történő engedélyezését, s végül a szabadalmi igény vagy a szabadalom teljes vagy részleges átruházását is.

A bírói gyakorlat a díj megfizetésével kapcsolatban elvi érveléssel leszögezi, hogy a munkáltató mint kötelezett késelembé esik, ha a feltalálót megillető találmányi díjat az esedékességkor nem fizeti meg, és e késelembé miatt kártérítő felelősséggel tartozik.³⁴⁵

Új elem a magyar szabadalmi jogban az általam "célhoz kötött negatív hasznosításnak" nevezett intézmény, vagyis amikor a szabadalmas a találmány hasznosítását előnyös piaci helyzet teremtése vagy fenntartása érdekében mellőzi.

Úgy vélem, e körben előfordulhat, hogy a "célhoz kötött negatív hasznosítás" leple alatt a munkáltató egy korábbi hasonló termék piacon tartását kívánja elősegíteni vagy fenntartani, és ezért mellőzi az új találmány hasznosítását. Ennek bizonyítása azonban komoly nehézséget jelenthet. A feltalálót a hasznosítás, az egyes hasznosítási engedélyek és az átruházás esetén külön-külön, valamint a hasznosítás ellenérték nélküli engedélyezése és az ingyenes átruházás esetén is megilleti a találmányi díj. A találmányi díj iránti igényt nem érinti, ha a termékben vagy az eljárásban egy vagy több igényponti jellemzőt a feltaláló által rendelkezésre bocsátott javított jellemzővel helyettesítenek.³⁴⁶ A jogalkotó ezzel is ösztönözni kívánja a feltalálót a találmány tökéletesítésére.

A feleknek a fizetendő találmányi díj körében vizsgálniuk kell azt, hogy milyen tevékenység jelenti a találmány hasznosítását. A gyakorlatban a tevékenység kapcsán előálló hasznos eredmény sokszor nem mérhető. Ilyen esetben a bíróság az export-import előnyök becslésével következtetett a díj méltányos mértékére.³⁴⁷ A gyakorlati élet produkálta másik esetben az irányadó tényállás szerint a találmány lényege többfajta vetőmagból szintetikus populáció létrehozása volt. A találmányt a termelési rendszer taggazdaságai valósították meg, a megvalósításhoz szükséges beruházásokat a saját költségvetésük terhére eszközölték, a szabadalmas részükre a szabadalom hasznosítását engedélyezte. Az elsőfokú bíróság a szabadalmas által felvett összeget a hasznosítás engedélyezése ellenértékének tekintette, ezért a díjmegállapításnál a hasznos eredmény 50%-ából indult ki. Díjcsökkentőként vette figyelembe a termelés felfutását, továbbá azt, hogy a feltalálók munkaköri kötelezettségüket teljesítették, és a fejlesztési költséget az I. r. alperes viselte. A díjat a hasznos eredmény 40%-ában állapította meg. A bíróság

³⁴⁵ BH 2001.271

³⁴⁶ 1995. évi XXXIII. tv. (3) bek.

³⁴⁷ BH 1990.212

ítéletében kimondta, hogy abban a kérdésben, hogy a szabadalmas által a szabadalomtárgyának az alkalmazásával kapcsolatban felvett összeg hasznosítási díj-e, vagy a saját hasznosítás ellenértéke, vizsgálni kell egyrészt, hogy milyen tevékenység jelenti a találmány hasznosítását, másrészt hogy a szabadalmasnak milyen szerepe volt ennek a tevékenységnek a végzésében. A szabadalmas rendelkezése és irányítása alapján végzett közreműködés nem zárja ki annak a megállapítását, hogy a szabadalmas a találmányt a saját gazdasági tevékenysége körében valósította meg.³⁴⁸

A törvényi szabályozás sorrendjében haladva a következő kérdés az, hogy ki fizeti a találmányi díjat a munkavállaló feltaláló részére. A kérdésre a választ a szabadalmi törvény 13. § (4) bekezdésének elemzésével kaphatjuk meg. A találmányi díjat a munkáltató fizeti, ha egyedül ő a szabadalmas. Közös szabadalom esetén - a szabadalmastársak eltérő megállapodása hiányában - a találmányi díjat a hasznosító szabadalmastárs fizeti, ha egyedül ez a szabadalmastárs hasznosítja a szabadalmat.

Ha a közös szabadalmat nem csak az egyik szabadalmastárs hasznosítja, a szabadalmastársak a hasznosítási jogot harmadik személy részére csak együttesen engedélyezhetik.

Ennek alapján a hasznosítási jog engedélyezése alapján keletkező díjigény valamennyi szabadalmastársat részesedése arányában terheli. A hasznosítási jog engedélyezése, és átruházása esetén a találmányi díjfizetésre a munkáltató szabadalmas a kötelezett, de a munkáltató és a jogszerű hasznosító megállapodhat abban, hogy a díjfizetési kötelezettséget a szabadalom vevője, illetve a hasznosító átvállalja. Ilyen esetben gyakorlatilag tartozásátvállalási megállapodás történik, ami a feltalálóval szemben csak akkor hatályos, ha feltaláló ehhez hozzájárul.³⁴⁹

A munkáltató találmányi díjfizetési kötelezettségét azonban, az annak mértékét meghatározó, szabadalom értékesítése megelőzi. Erre tekintettel fontos kérdés, hogy a szabadalom értékesítése során a szabadalom jogosultjának, a munkáltatónak milyen szempontokat kell szem előtt tartani. A Polgári Törvénykönyvben lefektetett és az egész polgári jog területét átívelő alapelv szerint a felek a polgári jogviszonyokban kötelesek kölcsönösen együttműködni. Ez az alapelv a munkaviszony kapcsán is irányadó, kérdéses azonban, hogy az alapelv hatály meddig terjed, a találmány értékesítése, melyhez kétségtelenül érdeke fűződhet mindkét félnek, bele tartozik-e még a felek közti jogviszonyba, vagy az már a találmány megalkotására kötött munkaszerződéstől elkülönül, új helyzetet teremt.

³⁴⁸ BH 1988. 30.

³⁴⁹ ld. Ptk. 332. paragrafus (1) bekezdésének rendelkezését

Az átruházás esetén így a feltaláló díjigénye kielégítésre kerül, ezáltal a találmánynak a szolgálati jellege megszűnik és a feltalálót a szabadalmat megszerzővel szemben a találmányi díjigény nem illeti meg.

Szólni kell még a törvény azon rendelkezéséről is, mely szerint találmányi díj kár a külföldi szabadalom, illetve annak megfelelő más jogi oltalom alapján történő értékesítés esetén is, a hasznosítás után azonban csak akkor, ha azért a feltaláló belföldi szabadalom lapján nem tarthat igényt találmányi díjra.³⁵⁰

A magyar munkáltatók a piaci követelmények gyakori változása miatt rendkívül körültekintőek. Elképzelhető, hogy a munkáltató a szabadalom piacra dobása előtt, igyekszik felmérni az adott körülményeket, és piackutatást végez. Ebben az esetben a szabadalom hasznosítását egy felfüggesztő feltételhez kötheti, a piackutatás eredményéhez.³⁵¹ Az e körben született bírósági döntés kimondja, hogy a piackutatás eredményeként született - esetlegesen a feltaláló számára hátrányos – döntés, nem valósít meg olyan felróható magatartást, amely kártérítési felelősséget alapozhatna meg. A szabadalom hasznosítását a mindenkori piaci viszonyok határozzák meg, a munkáltató ezen követelmények fényében köteles eleget tenni együttműködési és egyéb szerződéses kötelezettségének.

A találmányi díj alapvető kérdése ezután a díj alapjának, valamint a díj kulcsának - azaz a találmányi díj mértékének - a megállapítása. Ehhez szükséges visszanyúlni a korábbi szabályozásokhoz, mert a különbség így lesz igazán érzékelhető. A rövid szabályozás történeti áttekintéséhez felhasználtam a téma egyik legnevesebb szerzőjének műveit.³⁵²

A korábbi díjazási szabályok három nagy csoportba sorolhatóak. 1970 előtt a feltalálókat a találmányi díj az ún. népgazdasági eredmény alapján, 1970-től 1989-ig a vállalat hasznos eredmény, 1989-től 1995 végéig a vállalati előny alapján illette meg. Az 1970 előtt hatályban volt népgazdasági eredményszámítás már a régmúlté, az annak alapján kialakult gyakorlatnak a továbbiakra nem volt hatása. Igen jelentős azonban az 1970 és 1989 közötti időszakban kialakult gyakorlat, amely az akkor hatályos, gyakran változó pénzügyi szabályozó rendszer keretei között alakulhatott.

³⁵⁰ 1995. évi XXXIII. tv. 13. § (5) bek.

³⁵¹ BH 1989. 397.

³⁵² Dr. Bacher Vilmos: Jogalkalmazási kérdések a szolgálati és alkalmazotti találmányok új törvényi szabályozása alapján. Gazdaság és Jog 1996/6. szám és Dr. Bacher Vilmos: Jogalkalmazói gondok és gondolatok a szolgálati találmányok új jogi szabályozása alapján. MIE Közleményei 1984.

A centralizált gazdálkodás és az abból eredő központi támogatások és elvonások, valamint eredmény átcsoportosítások, továbbá a gyakran változó számviteli szabályozások következtében kimutatott hasznos eredmény nem tükrözte a realitást, gyakran torz képet nyújtott. A 77/1989. (VII.10) Korm. rendelet szabályozása tudatosan szakítani akart az addig alkalmazott hasznos eredmény számítással, bevezette az ún. előny fogalmát, amely azonban igen nehezen volt értelmezhető, és ennek alapján számottevő bírói gyakorlat sem alakult ki. Így jutottunk el a hatályos szabályozáshoz, amely szerint a találmányi díj mértéke a felek szabad megállapodásán múlik és erre a feltalálónak a munkáltatóval, a hasznosító szabadalmaztással, illetve a jogszerzővel kötött szerződése - a találmányi díjszerződés - az irányadó. A díjfizetési kötelezettség független attól, hogy olyan országban értékesítik a szabadalmat, ahol az védelmet élvez, vagy ott ahol nem.³⁵³ A díjazásnak nem előkérdése a találmány szabadalmi oltalmának korlátozása vagy megsemmisítése.³⁵⁴

A találmányi díjszerződésre a kötelmi jog általános szabályai és a polgári jog alapelvei egyaránt vonatkoznak. Így a díjszerződéssel kapcsolatban is terheli a feleket a jogok jóhiszemű gyakorlásának kötelezettsége és az együttműködési kötelezettség alapelve.³⁵⁵ A szerződés megtámadásának általános szabályait a találmányi díjszerződések esetén megfelelően alkalmazni kell.³⁵⁶

A találmányi díj-szerződést írásba kell foglalni. A törvény szerint a hasznosítás ellenében járó találmányi díjnak arányban kell állnia a díjjal, amelyet a találmány tárgya szerinti műszaki területen kialakult licencforgalmi viszonyokra tekintettel - szabadalmi licencszerződés alapján a találmány hasznosítására adott engedély fejében a munkáltatónak fizetnie kellene. Ezt nevezik röviden licencanalógia alapján történő díjazásnak, amely a piaci követelményeknek megfelelő számítási alap. A feltaláló által nyújtott érték mérhető azzal az összeggel, amit a licencia megszerzéséért fizetnie kellene a munkáltatónak, ha monopol helyzetben akarná a terméket előállítani, vagy az adott eljárást alkalmazni a megoldás licenciatétel útján történő megszerzése esetén. Ezzel kapcsolatosan Bacher a következő gyakorlati problémára hívja fel a figyelmet.³⁵⁷

A szabadalmi licencszerződéseket általában nem hozzák egyedileg nyilvánosságra, tehát nehéz felderíteni, hogy egy-egy adott műszaki területen mi a kialakult, szokásos

³⁵³ BH 1996.249

³⁵⁴ BH 1994.75

³⁵⁵ BH 1994.26

³⁵⁶ BH 1993.675

³⁵⁷ Dr. Bacher Vilmos: Jogalkalmazási kérdések a szolgálati és alkalmazotti találmányok új törvényi szabályozása alapján. Gazdaság és Jog 1996/6. szám

licenciadíj mértéke. Ezzel kapcsolatban felhívja Bacher a figyelmet arra is, hogy a licenciadíj mértéke különböző lehet az engedélyezett licencijog jellegétől függően és attól függően is, hogy a szabadalom a megvalósíthatóság szempontjából milyen mértékben kidolgozott. A találmányi díj mértékének megállapítása során – a szabadalmi törvény alapján - az arányt a munkáltatónak a találmány megalkotásához nyújtott hozzájárulása és a feltaláló munkaviszonyból folyó kötelességére figyelemmel kell meghatározni. Ennek alapján mindig az adott konkrét eset kapcsán kell, hogy a vizsgálat tárgyát képezze az, hogy a találmány kidolgozásában milyen arányban oszlik meg a munkakör betöltéséből, a munkáltatónál szerzett tapasztalatból, feladatkijelöléstől függően elvárható kötelességteljesítés vagy pedig az egyéni kezdeményezés.

Amennyiben a munkáltató a szabadalmat nem hasznosítás, hanem hasznosítási jog engedélyezése vagy a szabadalom átruházása útján értékesíti, a találmányi díjnak a hasznosítási engedély, illetve az átruházás ellenértékével, vagy a hasznosítás ellenérték nélküli engedélyezéséből, illetve az ingyenes átruházásból származó gazdasági előnnyel kell arányban állnia.³⁵⁸

Itt is nyomatékosan kiemelendő, hogy a szolgálati találmány feltalálóját megillető díjazással kapcsolatos viták bírósági útra tartoznak, és hogy a Magyar Szabadalmi Hivatal mellett működő találmányi szakértő testület megbízás alapján vagy a bíróság megkeresésére szakértői véleményt ad a szolgálati találmány feltalálóját megillető díjazással kapcsolatos ügyben.

Az alkalmazotti találmányok díjazásáról a szabadalmi törvény 14. §-sa rendelkezik. Az alkalmazotti találmány esetében a feltalálónak a találmány hasznosítására való jog ellenében olyan mértékű díj jár, amelyet a munkáltatónak a találmány tárgya szerinti műszaki területen kialakult licenciforgalmi viszonyokra tekintettel a szabadalmi licenciaszerződés alapján a találmány hasznosítására adott engedély fejében fizetnie kellene.

Látható, hogy az alkalmazotti találmány esetén is a licencianalógiával operál a jogalkotó. Fontos eltérés azonban, hogy az alkalmazott találmány feltalálója a kialakult licenciadíjnak megfelelő találmányi díjat kap, s nem a kialakult licenciadíj arányában, mint a szolgálati találmány feltalálója. Mivel azonban a munkáltatót alkalmazotti találmány esetén nem kizárólagos hasznosítási jog illeti meg, a nem kizárólagos hasznosítás ellenében adott licenciadíj az irányadó.

³⁵⁸ 1995. évi XXXIII. tv. 13. § (8) bek.

Az alkalmazotti találmány hasznosítására való jog ellenében járó díjakat a munkáltató, több munkáltató esetén - eltérő megállapodásuk hiányában - a hasznosító munkáltató köteles megfizetni. A törvény szerint a feltaláló díjazására a munkáltatóval kötött szerződése az irányadó. Ezek a szabályok összecsengenek a szolgálati találmányokról szóló idevágó rendelkezésekkel.

Az alkalmazotti találmány hasznosítása esetén járó díjazásra irányadó szerződés írásba foglalására, az alkalmazotti találmány feltalálóját megillető díjazással kapcsolatos viták bírói úton történő rendezésére, valamint a találmányi szakértői testület szakértői véleményével kapcsolatban a szolgálati találmányoknál kifejtettek az irányadók.

Végül a munkavállalók találmányaira vonatkozó rendelkezések jellemzésének lezárásaként elmondhatjuk, hogy a törvény az érintett feltalálók javára egyoldalú kógenciát vezet be. Az érdeküket szolgáló szabályoktól szerződésben sem lehet hátrányukra eltérni. Ezáltal semmisnek minősülnek a munka- vagy egyéb szerződések olyan rendelkezései, melyekben a munkavállaló előre lemond találmányi díj iránti igényéről.

A szolgálati jogviszony tartalma után a jogviszony megszűnése, megszüntetése a következő legfontosabb kérdés. A jogviszony megszüntetése során annak eredmény jellege lehet alapvetően meghatározó, azonban ezen túl más szempontok is szerephez juthatnak a felek döntésében. Az alapvető szabályokat a Munka Törvénykönyve adja meg.

A Munka Törvénykönyve alapján³⁵⁹ a munkaviszony a felek jogállásában, illetve külső körülmények szerint megszűnik:

- a) a munkavállaló halálával,
- b) a munkáltató jogutód nélküli megszűnésével,
- c) a határozott idő lejártával,

Ha a munkaviszony a munkáltató jogutód nélküli megszűnésével szűnik meg, a munkavállaló részére a munkáltató rendes felmondása esetén meghatározott munkavégzés alóli mentesítési idejére járó átlagkeresetnek megfelelő összeget ki kell fizetni, kivéve, ha rendes felmondás esetén a munkavégzés alóli mentesítés időtartamára a munkavállaló munkabérre nem lenne jogosult.

A munkaviszony a felek akaratnyilatkozatával is megszüntethető:

- a) a munkáltató és a munkavállaló közös megegyezésével;

³⁵⁹ 1992. évi XXII. tv. 86. §

- b) rendes felmondással;
- c) rendkívüli felmondással;
- d) azonnali hatállyal a próbaidő alatt;

e) a határozott időre alkalmazott munkavállaló munkaviszonyát közös megegyezéstől, rendkívüli felmondástól, vagy a próbaidőre vonatkozó szabályoktól eltérően is megszüntethető, a munkavállalót azonban egyévi, ha a határozott időből még hátralévő idő egy évnél rövidebb, a hátralévő időre jutó átlagkeresete megilleti. A munkaviszony megszüntetésére irányuló megállapodást, illetve nyilatkozatokat írásba kell foglalni. Ezekről rendelkezésektől érvényesen eltérni nem lehet.

A szerződések megszüntetésekor a felek kötelesek rendezni az egymással szemben fennálló követeléseiket, a munkaviszony sajátosságaira tekintettel azonban az ilyen típusú jogviszony megszüntetése esetén a Munka Törvénykönyvében foglalt rendelkezéseket kell alkalmazni, azaz az ott meghatározott esetben végkielégítést kell fizetnie a munkáltatónak. A szolgálati találmány megalkotását követően azonban a munkavállaló, feltaláló a szabadalmi törvény alapján egyébként is találmányi díjra jogosult, azaz nemcsak a munkaviszonyból folyó díjigények illetik meg, hanem a polgári jog által garantált díjazás is. Ez a munkáltató számára hátrányos lehet, eltérés mutatkozik ugyanis a polgári jog vagyoni viszonyokat szem előtt tartó szabályozása, és a munkajog szociális elvei³⁶⁰ között. A találmányi díj és a munkaviszony megszüntetésekor a munkavállalót megillető juttatások esetén két nagyon hasonló karakterű jogintézményről van szó. Mindkettő a szolgálati találmány megalkotóját kívánja védelemben részesíteni, megvédve a munkáltató személyét az esetleges kizsákmányolástól. A találmányi díj azonban a munkáltató tevékenységére figyelemmel jár, a végkielégítés viszont a munkáltató intézkedéseinek következtében munkaviszonyától megválni kényszerülő munkavállaló helyzetén próbál könnyíteni. A másik oldalon, a munkáltatónál ugyanakkor a szabadalmi jog és a Munka Törvénykönyvének egyidejű alkalmazása aránytalan megterhelést okozhat bizonyos esetekben. Mínderre tekintettel a két jogintézmény azonos jellege miatt meg kellene találni az összhangot a két jogcím között a munkáltató személyére, vagyoni kötelezettségeire is figyelemmel, legalább olyan módon, hogy a találmányi díj meghatározásakor a felek a munkaviszony megszüntetésével járó kötelezettségekre is legyenek figyelemmel. Fontos lenne továbbá, hogy a szabadalmi törvény ne csak a munkaviszony megszüntetésével kapcsolatban felmerült anyagi viszonyok vonatkozásában adjon szabályozást, hanem a munkaviszony jogellenes

³⁶⁰ Kiss György: A munkaviszony jogellenes megszüntetésének jogkövetkezményei a munkaviszony jellege és a szociális jogállam követelményeinek tükrében, Jogtudományi Közöny 10/1998. 361. old.

megszüntetésére is, amely adott esetben a feltalálót hozhatja méltánytalanul nehéz helyzetbe.³⁶¹

V.1.2. Az újítás szerepe és helye a piacgazdaságban

Az újítás kapcsán nem mutathatom be külön történeti rész keretében a jogintézmény történetét, mert a sors fintoraként, az időközben bekövetkezett jogszabályváltozásoknak köszönhetően, az egész témakörrel már csak a történeti részben tehetnénk említést. Korábbi iparjogvédelmi oltalmi rendszerünk legalacsonyabb szintjén álló elemét azonban, jelentőségének megfelelően, korábbi jogrendszerbeli elhelyezése szerint a használati mintaoltalom után tárgyalom, elkerülve a felesleges ismétléseket, csak azokat a megoldásait ismertetem, amelyek miatt hatályon kívül helyezésre került a területet szabályozó jogszabály, hozzátéve, hogy gyakorlati jelentőségük azonban még mindig érvényesül.

Az újítás kapcsán egy, az iparjogvédelem határterületére eső olyan jogintézménnyel találkozunk, amelyet szintén elért a jogalkotási hullám 1998-ban, a megújult szabályozásnak köszönhetően, alkalmazási területe egyre szűkült, ezáltal a joggyakorlatban jelentőségét veszítő intézményről volt szó. Korábbi jogrendszerünkben több szempontból is fontos szerepet töltött be az újítás jogintézménye. Egyrészt a szabadalom mellett az ipari mintaoltalmi jog legalacsonyabb, minimális szintjét jelentette és ezzel lehetőséget adott a relatív újdonsággal rendelkező, de a rutintevékenység színvonalát meghaladó iparjogvédelmi alkotások jogi védelmére.³⁶² Annak ellenére, hogy az újítás egyértelműen az iparjogvédelem területén helyezhető el, a bírói gyakorlat az újítási díj megfizetése iránt indult pereket a városi bíróság hatáskörébe utalta, ezáltal is hangsúlyozva ezen alkotások kisebb jelentőségét.³⁶³ Egy jogeset kapcsán a Legfelsőbb Bíróság arra is rámutatott, hogy az újítással kapcsolatos ügyek az általános hatáskörű bíróság elé tartoznak, és nem a munkaügyi bíróságra, az erős munkajogi jelleg ellenére.³⁶⁴

Másrészt a korábbi bérrendszerrel összefüggésben fontos szerepet töltött be a kiemelkedő munkát végző munkavállalók díjazásában, lehetőséget adott arra, hogy a dolgozók rendkívüli tevékenységét, mely ugyan a munkaköri kötelezettségből eredt, de azt jóval meghaladta az újítás jogcíme alatt díjazni tudják.

³⁶¹ Gamillscheg, F.: Die Grundrechte im Arbeitsrecht, Berlin, 1967. 357. o.l.d

³⁶² BH 1981.497

³⁶³ BH 1994.83

³⁶⁴ BH 1990.451

Az újításokról hazánkban az elmúlt időkben jogszabályok, központi irányelvek, vállalati újítási szabályzatok rendelkeztek az éppen aktuális társadalmi-gazdasági képletre épülve. A szabályozás legalapvetőbb vonása az volt, hogy az általános társadalmi-gazdasági, irányítási közegekhez illeszkedve nem a vállalat belső motivációira, a tulajdonosi vagyongyarapító törekvésekre, a gazdasági racionalitásra épült, hanem kötelezésre, külső állami és társadalmi nyomásra, számonkérésre. A rendelkezések, melyek az újítást állandóan újrafésülték, alapvetően kógens jellegűek voltak, amelyek csak további részletezést, bővítményeket tűrtek el, de nem engedtek eltérést. A vállalati tevékenységre ráépült az ágazati tárcák irányító tevékenysége, amelyet az Országos Találmányi Hivatal (ma Magyar Szabadalmi Hivatal) koordinált. A szakszervezetek társadalmi irányító szerepe folytán a tevékenység politikai mozgalmi jelleget kapott annak minden sallangjával.³⁶⁵

A gazdaságpolitika új orientációjának köszönhetően, amely egy nemzetközileg nyitott piacgazdaság kiépítésére irányult, 1989-ben szükségessé vált az újítások új szellemű jogi szabályozása. A szabályozás alapvető kiindulópontja a piacgazdaság feltételei között az újítási tevékenység ösztönzésének a gazdálkodó szervezet belső motivációján, valamint a vállalkozói autonómián kellett alapulnia.

A gazdálkodó szervezet belső motivációja azonban a működő piacgazdaságra történő átállás keretei között nem valósult meg. A gazdálkodó szervezetek foglalkoztatásának kiadásait szabályozó adó-, társadalombiztosítási-, és egyéb pénzügyi jogszabályok nem kedveztek az újítás jogintézményének. A munkáltatóra háruló többletterhek nem tették érdekeltté a foglalkoztatást biztosító szervezeteket abban, hogy újabb jogcímenek további költségekbe verjék magukat. Ráadásul a jogintézmény alacsony védelmi szintje a hathatós jogi védelmet sem garantálta a jogviszony alanyainak.

Időközben, a szellemi alkotások újraszabályozási hullámának köszönhetően, az előbbieken tárgyalt új intézmény honosodott meg használati mintaoltalom elnevezés alatt, mely beékelődve a szabadalom és az újítás közé, hatásosabban képes biztosítani a találmányi szintet el nem érő iparjogvédelmi alkotások védelmét. A használati mintát be kell jelenteni a Magyar Szabadalmi Hivatalhoz, ami garantálja, hogy egy független szakemberekből álló szervezet fog dönteni a jogi védelemben való részesítés kérésében. Mindazonáltal nem szabad szem elől téveszteni, hogy az újítás és a használati mintaoltalom védelmi köre nem teljesen fedi egymást.

³⁶⁵ Gazda-Kövesdi-Vida: Találmányok, szabadalmak, Közgazdasági és Jogi Kiadó Bp. 1985., 128. oldal

A magyar szabályozás szerint használati mintaoltalomban részesülhet valamely tárgy kialakítására, szerkezetére vagy részeinek elrendezésére vonatkozó megoldás, ha új feltalálói lépésen alakul és iparilag alkalmazható. Az újítás állandóan változó meghatározása pedig, legutóbb a következőket foglalta magában: újítás a gazdasági tevékenységet folytató szervezet tevékenységi körében a vele munkaviszonyban álló személyek és szerzőtársaik által kidolgozott, a szervezetnél új műszaki, illetve szervezési megoldás.³⁶⁶

A használati mintaoltalom és az újítás fogalmának egybevetése során látható, hogy a használati minták során valamely tárgy kialakítására, szerkezetére vonatkozóan lehet oltalmat kérni, míg az újítás kapcsán a szervezetnél jelentkező új műszaki, illetve szervezési megoldásra. Az újítás fogalma jóval tágabb kört húzott meg tehát, mert a műszaki megoldás bármire vonatkozhat, nem csupán adott tárgyra, ezen felül, még szervezési megoldások is újítás tárgyai lehettek. A fogalmi határozatlanság azonban a gyakorlatban egy olyan bizonytalansági tényezőt jelentett, ami szintén inkább gyengítette a jogintézmény alkalmazhatóságát, mintsem erősítette azt. A szervezési vonatkozások keretében pedig a know-how fogalmi köre segíthet lefedni a keletkezett űrt, ráadásul ez a jogintézmény – jellegénél fogva – könnyebben tudott alkalmazkodni a megváltozott körülmények között a piacgazdaság elvárásaihoz.

Az újítás fogalma mindig hűen tükrözte az éppen aktuális társadalmi-gazdasági helyzetet, a fent említett elvárásoknak megfelelően számtalanszor szabályozták újra ezt a jogintézményt. Az '50-es évek elejéről vett fogalmi meghatározás szerint „újítás minden javaslat, amelynek megvalósítása a népgazdaság részére valamilyen gazdasági vagy egyéb hasznos eredménnyel jár”.³⁶⁷ A későbbiekben szintén nagyon ingadozó volt a fogalmi meghatározás, a '70-es években használt fogalom már, tekintettel a jogintézmény egyértelmű munkajogi jellegére, a munkaköri kötelezettséget is beemeli a fogalmi elemek közé a jogalkotó. Így „újítás az a műszaki munka-, vagy üzemszervezési megoldás, amely viszonylag új, hasznosítása a vállalat részére hasznos eredménnyel jár, nem tartozik előterjesztőjének munkaköri kötelezettségei közé, vagy munkaköri kötelezettsége ugyan, de jelentős alkotó teljesítménynek minősül, nem eredményez a fogyasztói érdekeket sértő minőségromlást.”³⁶⁸

Legutoljára a 63/1998. (III.31.) Kormány rendelet szabályozta a jogintézményt, amely számos változást hozott elődjeihez képest. A jogszabály szerint újítás a gazdasági

³⁶⁶ 63/1998. (III.31.) Korm. r. 1. § (1) bek.

³⁶⁷ 151/1950. (V.31.) M.T. sz. r. 1. § (1) bek.

³⁶⁸ 38/1974. (X.30.) M.T. sz. r. 1. § (1) bek.

tevékenységet folytató szervezet (a továbbiakban: szervezet) tevékenységi körében, a vele munkaviszonyban álló személyek és szerzőtársaik által kidolgozott, a szervezetnél új műszaki, illetve szervezési megoldás. Az előző 78/1989. (VII.10.) MT r. az újítás fogalmi meghatározásakor a gazdálkodó szervezet fogalmát alkalmazta a Polgári törvénykönyv 685. § c.) pontjára utalva. A korábbi rendelet 1. §-sa a gazdálkodó szervezetekre, valamint a velük *munkaviszonyban* vagy munkavégzésre irányuló *egyéb jogviszonyban* álló személyekre és szerzőtársaira utal. A hatályon kívül helyezett 1998. évi szabályok szerint, az időközben bekövetkezett gazdasági változásokra és társadalmi elvárásokra reagálva szűkebb körben vonta meg az újítók alanyi körét, amikor gazdasági tevékenységet folytató szervezet tevékenységi körében, a vele *munkaviszonyban* álló személyek és szerzőtársaik vonatkozásában ismeri el az újítói minőséget.³⁶⁹ A jogszabály a továbbiakban felsorolta azt is, hogy milyen gazdálkodó szervezetek állhatnak a munkáltatói oldalon: állami vállalat, egyéb állami gazdálkodó szerv, költségvetési szerv, szövetkezet, gazdasági társaság, közhasznú társaság.

A gyakorlatban a fent felsorolt jogalanyok számba vételekor nyilvánvaló volt, hogy a leggyakrabban gazdasági társaságok szerepeltek munkáltatóként a jogviszonyban, hiszen az állami szféra nagyon visszahúzódott, a szövetkezetek, közhasznú társaságok köre is jelentősen megváltozott.

A munkaviszonyhoz kapcsolódva meg kell említeni, hogy a munkáltatónál kidolgozott újításnak kifejezetten a munkáltató tevékenységi körébe kellett esnie. Fontos e helyütt kiemelni, hogy a munkáltató tevékenységi köre és a munkavállaló munkaköre nem szükségszerűen esik egybe, ezt a jogszabály alkotója is figyelembe vette, amikor a jogszabályban nem külön címszó alatt, de alkalmazotti újításként értendően szabályozta a munkáltató – a jogszabály szövegében: szervezet - jogait akként, hogy a munkaköri kötelesség tárgykörén kívül kidolgozott újítást a szervezet hasznosíthatta, másnak azonban nem adhatta át hasznosításra.

A legtöbb vitára okot adó fogalmi elem az újítás újdonság jellege volt. Az újdonság fogalmának értelmezése fontos jogalkalmazói feladat, hiszen ez határozta el az újítást az iparjogvédelem többi intézményétől, különösen a találmánytól. A találmány esetében az alkotói szint az abszolút (világszintű) újdonság, az újítás esetében elegendő volt a “relatív” újdonság.³⁷⁰ Az előző jogszabályok alkalmazásánál a jogviták egyik leggyakoribb kiindulási alapja volt ennek a “relatív újdonságnak” a megállapítása volt. Ez azt jelenti,

³⁶⁹ 63/1998. (III.31.) Kormány rendelet 1. § (1) bek.

³⁷⁰ Lontai Endre: Polgári jog. A szellemi alkotások joga. Szerzői jog és iparjogvédelem, Nemzeti Tankönyvkiadó 1994. 174. oldal

hogy újdonság szempontjából akkor nem felelt meg a benyújtott javaslat a jogszabályi feltételeknek, ha az adott szervezetnél azonos megoldást már hasznosították, illetőleg a hasznosítást – a megoldás birtokában – tervbe vették. Annak bizonyítása, hogy az adott megoldást már hasznosították, vagy hasznosítását tervezték, a vállalatot terhelte. A jogalkalmazói gyakorlat szerint, a vállalatnál való hasznosításnak kellett tekinteni az újítás tárgyát tevő megoldás-felhasználást abban az esetben is, ha a megvalósítás műszaki, gazdasági folyamatában vállalati gazdasági munkaközösség is részt vett és akkor is, ha az újító közösség tagjai és a vállalati gazdasági munkaközösség tagjai közül egyesek azonos személyek voltak.³⁷¹

Az újdonság fogalmi körébe tartozott az a követelmény is, hogy alkotói tevékenység eredménye legyen. A mérce, vagyis a “relatív újdonság”, igaz alacsonyabb volt, mint a találmányok esetében, az újításnak minősülő alkotások skálája igen szélesen alakult, a rutintevékenységet éppen meghaladó megoldástól a találmányi szintet elérő megoldásig húzódtott. Ennek kapcsán az alsó határ meghúzása tűnt különösen vitásnak. Az újdonság viszonylagosságából következett, hogy máshol (bel- vagy akár külföldön is) már alkalmazott megoldás javaslata elvileg megfelelt az újítás jogszabályi feltételeinek, a gyakorlat azonban megkívánta, hogy ne “mechanikus” átvételről, hanem a helyi körülményekhez, az adott technológia sajátosságaira adaptált, tehát saját eredeti gondolatot is tartalmazó megoldásra irányuló javaslatról legyen szó. Az oltalom megadásához szükséges volt, hogy a javaslat ne csak a megoldható feladatot tárja fel, illetőleg a megoldás elégséges voltához szükségszerűen hozzá tartozó mozzanatoknak teljes részével foglalkozzon.³⁷²

Az alkotói tevékenységgel kapcsolatban vitás volt, hogy az újítást mely jogág berkein belül helyezték el. A korábbi tapasztalatok szerint az újítási javaslatok zömmel az újító munkahelyén, rendszerint munkájával kapcsolatban jöttek létre, külön díjazást ezért hasznosítás esetén csak akkor kérhetett az újító, ha annak ellenértékét – munkabér formájában – nem kapta meg. Az újítói jogviszony mindenütt sajátos jogi kategóriát alkotott, és a munkaköri köteleesség megítélése tekintetében azonos eredményre juthattunk, akár a munkajog, akár a polgári jog oldaláról közelítette meg: a munkaköri feladat ellátásáért a dolgozó munkabért kapott, külön anyagi elismerés tárgyát csak olyan tevékenység képezhette, amely munkaköri köteleességét meghaladta, ebben az esetben

³⁷¹ BH 1986.412

³⁷² BH 1983.439

azonban csak alkalmazotti újításról beszélhettünk, jóllehet az külön volt szabályozva a hatályos jogszabályban.³⁷³

Hazánkban a jogszabály az újítói jogviszonyt a polgári jog keretébe utalta, abból az elvi megfontolásból, hogy az újítás alkotó jellegű szellemi munka eredménye. A Ptk. szellemi alkotásokkal foglalkozó VII. fejezete viszont a részletszabályok megalkotására külön jogszabályt rendelt.³⁷⁴

Az újdonság mellet a megoldás fogalma szorult megvilágításra a fogalmi körből. Ezzel kapcsolatban a legutolsó újítási rendelet kimondta, hogy az újítási javaslatnak legalább a szerző nevét és a megoldás lényegét tartalmaznia kell. Ezzel kapcsolatban fontos, más jogintézményektől való elhatárolást nehezítő követelmény volt, hogy a megoldás lényegét az újítási javaslatnak olyan formában és mélységben kellett tartalmaznia, hogy a javaslat az elbíráló által megismerhető, valamint megvalósítható legyen. A megoldásnak a gyakorlatban alkalmazhatónak kellett lennie, nem volt elég a problémafelvetés szintjén ismertetni az alkotást.³⁷⁵

A legutolsó újítási rendeletben az újítás társadalmi megbecsülést biztosító, erkölcsi elismerést érdemlő vonatkozásairól a vagyoni érdekekre került a hangsúly, ennek eredményeképpen polgári jogi alapokra fektetve a díjazás kérdését. Az új szabályozásban megnőtt a díjszerződés szerepe. A rendelet kimondta, hogy az újítót legfontosabb vagyoni jogaként “az újítás hasznosítása, illetve átadása esetén újítási díj illetette meg, valamint az újítási díjat a szervezet köteles volt fizetni”.³⁷⁶ Lehetőség volt azonban arra is, hogy az újítási díj megfizetését az újítás hasznosítását átvevő vállalja át, ha az újítási szerződésben a felek így állapodtak meg.³⁷⁷ A díjszerződések kiemelkedő jelentőségét húzta alá a jogszabály az is, hogy az újító díjazására az újítónak a szervezettel, illetve a jogszerzővel kötött szerződése volt az irányadó. A bírói gyakorlat az újítási díjat kezdetektől fogva különválasztotta a munkabértől. Egy korábbi döntésében a Legfelsőbb Bíróság akképpen foglalt állást, hogy ha a munkavállaló az általa kidolgozott megoldást munkaköri feladatként, munkaviszonyból eredő kötelezettségként hozta létre, az ilyen szolgálati jellegű tevékenységért elsősorban a szolgálati (munka-) viszonyt rendező szerződés szerinti bér, illetőleg díjazás jár, ha pedig a megoldás a jogszabályokban meghatározott feltételeket kielégíti, a szolgálati szellemi alkotásokért

³⁷³ Lontai Endre: i.m. 176. oldal

³⁷⁴ Ptk. 86. § (2) bek.

³⁷⁵ BH 1983. 439.

³⁷⁶ 63/1998. (III.31.) Kormány rendelet 6. § (1)-(2) bek.

³⁷⁷ 63/1998. (III.31.) Kormány rendelet 6. § (2) bek.

járó (pl. újítiási vagy találmányi) díj is követelhető.³⁷⁸ A későbbiek folyamán ismét leszögezte a bíróság, hogy az újítiási díj nem minősül bérjellegű követelésnek, tehát ez egy „egyéb” díjazásnak minősül.³⁷⁹ A szerződés formaiságára mindössze egyetlen kritériumot állapított meg a jogalkotó az írásbeli formát. Az újítiót védendő szabályként került lefektetésre, hogy hátrányára a szerződésben nem lehetett eltérni, ezáltal semmisnek minősültek a munka- és egyéb szerződések olyan rendelkezései, melyekben a munkavállaló előre lemondott az újítiási díj iránti igényéről.

A bírói gyakorlat az újítiási díj összegét a megoldás újdonság jellegétől és a megvalósítással elérhető előnytől tette függővé, azzal arányossá.³⁸⁰ A termék előállításával és forgalomba-hozatalával kapcsolatos hibás teljesítés miatt keletkezett veszteséget az újítiási díj alapjául szolgáló hasznos eredmény számításánál figyelmen kívül kellett hagyni.³⁸¹

Mindezek alapján összefoglalóan megállapítható, hogy az újítiásokat szabályozó joganyag esetében olyan jogintézményről van szó, melyet hatályon kívül helyeztek, de gyakorlati jelentőségét nem vesztette el. A hatályon kívül helyezett szabályozás a megváltozott dinamikusán fejlődő gazdasági viszonyok között számos az újítió számára kedvezőtlen szabályt tartalmazott, melyek nem voltak beilleszthetőek kellő mértékben a piacgazdaság megváltozott követelményei között a jogrendszerbe.

A külföldi joggyakorlat ingadozó az újítiás intézményét tekintve, egyes helyeken külön intézmény, más országokban a munkaviszony keretében nyert szabályozást. A külföldi példák is mutatják, hogy ezt a jogintézményt nem szabad csupán múltjára tekintettel múlt időben kezelni. Sajnos a jogtörténet furcsa firtora, hogy a gazdasági-társadalmi változások nem kedveztek az újítiás gazdasági hasznosításának, illetve a jogalkotás nem vette a fáradságot, hogy sokadjára újraszabályozva a jogintézményt érdekeltté tegye a munkaviszony alanyait abban, hogy alkalmazzák, életben tartásuk, elismerjük és díjazzuk az iparjogvédelem eme alacsony szintjén található alkotásokat.

Ne feledjük, hogy a piacgazdaság viszonyai között is érdeke lehet a munkáltató cégeknek, vállalatoknak, hogy újítiási szabályzattal rendelkezzenek. A versenyképesség fenntartásához, növeléséhez ugyanis elengedhetetlenül fontos az újítiási szinten létrehozott alkotások alkalmazása, megismerése. A hazai gyakorlat eltérő a jogintézmény megítélésének tekintetében, az azonban leszögezhető, hogy munkáltatói szinten semmi nem zárja ki az újítiás bevezetését szabályozását, gazdasági szempontból pedig

³⁷⁸ BH 1986.320

³⁷⁹ BH 2000.316

³⁸⁰ BH 2002.137, BH 1982.237

³⁸¹ BH 1989.399

kifejezetten kívánatos lehet. A leírtakra tekintettel ezért a jogintézmény újbóli jogi szabályozásának vagyok a híve. Álláspontom szerint a jogintézmény polgári jogi jellegét erősítve a Polgári Törvénykönyvben helyezném el a know-how-hoz hasonló diszpozitív keretszabályozással, mely megfelelő mozgásteret biztosíthatna a feleknek.

Szükség van tehát a jogintézményre napjainkban is, csupán kereteit kell megváltoztatni, a piacgazdaság követelményeihez közelíteni. A jogintézmény – akár munkáltatói szintű – szabályozása kapcsán elsősorban a más jogintézményekkel harmonizáló fogalom megalkotására, az alkotás átadása-átvétele kapcsán a rugalmas technikai szabályok bevezetésére, és az alkotó megfelelő díjazására kell helyezni a hangsúlyt. Az ily módon megalkotott újítási szabályzat kifejezetten ösztönzőleg hathat az azt alkalmazó társaság dolgozóira, érdekeltté téve az alkotások létrehozásában.

Az újítás kapcsán mindenképpen fenntarthatónak és kívánatosnak tartom az újdonság, hasznosság, alkotó munka fogalmi elemeket. Az újdonság kapcsán az ellenőrizhetőség érdekében, csak akkor van értelme újítási szabályok bevezetésének, ha a munkáltató rendelkezik olyan dokumentációval, ami az újdonság vizsgálat kiinduló pontját képezi.

A hasznosság kapcsán a munkáltató pozícióját erősítendő és figyelembe veendő elemről van szó. A hasznosság kritérium vonzataként egy rövid határidőt célszerű biztosítani a munkáltatónak az újítás kipróbálására. A határidő tartama azonban ne legyen ésszerűtlenül hosszú, ne haladja meg a 30 napot, mert a hosszú időtartam sérelmes lehet a feleknek, és a gazdasági versenyt is indokolatlanul akadályozza.

Az alkotó munka fogalmi elem fenntartása azt célozza, hogy a „rendes” rutinszerű tevékenységet meghaladó alkotás jellege biztosítva legyen az intézménynek, ne kapjon a munkavállaló ugyanazért a munkáért kétszer díjazást, ugyanakkor ösztönözve legyen az újítás megalkotására.

Annak eldöntését, hogy a fogalom milyen tárgykörre terjedjen ki, mindenképpen a munkáltatóra célszerű bízni. Álláspontom szerint a munkáltató érdekét a liberális felfogás, vagyis egy szélesebb tárgykört felölelő fogalom megalkotása szolgálja leginkább. Ne feledjük a munkáltatónak elemi érdeke fűződik vállalkozása fenntartásához, fejlesztéséhez, melyekben döntő szerepe lehet a munkáltató által folytatott innovációs tevékenységnek.

Az újítási szabályai közt célszerű rendelkezni olyan kérdésekről is, melyekről más intézmények kapcsán hallgat a jogalkotó. Így rendezni kell a helyzetet arra az esetre, ha a munkáltató nem fogadja el az újítást, megfelelő védelmet nyújtva a munkáltatónak az

újítás jogtalan felhasználása ellen. Megfelelően szabályozni szükséges továbbá a munkáltató személyében bekövetkező változásokra tekintettel az újítások sorsát. Abban az esetben, ha jogutód nélkül szűnik meg a munkáltató kézenfekvő megoldásnak az tűnik, ha az újításból származó jogok a munkavállalóra visszaszállnak annak érdekében, hogy azokat esetleg más munkáltatónál értékesíteni tudja. Ha pedig jogutódlás mellett szűnik meg a munkáltató a jogutód részére célszerű biztosítani az újítás feletti jogokat.

Fontos rendelkezni a felek titoktartási kötelezettségéről, hiszen az újításnak – akárcsak a know-how-nak – lépéselőny jellege van. Erre tekintettel legjobb ha mindkét felet, illetve a munkáltató többi munkáltatóját általános titoktartási kötelezettség terheli.

A díjazás kérdése kapcsán a legoptimálisabb megoldás a hasznosítás arányában történő díjazás, bár a piacgazdaság jelen viszonyai között az újítási szabályzatra is bízható a kérdés rendezése. A munkáltató érdekét a legjobban az egyösszegű díjazás szolgálhatja, ez azonban – a próbaidő ellenére - nem biztos, hogy mindig jó megoldás. Kiderülhet később, hogy az újítás mégsem jár akkora előnnyel, mint az érte adott díjazás, erre tekintettel lehet megfelelő megoldás a hasznosítás arányában járó díj.

A fentiek alapján látható, hogy egy a piacgazdaság keretei közé beilleszthető jogintézményről van szó, mely igazából nem a jogalkotás segítségét, hanem a joggyakorlat jogfejlesztő tevékenységét igényelné.

V.1.3. Munkaköri kötelezettség körében alkotott know-how

A know-how esetében, bár a jelenség egyidejű az emberiséggel, akárcsak a találmány, a szabályozás viszonylag új keletű. Hazánkban a Polgári Törvénykönyv 1977. évi reformja vezette be ezt a jogintézményt. Máig irányadó ez a szabályozás, ugyanis részletesebb, újabb rendelkezések azóta sem születtek. A Ptk. 86. § (4) bekezdésén kívül nem találunk más idevágó szabályokat. Szükség lenne azonban egy részletesebb szabályozásra, amely közelebbről meghatározná a know-how fogalmát és ezzel mind a jogalkotóknak, mind a jogalkalmazóknak nagy segítséget nyújtana.

A probléma tehát már magánál a fogalom meghatározásánál kezdődik, ugyanis nagyon nehéz, s napjainkig nem is találtak megfelelő definíciót, az angol eredetű kifejezés néhány szóval való visszaadása, a magyar fogalom meghatározási kísérletek is inkább csak körülírni tudják a szó jelentését.³⁸² Kézenfekvő megoldásnak az tűnne, ha a Ptk. meghatározásából indulnánk ki, de az csak gazdasági, műszaki és szervezési

³⁸² Tattay Levente: A know-how fogalom fejlődése, Jogtudományi Közlemény 9/2002, 411. oldal

ismereteket, tapasztalatokat említ.³⁸³ Hogy világosabb legyen a kifejezés értelme néhány ismert szerző művéből idézek két magyarázatot.

„Az ipari know-how olyan, műszaki megoldás, információ, amely használati értékkel, s erre támaszkodva csereértékkel bír, forgalomképes”³⁸⁴; „a know-how nyilvánosságra nem hozott, tehát nem közismert műszaki alkotások gyűjtő elnevezése.”³⁸⁵

Láthatjuk, hogy konkrét, néhány szavas, pontos meghatározás nem adható, ez az oka annak, hogy a magyar jogi köznyelv megmaradt az eredeti angol kifejezésnél és azt használja. Ma már teljesen megszokottá vált a know-how fogalom használata, a fogalmi tisztázatlanságok ellenére.

Jogelméleti szinten a know-how megfogalmazásával kapcsolatosan különböző álláspontok láttak napvilágot. Vannak mindenekelőtt rendkívül pragmatikus álláspontok, amelyek egyáltalán feleslegesnek ítélik a know-how definiálását.³⁸⁶ Különösen jellemző ez a common law rendszerekre, amelyek köztudottan amúgy sem definíciópártiak.³⁸⁷ Természetesen eseti bírósági döntésekben sor kerül állásfoglalásra, ezekből azonban nehezen lehet egységes, absztrakt fogalomra következtetni.

Abban egységesnek mondhatók a különböző álláspontok, hogy a know-how olyan műszaki megoldás, információ, amely használati értékkel, s erre támaszkodva csereértékkel is bír, forgalomképes. Az információ értéket az jelenti, hogy annak megszerzője megtakarítja a kísérletekre, próbálkozásokra fordított időt és költséget. Az erre a közös álláspontra épülő nézetek azonban divergálnak attól függően, milyen szerepet szánunk a foglalkoztatás során a műszaki alkotások intézményes oltalmának.

Az un. maradékelmélet szerint nem tekinthető know-how-nak az a műszaki megoldás, amely speciális intézményesített oltalomban (pl. szabadalom, mintaoltalom) részesül.³⁸⁸ Az un. absztrakciós elmélet szerint a know-how szélesebb körű fogalom, minden forgalomképes műszaki megoldás ebbe a körbe kell vonni, függetlenül annak esetleges nevesített oltalmától.³⁸⁹

Álláspontom szerint az utóbbi elmélet meggyőző. A know-how végeredményben nem a műszaki alkotások egy bizonyos – alacsonyabb szintű – kategóriája, hanem átfogó

³⁸³ Ptk. 86. § (4) bek.

³⁸⁴ Lontai Endre: A szellemi alkotások joga, Nemzeti Tankönyvkiadó Bp. 1994. 97. oldal

³⁸⁵ Gazda-Kövesdi-Vida: Találmányok, szabadalmak. Budapesti Műszaki Egyetem Továbbképző Intézete. Bp., 1971.

³⁸⁶ R. G. Lloyd: A know-how hasznosítása és jogi oltalma az Egyesült Királyság jogrendjében és gyakorlatában c. előadása a MIE keretében (Budapest 1971. június 14., kézirat 8. old.)

³⁸⁷ Eörsi Gyula: Összehasonlító polgári jog, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Bp. 1972., 78. old.

³⁸⁸ Gazda István: Az ipari know-how, Bp. 1969. 32. oldal

³⁸⁹ Világhy Miklós: A know-how problémája, Újítók Lapja, 3/1968. 24. oldal

megjelölése minden, egy bizonyos, a rutintevékenység szintjét meghaladó³⁹⁰, gyakorlatban felhasználható és hasznos műszaki megoldásnak. Ezeknek a megoldásoknak egy része speciális oltalmat, például szabadalmi oltalmat élvez. A szabadalmi oltalom léte vagy hiánya azonban – a gyakorlat tapasztalatai szerint – korántsem az adott műszaki megoldás szintjének alacsonyására vezethető vissza, hanem az adott jogrendszerben elfogadott szabadalmaztathatósági feltételekre, vagy a műszaki megoldást létrehozó, vagy azzal rendelkezni jogosult gazdasági megfontolásaira, üzletpolitikájára.

Annnyiban természetesen igazat kell adnunk a maradékelmélet követőinek, hogy amennyiben a tág értelemben felfogott know-how fogalmat speciális jogintézménnyel védett, a know-how oltalmára nyilvánvalón a speciális szabályban nyújtott, rendszerint hatékonyabb védelmi eszközök érvényesítésére fog sor kerülni.

A gyakorlatban a fellelhető fogalmi meghatározások bizonytalansága ellenére kikristályosodni látszanak a fogalmi elemek.

A know-how fogalmának fontos eleme kell, hogy legyen a titkosság, amely a jogintézményt hatékony versenyzökké teszi. Álláspontom szerint a titkosságparti és annak fogalmi létét tagadó nézetek között korántsem olyan mély az ellentét, amint az nem egyszer a vitákból kitűnik. A tisztázást mindenesetre elősegítené, ha a titok, a titkosság fogalmát precízebben, absztraktabban kísérelnék megfogalmazni, az ezzel kapcsolatos vitákban ugyanis igen sokszor egy adott ország normarendszerében, gyakorlatában érvényesülő terminológiával operálnak (állami és szolgálati titok, abszolút és relatív titok).³⁹¹ Kérdés, hogy ezek a megfogalmazások direkt módon alkalmazhatók-e a know-how fogalmának meghatározásánál.

Véleményem szerint azok az álláspontok is, amelyek fogalmi elemként a műszaki információ „gazdasági értékét, forgalomképességét”, egyszóval árujellegét tartják szükségesnek, s egyben elegendőnek, implicite bizonyos titkossági mozzanatokot is ideértenek. Hiszen, ha az adott műszaki megoldás köztudott, mindenki által ismert és felhasználható, lehet, hogy használati értékkel bír, de csereértékkel nem. Nyilván csak az ad ellenszolgáltatást valamely műszaki információért, aki előtt a kérdéses megoldás – legalább részben – nem ismert, akinek számára az tehát „relatív” titkos.³⁹²

³⁹⁰ Gazda-Kövesdi-Vida: i.m. 199. old.

³⁹¹ Ez figyelhető meg az 1973. évi MIE-AIPPI konferencián különösen J. Azéma, Ch. Kamm, és S. Sandir felszólalásaiban

³⁹² Pálfalvi J.: A szellemi alkotásokra vonatkozó ügyletek szabályozásáról, Újítók Lapja 10/1984, 23. old.

A know-how használhatóságára is, mint fogalmi elemre, hangsúlyt kell helyezni. És végül a védelem tárgyának köre az, amely legnehezebben meghatározható, az az adat, tény, információ, ismeret, melyeknek műszaki, szervezési jellegűnek kell lenniük.

Mindezek alapján a Ptk. szabályai szerint „a törvény védi azokat a szellemi alkotásokat is, amelyekről külön jogszabályok nem rendelkeznek, de amelyek társadalmilag széles körben felhasználhatók és közkinccsé még nem váltak.”³⁹³ Továbbá „a személyeket védelem illeti meg vagyoni értékű gazdasági, műszaki és szervezési ismereteik és tapasztalataik tekintetében is.”³⁹⁴

A know-how, mint a hazai iparjogvédelem egyik leggyorsabban gyökeret eresztett intézménye, ugyanúgy lehet munkaviszony tárgya, mint e terület bármely más intézménye. Témánk szempontjából fontos dolog a know-how megalkotására megkötött munkaszerződés, hiszen ebben rendezik a felek az átadással kapcsolatos jogokat és kötelezettségeket. A munkaszerződéssel (továbbiakban: szerződés) kapcsolatban, akárcsak a fogalomnál, nem támaszkodhatunk tételes jogi alapokra a fentebb már jelzett okok folytán, igaz, hogy mint olyan a know-how szerződés sem kapott helyet önálló szerződéstípusként a Ptk.-ban.

Másik oldalról viszont szerencsés dolog lehet a szolgálati jogviszonyban megalkotott know-how szabályait vizsgálni, hiszen itt a polgári törvénykönyv rövidke szakaszain túl a munkaviszonyra vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni, azaz sokkal több, ha úgy tetszik tágabb a szerződés tartalmát tekintve a szabályozatlan kérdések köre, ennél fogva a felek szerződési szabadsága is. Mivel a know-how-val kapcsolatban még csak utalás sem történik a többi munkaköri kötelezettségként megalkotott iparjogvédelmi intézménynél lefektetett szabályra, ezért a felek a Munka Törvénykönyve szabályainak tiszteletben tartása mellett bárhogyan rendelkezhetnek a kérdések felől.

Ugyanakkor nem feledhető, hogy a munkaviszonyban csakúgy, mint a polgári jogviszonyokban, a szabályozottság hiánya a felek együttműködési készségét, illetve kötelezettségét is fokozza, hiszen együtt, egymás érdekeire kölcsönös tekintettel kell utat törniük a munkaviszony, illetve szerződéses jogviszony olyan területein, ahol a szerződések általános szabályai, valamint a munkajog normái nem adnak útmutatást a feleknek.

Elméletileg előfordulhat az az eset, hogy a munkáltató alkalmazottja munkaköri kötelezettségén kívül a munkáltató tevékenységi körébe eső know-how-t alkot. Ezen esetek megtörténtét a munkáltatók általában elve igyekeznek kizárni a

³⁹³ Ptk. 86. § (3) bekezdés

³⁹⁴ Ptk. 86. § (4) bekezdés

munkaszerződésekben szokásos különféle kikötésekkel, melyek rendezik az ily módon megszületett know-how sorsát, általában a munkáltató javára. Mindezt a munkáltatók teljes nyugalommal megtehetik, mert csakúgy, mint az alább részletezendő munkaköri kötelezettségként megalkotott know-how esetében, úgy ezekben az esetekben az „alkalmazotti” know-how esetében sem található jogszabályi rendelkezés, azaz minden a felek megállapodásán múlik.

A továbbiakban, az ilyen „véletlenszerű” eseteket kizárva, a munkaköri kötelezettségként megalkotott know-how jogi sorsát tekintem át, melyekre vonatkozóan leírtakat –tekintettel az ezirányú szabályozás teljes hiányára – akár az „alkalmazotti” know-how esetében is megfelelően alkalmazni lehet.

A vizsgálódást érdemes ezen a területen is a szerződés alanyainak ismertetésével kezdeni. A know-how megalkotására irányuló munkaszerződés alanyai a know-how megalkotója a munkavállaló, és a know-how jövőbeni megszerzője, mint átvevő, munkáltató. A jogalkotó a know-how megalkotója kapcsán természetes személyre gondolt, erre utal a törvényszövegben a „személyek” kifejezés. A szellemi alkotások megalkotására értelemszerűen csak természetes személyek képesek, ezért munkavállalói pozícióban is ők fordulhatnak elő leggyakrabban, esetlegesen azonban gazdasági társaság tagjaként is megköthetik a szerződést. A munkavállalói pozícióban a know-how jellegből kifolyólag viszonylag ritkán áll gazdasági társaság, hiszen a gazdasági társaságok a know-how-jukat nem átruháznak, hanem hasznosítani akarják. A gazdasági társaságok know-how-jukat általában más szerződések keretében (licencia, kutatási szerződés) engedik át, más árukhoz (szabadalom, használati minta), szolgáltatásokhoz kapcsolódva.

A munkavállalói pozíció az eddig említett szellemi alkotásokra figyelemmel a munkaköri kötelezettség körében megalkotandó know-how esetében a legnagyobb változatosságot mutathatja. Ennek oka nem a szabályozatlanságban keresendő, hanem a jogintézmény fogalmi meghatározásában.³⁹⁵

A Ptk.-ban fellelhető szabályozás szerint a személyeket a védelem azon szellemi alkotásaik vonatkozásában is megilletik, melyekről külön jogszabályok nem rendelkeznek, de amelyek társadalmilag széles körben felhasználhatók és még nem váltak közkinccsé, továbbá a vagyoni értékű gazdasági, műszaki, szervezési ismereteik és tapasztalataik vonatkozásában.

A fogalmi meghatározás tág volta miatt a Ptk.-ban szabályozott természetes személyek teljes köre fellelhető ebben a pozícióban, olyan személyek is, akik tipikusan

³⁹⁵ Sebestyén P.: A műszaki ismeretek kereskedelmének aktuális gyakorlati kérdése: a know-how, MIE Közleményei 4/1979. 12. old.

nem szerepelnek iparjogvédelmi jogviszonyok e pozíciójában. Ennek megfelelően ügyvédeken, orvosokon keresztül egészen a betanított munkásokig bárki, akinek vagyoni értékkel bíró ismerete, tapasztalata van. Ezt támasztja alá a széles körű társadalmi felhasználhatóság fogalmi elem is.³⁹⁶

Munkáltatói pozícióban általában vállalatok szerepelhetnek, bár nem kizárható a fizikai személy fellépése sem. A vállalatok részére két alapvető lehetőség áll fenn, vagy munkaszerződést kötnek a know-how birtokosával, és munkaköri kötelezettségévé teszik a know-how ismertetését, vagy know-how szerződést kötnek, s azon belül rendelkeznek a know-how átadásáról. Ha munkaszerződést kötnek a felek, úgy a szerződésre a Munka Törvénykönyvének rendelkezései lesznek irányadóak, ezért célszerűbb a diszpozitív szabályozást jobban preferáló know-how szerződés kötése.

A know-how megalkotására irányuló munkaszerződés tárgya szerint, a jogviszony sajátosságaiból folyik, hogy a felek akarata arra irányul, hogy egy meghatározott műszaki megoldás felhasználását a munkáltató részéről lehetővé tegye. Ehhez képest a szerződés - közvetett - tárgya valamilyen műszaki megoldás, információ. Ennek szerződéses rögzítésével kapcsolatban kell néhány szempontra felhívni a figyelmet.

Mindenekelőtt félreérthetetlenül meg kell határozni a munkaviszony tárgyának pontos paramétereit, a kérdéses megoldást, annak műszaki-fizikai stb. jellemzőit, a felhasználás területét és módját, esetleg ennek gazdaságosságára vonatkozó adatokat. Ezek részletes körülírása nem ritkán terjedelmes, nem is magában a szerződésben, hanem - annak szerves részét képező - külön mellékletben történhet.³⁹⁷ A részletes leírás pótolható, vagy kiegészíthető mellékelt mintára utalással. Lényeges szerepe van a szerződési cél, a kívánt felhasználási mód félreérthetetlenül rögzítésének. A szerződési cél pontos megjelölése teszi lehetővé pl. annak elbírálását, fennáll-e adott esetben a know-how adó kellékszavatossága, de általában is célszerű.³⁹⁸

A tárgy rögzítésénél nem csupán ennek fizikai sajátosságait kell kellően körülírni, hanem "jogi" sajátosságait is. A munkaszerződés tartalmi elemei közül a továbbiakban a know-how megalkotójának, azaz a munkavállaló jogait vizsgálom meg.

A munkavállaló alapvető kötelessége arra irányul, hogy a szerződés tárgyát képező gazdasági, műszaki, szervezési ismeretei, megoldásai megfelelő megalkotását biztosítsa, azaz köteles a know-how leendő hasznosítóját olyan helyzetbe hozni, hogy meghatározott ismereteket, megoldásokat a gyakorlatban felhasználhasson.

³⁹⁶ Gazda István: Néhány gondolat a know-how szerződésekről, elsősorban a know-how átadója szavatossága tükrében, MIE Közlemények 7/1973. 26. oldal

³⁹⁷ Mádi Csaba: Licenc és know-how, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp. 1979., 79. old.

³⁹⁸ Lontai Endre: A licencszerződések alapvető kérdései, Közgazdasági és Jogi Kiadó Bp. 1978., 99. old.

A know-how alkotónak ez az absztrakt módon meghatalmazott fő kötelezettsége, azaz a felhasználás objektív lehetőségének megteremtése, különböző módszereket, eszközöket, tényleges és jogi aktusokat igényel, elsősorban attól függően, hogy mi a szerződés közvetett tárgya.

A know-how megalkotására irányuló munkaszerződés kapcsán is különösen fontos kérdésként merülhetnek fel az utasításadási jog gyakorlásának korlátjai. Az utasításadási joggal kapcsolatos viták eldöntését megkönnyítheti, a minél részletesebb munkaköri leírás, aminek keretében a felek esetlegesen vázolhatják a szerződéskötéskor fennálló helyzetet, és a célként elérendő know-how paramétereit.

A know-how megalkotását követően egy sajátos típusú teljesítésről beszélhetünk, mint az iparjogvédelem egyéb intézményei kapcsán, részben az intézmény titkossági jellegének köszönhetően. A továbbiakban ezért a know-how átadásáról ejtek néhány szót.

A know-how elemek tekintetében - a szabadalomtól eltérően - az átadáshoz az alapvető információkat lényegesen meghaladó többletinformációra van szükség. A know-how átadásának módszerei kimerítően aligha sorolhatók fel. E módszerek elvileg két nagyobb csoportba sorolhatók.

A know-how egy része valamilyen formában materializálódik, rögzítésre kerül. Az erre vonatkozó dokumentáció átadása a know-how alkotó fő kötelezettségei közé tartozik.³⁹⁹ Az ilyen dokumentáció jellege, terjedelme nagymértékben függvénye az adott műszaki terület jellegzetességeinek.

A munkaszerződés tárgyát képező know-how rendszerint tartalmaz olyan elemeket is, amelyek maradandó formában nem rögzítettek, esetleg nem is rögzíthetők. Az ilyen jellegű információk, ismeretek, tapasztalatok átadása ugyancsak alapvető kötelezettsége a know-how alkotójának. Ennek érdekében a munkaszerződésben megfelelően rögzíteni kell az információ átadásának módját, eszközeit. Ilyen módszerek lehetnek - többek között - a know-how alkotó laboratóriumainak, (referencia) üzemeinek meglátogatása, ennek során megszervezett tapasztalatátadás, konzultáció stb. Ezzel kapcsolatos szokásos kötelezettsége az átadónak a vevő szakembereinek oktatása, betanítása.⁴⁰⁰

A munkaszerződésben érdemes részletesen rögzíteni a betanítás feltételeit. Ilyen feltételek: a betanítás helye, időtartama, a betanításban résztvevők száma, képzettsége, a (utazással, tartózkodással stb.) kapcsolatos költségek viselése. A betanítás sikerének

³⁹⁹ Csécsy György: A know-how oltalma szerződés alapján, Ünnepi tanulmányok Novotni Zoltán professzor 60. születésnapja alkalmából Miskolc. 1991. 114. old.

⁴⁰⁰ Lontai E.: i.m. 101. old.

esélyei, szükséges időtartama számos szubjektív tényezőtől is függ, elsősorban a vevő szakembereinek kvalitásaitól, a know-how vevő "fogadóképességének" szintjétől.

A fentiekben említett know-how alkotói szolgáltatások annak biztosítását szolgálják, hogy a szerződés tárgyát képező megoldást a munkáltató műszakilag, "fizikailag" használni, alkalmazni tudja. A kellemetlenségek elkerülése végett jó ha a munkavállaló kötelezettségeként kifejezetten rögzítik a felek, hogy a munkavállaló kifejezett engedélyt is köteles adni a munkáltatónak az átadott információk felhasználására. Ez a felhasználási engedély közvetetten, burkoltan jut kifejezésre, mintegy implicit szerződési tartalomként, kívánatos azonban a szerződésben ezt az engedélyt kifejezetten is rögzíteni.

A másik oldalon, a munkáltató alapvető kötelezettsége a megfelelő munkadíj ("vételár") megfizetése.

A díj mértékét a felek szabadon, a kölcsönös előnyök, a remélt haszon, az esetleges kockázatok mérlegelése alapján állapítják meg. Tekintettel a speciális szabályok hiányára az mondható, hogy a know-how kifejlesztője/átadója elsősorban munkabéreként kapja meg díjazását. A felek ettől eltérően természetesen más megoldásokban is megállapodhatnak, azonban nem ez a jellemző, hiszen a munkáltató ellenérdekel a különdíjfizetésben. Leginkább az mondható, hogy a felek úgy állapítják meg a know-how átadó/munkavállaló fizetését, hogy az megfelelő ellentételezése legyen az átadott know-how alkalmazása során elérhető előnyöknek.

Minden esetet figyelembe véve megállapodhatnak a felek a munkabéren felüli díjfizetésben is. Ez esetben a felek a díj mértékének meghatározásakor – a az intézmény titkosságából fakadóan - nehéz helyzetben vannak. Figyelemmel lehetnek a kialakult licencdíjakra, de ez nem képezheti megnyugtató alapját a díjazásnak. Látszólag feloldaná a kérdést, hogy egy esetleges bírósági eljárás során a bíróságnak lehetősége nyílik, mint igazságszolgáltató szervnek, ezen szerződésekbe a titkosság fenntartása mellett betekinteni, azonban ez a megoldás nem segíthet a piaci viszonyok talaján álló feleknek.

Vannak esetek, amikor a díjazás viszonylag objektív alapon megállapítható. Erre lehet példa a nyereségarányos díjmegosztás, amikor a hasznosítással elért hasznot osztják meg a felek egymás között. Elképzelhető egyösszegű díjfizetés is, ez azonban a munkaviszony tartós jellegével kevésbé áll összhangban.

Sajátos problémát jelent, ha a felek nem állapodnak meg a munkadíjban. Ilyenkor a bíróság feladata a díj megállapítása. Hazai bírósági gyakorlatunk ennek során arra az

állásontra helyezkedik, hogy a díj kiszámításánál általában azokat a tényezőket kell mérlegelni, amelyek a szolgálati találmány feltalálóját megillető díj megállapításánál kerülnek figyelembe vételre, azzal azonban, hogy azonos feltételek mellett a know-how alkotót megillető díj magasabb kell, hogy legyen, figyelemmel a know-how alkotójának befektetett kiadásaira, kockázatára.⁴⁰¹

Elméletileg ugyancsak alapvető kötelezettsége a munkáltatónak a szerződés tárgyát képező megoldás gyakorlatba vétele, hasznosítása.⁴⁰² Ez nyilvánvalóan következik a szerződés társadalmi, gazdasági funkciójából, a szerződésből eredő jogok társadalmi rendeltetéséből. A konkrét szerződésekben azonban ilyen hasznosítási kötelezettségeket ritkán írnak elő kifejezetten. Ahol a know-how szerződés mégis kifejezetten rögzíti a know-how átvevőjének hasznosítási kötelezettségét, ennek rendszerinti szankciója a rendkívüli felmondás.

Nem felejtendő el, hogy a munkaviszony fennállására, illetve arra tekintettel, hogy a munkaszerződés alapján a munkáltató válik jogosulttá a megalkotott know-how hasznosítására, a munkavállalót titoktartás terheli, ami visszásságokat is szülhet. Bár a Ptk. alapelveként említi a jóhiszeműséget, nem elképzelhetetlen, hogy a titkossági elemre tekintettel a korábbi munkavállaló saját érdekében, újból hasznosítja a megalkotott know-how-t. Logikailag ha a munkáltató és a volt munkavállalóval szerződő fél nem szegi meg titoktartási kötelezettségét nagyon nehezen, vagy ki sem derülhet a jogsértés.

A titkosság ezért minden know-how szerződésnek egyik lényeges kérdése. Ha lehet célszerű meghatározni, hogy az átadásra kerülő információkból mi az, ami titokban tartandó. Nem tartandó ugyanis titokban pl. az az információ, ami az átadás időpontjában már nyilvánosan ismert, közzétett volt, vagy olyan, amely utóbb nem az átvevő hibájából nyilvánosságra kerül, továbbá olyan, amelyről bizonyítható, hogy az már az átadás előtt az átvevő birtokában volt stb. A munkavállalónak egyébként arra kell kötelezettséget vállalnia, hogy a kapott információkat bizalmasan kezeli, és az alkalmazottaival is bizalmasan kezelteti, nem hozza azt nyilvánosságra. Mindezek ellenére az esetleges fent vázolt rosszhiszeműség esetére célszerű valamilyen szankciót, kártérítési kötelezettséget eleve lefektetni a munkaszerződésben.

A know-how egyik fontos elemének a titkosságnak a sérülékenysége miatt, nem csak a munkaszerződés hatálya alatt, hanem azt követően is figyelemmel kell lennie a feleknek arra, hogy a know-how-t alkotó ismeret ne kerüljön nyilvánosságra. Erre figyelemmel a

⁴⁰¹ Legf. Bíróság Pf.IV.200557:77.

⁴⁰² Bacher Vilmos: A know-how egyes kérdései, MIE Közlemények 1974/10. 12. old.

know-how további átadása a munkáltató részéről csak megfelelően megválasztott szerződéses felek között, kölcsönös bizalmi légkörben lehetséges.

Tekintettel a know-how szabályozottságának szűkszavúságára, a szolgálati jogviszonyban megalkotott know-how-k jogainak átszállása és azok mértéke is kérdéses. E körben égető szükség lenne a törvényi garanciákra, mert jelen állás szerint teljes egészében a felekre van bízva, hogy milyen jogok és milyen mértékben szállnak át a munkáltatóra.

A szolgálati jogviszony tekintetében általános megoldás az, hogy a vagyoni jogok teljessége száll át a munkáltatóra. Ez következik a szellemi alkotások területén hazánkban általánosan elfogadott monista elméletből, másrészt a szellemi alkotások egyes jogintézményeinél lefektetett szabályozásból. A szellemi alkotások területén ugyanis a szolgálati jogviszonnyal kapcsolatban általános az a megoldás, hogy a vagyoni jogok teljessége átszáll a munkáltatóval. Ezt támasztja alá a munkaviszony létrehozatalának célja, az ezt konkretizáló munkaköri leírás, valamint a felek közötti szoros együttműködés. A munkaviszony célja minden esetben az, hogy a munkavállaló a munkáltató utasításai alapján a munkáltató számára meghatározott munkát, tevékenységet elvégezzen, jelen esetben know-how-t fejlesszen, vagy adjon át.

Míndez azt kell, hogy eredményezze a know-how esetében is, hogy a munkáltatóra a know-how-ból eredő vagyoni jogok teljessége szálljon át, a szerződés teljesítése során. Ugyanakkor, mivel nincsen nevesítve ez a megoldás törvényi szinten a feleknek a szerződés megkötésekor – bár a jogok köre, illetve az átszállásuk a jogértelmezés alapján kézenfekvő – rendkívül körültekintően kell eljárniuk. Álláspontom szerint a törvényességi hiányok pótlásáig, megfelelő megoldást, és védelmet azt nyújthat a feleknek, ha a munkaszerződésben egyértelműen rögzítik, hogy a munkaszerződés tárgyát képező know-how átadásakor a vagyoni jogok teljessége száll át a munkáltatóra, ennek képezi ellenértékét a munkabér, illetve az azon felül fizetett esetleges díj. Ezzel egyidejűleg a munkavállaló számára is nyilvánvalóvá kell tenni azt, hogy a know-how-val kapcsolatos jogait azok átadása után nem gyakorolhatja.

A törvényi szabályozás hiánya ez utóbbi kérdésben sem korlátozza a felek mozgásterét, ezért többféleképpen megállapodhatnak. Elegendő arra, gondolnunk, hogy szabadalmi törvényünk eltérően szabályozza a szolgálati és alkalmazotti találmányok kapcsán a munkáltató jogszerzését. Ez a kérdés felvetődhet a szolgálati know-how vagyoni jogainak megszerzésével kapcsolatban is. E körben a bírói gyakorlat sem nyújt segítséget, nem találni ugyanis a kérdésre feleletet adó jogesetet.

A hatályos szabályok, vagy éppen azok hiánya miatt, jelenleg ugyanazt mondhatom, mint minden más esetben a felek akaratára van bízva a kérdésben való döntés.⁴⁰³ Nyilván ez ellen szól az iparjogvédelem körében bevett azon szabályozás, miszerint a munkaköri kötelezettségeként megalkotott szellemi alkotás vagyoni jogai az átadással teljes egészében a munkáltatóra szállnak át, másfelől azonban a felek mozgási szabadsága mellett szól a polgári jog szerződésalkötési szabadság alapelve. Személy szerint mindenesetre – talán kissé szemtelenül – arra az álláspontra helyezkedem, hogy ameddig nincsen külön szabályozás a szolgálati know-how vagyoni jogainak átszállása kérdésében, addig a feleken múlik, hogyan állapodnak meg.

A felek tehát megállapodhatnak a vagyoni jogok teljességének átszállásában, ez az eset a tipikus és az iparjogvédelemben bevett forma. Következik ez a felek erős-gyenge viszonyából is. Elképzelhetőnek tartok azonban olyan megoldást is, hogy a felek megállapodásától függően a vagyoni jogok csak bizonyos része száll át a munkáltatóra, a többi a know-how alkotójánál, eredeti jogosultjánál marad.

További megoldás lehet a hasznosítás körének a korlátozása. A munkáltató érdeke e szempontból azt diktálja, hogy korlátlan legyen a hasznosítás joga. A know-how kifejlesztője, tulajdonosa azonban pozíciójából eredően ettől eltérően is megállapodhat a munkáltatóval, azaz csak korlátozott hasznosítást enged, esetleg úgy, hogy a munkáltató csak a tevékenységi körén belül használhatja, hasznosíthatja a know-how-t, további átadására, hasznosítására nem jogosult. Mindez természetesen relatív, ahogy már említettem, sok függ a felek egymás közti viszonyától, és a know-how jellegétől.

A szolgálati know-how kapcsán is fontos kérdéseket vet fel, az átadás körülményeinek szabályozása. Célszerű a feleknek előre rögzíteni, hogy a know-how megalkotásának milyen stádiumában kell átadni az alkotást, hogyan, és mit tekintenek teljesítésnek.

A know-how megalkotásának stádiumában a munkáltató érdeke azt diktálja, hogy minél hamarabb értesüljön a megszületett alkotásról. Ez azonban ellentétben állhat a teljesítéssel, azaz a know-how létrejöttéről adott puszta értesítés még nem alapozhatja meg a teljesítést. Ezt a problémát úgy lehet frappánsan megoldani, ha a munkáltató munkanaplót, vagy jegyzőkönyvet vezet a munkáltatóval, ami alapján pontosan datálhatóak az egyes alkotási fázisok. Ne feledjük, hogy bármi történhet a szerződés kapcsán, ami miatt a létrehozni kívánt know-how-t nem sikerül megalkotni az eredeti célnak megfelelően, de a munkanapló alapján az továbbfejleszhető a kívánt irányban.

⁴⁰³ Lontai Endre: A know-how, *Ius privatum*, 2001. 185. oldal

A teljesítést érdemes eredményhez kötni, e tekintetben tehát eredmény jelleget hordoz a szerződés. A feleknek érdemes előre megállapodni, hogy milyen mértékű eredményességet kívánnak meg, ne feledjük azonban, hogy – akárcsak a kutatási szerződéseknél – a munkavállaló abszolút eredmények elérésére ritkán vállalkozik, illetve csak akkor, ha egy már meglévő know-how átruházása a szerződés tárgya.

A szolgálati know-how esetén a szavatosság megfelelően módosulhat. Itt megint szét kell választani azt az esetet, amikor egy már létrehozott know-how átadásáról van szó, vagy pedig annak létrehozásáról. Az előbbi esetben a munkavállaló az átadás során nem csupán azért szavatol, hogy az átadott megoldás általában megvalósítható legyen, hanem a szerződési célnak megfelelő konkrét, tehát különös felhasználhatóságáért is. Ehhez azonban szükséges, hogy a szerződésből egyértelműen megállapítható legyen. Ezt szolgálják pl. a részletesen meghatározott műszaki jellemzők, amelyeket a know-how adó „garantál”.

Az utóbbi esetben a létrehozandó know-how-val kapcsolatban kiemelendő, hogy a munkavállaló korlátozhatja a szavatosságát, hiszen egy olyan új megoldás kidolgozásáról van szó, mely azelőtt ismeretlen volt, így az – üzemi mértékben történő - kipróbálása is csak az átadás után történhet meg. A gyakorlatban és az elméletben egyaránt uralkodó felfogás szerint - kifejezett kikötés hiányában - nem szavatol a know-how átadója a hasznosítás gazdaságosságáért, nyereségességéért.

A hibás teljesítésre vonatkozó általános szabályok alapján a sérelmet szenvedett fél a szerződésszegéstől a szolgáltatás kijavítását, kicserélését, az ellenszolgáltatás csökkentését követelheti, vagy a szerződéstől elállhat. Ezek a következmények a know-how szerződések területén árnyaltabban, sajátosan jelentkeznek.

Ebben az esetben a kijavítás azt jelentheti, hogy az átadó további információk nyújtásával, kiegészítő vagy pótlólagos megoldások kidolgozásával alkalmassá teszi az eredetileg átadott megoldást a szerződési cél elérésére, pl. kiegészíti dokumentációk nyújtásával. Elvileg elképzelhető a kicserélés is oly módon, hogy a know-how átadója a szerződési elérésére alkalmas más, egyenértékű megoldást kínál fel, ez azonban valószínűleg igen ritkán lehetséges.

A jogszavatosság kérdésében egyértelmű a helyzet. A know-how átadójának, azaz a munkavállalónak szavatolnia kell, hogy nincsen harmadik személynek olyan joga, amely a felhasználást, hasznosítást akadályozza.

V.1.4. A szolgálati jogviszonyban megalkotott védjegy, mikroelektronikai félvezetők

A munkaköri kötelezettségkenti alkotás csupán a találmány, a használati minta, és az újítás esetében jellemző. A címben megjelölt alkotások a gyakorlati életben más jogviszony keretén belül születnek meg, esetükben a szolgálati jelleg nem játszik döntő szerepet, ezért annak ismertetésétől eltekintek.

A szolgálati jelleggel kapcsolatban elegendő annyit megjegyezni, hogy a szabályozás a találmányi szabályozás nyomvonalán halad úgy, hogy a jogintézményt szabályozó törvény utal a szabadalmi törvény vonatkozó rendelkezéseire.

V.2. A kutatás-fejlesztési tevékenység helyzete és jogi eszközei (csatornái) hazánkban

V.2.1. Néhány szó a kutatás-fejlesztési tevékenység hazai helyzetéről

A kutatás-fejlesztés (K+F) előre megtervezett és módszeresen felépített alkotó tevékenység. Célja lehet a tudás bővítése (alapkutatás, alkalmazott kutatás), illetve új vagy lényegesen továbbfejlesztett termék, eljárás, szolgáltatás létrehozása (kísérleti fejlesztés).⁴⁰⁴ Az innovációs folyamatban a kutatás-fejlesztés többnyire a tervezési, előkészítési szakaszhoz kapcsolódik. Az új vagy lényegesen továbbfejlesztett termék vagy szolgáltatás piaci bevezetése innováció, de nem tekinthető kutatás-fejlesztésnek. A kapcsolódó tevékenységek és a K+F elhatárolásánál alapvető szempont, hogy a kutatásban, kísérleti fejlesztésben kritérium az újdonság megjelenése.

A befektetett eszközök felhasználásának folyamata maga a tudományos tevékenység több szinten folyik, s így alap-, alkalmazott és fejlesztő kutatást szoktak megkülönböztetni. Az alapkutatások, illetve a kutatások szint szerinti kategorizálása nem egységes. Az alapkutatások nagy része is „irányított” kutatás. Az alap-, alkalmazott és a fejlesztő kutatás egymást feltételező kategóriák. Az alapkutatás a tudományt gyarapítja, az alkalmazott pedig, mint elnevezése is mutatja, a felhasználás útját keresi. Megoszlási arányuk ágazonként eltérő lehet, de egyformán szükség van rájuk.

⁴⁰⁴ Berényi D. – Haraszthy Á. (1997): „Téma/projekt/kutatócsoport értékelése.” Magyar Tudomány, 1997. 7. 835–839. o.

A különböző szintű és célú kutatások hozzák létre a tudományos (műszaki) ismereteket, amelyek a legváltozatosabb formákat öltve jelennek meg és vesznek részt a vállalatok, országok közötti cserében, a szellemi tőke nemzetközi áramlásában.⁴⁰⁵

A fejlett piacgazdaságokban az innovációs képesség alapvető meghatározója a vállalatok versenyképességének. A piaci sikerhez elengedhetetlen, hogy a vállalat párhuzamosan megfeleljen a költségcsökkentés, a minőségi színvonal növelése, a fejlesztési idő lerövidítése, innovatív és a fogyasztók által méltányolt termékek rendszeres bevezetése követelményének.

A K+F-re szánt összegek gazdasági hatása jelentős. A befektetett eszközök volumenének erőteljes szerepét elismerve meg kell említeni azt, hogy ezek az összegek nem önmagukban hordozói a gazdasági növekedésnek, tehát nem csupán a K+F beruházások nagysága alakítja ki a növekedéshez való hozzájárulás mértékét. Egy sor egyéb – korábban már említett - tényező dönti el azt, hogy a befektetett eszközök milyen hatásfokkal, milyen gyorsan és mennyire elterjedten gyűrűznek át a termelésbe.

A tényezők sokoldalú, bonyolult összefüggése ellenére kétségtelen, hogy a K+F-re fordított beruházások volumene a haladás egyik döntő elemét képviseli, és növekedése a kérdés növekvő fontosságának felismerését jól érzékelteti.⁴⁰⁶ Szélesebb értelemben nem csupán az ipari K+F költségek szerepelnek a haladás költségeiként, hanem az egyéb befektetések is (oktatás, állami kutatás stb.). Azt azonban meg kell jegyezni, hogy önmagában a kutatásra és fejlesztésre fordított összegek nem elegendők az egyes országok műszaki haladásban felmutatott teljesítményének és előrehaladásának megítéléséhez. Ugyanis olyan inputokról van szó, amelyek eltérő gazdasági, társadalmi, kulturális környezetben eltérő hatékonysággal érvényesülnek, és így ugyanaz a ráfordítás – történjen az a haladás emberi vagy egyéb tényezői fejlesztésére – más eredményt hoz, arról nem is beszélve, hogy közömbös, hogy a ráfordításokat a tudományos kutatás milyen szintjén (alap-, fejlesztő-, alkalmazott kutatás), illetve milyen területen (iparágak) ruházzák be. Például Japánban összegyűjtött statisztikai anyag⁴⁰⁷ azt jelezi, hogy komoly hangsúlyt fordítanak az alapkutatásokra, valamint a más országokból származó új ismeretek átvételére és további tökéletesítésére.

Hazai tekintetben elmondható, hogy az alkalmazott technológiát a 80-as évek fejlesztési programjainak köszönhetően megfelelőnek értékelhetjük legtöbb szektorunk

⁴⁰⁵ Mádi Csaba: A szellemi exportról, Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1979. 67. old.

⁴⁰⁶ Kiss János: A kutatás-fejlesztés szerepe a versenyképességben, Innováció és versenyképesség, Budapest 1997. 19. old. www.mek.oszk.hu

⁴⁰⁷ Page, A.L.: Assessing New Product Development Practices and Performance: Establishing Crucial Norms. *Journal of Product Innovation Management* 1993. 10., 36. old.

esetében. A rendelkezésre álló technológia azonban nemzetközi viszonylatban a közepes kategóriának felel meg.⁴⁰⁸

A technológia megújítása és fejlesztése elsősorban tőkekorlátokba ütközik. Ugyanakkor az információhiány, mint versenyhátrány, különösen az éles verseny keretei között működő hazai tulajdonban lévő vállalatok esetében jelenik meg. Az információhiány vonatkozik a nemzetközi tendenciákra, a kereslet alakulására, a piaci szereplőkre, az árakra, és a pénzügyi forrásokhoz jutás lehetőségeire. Az információhiány egyik fontos összetevője a szükséges információrendszerek installálásának jelentős anyagi (tőke) vonzata.⁴⁰⁹

A magyar vállalatok körében a rendszerváltoztatás óta jelentős mértékű technológiováltás ment végbe, ami együtt járt a környezeti minőség javulásával. A hazai cégek egy része a környezetvédelmet magas szinten intézményesíti szervezetében és jelentős mértékű környezetvédelmi tevékenységet (beruházást és szolgáltatás vásárlást) folytat.

Az Európai Unió 1997-ben készítette Magyarországról első átfogó országjelentését, ami a magyar tudományról igen kedvező képet mutatott: "A közelmúltban a műszaki szolgáltatásokba befektetett beruházások visszaesése ellenére Magyarország egyike maradt a jelentős eredményt felmutató közép- és kelet-európai nemzeteknek. A magyar tudományos teljesítmény az országot a világon az első húsz közé emeli".⁴¹⁰ Ez a megállapítás hízegőnek is tekinthető, és valószínűleg egy néhány évvel korábbi állapotot tükröz, amikor ez a megállapítás még igaz is volt. A legutóbbi évtizedben - csak a tényeket nézve, minden politikai felhang nélkül - Magyarország sajnos több területen visszaszorult. Török Ádámnak egy 2000 tavaszán lezárt kutatása szerint - számos paramétert, beleértve a publikációkat, a szabadalmakat, a Nobel-díjasokat és számos gazdasági versenyképességi mutatót, pl. a high-tech export arányát és irányultságát - Magyarország esetében reálisabb a Csehországgal megosztott 26.-27. helyről beszélni.⁴¹¹

Kiemelendő dokumentum az Európai Bizottság által 2000 januárjában elkészített, "Egy Európai Kutatási Térség felé" című dokumentumra.⁴¹² Ennek fő felismerése az, hogy az európai kutatás nemcsak sokszínű, hanem széttöredezett is. A kutatás főleg

⁴⁰⁸ Balogh Tamás: Hol állunk Európában? A magyarországi kutatás-fejlesztés helyzete az EU összehasonlító mutatói alapján, www.matud.iif.hu/02mar/balogh.html 6. old.

⁴⁰⁹ Kiss János: A kutatás-fejlesztés szerepe a versenyképességben, Innováció és versenyképesség, Budapest 1997. 14. old. www.mek.oszk.hu

⁴¹⁰ Agenda 2000 (1997): Agenda 2000: Az Európai Bizottság véleménye Magyarország Európai Unióba történő jelentkezéséről. Külügyminisztérium, Budapest, 1997. 12. old.

⁴¹¹ Török Ádám (2000): Reális-e a magyar tudomány 20. helye a (képzeltbeli) világranglistán? Előadás a Magyar Tudományos Akadémia IX. osztályának tudományos ülészakán az MTA 2000. évi közgyűlésén

⁴¹² European Commission (2000): Towards a European Research Area. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Luxemburg, 2000.

nemzeti keretek között folyik mind a finanszírozást, mind a szabályozást, mind az adminisztrációt tekintve. A kutatások egymással, az EU akcióival és más nemzetközi együttműködési formákkal párhuzamosan folynak, s ezek között alig van koordináció. Ez a helyzet a kutatás-fejlesztés számára kívánatosnál messze elmaradó "erősen szuboptimális" feltételrendszer eredményez, annak minden merevségével, párhuzamosságával és átfedésével együtt.⁴¹³

Az Európai Kutatási Térségről szóló kezdeményezés a jelenleginél sokkal szorosabb együttműködést javasol a kibővülő EU kutatási-fejlesztési intézményei között, hogy összehangolt és koherens feltételrendszer alakuljon ki. A kezdeményezés olyan reformra irányul, amelynek keretében a mainál egységesebben kezelik az egész Unió számára rendelkezésre álló eszközöket, beleértve a nemzeti kutatási programokat is, egy integrált megközelítés keretében. A kezdeményezés várhatóan nagy hatást gyakorol a kutatási-fejlesztési tevékenység jövőbeli közösségi tervezésére, amelyet a sokkal strukturáltabb, nagy léptékű akciók és a néhány kiválasztott területre történő erősebb koncentráció jellemez.

A 2003. évi XC. innovációs törvény komoly lépéseket tett a hazai K+F tevékenység előmozdítása érdekében, létrehozta a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatalt, amely lényegében az Oktatási Minisztérium kutatás-fejlesztési helyettes államtitkárságának feladatait veszi át. Az államtitkárságon jelenleg 104-en dolgoznak, a hivatalban 116-an kapnak munkát. A hivatal országos hatáskörű, önálló költségvetési szervként javaslatokat dolgoz ki a kutatási és innovációs tevékenységek támogatási rendszerére, közreműködik a külföldi források felhasználásában. A hivatal képviseli az országot az unióban, illetve működteti a Kutatási és Technológiai Innovációs Alapot.

A törvény része a kutatás-fejlesztés irányítási, finanszírozási és intézményi rendszere átfogó reformjának, amely a Kormányprogram innováció alapú versenyképesség-növelő célkitűzéseinek megvalósítását szolgálja. Az elkülönített állami pénzalap létrehozása kifejezi azt a kiemelt figyelmet, amely a Kormány gazdaságpolitikájában és általában az állam gazdaság szabályozó tevékenységében a kutatás és fejlesztés, tágabban az innováció ügyét megilleti.

A Kutatási és Technológiai Innovációs Alappal létrehozott központi pénzforrás az előzetes várakozások szerint lehetővé fogja tenni, hogy érzékelhetően növekedjék a nemzetgazdaság összes kutatási-fejlesztési ráfordítása, amely - az elmúlt évtizedben

⁴¹³ Balogh Tamás: Hol állunk Európában? A magyarországi kutatás-fejlesztés helyzete az EU összehasonlító mutatói alapján, www.matud.iif.hu/02mar/balogh.html 5. old.

bekövetkezett drasztikus csökkenés után - az utóbbi években növekedésnek indult, de még jelenleg is igen alacsony, mind a gazdaságfejlődés szükségleteihez képest, mind nemzetközi összehasonlításban.

A most jellemzett hazai kutatás-fejlesztés különböző csatornákon keresztül, jogi eszközök segítségével valósulhat meg. Az egyik csatorna az áruk nemzetközi kereskedelme, amely a tudományos-műszaki információ országok közötti áramlásának hordozó eszköze, hiszen a műszaki ismeretek alkalmazásának végső célja valamilyen szükséglet biztosítása. Az áruvilág legtöbb tagja (elsősorban a késztermékek) valamilyen formában magában hordja azokat az információkat (a testet öltött új technikát), amelyek az elkészítés, gyártás módjára, annak elveire utalnak. Természetesen főként a gépipari termékek, gépek, berendezések, tartós fogyasztási cikkek a legértékesebb információhordozók. Az ilyen jellegű árucikkek vásárlásával nem csupán a szükséglet kielégítése történik meg, hanem értő szakember számára olyan információk megvétele is, amelyek rendkívül értékesek lehetnek.

A műszaki közegek hordozó csoportjai közül talán legjelentősebb súllyal a know-how szerződések keretében az országok, vállalatok között terjedő műszaki kultúra szerepel. A know-how átadása kapcsán gyakoribb az az eset, amikor a know-how elemek átadásával párosul a jogok átadása, illetve amikor a know-how önállóan képezi a felek között a szerződés tárgyát. A know-how a szabadalmakhoz képest bizonyos előnyökkel rendelkezik, ugyanakkor a know-how sebezhető pontjának tekinthető az, hogy a szabadalmaktól, védjegyeketől, formatervezési mintáktól eltérően nem részesül a legtöbb országban iparjogvédelemben, nem állnak mögötte jogi szankciók, s ez azzal a következménnyel jár, hogy a know-how tulajdonosa nem bízhat teljes mértékben vevőjében, s ezért gondosabb szerződésre és nagyobb fokú bizalomra, együttműködésre, valamint kellő szerződéses biztosítékokra van szükség. Abban az esetben, amikor a know-how szerződésekben szabadalmi jogról nem esik szó, sokkal gondosabban és körültekintőbben kell megfogalmazni a szerződés tárgyát, s tovább nem adás kérdéseit, biztosítékait. Összességében mégis megállapítható, hogy a know-how kereskedelme gyorsabb mértékben növekedett, mint a szabadalmaké és egyéb ipari tulajdonjogoké.

A műszaki-gazdasági ismeretek nemzetközi áramlásának egyéb, nem árujellegű hordozó közegei alkotják a másik csoportot. Ide tartozónak vehetjük a műszaki élet különböző részterületeivel foglalkozó folyóiratok, újságok, közlemények, jelentések stb. szakköveit, tudományos publikációit, a szabadalmi leírásokból szerezhető információkat, szakkönyveket, konferenciák, szimpóziumok anyagait stb. és még

számtalan információszerzési lehetőséget. Ezek önmagukban nem képezik adásvétel tárgyát, bárki számára hozzáférhetőek, és gyakran ezekből merítik a műszaki kutatásokhoz szükséges alapvető információkat.

A műszaki-szellemi és egyéb ismeretek nemzetközi elterjedésében a tudósok, mérnökök, különböző szintű képzettséggel rendelkező szakemberek is igen lényeges hordozó elemet képviselnek. Közismert jelenség a brain-drain⁴¹⁴, a szakembercsábítás, ami főleg az USA részéről nyilvánult meg.

A szellemi tőke áramlásának tehát ezek a főbb hordozó közegei, amelyek egymással a legtöbb esetben összekeverednek, egymástól sokszor el sem választhatók, s egy-egy megjelenési formában pl. termelési kooperáció, közös gyártás, gyakran teljesen egybeolvadnak. A licenciavétel know-how-átvétellel, szakemberképzéssel párosul, és a szerződésben nem csupán ezek jelentkeznek együttesen, hanem az áru-márka, és formatervezési minta használatának kérdéseit is tisztázzák.

Az alábbiakban a hordozó közegek jogi elemeit kiemelve azokkal a szerződéstípusokkal foglalkozom, melyek a szellemi alkotások jogterületén lehetőséget nyújtanak a szellemi alkotások létrehozására, és az azokkal kapcsolatban fennálló jogosultságok hasznosítására.

A szellemi alkotások létrehozatalára több kötelelem is kínálkozik az iparjogvédelem területén. E szerződésekben sokszor hasonló, vagy egyenesen azonos megoldásokat találhatunk, hiszen egy adott jogviszonyban több iparjogvédelmi jogintézmény szerepet kaphat, mert a felek által elérni kívánt cél csak így érhető el. Ez figyelhető meg például a franchise szerződésekben. Több jogviszony tartalmi elemei a gyakorlatban kristályosodtak ki, így a gazdasági életben elterjedtek a lajstromozott iparjogvédelmi termékekre vonatkozó licencszerződések, a know-how szerződések, franchise szerződések, és a merchandising szerződések. Az 1959. évben megalkotott Polgári Törvénykönyv is tartalmaz a szellemi alkotások megalkotásának keretét adó szerződést - tekintettel arra, hogy e kötelemben az eredmény létrehozására fontos hangsúly esik - a vállalozási szerződések körében, a kutatási szerződést.

Ezen ügyletekről általánosságban elmondható, hogy a jogalkotás által igen elhanyagolt területét képzik jogrendszerünknek, így a szerződések szabályait a gyakorlat alakította ki és fejleszti tovább folyamatosan. Nem kedvez az ezen szerződésekkel kapcsolatos nevesítési törekvéseknek, hogy – a gazdasági verseny követelményei miatt - mindegyik szerződésben kulcsszerep jut a titkosságnak, ezért ritkán kerülnek

⁴¹⁴ magyar jelentése: agyelszívás

nyilvánosságra a szerződések részletszabályai. Korábban a fokozott állami felügyelet hatására könnyebben nyomon követhetőek voltak ezen szerződések tartalmi elemei, Lontai Endre professzor munkásságának köszönhetően több átfogó mű is megjelent⁴¹⁵. A piacgazdaságra való áttérés óta azonban az alapintézmények újraszabályozásának árnyékában, háttérbe szorultak, ezek a gazdasági élet működése szempontjából meghatározó szerepet játszó szerződések.

A fentiek alapján kutatásaim további részében a kutatás-fejlesztési tevékenységnek keretet adó, azt lehetővé tevő jogi kötelmekre terjednek ki, e körben a kutatási szerződés hatályos szabályainak felülvizsgálatára, elemzésére, a licencszerződés általános alakzatát, a védjegylicencia, a franchise megállapodások, a know-how szerződés, és elkülönítve a merchandising gyakorlatban napvilágot látott elemeit veszem nagyító alá.

V.2.2. Kutatási szerződések gyakorlati problémái

A kutatási szerződés jelentősége abban rejlik, hogy lehetőséget teremt a tudományos technikai fejlesztések eredményeinek gazdasági hasznosítására, amely nemcsak a gazdasági élet szereplőinek, illetve az állampolgároknak az érdekeit szolgálja, hanem a nemzetgazdaság számára is fontos.

A tudományos-műszaki eredmények létrehozását és bevezetését elősegítő polgári jogi eszközök közül kétségtelenül kiemelkedő szerepet játszanak a kutatási szerződések. Ez a megállapítás annak ellenére helyénvaló, hogy a jogi eszközök szerepe ezen a téren korántsem kizárólagos, hiszen a műszaki-szervezési intézkedések, a tudatformálás különböző módszerei is nagy jelentőséggel bírnak a kutatási-fejlesztési tevékenység előmozdításában és szabályozásában.⁴¹⁶ Másfelől le kell szögezni, hogy jogi oldalról szemlélve ebben a körben komplex szabályozást figyelhetünk meg, melyben - a polgári jogi eszközök kiemelkedő fontossága mellett - helyet kapnak a közigazgatási, pénzügyi jogi és munkajogi, valamint a nemzetközi jogi szabályok is.

A szerződés alapjául fekvő jogviszony sajátossága azt eredményezi, hogy a kutatási szerződés a speciális vállalkozási szerződések körében kakukktójásként emlegetendő, szabályozása több helyen eltér az e téren általános megoldásoktól.

A kutatási szerződésekkel kapcsolatban elsősorban a szerződés jellege - a teljesítés során kifejtendő magatartásra tekintettel - mutat eltérő vonásokat. A kutatási

⁴¹⁵ Lontai Endre: A licencszerződések alapvető kérdései, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest 1978.; Lontai Endre: A kutatási szerződések, Akadémiai kiadó, Budapest 1972.

⁴¹⁶ Tattay Levente: A szellemi alkotások joga, Szent István Társulat Bp. 2001., 267. old.

szerződéseknak lehet megbízási, illetőleg vállalkozási jellegű változata. Miután azonban a Ptk. a kutatási szerződést a vállalkozási szerződések körében helyezi el, ebből a rendszertani megoldásból a vállalkozási jelleg elsődlegessége vezethető le.⁴¹⁷

A Polgári Törvénykönyvnek ez a megoldása megítélésem szerint nem szerencsés, nem a tipikusra orientál. Az nyilvánvaló, hogy a kutatási szerződés rendszerint meghatározott, tudományos módszerekkel megoldható feladatra, meghatározott kutatási eredmény elérésére irányul. Az eredmény elérése - éppen újdonságánál fogva - magas fokú kockázattal, bizonytalansággal jár. A tipikus esetben a szerződő felek az eredménytelenség kockázatát nem a kutatóra, hanem a megbízóra telepítik, ez pedig egyértelműen a megbízási, és nem a vállalkozási jelleg mellett szól. Tipikus esetben a kutató csak arra vállalkozik, hogy meghatározott eredmény elérése érdekében gondos és színvonalas kutatási tevékenységet fejt ki, annak „pozitív” eredményét azonban nem „garantálja”.⁴¹⁸

Az elhatárolás kapcsán korábban jogkérdésként merülhetett fel a felek között létrejött szerződés minősítése, az hogy a módosított 7/1978. (II. 1.) MT rendelet XI. fejezetében írt kutatási (fejlesztési), illetve a XII. fejezet szerint minősülő kutatási (fejlesztési) eredmények gyakorlati megvalósítására irányuló szerződés vagy pedig a kétfajta szerződés elemeit is tartalmazó - a Ptk. 389. §-a szerint minősülő vállalkozási szerződéssel vegyes típusú szerződés jött-e létre a felek között. A szerződéstípusok elhatárolása kapcsán ma is irányadó lehet a Legfelsőbb Bíróság azon álláspontja, miszerint a Ptk. 207. §-ának (1) bekezdése szerint a szerződési nyilatkozatot vita esetén úgy kell értelmezni, ahogyan azt a másik félnek a nyilatkozó feltehető akaratára s az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint értenie kellett.⁴¹⁹

A szerződés típusának meghatározásakor a felek szándékán kívül a tanúsítandó magatartás is kiemelt figyelmet érdemel. Az olyan megállapodást, melyben a szállító vagy a vállalkozó olyan termék, illetve olyan munkaeredmény szolgáltatására vállal kötelezettséget, amelynek létrehozásához nála műszaki fejlesztési tevékenység előzetes elvégzése szükséges, egymagában ezért nem lehet kutatási-fejlesztési szerződésnek minősíteni.⁴²⁰ Célszerű a kutatási szerződést más jellegű szerződéses elemektől szétválasztani, és az egyes elemekre külön szerződést kötni. Megemlítendő még, hogy a gyakorlatban az egyes szerződések minősítése kapcsán, azok tartalma lesz a döntő. Adott

⁴¹⁷ Dr. Csécsy György: im. 201. old.

⁴¹⁸ Dr. Lontai Endre: Polgári jog, A szellemi alkotások joga, Nemzeti Tankönyvkiadó 1994. Bp., 206. old.

⁴¹⁹ BH 1992.43

⁴²⁰ BH 1977.387

esetben a kártérítés korlátozás nem állhat meg érvényes szerződési feltételként, ha a szerződés tartalma nem felel meg az ilyen jellegű szerződéseknek.⁴²¹

A kutatási-fejlesztési tevékenység hatályos szabályanyaga a Polgári Törvénykönyv 412-414/A. §-saiban lelhető fel.

A Ptk. szerint a kutatási szerződés alapján a vállalkozó kutatómunka végzésére, a megrendelő pedig díj fizetésére köteles. E rövid meghatározáson túlmenően a jogirodalomban pontosabb, bővebb definíció is napvilágot látott, mely jobban árnyalja a kutatási szerződésekben rejlő lehetőségeket, variánsokat. Az egyik meghatározási variáns szerint a kutatási szerződés, olyan szerződés, melynek értelmében a kutató - ellenérték fejében - meghatározott, új tudományos eredmény elérése érdekében történő gondos és szakszerű kutatási tevékenység kifejtésére, vagy meghatározott eredmény elérésére és annak a jogosult rendelkezésére bocsátására köteles. Ugyanakkor a jelentős nagy projekteknél a kutató csak arra vállalkozhat, hogy meghatározott cél vagy eredmény elérése érdekében gondos és színvonalas kutatási tevékenységet fejt ki, annak eredményét azonban általában logikus módon nem garantálja.⁴²²

Vannak álláspontok, melyek szerint a „negatív” eredmény is eredmény, ha azonban azt is eredménynek tekintenénk, amikor a kutatói zárójelentés arról számol be, hogy a kitűzött eredmény az alkalmazott módszerek alkalmazásával nem érhető el, - nem vitatva, hogy ez az információ is hasznos, a kutatást más, ígéretesebb irányba terelve - megítélésem szerint a szerződésfajták elhatárolásánál alapul vett eredményfogalom túlfeszítését, kiürítését jelentené.

Nincs természetesen akadálya annak, hogy a kutató – akár az eredményesség nagyobb esélyeire, akár kockázatvállaló képességére és készségére nagyobb figyelemmel - kifejezetten vállalja meghatározott eredmény elérését (rendszerint magasabb összegű díj fejében), a hazai és nemzetközi gyakorlat tanúsága szerint ez a típus a kutatási szerződés kisebb hányadát jelenti.⁴²³

A Ptk. bírált megoldása végeredményben egy, az 1977. évi módosítás előkészítése során a vállalkozási és megbízási szerződések elhatárolási ismérveinek átalakítására vonatkozó - és végül is nem elfogadott - koncepció következetlen kodifikációs tükröződésének tekinthető.

Korábbi jogszabályunk a kutatási szerződések részletes szabályait tartalmazó 7/1978. (II.1.) MT. sz. r. a megbízási, vállalkozási jellegű jogviszonyokon túl beszélt a kutatási

⁴²¹ BH 1977.235

⁴²² Dr. Tattay Levente: i.m. 268. old.

⁴²³ Dr. Lontai Endre: i.m. 207. old.

eredmények gyakorlati megvalósítására irányuló szerződésekről. Ezek a jogviszonyok napjainkban beleolvadnak a kutatási szerződésekbe, ami a jogviszony eltérő tárgyát tekintve, álláspontom szerint nem követendő gyakorlat. Tekintettel arra, hogy egy már létrehozott szellemi alkotás hasznosításáról van szó, ezért álláspontom szerint az erre irányuló kötelmet külön kellene a feleknek – licencia-, know-how szerződés keretében – szabályozni.

A kötelmi jog körében alkalmazandó diszpozitív szabályozás a felekre bízva annak eldöntését, hogy milyen típusú szerződést kötnek. A felek megállapodhatnak úgy, hogy a szerződés ellenértéke a kutatónak akkor is jár, ha nem sikerül a kitűzött eredményt elérni. Ilyenkor a szerződés megbízási jellege a domináns. Abban az esetben, ha úgy szól a szerződés, hogy az eredmény beállta nélkül nincs díjfizetési kötelezettség, a szerződés vállalkozási típusú.

Ezt a megoldást támasztja alá a Ptk. azon rendelkezése, amikor a megbízási típusú jogviszony esetében a megbízási szerződés szabályait rendeli alkalmazni, a vállalkozási típusú kötelem esetében pedig a vállalkozás általános szabályait. A kialakult bírói gyakorlat is ezt a megoldást tartja alkalmazhatónak.⁴²⁴

A szerződés e sajátos kétarcúsága a szerződés közvetett tárgyával magyarázható, amely szinte kizárólag szellemi alkotás lehet. A szellemi alkotások létrehozása kapcsán azonban e helyütt is utalnunk kell az alkotások újdonság elemében rejlő dilemmára, miszerint egy szellemi alkotás nem hozható létre olyan könnyen, mint egy felülepítmény, kevésbé határozhatóak meg a paramétereit, mint egy utazásnak, vagy éppen egy fővállalkozási munkának. Mindez azt jelenti, hogy a kutatási szerződés esetén a jogviszony kockázati tényezője sokkal magasabb fokú, mint az egyéb vállalkozási jogviszonyok esetében.

A kutatási szerződés megkötésekor a kitűzött cél meghatározása komoly gondokat okozhat, a kitűzött eredmény könnyen elképzelhető, hogy a lehetetlenség határait súrolja. A Ptk. értelmében⁴²⁵ a lehetetlen feltétel semmis, ezért a szerződés megkötésekor körültekintően kell eljárni a teljesítés meghatározásakor. A lehetetlenség megítélése szempontjából figyelemmel kell lenni a technika és a tudomány adott állására. Ugyanakkor az is egyértelmű, hogy a megrendelő azért éppen a kutatóval köti meg az adott szerződést, mert ő rendelkezik azokkal a speciális ismeretekkel, tapasztalatokkal, ami a teljesítés eredményességét garantálja. A jogalkotó tehát erre tekintettel bízva a felekre a díjazás kérdésében történő megállapodást.

⁴²⁴ BH 2002. 307.

⁴²⁵ Ptk. 228. § (3) bek.

A kutatási szerződés elemeit vizsgálva fontos szem előtt tartani, hogy egy szerződés tartalmát a szerződő felek különböző jogosultságainak, illetve kötelezettségeinek komplex egysége alkotja. A gyakorlatban kikristályosodott tipikus szerződésfajták között igen ritka az, amelynél csak egyetlen jogosultság-kötelezettség párral találkozunk, az esetek többségében számos, egymáshoz többé-kevésbé szorosan kötődő kötelezettségek halmazával állunk szemben. E gazdag tartalomból azonban kiemelkednek azok a szolgáltatások, amelyek a szerződés gazdasági lényegét teszik ki, amire a felek alapvető kötelezettsége irányul, amelyek tehát – jogi szempontból is – a szerződést minősítik, típusát, fajtáját meghatározzák. Ez a fő szolgáltatás a döntő, ehhez kapcsolódhat számos – elsősorban a főszolgáltatás teljesítését elősegítő, egyébként eltérő fontosságú – un. mellékszolgáltatás.

A kutatási szerződés kötelezeti pozíciójában szereplő kutató alapvető kötelezettsége a többé-kevésbé meghatározott kutatási tevékenység folytatása. A kutatás lényeges vonásait tekintve ez a főkötelezettség alkotó jellegű, tehát újat produkáló, illetve újra irányuló magas színvonalú szellemi tevékenységként határozható meg. Attól függően, hogy milyen tudományterületen, illetve milyen kutatási típusban, szinten folyik ez a tevékenység, a gyakorlat számos jellegzetes variánst sorakoztat fel.

Korlátozódhat a kutató kötelezettsége például arra, hogy egy adott felhasználó tevékenységet rendszeresen figyelemmel kíséresse, e gyakorlati tevékenység során felmerülő problémákkal kapcsolatban tanácsokat adjon. Az ilyen tanácsadói, szakértői tevékenységet elsősorban az vonja a kutatási szerződések körébe, hogy a kutató a rendelkezésére álló információk alapján a probléma magas színvonalú, új megoldásokhoz vezető választ, javaslatokat képes adni.⁴²⁶ Ennél a variánsnál tulajdonképpen a kutatási feladat nincs közelebbről megjelölve, csupán egy viszonylag szélesebb gyakorlati tevékenységi kör, amiből adódó problémák megfogalmazása is már a szakértő-kutató feladata. Ennél szokásosabb feladat az, hogy egy viszonylag jobban körülhatárolt problémára kell a kutatónak választ adnia.

Ha a különböző konkrét szerződési feladatokat elemezzük, a kutató által végrehajtandó tevékenységek közös sajátosságaként egy bizonyos célra irányuló és meghatározott módszereket alkalmazó tevékenységben jelölhetjük meg a kutató főszolgáltatását. Előfordul, hogy a konkrét cél nem nyer megfogalmazást, csupán a kutatási – széles értelemben vett – terület, ezt azonban nem tekinthetjük tipikusnak. Általában tehát meghatározott cél, körvonalazott feladat az, amire a kutató tevékenysége

⁴²⁶ S. Supranowitz: Kooperation in Forschung und Technik, Berlin, 1968. Staatsverlag der DDR 56. old.

irányul. Már nem mondható ilyen általánosnak a kutatási módszer szerződéses körülírása. Minden kutatási tevékenység szükségképpen bizonyos módszert alkalmaz, ennek kiválasztásában a kutató általában nagyfokú szabadságot élvez. Mégis adott esetben lényeges lehet a megbízó szempontjából a konkrét módszer meghatározása is, s ilyenkor a szerződésben ezt is megjelölik. Különösen indokolt ez abban az esetben, amikor a kutatási cél elérése nagymértékben bizonytalan, s a kutatási módszerek pontos körülírása ezt a bizonytalanságot csökkenteni alkalmas.

A kutató szerződések alanyai tekintetében nem tartalmaz megkötéseket a Ptk., mindkét szerződő pozícióban bárki állhat. Elsősorban az jellemző, hogy kutató szervezetek, így a kutatóintézetek, az egyetemek és a megfelelő kutató bázissal rendelkező gazdálkodó szervezetek végezhetnek megrendelésre kutatómunkát, és lehetnek vállalkozói pozícióban. Ez azzal magyarázható, hogy a kutató munka végzése nagyobb tőkebefektetést igényel, a munka elvégzéséhez szükséges eszközök nagyon drágák, nehezen beszerezhetőek, az eset nagy többségben komoly szerepet játszik az állam támogatási politikája, illetve az adott ország gazdasági helyzete. De ne feledjük, hogy magánszemély is végezhet kutatómunkát akár vállalkozói, akár megbízotti pozícióban.

A kutatói pozícióban nyilvánvaló, hogy olyan jogalany kell szerepeljen, aki rendelkezik a szükséges szaktudással. A kötelezetti oldalon ezért nem ritka, hogy az adott személynek rendelkeznie kell a szükséges hatósági engedélyekkel, adott esetben kamarai tagsággal, szakképesítést igazoló dokumentumokkal, és így tovább.

A kutató kategóriáján belül különböző jellegzetes típusok alakultak ki. A kutatással foglalkozó szervezetek fő csoportjai: a kutatóintézetek, az egyetemek és a gazdasági társaságok. Ezen belül is további alcsoportok is kirajzolódnak. Az egyes típusokat szokás a különböző kutatási szintekhez kötni például, hogy az alapkutatás a kutatóintézetekben, egyetemeken folyik, míg a fejlesztés gazdasági társaságoknál. Ez az elhatárolás azonban igen viszonylagos és semmi esetre sem ad biztos fogódzó pontot a szerződések minősítésénél. Másik szempont lehet, a kutatást végző szervezet a kutatási tevékenységet főtevékenységként, vagy melléktevékenységként végzi.

A kutatóintézetek körén belül tovább differenciálhatunk. Beszélhetünk akadémiai intézetekről, minisztériumok által működtetett tárca-intézetekről, és végül más magánfinanszírozású intézetekről.

Az akadémiai intézetek alapvetően költségvetési struktúrában tevékenykednek. Ezt az indokolja, hogy ezekben az intézetekben nagyrészt alapkutatás folyik, az alapkutatásra

jellemző magasabb fokú bizonytalanság, valamint a közvetlen gyakorlati hasznosítású eredmények kisebb hányada aligha tenné lehetővé, hogy itt teljes önellátásra rendezkedjenek be.

A tárca-intézetek szerepe a rendszerváltást követően háttérbe szorult, a megmaradt intézmények anyagi nehézségekkel küzdenek. A piacgazdaság körülményei között nem merül fel igény ilyen intézmények működtetésére, az állami szféra visszaszorulásával finanszírozási nehézségei is vannak e megoldásnak.

A piacgazdaság körülményei között megnövekedett a magán kutatóintézetek szerepe, jelentősége. Ezek tulajdonképpen különböző nagyságrendű – elvileg nem profitorientált, gyakorlatban sokszor korántsem ráfizetéses – magánvállalkozások, amelyek szerződéses bevételeikből tartják fenn magukat. Tekintettel az állami támogatás hiányára vagy csekély voltára ezek az intézetek elsősorban a közvetlen felhasználók konkrét szükségleteit kell hogy kielégítsék. Ezeket a szükségleteket azonban sokszor az intézetek ébresztgetik, általában sokkal kezdeményezőbben, rugalmasabban lépnek fel, mint az előbb említett intézeti típusok.

Az egyetemek hagyományosan fontos bázisai a kutatásnak. Ha a sematikus felosztásokat vesszük alapul, a profilra alapozott felosztásban az egyetem a társasági kutatóegységekkel kerül közös csoportba, mivel csak „melléktevékenységként” műveli a tudományos kutatást. A költségvetési finanszírozás azonban az akadémiai intézetekhez rokonítja. Az egyetemek hazai helyzetét tekintve, elmondható, hogy az állami támogatások egyre nagyobb mértékű visszaszorításával finanszírozási gondok léptek fel, ez a kutatási tevékenység tekintetében szemléletváltoztatásra ösztönöz. Általánosságban elmondható, hogy a költségvetési források megvonásával a pályázati lehetőség felé igyekeznek terelni a kutatókat, azaz a minél nagyobb mértékű idegen (sokszor magán) tőke bevonása a cél.

A kutatás-fejlesztési tevékenység jelentős hányada, elsősorban a fejlesztő kutatás és az azon túlnyúló, a termelést előkészítő tevékenység a gazdasági társaságok keretében, többé-kevésbé önálló üzemi laboratóriumokban, kutató-fejlesztő részlegekben folyik. Természetesen itt sincsenek merev határok, számos vállalat kutatórészlege rendszeresen alapkutatásokra is vállalkozik.

A vállalati K+F tevékenység méretei nem tükröződnek feltétlenül a kutatási kooperációban. Az üzemi kutatások túlnyomó hányada ugyanis saját, belső célra történik, ez is az elsődleges feladata, illetve, ha külső partner részére végeznek kutatásokat, ez rendszerint nem önálló tevékenység, hanem egy más szolgáltatáshoz

kapcsolódik, annak valamelyik, főként korai fázisaként. Mindamellet számos példa van arra, hogy fejlett üzemi laboratóriumok a saját belső szükséglet kielégítése után fennmaradó kapacitásuk terhére önálló ilyen szolgáltatást végezzenek külső megbízás, szerződés alapján.

A vállalati keretben végzett kutatást bizonyos kettősség jellemzi. Egyrészt nagy előnye, hogy közvetlenül érzékeli a gyakorlati szükségletet és közvetlenül tapasztalja az általa javasolt megoldás realizálhatóságát. Másrészt ezt az elvileg közvetlen kapcsolatot az üzemi struktúra nem mindig segíti elő. Sokszor az üzemi kutatórészleg még jobban elszakad a termelő gyakorlattól, mint egy külső kutató, a vállalat vezetősége nem egyszer eléggé elszigetelve kezeli őket.

A kutatói pozíciót vizsgálva ne feledkezzünk meg a rendkívül ritka, de mégis lehetséges lehetőségről az egyéni kutató személyéről sem. A személyi elem fontossága a kutatási szerződések nem egy mozzanatánál kiemelten jelentkezik. A kérdés az, hogy tekinthetjük-e az egyéni kutatót, tudóst úgy, mint a kutatási szerződések önálló alanyát? A kérdést igenlően válaszolható meg. A kollektív kutató tevékenység nem fetisizálható. Még ma is van számos terület, különösen a társadalomtudományok területén, ahol nincs feltétlenül szükség a csoportos kutatásra, illetve, ahol a kutatás nem anyagigényes. Nézetemet támogatja a gyakorlat is. A kutatási szerződések nyugati praxisa számos olyan esetet produkál, amikor egy-egy neves tudóssal állapodik meg a megrendelő.

A kötelem másik oldalán a megbízó szerepel. A megbízó alanyiségát tekintve kétségtelenül az a legeszményibb helyzet, ha a kutatási-fejlesztési tevékenység elvégzését az a szervezet, gazdasági egység rendeli meg, amelyik a várható eredmény konkrét gyakorlati hasznosítására hivatott. Ez biztosítja legnagyobb valószínűséggel, hogy a kutatás olyan irányban folyik, amely a gyakorlati szükségletekkel összhangban áll, másrészt ez nyújt megbízható garanciát arra, hogy az elért eredmények valóban gyakorlati bevezetésre, megvalósításra kerüljenek. Az eszményi helyzetnek azonban nem mindenben felelnek meg a realitások.

Annak, hogy a közvetlen felhasználó jelentkezék a kutatás megrendelőjének pozíciójában, belső és külső feltételei vannak. A belső feltételek részben objektív, részben szubjektív jellegűek. Ide tartozik nevezetesen, mint egy bizonyos technikai minimum, hogy a vállalat rendelkezék azokkal a tárgyi és személyi feltételekkel, amelyek a kutatási eredmény kellő értékeléséhez, adaptálásához, megvalósításához szükségesek. A gyakorlat igazolta azt a nézetet, hogy a kutató legjobb partnere az a vállalat, amelyik megfelelő színvonalú műszaki gárdával rendelkezik, akik részben megfelelően meg

tudják fogalmazni a megoldandó problémákat, részben gyakorlatba átültetni a kapott megoldást. Szükséges továbbá a vállalat megfelelő távlati koncepciókat, fejlesztési stratégiát dolgozzon ki, hogy a napi termelési feladatok mellett a fejlődés perspektíváit is szem előtt tartsa, ezek ugyanis a modern viszonyok között kizárólag a tudományos-műszaki eredményekre támaszkodhatnak. Ez a követelmény persze szorosan összefügg a külső feltételekkel, azzal a gazdasági környezettel, amely a megfelelő műszaki fejlesztésre ösztönöz, s amely gazdasági környezet megteremtése az állami irányítás egyik alapvető feladata. Ez elsősorban az ún. közvetett szabályozókkal valósítható meg. Kiemelkedő szerep jut itt az egészséges versenynek, általában a piaci ösztönzésnek.

Az állam aktív részt vállalásáról, az adatok sokasága tanúskodik. Ezekre korábban már utaltam, itt csupán arra szeretnék rámutatni, hogy számos más, állami irányító-befolyásoló módszer mellett jelentős helyet foglal el az a behatás, amit az állam, mint kutatások közvetlen megrendelője, megbízója elfoglal.

Az egyéb megrendelők tekintetében, bár elvi különbség nincs e tekintetben, mégis indokolt külön kiemelni a külföldi megbízók szerepét. Ezek rendszerint közvetlen felhasználók. A külföldi tőke jelenléte hazánkban azt eredményezi, hogy a hazai vállalatok nagyon szoros versenyben kell, hogy helytálljanak, sajnos sokszor alulmaradnak. A kutatás-fejlesztési tevékenység során kifejtettek körében vázoltam a hazai helyzetet, így e helyütt csak utalnék az ott elhangzottakra, miszerint szükség van egyértelmű, világos gazdasági, pénzügyi koncepcióra e területen, mert a jelen körülmények nem kedveznek az ebben a pozícióban álló jogalanyoknak. A kutatás alap bevezetésével jelentősen változhat ez a helyzet, de ezen túlmenően is szükség van állami támogatásra. Ameddig nem kristályosodik ki határozott koncepció a multinacionális vállalatok fogják továbbra is vinni a vezető szerepet ezen a területen, a hazai cégek, szakemberek rovására.

A kutatási szerződés a jogviszony létrehozása tekintetében eltér a többi vállalkozási szerződéstípustól. A kutatási szerződést kizárólag írásban lehet létrehozni, ezzel a szabályozással nyilvánvalóan a viták elbírálását akarta megkönnyíteni a jogalkotó.

Az írásbeliségnek kiemelkedő szerepe van a tekintetben, hogy a feleket kényszeríti a legfontosabb szerződési kellékek pontos megjelölésére, körülhatárolására. A feleknek a szerződés legalapvetőbb elemeiben muszáj megállapodnia, e nélkül nem jön létre érvényesen a kötelelem.

A szerződés egyes elemeivel kapcsolatban a bírói gyakorlat fontos támpontokat alakított ki. Így például, amennyiben a felek a fizetendő díjban nem állapodnak meg, a

kutatási szerződés nem jön létre.⁴²⁷ Egy másik idevágó jogeset a szerződés írásbeli voltát erősíti. A jogeset alapján a megrendelőnek abból a nyilatkozatából, amely szerint az ellenértéket a műszaki fejlesztési alapjából fizeti, egymagában nem lehet arra a következtetésre jutni, hogy a felek szerződési akarata kutatási szerződés létrehozására irányult. A szerződés típusát az abban vállalt szolgáltatás természetének vizsgálatával kell meghatározni.⁴²⁸

Az elérendő cél megfogalmazása elsősorban tudományos-műszaki kritériumokkal történik. A tudományterülettől és kutatási szinttől függően ezek a kritériumok többkevesebb konkrétsággal fogalmazhatók meg, egészen addig, hogy a célzott megoldás műszaki paramétereit és más egyéb feltételeit is megjelölik. Másodlagosan gazdasági és jogi kritériumok is figyelembe jöhetnek, például a nyújtandó megoldás gazdaságossága vagy esetleg szabadalmazhatósága.⁴²⁹ (Sajátos problémát jelent ezeknek a kritériumoknak a meghatározása a társadalomtudományok területén.)

A kutatási szerződés egységes folyamatként fogható fel. Ez a különböző fázisokra osztható, egységes folyamat jellegzetessége a kutatási tevékenység egészének, de szerephez jut egy konkrét szerződés kapcsán is, mint a kutató szolgáltatásának sajátossága. A kitűzött kutatási cél megvalósításához vezető út az esetek jó részében viszonylag elkülönülő etapokra osztható. Az egyes fázisok, tevékenységi szakaszok sikere vagy sikertelensége kihat a következő szakaszokra, illetve a tevékenység egészére. Sokszor az egyes fázisok más-más kutatási szintet reprezentálnak, tehát az egységes kutatási folyamaton belül különítik el az alapkutatást, alkalmazott kutatást, fejlesztő kutatást, esetleg az ezen túlnyúló tevékenységet. A kutató főszolgáltatásának ez a fázisokra osztottsága egyrészt természetes konzekvenciája a kutatási tevékenység sajátosságának, másrészt gyakorlati lehetőséget biztosít a szerződéses feladat újragondolására, esetleges módosítására.

A szerződés megkötésekor hangsúlyos lehet annak időtartama. Az időtartam esetén ismét előtérbe kerül a szerződés jellege. Egy megbízási jogviszony ugyanis tipikusan határozatlan időre jön létre, míg egy vállalkozási típusú kötelelem meghatározott eredmény elérésére irányul, így időben behatárolható. A kutatási szerződés lehet tehát határozott és határozatlan idejű is a felek akaratától függően.

A szerződés titkossági elemét erősíti a Ptk. azon rendelkezése is, miszerint a megrendelő a vállalkozó szolgáltatását csak a szerződésben meghatározott célra

⁴²⁷ BH 1998.39.

⁴²⁸ BH1984. 30.

⁴²⁹ Chikán Attila: Bizonytalanság és kockázat a vállalati döntéseknél, *Ipargazdaság* 8-9/1970., 112. old.

használhatja fel, nyilvánosságra nem hozhatja.⁴³⁰ Ez a szabály a kutató szellemi alkotásának védelmét szolgálja.

A főszolgáltatás meghatározásán túl kívánatos rendezni a feleknek a mellékszolgáltatások pontos körét. A gyakorlatban számos szerződés előírja az igénybeveendő kísérletek jellegét, mennyiségét. Ezeket a szerződés megkötésekor kitűzött cél, és a megrendelő, vagy a kutató anyagi, eszközbeli lehetőségei határozzák meg. Ne feledjük, hogy a vállalozási szerződés általános szabályai szerint a megrendelő köteles biztosítani a szerződés teljesítéséhez szükséges anyagokat, berendezéseket, eszközöket. E körben a megrendelő kikötheti azt is, hogy csak az ő anyagával, berendezéseivel stb. dolgozhat a vállalkozó.

Ugyancsak előfordul annak szerződéses kikötése, hogy a kutató köteles a megbízót informálni a kutatás tárgyával kapcsolatos részeredményekről, újabb eredményekről, a továbbfejlesztésről.

A vállalozási szerződés teljesítésre vonatkozó általános szabályai szerint, a vállalkozó alvállalkozót vehet igénybe. 1993. november 1. előtt - az eddig hatályos törvényi rendelkezés értelmében - magánszemély csak akkor vehetett igénybe alvállalkozót, ha ezt a munka jellege, gazdaságos és szakszerű elvégzése szükségessé tette. A hatályos szabályok alapján a magánszemély és a gazdálkodó szervezet egyaránt jogosult - főszabály szerint - az alvállalkozó igénybevételére.

A kutatási szerződés e területen is eltér az általános szabályoktól. A vállalkozó csak a megrendelő hozzájárulásával vehet igénybe alvállalkozót. Nincs szükség azonban a megrendelő hozzájárulására, ha a vállalkozó meghatározott eredmény elérésére vállalkozott. Ez a szabályozás azzal magyarázható, hogy bár a vállalozási szerződések körében - főszabály szerint - a vállalkozó jogosult az alvállalkozó igénybevételére, a megbízási szerződések körében fordított a helyzet, főszabály szerint a megbízott nem jogosult más közreműködését igénybe venni.

A teljesítés megvizsgálása és elbírálása az esetek túlnyomó többségében úgy történik, hogy a szerződő felek szakértő képviselői, akiket a legtöbb szerződés személy szerint is megjelöl (un. témafelelősök) közösen felvett jegyzőkönyvben rögzítik a szolgáltatás átadás-átvételét, illetve azt követően, érdemi elemzést végeznek a teljesítés szerződésszerűségét illetően.

⁴³⁰ Ptk. 413. § (2) bek.

A teljesítés során fontos lehet, hogy a kutatási-fejlesztési szerződés tárgyát képező szolgáltatást oszthatatlannak kell tekinteni, ha csak a szerződésben elvállalt részfeladatok együttes teljesítése alkalmas a kutatási-fejlesztési cél megvalósítására.⁴³¹

Mint minden szerződésnél a kutatási szerződésnél is a megszűnés legkedvezőbb esete a szerződés teljesítése. Megszűnhet azonban a szerződés anélkül is, hogy az eredetileg kitűzött célt elérték volna. A több fázisra osztható kutatási tevékenység egy korábbi szakaszában kétségtelessé válhat, hogy a további tevékenység kilátástalan, a további erőfeszítések ezért feleslegesek. Nyilvánvalóvá válhat továbbá, hogy az elérni kívánt cél előnyösebben megvalósítható más módszerrel, nevezetesen máshol már elért eredmények felhasználásával (licencia). Ez utóbbi variánsnál kiemelkedő szerepet játszik az idő-faktor. A megvalósítás tudományos akadályai esetén a további tevékenység folytatásának értékelésében viszonylag könnyű a felek érdekeinek közös nevezőre hozása. Itt tehát tipikus megoldás a szerződés közös megegyezéssel történő megszüntetése. Nyilvánvaló egyik félnek sem érdeke olyan tevékenység további erőltetése, ami eleve sikertelenségnek értékelhető, viszont jelentős újabb költségeket igényel. Nem ilyen egyértelmű az értékelés akkor, ha a szerződés gazdasági okból történő rendeltetés vesztésével állunk szemben. Ebben az esetben a két pozíció érdekei jelentősen ütközhetnek. A kutató például – saját belső fejlődése, presztízse érdekében – ragaszkodhat akkor is a kutatás folytatásához, amikor a megbízó szempontjából már érdekét veszítette a szerződés. Ilyenkor kerül sor a szerződés egyoldalú felszámolására.

A felmondás tárgyalásánál két fontos elv ütközését kell feloldani. Mindkettő végeredményben a kutatási tevékenység sajátosságával van összefüggésben. A kutatás egyedi, nem helyettesíthető jellegéből, a K+F fontosságából következi, hogy ezen a területen kiemelkedő szerepet játszik a hagyományos értelemben vett reális teljesítés elve, az *in natura* teljesítés, amit nagyon kivételesen pótolhat bármilyen vagyoni kompenzáció. Másrészt a kutatás jellege, a bizonytalansági mozzanatok súlya következtében a felek kapcsolataiban a bizalmi elem rendkívül jelentős, ami nehezen viseli el a kényszert. Alig képzelhető, hogy a kutató akarata ellenére kényszerített további tevékenységben sok köszönet lenne.

A kutatási szerződés velejáróját képező bizonytalanság, kockázat a szerződésszegések minősítésénél is szerepet játszik. A szerződés hibás teljesítésénél a kutatási tevékenységre és eredményére nézve törvényi kellékről nem beszélhetünk, kizárólag a szerződés feltételeiből indulhatunk ki.

⁴³¹ BH1986. 196.

A vállalkozási típusú kutatási szerződések esetén egyértelműen megállapítható, hogy az eredmény szolgáltatása a kikötött szerződési feltételeknek megfelel-e, a megbízási típusú szerződések esetén azonban nehézséget jelent annak megállapítása, hogy megfelelő, kellően gondos és szakszerű volt-e a kutató által kifejtett tevékenység. Abban az esetben, ha eredményfelelősséget nem kötöttek ki, a kutatót terheli annak bizonyítása, hogy kellő szakszerűséggel és gondossággal járt el, továbbá a megrendelő utasításainak, együttműködési kötelezettségnek eleget tett. Sikeres bizonyítás esetén az ellenérték fizetése nem tagadható meg.

A kutatási szerződésekben lehetőség van arra, hogy a kutató kikösse kártérítési felelősségének korlátozását. A kutatási kockázat a felelősség tekintetében fokozottan jelentkezik. A szerződésszegéssel okozott kár rendkívül magas lehet abból kifolyóan, hogy a kutatás csak egy korábbi szakasza a gazdasági tevékenységnek, és ha a szolgáltatás hibája csak később, a termelés szakaszában derül ki, a kár nagymértékű lehet, és jelentősen meghaladhatja a kutatás költségeit. Ezért célszerű megoldásnak kínálkozik, a kártérítés összességében korlátozása.

Természetesen korlátlanul kell felelnie a kutatónak, ha a kárt szándékos, vagy súlyosan gondatlan magatartásával, illetve bűncselekménynek minősített szerződésszegéssel okozta. Ilyen esetben felelősségét érvényese is korlátozhatja.

A K+F területén történő együttműködés nem csupán megelőzheti a tulajdonképpeni szerződés időszakát, hanem azt bizonyos vonatkozásokban túl is élheti. A licencia szerződési gyakorlathoz hasonlóan igen gyakoriak az ún. posztkontraktuális elemek. Így a szerződés megszűnése után is fennmaradhat nevezetesen a kutatási eredmény továbbfejlesztésére vonatkozó információadás kötelezettsége, a díjfizetés (elsősorban ott, ahol a díj alapját a gazdasági eredmény, vagy az is képezi), különösen a szerződéses kapcsolat során kölcsönösen a felek tudomására jutott adatok továbbra is titokban tartása.

A kutatási szerződések jellegzetességei, amelyek alapvetően a sajátos szolgáltatás, a kutatás természetére vezethetők vissza, mint az említett bizonytalansági elemek, a felek együttműködésének minőségileg más, magasabb intenzitása, a személyi elemek súlya, ebből folyóan a bizalmi jelleg, a szerződéses tartalom elasztikus, folyamatosan alakuló jellege ezt a szerződésfajtát alapvetően a megbízási típushoz rokonítják.

Ha alapjában megbízási jellegűnek tekintem is a kutatási szerződést, nem kétséges, hogy nem egy tekintetben eltér a szokásos megbízásoktól, ezért – Faludi Gábor hasonló

érvelésével egytértve - a sui generis szabályozás mellett foglalkozás állást.⁴³² Az önállóság mellett szóló egyik ilyen sajátosság az, hogy ezekre a szerződésekre a „szakértők dialógusa” jellemző.

A típus-meghatározás terén a fentiekből elvonható következtetéseknek kétfajta megközelítése lehetséges. Indokolható egy olyan álláspont, amelyik a kutatási tevékenységet, annak sajátosságát tekinti elsődleges alapnak és a kötelezettség intenzitását másodlagosnak. E felfogás alapján egy egységes kutatási szerződés típus rajzolódik ki, s annak két változata, a kutatási vállalkozás és a kutatási megbízás. A másik megközelítés a kötelmi jogi sajátosságokat helyezi előtérbe a konkrét szabályozandó tevékenységgel szemben. E koncepció szerint tehát a kutatási szerződés mint sui generis szerződéstípus alapvetően a megbízási anyatípus egy alfajaként jelentkezik, aminek önállóságát az átfogott terület sajátossága és azok jogi tükröződése biztosítja. Elméletileg tisztább, következetesebb megoldást a másodikként említett megközelítés nyújt, azonban a kodifikáció terén alighanem az első megoldás az előnyösebb, különösen akkor, ha mint a hazai és más államok gyakorlata is bizonyítja, kívánatos a K+F tevékenységekre létrehozható szerződések regiszterének átfogó szabályozása.⁴³³ Álláspontom szerint a legideálisabb megoldást az jelentené, ha a Polgári Törvénykönyvben – mint jól elhatárolható területnek - külön fejezetet szentelnének a K+F tevékenységnek keretet adó szerződéseknek és azon belül kerülne elhelyezésre – mint alapjogviszony - ez a szerződéstípus.

V.2.3. A licenciaszerződések egyes kérdései

A szellemi termékek értékesítése, forgalma szerződéses keretek között történik, ennek legelterjedtebb fajtája a licenciaszerződés. A licencia azt fejezi ki, hogy az adott megoldásra nézve a licencia adót rendelkezési jog illeti meg, vagyis a más által történő felhasználáshoz az ő engedélyére van szükség.

A licenciaforgalom nagyban elősegíti a kutatás és a fejlesztés, illetve az innovációs eredmények hasznosítása terén a gazdaságilag hatékony munkamegosztás kialakulását az érintett gazdálkodó szervezetek között. A licenciaforgalom teszi lehetővé az egyes gazdálkodó szervezetek számára, hogy a saját kutatási-fejlesztési, innovációs tevékenységüket kiegészítsék más vállalkozók hasonló tevékenységének eredményeivel, s így egyrészt megteremthessék saját kutatási-fejlesztési erőforrásaik optimális

⁴³² Faludi Gábor: A kutatási szerződés, mint önálló szerződéstípus, *Gazdaság és Jog* 10/2004, 8. oldal

⁴³³ Faludi Gábor: A kutatási szerződés helye a szerződéstípusok között, *Harmathy Attila-jubileum 2003.* 116. oldal

felhasználásának feltételeit, másrészt olyan előnyökhöz jussanak, mint pl. az innovációs fejlesztés elvégzéséhez szükséges idő lerövidítése, a piacon való gyorsabb megjelenés, a már kipróbált, illetve igazolt eredmények átvétele révén az innovációval elkerülhetetlenül együtt járó kockázat csökkentése, a fejlesztési zsákutcák és buktatók elkerülése. Másfelől ugyancsak az innovációs munkamegosztást elősegítő licencforgalom ad módot arra, hogy a gazdálkodó szervezetek a maguk innovációs fejlesztési eredményeit, az azokban rejlő gazdasági és műszaki értékeket a saját közvetlen tevékenységi körükön kívül is kiaknázhassák.

A hagyományos licencszerződések modelljére épülő elmélet⁴³⁴ álláspontja szerint a licencszerződés kötelezettjének, a licenciadónak, kizárólagos kötelezettsége a licencia, az engedély megadása, amelynek lényege, hogy az a személy, akinek a szabadalom bizonyos műszaki megoldás alkalmazása tekintetében kizárólagos, abszolút szerkezetű jogosultságot biztosít, a licenciavevővel szemben kötelezettséget vállal arra, hogy az ebből az abszolút jellegű jogából folyó szankciókkal, amelyek bárkivel szemben, aki a szabadalmazott megoldást használja, megilletik, a licenciavevővel szemben a szerződés tartama alatt fog élni. Ez a szerződéses kötelezettség tehát tisztán negatív jellegű, meghatározott jogokkal való éléstől tartózkodásban áll.⁴³⁵ Ez a koncepció, amely alapjában arra az – egyre kevésbé reális – elképzelésre épít, hogy a pusztán a szabadalmi leírás alapján bárki (természetesen szakértő) viszonylag könnyen megvalósíthatja a szabadalom tárgyát, ma már számottevő képviselőkkel rendelkezik, túlhaladott.⁴³⁶ Napjainkban a tipikus szabadalmi licencszerződések feltételei között is úgyszólván mindig megtaláljuk a licenciadó további „pozitív” természetű kötelezettségeinek rögzítését, tájékoztatási, betanítási, közreműködési szolgáltatások formájában.

Az olyan licencszerződés, amely csupán felhasználási engedélyt nyújt és semmi többet, ritka mint a fehér holló. Gyakorlatilag olyan esetekben kerül erre sor, amikor a licenciavevő maga is rendelkezik a megfelelő műszaki információkkal, azok felhasználása azonban a licenciadó szabadalmába ütközne. A tipikus licencszerződésben a legtöbbször vegyesen jelentkeznek a hagyományos „engedélyezési-tartózkodási” kötelezettségek. Sőt, ez utóbbiak szerepe a mellékesből főszereppé vált.⁴³⁷

⁴³⁴ A. Troller: Immaterialgüterrecht, Helbing und Lichtenhahn, Basel/Stuttgart, 1971. II. kötet 938. old., E. Reimer: Patentgesetz und Gebrauchsmustergesetz, C. Heymann, Köln/Berlin/München, 1968. 453. old.

⁴³⁵ Stumpf K.: Der Lizenzvertrag, Verlag Veit, Leipzig 1989. 43. old.

⁴³⁶ Troller A.: i.m. II. kötet 926. old.

⁴³⁷ Rutai István: Találmány, újítás és know-how hatékony alkalmazása, MIE Közleményei 8-9. 45. old.

Ez a "klasszikus modell" ma már nem érvényesül, a gyakorlat azt támasztja alá, hogy a licencszerződések tárgya, az ilyen szerződésekkel közvetített információk jóval szélesebbek, mint a szabadalmazott találmányok köre. A know-how jellegű információk jellegzetes velejárói a licencszerződéseknek, akár önállóan, akár szabadalmazott találmányhoz kapcsolódva. A licencia vevőnek nem csupán formális engedélyre van szüksége, hanem egy adott műszaki megoldás hatékony gyakorlatba vételéhez szükséges teljes körű információkra, így a szerződés teljesítése során a megoldások jogi védettsége, vagy annak jellege háttérbe szorul.

A licencszerződés fogalmi meghatározását megadja a szabadalmi törvény is, azonban e mellett nem árt megemlíteni a jogirodalom néhány definícióját. A szabadalmi törvény alapján⁴³⁸ hasznosítási szerződés (szabadalmi licencszerződés) alapján a szabadalmas engedélyt ad a találmány hasznosítására, a hasznosító köteles ennek fejében díjat fizetni. A szabadalmi licencszerződés ily módon, - a szabadalom átruházása mellett -, a technológia transzferjének egyik alapvető jogi mozgásformája is.

A jogirodalomban fellelhető megfogalmazás szerint a licencszerződés célja a kérdéses információ átadás, illetőleg annak a licencia vevő tevékenységi körében - rendszerint a licencia adó által elért eredményeknek megfelelő, de mindenképpen a licencia vevő korábbi eredményeit meghaladó szinten - történő tényleges hasznosítása, felhasználása.⁴³⁹

Egy másik definíció szerint licencszerződés alapján a licenciaadó köteles a licencvevőt olyan - tényleges és jogi - helyzetbe hozni, hogy meghatározott műszaki megoldást, meghatározott színvonalon a gyakorlatban megvalósíthasson és felhasználhasson, illetőleg meghatározott megjelöléseket alkalmazhasson, köteles továbbá ennek biztosítása érdekében a szükséges információkat rendelkezésre bocsátani, illetőleg a szükséges jogi felhatalmazást megadni, a licencvevő pedig - rendszerint - köteles meghatározott ellenértéket fizetni, vagy más ellenszolgáltatást teljesíteni.⁴⁴⁰ Az említett fogalmi meghatározások közül kétségtelenül ez utóbbi húzza meg legszélesebb körben a szerződés közvetlen tárgyát, egy átfogó fogalmat adva. A szerző megjegyzi, hogy ezen felül megkülönböztethetjük a szerződés alfajait, mint a tiszta szabadalmi-, know-how-, védjegy licencszerződéseket.

A licencszerződések jellegéről általánosságban elmondható, hogy a licencia adó köteles biztosítani a kérdéses megoldás gyakorlati megvalósíthatóságát a licencia

⁴³⁸ 1995. évi XXXIII. tv. 27. §

⁴³⁹ Dr. Csécsy György: i.m. 206. old.

⁴⁴⁰ Dr. Lontai Endre: i.m. 213. old.

vevőnél. E fontos alapkötelezettség miatt a teljesítendő szolgáltatások egyszerre „dare” és „facere” jellegűek, bár a know-how elemek növekvő aránya miatt a „facere” szolgáltatások (mint a betanítás, tájékoztatás) egyre inkább meghatározó jelentőséggel bírnak.

A szabadalmi törvényben foglalt néhány szabály⁴⁴¹ ellenére a szabadalmi szerződések nem tipizált, nem nevesített, hanem sui generis szerződések, melyekre a szabadalmi törvény említett rendelkezésein túl a Ptk. kötelemi általános részében lefektetett szabályokat kell alkalmazni.

A hatályos szabadalmi törvény - hasonlóan elődjéhez - csak a hasznosítási szerződés legfontosabb szabályait állapítja meg. Általános jelenség a külföldi jogrendszerekben is az elsődlegesen a licenciaszerződésekre vonatkozó tételes jogi szabályozás szükségessége, keretjellege. Ennek fő oka, hogy a licenciaszerződések rendkívül változatos viszonyokhoz igazodnak, a legkülönbözőbb formákat ölthetik, egyedileg változó tartalmúak lehetnek.⁴⁴²

A továbbiakban a tipikus esetet véve alapul a szabadalmi licenciaszerződés szabályait tekintem át. A hasznosítási szerződés tartalmát a felek szabadon állapíthatják meg. Ennek korlátját jelenti azonban, hogy semmis az a kikötés, amely a gazdasági versenyt korlátozó megállapodás tilalmába ütközik, vagy egyébként a szabadalmi oltalomból eredő jogok társadalmi rendeltetésével össze nem férő célra irányul. Ugyanakkor a hasznosítási szerződés megkötésétől való elzárkózás önmagában még nem minősül gazdasági erőfölénnyel való visszaélésnek.

A szerződés alanyait tekintve, általánosságban azt mondhatjuk, hogy a licencialekapcsolatok jellegzetesen mikroszintűek, a szerződés alanyai tehát természetes, illetőleg gyakrabban jogi személyek.⁴⁴³ Ez nem zárja ki természetesen azt, hogy a konkrét licencialeállapodások gyakran ne makroszintű előzményekre, államközi megállapodásokra támaszkodjanak.⁴⁴⁴

A licenciaszerződés alanyainak megoszlása természetesen eltérő képet mutat a hazai, illetőleg a nemzetközi kapcsolatok tekintetében.

Hazai viszonylatban elsősorban az jellemző, hogy kutató szervezetek, így a kutatóintézetek, az egyetemek és a megfelelő kutató bázissal rendelkező gazdálkodó szervezetek végezhetnek megrendelésre kutatómunkát, és lehetnek vállalkozói

⁴⁴¹ 1995. évi XXXIII. tv. 27-30. §

⁴⁴² 1995. évi XXXIII. tv. Indokolása a 27-30. §-sokhoz

⁴⁴³ Lontai E.: i.m. 131. old.

⁴⁴⁴ Szakáts Károly: Gondolatok a licencialeforgalomról, Kézirat, 1976. Bp., 72. old.

pozícióban.⁴⁴⁵ Ezt részben az eltérő tevékenységi kör, részben az magyarázza, hogy a kutatóintézet, egyetem ritkán van abban a helyzetben, hogy a rendelkezésére álló műszaki megoldást termékben materializálva értékesíthesse, míg a gazdasági társaságok elsősorban saját termelésének fejlesztésére használhatja fel műszaki alkotásait, s csak másodsorban érdekelt annak licencia formájában történő értékesítésében.

Licenciaadóként hasonló okokból szerepelnek a „magánszemély-szabadalmasok”, akiknek rendkívül ritkán van módjuk olyan volumenű gazdasági tevékenységet folytatni, amelynek keretében az adott találmány megfelelő hasznosítása lehetséges. Így a műszaki alkotáshoz fűződő vagyoni érdekeik gyakorlati realizálása csaknem kizárólag annak átruházása vagy licencia nyújtása formájában történhet.⁴⁴⁶

A licenciatvevői pozícióban fordított a helyzet. A „helyi” licenciatforgalomban a tipikus licenciatvevő a megoldást saját tevékenységi körében konkrétan felhasználó gazdálkodó szervezet, s csak nagyon ritkán kutatóintézet, vagy kivételesen magánszemély.

Ha a nemzetközi licenciatforgalmat vizsgáljuk, lényegében az alanyok hasonló megoszlását találjuk. Sajátos azonban ezekben a kapcsolatokban a külkereskedelem szabályozásából adódó közvetítő láncszemek szerepe. A tipikus esetben ugyanis az érdekelt partner nem lép közvetlen szerződéses kontraktusba, hanem valamilyen külkereskedelmi társaságon keresztül. A műszaki alkotások forgalmát, néhány erre specializálódott külkereskedelmi vállalat bonyolítja le.⁴⁴⁷

A licenciaszerződések bonyolult, komplex tartalmú jellegzetesen egyedi ügyletek. Ezek a sajátosságok érvényesülnek a szerződéskötés fázisában. A licenciaszerződések megkötése gondos előkészítést, számos tényező elemzését és mérlegelését, s ehhez képest általában huzamosabb előkészítést, tárgyalásokat igényel. Ennek az előkészítésnek szerződéses módszerei közül kiemelkedik a keretszerződések és előszerződések, opciós szerződések szerepe.

A szerződés megkötését az eset többségében hosszabb tárgyalási folyamatok előzik meg.⁴⁴⁸ A tárgyalások során megeshet, hogy a felek elsősorban a műszaki, gazdasági mozzanatokra figyelnek, a megfelelő jogi konzekvenciák levonása elmarad.

A konkrét szerződések előkészítésében játszanak szerepet az előszerződések. Az előszerződés lényege az, hogy a felek abban állapodnak meg, hogy egy – vagy legalábbis meghatározott számú – konkrét szerződést fognak kötni későbbi időpontban, bizonyos

⁴⁴⁵ Világhy Miklós: A szellemi alkotások joga, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 1976. 122. old.

⁴⁴⁶ Világhy M.: i.m. 123. old.

⁴⁴⁷ Székács I.: TESCO – a műszaki fejlesztés szolgálatában, MIE Közleményei 3/2001. 12. old.

⁴⁴⁸ Lontai E.: i.m. 171. old.

feltételektől függően.⁴⁴⁹ Annak, hogy a végeleges szerződés megkötésére a felek még nem ítélik alkalmasnak a szituációt, számos – gazdasági és egyéb – oka lehet, a későbbi szerződés megkötése azonban legalábbis erősen valószínű, s az ehhez fűződő érdeküket kívánják a felek megállapodással biztosítani. A végeleges szerződés megkötését aktuálissá tevő feltételek különbözőek lehetnek, függhetnek a felek akaratán kívülálló tényezőktől, gyakrabban azonban a felek mérlegelésétől, s erre épülő nyilatkozatától.

A licenciaszerződés, mint minden szerződés, végeredményben a szerződ felek egybehangzó akaratnyilatkozatával jön létre. A licenciaszerződések sajátosságaira, a gondos előkészítés, megfelelő mérlegelés szükségességére tekintettel azonban hosszabb ajánlati kötöttség megállapítása kívánatos.⁴⁵⁰ Lontai e körben javasolja⁴⁵¹, hogy az erre vonatkozó speciális szabály – és esetleges előszerződés – hiányában, célszerű a felek megállapodásával eleve viszonylag hosszabb ajánlati kötöttségi időt meghatározni. Álláspontom szerint ez a megoldás indokolatlanul korlátozná a felek szerződéskötési szabadságát, ezért – figyelembe véve az időközben bekövetkezett technikai változásokat, a fejlesztési költségek gyorsabb kalkulálhatóságát - egyetértve a hatályos szabályozással, ilyen feltétel kikötése tekintetében a felek akaratára kell, hogy főszerepet játsszon.

Alapvető szerződéskötési elvként fogalmazható meg, hogy a szerződés tartalmát, feltételeit a feleknek minél részletesebben kell kimunkálniuk. A vonatkozó normatív szabályozás lakonikus voltára és a mögöttesen érvényesülő polgári jogi szabályok alkalmazásából folyó következményekre, a viszonylag részletes feltételrendszer nagyobb biztonságot nyújt.

Bár nem érvényességi kellék, a licenciaszerződések rendszerint írásos formában kerülnek megkötésre. Szükségesnek tartanám a körben, hogy az írásbeliségre a kutatási szerződéshez hasonlóan a törvény kötelezze a feleket.

A licenciaszerződés komplex jellegű, gazdag tartalmú szerződés, amelynek alapján a szerződő feleket számos különböző kötelezettség terheli. Ezeknek a kötelezettségeknek sorából kiemelkedő a kötelezett, licenciadó fő szolgáltatása, amely a szerződés alapvető gazdasági célját, lényegét tükrözi. Ez tulajdonképpen a licenciaszerződés jellegadó, a szerződéstípus meghatározásánál is alapvető tárgya.

Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy a licencia, a felhasználási engedély korántsem elsődleges, illetőleg legfeljebb logikailag elsődleges, kötelezettsége a licenciadónak. Lényegesebbek azok a konkrét szolgáltatások, módszerek, amelyek a szerződés tárgyát

⁴⁴⁹ D. Heinrich: Vorvertrag, optionsvertrag, vorrechtsvertrag, Berlin/Tübingen 1965., 111. old.

⁴⁵⁰ Bobrovsky J.: A találmányi együttműködés néhány jellemzője és jelentősége, Szabadalmi Közlöny és Védjegyértesítő, 10/1975. 10. old.

⁴⁵¹ Lontai E.: i.m. 177. old.

képező megoldások tényleges elsajátítását, hasznosítási lehetőségét teremtik meg. Ezek is lehetnek részben – és elsősorban – „fizikai”, részben jogi jellegűek.

Az információnyújtás, a know-how átadása konkrét módszerei kimerítően aligha sorolhatók fel. A know-how egy része valamilyen formában materializálódik. Az erre vonatkozó dokumentáció átadása a licenciadó fő kötelezettsége körébe esik. Az ilyen dokumentáció jellege, terjedelme természetesen nagymértékben függvénye az adott műszaki terület jellegzetességeinek.

A know-how olyan elemeket is tartalmaz, amelyek maradandó formában nem rögzítettek, esetleg nem is rögzíthetők. Az ilyen tapasztalatok, információk átadása ugyancsak alapvető kötelezettsége a licenciadónak. Ennek érdekében írják elő a licenciaszerződések feltételei részletesen az információátadás módjait, eszközeit. Ilyen formák például a licenciadó üzemeinek, laboratóriumainak meglátogatása, ennek során folytatandó tapasztalatcsere, konzultáció, szakemberek oktatása, betanítása.

A licenciaszerződésekben rendszerint részletesen szabályozásra kerülnek az ilyen betanításnak a feltételei, az abban részt vevők száma, képzettsége, a betanítás helye, időtartama, a betanítással, illetőleg az annak érdekében a másik fél telephelyén, országában való tartózkodással kapcsolatos költségek. A betanítás sikerének esélyei, szükséges időtartama számos szubjektív faktortól függ, elsősorban a licenciatevő szakembereinek kvalitásaitól, a licenciatevő fogadóképességének szintjétől. Tipikus szerződési megoldásnak minősíthető az olyan szabályozás, melynek értelmében meghatározott számú személy meghatározott időtartamú oktatása a licenciadó alapvető – a licenciadíjjal fedezett – szolgáltatásai közé tartozik, az ezt meghaladóan szükségessé váló további betanítási tevékenység kifejtésére rendszerint csak külön díjazás – külön megállapodás – alapján köteles.⁴⁵²

Az engedély (licencia) korlátozás nélkül vagy bizonyos korlátozásokkal is megadható. Ennek alapján megkülönböztethetünk egyszerű és kizárólagos licenciát.

Kizárólagos licencia esetén a licenciadó a szerződés hatálya alatt nem jogosult másnak hasznosítási engedélyt adni és a szerződés tárgyát képező megoldást maga sem hasznosíthatja. Egyszerű licencia esetén ugyanakkor a megoldást maga is hasznosíthatja és másnak is adhat hasznosítási engedélyt. A szabadalmi törvény az egyszerű licenciát vélelmezi, vagyis a hasznosítási szerződés csak kifejezett kikötés esetén ad kizárólagos jogot. Ha a szerződésben kikötötték a kizárólagos jogot, a szabadalmas - a licenciadó díj arányos csökkentése mellett - jogosult megszüntetni a hasznosítási engedély

⁴⁵² Világhy M.: A szellemi alkotások joga, 119. old.

kizárólagosságát, ha a hasznosító az adott helyzetben általában elvárható időn belül nem kezdi meg a hasznosítást.

A hasznosítási engedély kiterjedhet arra is, hogy a licencia vevő jogosult harmadik személynek további engedélyt, allicenciát, adni, ha ezt a szabadalmas megengedte, ezt a szerződésben tehát kifejezetten szabályozni kell.

A szabadalmas az ellenértéket rendszerint egy jelentősebb összeg, vagy a hasznosítás jövedelmezősége százalékában, vagy a kettő kombinációjával meghatározott időközönként rendszeresen fizetett licencia díj kikötésével határozza meg. Fontos azonban, hogy önmagában a szabadalmas vállalat felügyeleti szervének az értékesített szabadalom licenciadíja módosítására és a feltalálók díjazásának felülvizsgálatára vonatkozó állásfoglalása a felek szerződéses kapcsolatának hatályát, a díjfizetési kötelezettség mértékét nem érinti.⁴⁵³ A licencdíj fizetését a hasznosító - jóhiszemű magatartás követelményére tekintettel - nem tagadhatja meg arra való hivatkozással, hogy hiányoznak a díj fizetési módjára megállapított azok a feltételek, amelyek a licencia adótól függenek, az licencia adó társaság működési körébe tartoznak, és az ő érdekeit szolgálják.⁴⁵⁴

A licenciadó nem csupán ténylegesen „fizikailag” köteles biztosítani az átadott megoldás hasznosítási lehetőségeit, hanem ennek érdekében a szükséges jogi feltételeket is meg kell teremtenie, illetőleg folyamatosan, a szerződés hatálya alatt fenntartania. Ez kettős irányú, egyrészt negatív, másrészt pozitív tartalmú kötelezettségeket ró a licenciadóra. Így amennyiben az átadott megoldást szabadalmi oltalom védi, a szerződés hatálya alatt tartózkodnia kell olyan magatartásoktól, amelyek az oltalom megszűnéséhez vezethetnek. Nem mondhat le nevezetesen az oltalomról, illetőleg köteles az oltalom fenntartását szolgáló kötelezettségeit teljesíteni, elsősorban a szabadalom fenntartási illetékét, díját megfizetni.

A hasznosítási szerződés egész tartama alatt szavatol azért, hogy harmadik személynek nincs a szabadalomra vonatkozó olyan joga, amely a hasznosítást akadályozza, vagy korlátozza. Amennyiben a szabadalmas jogszavatossági kötelezettségének nem tesz eleget (pl. nem gondoskodik arról, hogy a megszűnt, ugyanarra a szabadalomra vonatkozó licencszerződés alapján a korábbi hasznosító hagyjon fel a szabadalom hasznosításával), a hasznosító azonnali hatállyal felmondhatja a szerződést. A hasznosító jogszavatossági kötelezettségeire az eladónak a tulajdonjog átruházásáért való felelősségére vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.

⁴⁵³ BH 1985.100

⁴⁵⁴ 1977/9 Választottbírósi határozat

A szabadalmas kellékszavatossággal is tartozik a találmány műszaki megvalósíthatóságáért. Ilyen hibának tekinthető, ha az átadott megoldás a gyakorlatban egyáltalán nem valósítható meg, vagy nem alkalmas a szerződés céljának megfelelő felhasználásra. Számos jogrendszerben hibásnak minősül a megoldás, ha káros mellékhatásokkal jár.⁴⁵⁵ Külön kikötés hiányában viszont nem jelent kellékhibát az átadott megoldás felhasználástól remélt gazdasági eredmény elmaradása.

Kellékhibás szolgáltatás esetén különböző jogrendszerek objektív alapon beálló jogkövetkezményeket határoz meg.⁴⁵⁶ Ilyen szavatossági kötelezettségek elsősorban a szolgáltatás kijavítása, a licenciadíj mérséklése, illetőleg a szerződés ex nunc hatállyal történő felbontása.

A hatályos szabályozás alapján a hibás teljesítés jogkövetkezményeire irányadó szabályokat kell alkalmazni azzal, hogy a kellékszavatosság súlyos megsértése esetén a hasznosító a szerződést azonnali hatállyal felmondhatja. A szabadalmas tehát elvileg csak a találmány műszaki megvalósíthatóságáért szavatol, a licenciavevőnél folyó hasznosítás gazdaságosságáért és nyereségességéért nem köteles helytállni.

A szabadalmas kötelezettségei közé tartozik, hogy értesítse a hasznosítót a szabadalomra vonatkozó esetleges fontos jogokról és kötelezettségekről, többek közt: a szabadalom bitorlásáról, vagy a szabadalom továbbfejlesztéséről.

A szabadalmas és a hasznosító közötti szerződéses kapcsolat a felek szakértelmén, tapasztalatán és kölcsönös bizalmán alapuló, tartós jogviszonyt létesít. A licenciateljesítésnek való átadása sértheti a szabadalmas érdekeit, ezért a szabadalmi törvény szerint⁴⁵⁷ a hasznosító az engedélyt harmadik személyre csak akkor ruházhatja át, csak akkor adhat további engedélyt harmadik személynek a szabadalom hasznosítására, ha ezt a szabadalmas kifejezetten megengedte.

A teljesítés körében a Ptk. kötelmi általános szabályait kell alkalmazni. A bírói gyakorlat is ezt erősíti, egy jogeset elvi éllel szögezi le, hogy a Ptk.-nak a szerződés teljesítésére vonatkozó rendelkezései megfelelően irányadók a szabadalmi licenciaszerződések elbírálása során is.⁴⁵⁸

A licenciaszerződések tartós kapcsolatok megszervezésére irányulnak, a szerződő felek együttműködése ezért az átlagosnál intenzívebb és átfogja a szerződés egész létszakát. Az együttműködés biztosítása során nagy súllyal jönnek számításba a

⁴⁵⁵ R. Kastler-K. Lengwinat-H. Pogodda-E. Winklbauer: Der Austausch wissenschaftlich-technischer, Staat und Recht, 4/1997. 48. old.

⁴⁵⁶ E. Langen: Internationale Lizenzverträge, Weinheim 1958., 112-113. old.

⁴⁵⁷ 1995. évi XXXIII. tv. 28. § (6) bek.

⁴⁵⁸ BH1995. 566.

személyes faktorok. A licenciaszerződés tartós jellegéből folyik, hogy az a kikötött lejárat előtt is megszűnhet, illetőleg módosítható. A licenciaszerződések megszűnése esetén az ex nunc hatályú megszűnést kell tipikusnak tekintenünk.

A szerződés megszűnése nem jelenti mindig a kapcsolat tényleges felszámolását. A szerződés egyes elemei túlélhetik a szerződés megszűnését. Az ilyen posztkontraktuális következmények ugyancsak szabályozást igényelnek.

A fentiek alapján a licencia szerződés elhelyezése a jelenlegi jogrendszerben úgy gondolom nem tekinthető nyugvópontra jutottnak. A szabadalmi és a védjegy törvényekben történő szabályozás álláspont szerint nem kielégítő, mert nem fejezi ki kellően a szerződés fontosságát a szerződések között.

Pozitív eredményként értékelhető, hogy a jogalkotás – az elméleti szakemberek egyértelmű állásfoglalása⁴⁵⁹ után - eljutott végre a szabályozottság kérdésében annak szükségszerűségéhez, ám ezt kevésnek tartom. Szükségességét látom annak, hogy a licencia szerződés, akárcsak társa a kutatási szerződés, önálló szerződéstípusként felvételt nyerjen a Polgári Törvénykönyv azon részébe, ahol a most témaként megjelölt K+F típusú – mint az iparjogvédelmi alkotások megalkotásának, hasznosításának keretét adó - szerződések kerülnek szabályozásra.

A sui generis jelleg természetesen nem jelentené mindig az adott szerződéstípusra vonatkozó egyes részletkérdések megoldását. Mégis a kötelmi jog, mint mögöttes terület, szabályainak segítségül hívása, a licenciaszerződések elbírálása, hézagainak kitöltése során megalapozottan érvényesül, ezért a polgári jog egysége megkívánja ezen szerződés beemelését társai közé a Polgári Törvénykönyvbe.

A nevesített típusként történő szabályozás során törekedni kell a licenciaszerződések sajátosságait tükröző részletszabályok kimunkálására, az általános szerződési szabályokkal való összhangra. Így az adásvételi szerződés analógiája csak a teljes jogutódlást megvalósító megállapodás esetén alkalmazható, de nem a részleges használatot biztosító licenciaszerződéseknel, a tiszta licenciaszerződések tekintetében pedig segítségül hívhatók a haszonbérletre irányadó szabályok, a know-how elemek tekintetében pedig esetenként a vállalkozási szerződés szabályai.

V.2.4. A know-how szerződésbeli jogok és kötelezettségek vizsgálata

A know-how szerződés tárgyalása során utalok a korábban leírtakra, a fogalom meghatározással kapcsolatos dilemmákra, melyeket a szolgáltatási jogviszonyban

⁴⁵⁹ Troller, Stumpf, Gazda, Lontai idézett művei

létrehozott know-how kapcsán már elemeztem. E helyütt a szerződéses jogviszony szabályainak tárgyalására szorítokozom.

A szellemi alkotások területén a monista felfogás érvényesül, ennek eredményeként az iparjogvédelem jogintézményei körében személyhez fűződő és vagyoni jogokról beszélünk. A know-how esetében a Polgári Törvénykönyv jogintézményt szabályozó néhány sora nem szól ezekről a jogokról csak a védelem fennálltáról. Mindez jelzi, hogy a know-how kapcsán egy teljesen más szerkezetű jogintézménnyel állunk szemben. Míg a szellemi alkotások területén a védelem legfőbb jellemzője a kizárólagosság, addig a know-how esetében nem.⁴⁶⁰ Ugyanazzal a know-how-val egyidejűleg akár több személy is rendelkezhet, és ugyanolyan védelemben részesülnek. Ha mindezt a személyhez fűződő jogok kapcsán értelmezzük, akkor egyértelművé válik, hogy a névjognak a know-how esetében nincsen jelentősége, valamint a szabadalmi minőségnek, vagyis az alkotás személyhez kötődő jellegének sincsen. A know-how esetén a vagyoni jelleg dominál, az a szaktudás, ismeret, amely újdonságánál, praktikusságánál fogva a know-how hasznosítójának előnyt jelent.

A know-how szerződés keretében a know-how teljes egészében átruházásra kerülhet, vagy szerződhetnek a felek a jogintézmény hasznosítására is. Gyakoribb azonban a know-how teljes átadása, hiszen a know-how ismertetésével a jogintézmény lényegét képező szaktudás átszáll, a hasznosítás ezért inkább csak elméleti lehetőség semmint gyakorlat.⁴⁶¹

A know-how átvevőjét olyan helyzetbe kell hozni, hogy a megvásárolt szellemi alkotást hasznosíthassa, ennek pedig nélkülözhetetlen kelléke az ismeretek feltárása. Megállapítható tehát, hogy bár a szerződés teljesítése kapcsán a személyi elem fontos szerepet játszik – hiszen az adott fél rendelkezik a forgalomba hozott speciális szaktudással, praktikával -, elsősorban magán az adott ismereten, annak gazdasági hasznosíthatóságán van a hangsúly.

A know-how szerződéssel kapcsolatban, akárcsak a fogalomnál, nem támaszkodhatunk tételes jogi alapokra, mivel a know-how szerződést ma még egyetlen ország joga sem szabályozza nevesített szerződésként. Az önálló nevesítés elmaradásának egyik oka az, hogy az említett szerződésfajta több szerződéstípus elemeit tartalmazza. A know-how szerződés magában foglalja az adásvétel, a vállalkozás, bérlet,

⁴⁶⁰ Németh Tünde: A know-how fogalma és szabályozása, Cég és Jog 1/2000, 23. oldal

⁴⁶¹ Csécsy György: A know-how szerződések minősítéséről, Gazdaság és Jog 2/2004, 12. oldal

haszonbérlet, licencia szerződéstípusok elemeit azonban teljes mértékben egyikkel sem azonosítható.⁴⁶²

A másik oka az lehet, hogy a know-how szerződés önálló szerződéstípusként kodifikálása elmarad az, hogy ritkán szokták önmagukban csak know-how szerződéseket kötni. Általánosabb megoldás az, amikor más szerződésfajtaán belül kitérnek a know-how elemekkel kapcsolatos megállapodásokra (ld. például a franchising esetén).

A know-how szerződés alanyai a know-how birtokosa, mint adó és a know-how jövőbeni megszerzője, mint vevő. Elvileg bármelyik pozícióban bármely fizikai, vagy jogi személy szerepelhet. A jogalkotó a know-how birtokosa kapcsán azonban inkább természetes személyre gondolt, erre utalhat a törvényszövegben a „személyek” kifejezés. Megemlíthetünk know-how átadóként jogi személyeket is, mert számos példa van arra, amikor a know-how-nak tekintendő ismeretet egy vállalat dolgozói, vagy egy szervezet munkavállalói dolgozzák ki.

A gyakorlatban természetesen számos konkrét körülmény befolyásolja az egyes pozíciókban fellépő tipikus személyek, szervezetek körének alakulását. Így viszonylag nagyobb arányban szerepelnek átadói pozícióban a magán-feltalálók, vagy kutatóintézetek, akik saját tevékenységi körükben történő hasznosításra - részben anyagi erő, részben a szükséges hatósági engedély, stb. hiányában - ritkán vállalkoznak, létrejött alkotásaik hasznosításának tipikus csatornája a műszaki eredmény hasznosítására kötött know-how szerződés. Az átadói pozícióban lehet azonban vállalat is, hiszen a know-how igen gyakran újítási tevékenység folytán jön létre. Ilyenkor az újítót a vállalattal szemben természetesen megemlítik az újítói jogok is.

Vevői pozícióban szinte kizárólag gazdasági társaságok szerepelnek, bár nem kizárható a fizikai személy fellépése sem. Ilyen esetben két lehetőség áll a vállalatok előtt, vagy munkaszerződést kötnek a know-how birtokosával, és munkaköri kötelezettségévé teszik a know-how ismertetését, vagy know-how szerződést kötnek, s azon belül rendelkeznek a know-how átadásáról. A szolgálati jogviszonyban történő know-how átadásról már esett szó, a gyakorlatban célszerűségi okokból a felek a diszpozitív szabályozást jobban preferálják know-how szerződés kötése.

Bárki lép is fel a know-how átadójaként, alapvető követelmény, hogy az adott műszaki megoldás tekintetében rendelkezési joga legyen. Azt korábbi - és lezártak nem tekinthető - vitát, hogy a know-how átadásának alapja a tényleges ismeret, vagy az erre épülő rendelkezési jog is, a tételes jogi szempontból a Ptk. 1977. évi reformja lezárta,

⁴⁶² Csécsy György: A know-how oltalma szerződés alapján. Novotni-Emlékkönyv. Miskolc,1991. 56. oldal.

midőn a 86. § (4) bekezdésében leszögezi, hogy a „személyeket védelem illeti meg a vagyoni értékű gazdasági, műszaki és szervezési ismereteik és tapasztalataik tekintetében”, egyúttal megalapozza a know-how feletti rendelkezési jogot is.

A know-how szerződés tárgya szerint, a jogviszony sajátosságaiból folyik, a felek akarata arra irányul, hogy egy meghatározott műszaki megoldás időleges felhasználását a know-how vevőnél lehetővé tegye. Ehhez képest a szerződés - közvetett - tárgya valamilyen műszaki megoldás, információ. Ennek szerződéses rögzítésével kapcsolatban kell néhány szempontra felhívni a figyelmet.

Mindenekelőtt félreérthetetlenül meg kell határozni a szerződés tárgyának pontos paramétereit, a kérdéses megoldást, annak műszaki-fizikai stb. jellemzőit, a felhasználás területét és módját, esetleg ennek gazdaságosságára vonatkozó adatokat. A bírói gyakorlat is ezt kívánja meg a know-how apportálása során, a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy tárgyasult formában lehet csak bevinni a társaságba az ilyen alkotásokat.⁴⁶³ Ezek részletes körülírása nem ritkán terjedelmes, nem is magában a szerződésben, hanem - annak szerves részét képező - külön mellékletben történik. A részletes leírás pótolható, vagy kiegészíthető mellékelt mintára utalással. Lényeges szerepe van a szerződési cél, a kívánt felhasználási mód félreérthetetlenül rögzítésének. A szerződési cél pontos megjelölése teszi lehetővé pl. annak elbírálását, fennáll-e adott esetben a know-how adó kellékszavatossága, de általában is célszerű.

A tárgy rögzítésénél nem csupán ennek fizikai sajátosságait kell kellően körülírni, hanem „jogi” sajátosságait is.

A know-how egyik fontos elemének a titkosságnak a sérülékenysége miatt, nem csak a szerződés hatálya alatt, hanem azt megelőzően is figyelemmel kell lennie a feleknek arra, hogy a know-how-t alkotó ismeret ne kerüljön nyilvánosságra. Erre figyelemmel a know-how szerződéses átadása csak megfelelően megválasztott szerződéses felek között, kölcsönös bizalmi légkörben lehetséges. Már az előzetes tárgyalások is meglehetősen nehezek, mert a know-how birtokosának az esetleges átvevő számára elegendő információt kell adni ahhoz, hogy az ügylet az utóbbit érdekelje, de nem adhat ki olyan részleteket, amelyek az esetleges átvevő számára „lehetővé teszik, hogy megkapja, amit akar, anélkül, hogy szerződést kelljen kötnie.”

Az átadó alapvető kötelessége arra irányul, hogy a szerződés tárgyát képező gazdasági, műszaki, szervezési ismeretei, megoldásai megfelelő hasznosítását biztosítsa,

⁴⁶³ BH 2000.219

azaz köteles a know-how vevőjét olyan helyzetbe hozni, hogy meghatározott ismereteket, megoldásokat a gyakorlatban felhasználhasson.

A know-how adónak ez az absztrakt módon meghatalmazott fő kötelezettsége, azaz a felhasználás objektív lehetőségének megteremtése, különböző módszereket, eszközöket, tényleges és jogi aktusokat igényel, elsősorban attól függően, hogy mi a szerződés közvetett tárgya.

A know-how elemek tekintetében - a szabadalomtól eltérően - az átadáshoz az alapvető információkat lényegesen meghaladó többletinformációra van szükség. A know-how átadásának módszerei kimerítően aligha sorolhatók fel. E módszerek elvileg két nagyobb csoportba sorolhatók.

A know-how egy része valamilyen formában materializálódik, rögzítésre kerül. Az erre vonatkozó dokumentáció átadása a know-how adó fő kötelezettségei közé tartozik. Az ilyen dokumentáció jellege, terjedelme nagymértékben függvénye az adott műszaki terület jellegzetességeinek. Példálózva sorolok fel néhány ilyen szokásos dokumentum fajtát: általános műszaki leírások, technológiai leírások, folyamatábrák, műszaki rajzok, tervek, általános elrendezési rajzok, műszaki specifikációk, adatlapok, anyagjegyzékek, anyagösszetételi előírások (receptura), mérési, kísérleti, ellenőrzési módszerek és eredmények, kémiai analízisek eredményei, gyártási és műszaki előírások (gépkönyvek, üzemeltetési és karbantartási leírások stb.), hibaelhárítási eljárások, optimalizációs programok, termelési adatok, grafikonok, esetleg gazdaságossági számítások, műszaki modellek, makettek, műszaki-kutatási jelentések, feljegyzések, anyagbeszerzési és értékesítési források jegyzéke stb. A know-how szerződések rendszerint részletesen rögzítik ezeknek a dokumentumoknak a formáját, példányszámát, nyelvét stb.

A szerződés tárgyát képező know-how rendszerint tartalmaz olyan elemeket is, amelyek maradandó formában nem rögzítettek, esetleg nem is rögzíthetők. Az ilyen jellegű információk, ismeretek, tapasztalatok átadása ugyancsak alapvető kötelezettsége a know-how átadójának. Ennek érdekében a szerződésben megfelelően rögzíteni kell az információ átadásának módját, eszközeit. Ilyen módszerek lehetnek - többek között - a know-how adó laboratóriumainak, (referencia) üzemének meglátogatása, ennek során megszervezett tapasztalatátadás, konzultáció stb. Ezzel kapcsolatos szokásos kötelezettsége az átadónak a vevő szakembereinek oktatása, betanítása.

A felhasználási engedély - terjedelmét tekintve - különböző változatokat mutathat. Az egyik legfontosabb kérdés ebben a vonatkozásban annak meghatározása, kizárólagos vagy egyszerű felhasználásra vonatkozik-e az engedély. Kizárólagos engedély esetén - a

szerződés időbeli hatálya alatt - a szerződés tárgyát képező megoldást kizárólag a vevő hasznosíthatja, az átadó ennek felhasználására másnak, harmadik személynek engedélyt nem adhat, s a megoldást maga sem hasznosíthatja. Egyszerű szerződés esetén az adó egyrészt maga is jogosult továbbra felhasználni az adott műszaki, gazdasági, szervezési ismeretet, megoldást, másrészt ennek hasznosítására más személynek adhat engedélyt. A gyakorlatban igen gyakori a kizárólagos engedélynek egy „enyhített” változata, amely korlátozza az átadót abban, hogy harmadik személynek hasznosítási engedélyt adjon, de lehetővé teszi, hogy a kérdéses ismeretet ő maga továbbra is használja.

A másik oldalon, a know-how vevőjének alapvető kötelezettségei: megfelelő hasznosítási díj („vételár”) fizetése, az adott megoldás megfelelő hasznosítása, titoktartási kötelezettség.

A díj mértékét a felek szabadon, a kölcsönös előnyök, a remélt haszon, az esetleges kockázatok mérlegelése alapján állapítják meg. Hazai gyakorlatunk a díjakat egyértelműen az un. szabad árak kategóriájába sorolja. A bírósági gyakorlat azonban ismételten aláhúzza, hogy az általános polgári jogelv, a szolgáltatások egyensúlyának, egyenértékűségének követelménye ezen a területen is érvényesül. Más kérdés, hogy a know-how szerződések tárgyának egyedi jellegére, a piaci összemérhetőség nehézségeire tekintettel, a szolgáltatás „értéke” nehezen mérhető, ezért az értékaránytalanság megállapítására csak kivételesen van lehetőség.

A díjazás kapcsán először is azt kell konkretizálni, hogy mi képezi a díj értékének alapját, vagyis milyen alapon lehet a díjazást megállapítani. Egy vámértékkel kapcsolatos jogeset jól tükrözi, hogy milyen alapra helyezhető a díjazás. Az adott jogeset kapcsán a felek között vita volt, hogy a részdokumentációk a know-how jogok díjával azonosak-e vagy sem. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint vámárúnak a know-how, az anyagi értéket képviselő jog teljes értéke, díja tekinthető. Vámérték az anyagi értéket képviselő jog díja, ez pedig a know-how díja, nem az egyes részdokumentációké. Ezek vámértékkel nem bírtak.⁴⁶⁴

A fenti jogeset kapcsán tehát mindenképpen szükséges leszögezni, hogy a know-how jog, és ennek a jogosultságnak van vagyoni értéke. A know-how részét alkotó elemeknek szintén lehet vagyoni értéke, azonban amennyiben azok önmagukban nem valósítják meg a know-how-val szemben támasztott kritériumokat, a díjazás megállapítására önmagukban nem alkalmasak.

⁴⁶⁴ BH 1996.283

A szerződés megkötése kapcsán volt már szó arról, hogy milyen mértékben célszerű a potenciális vevő számára nyilvánosságra hozni a know-how lényegét képező megoldásokat. Ott a visszaélések miatt, minél szűkebb körben határoztam meg az ismertető információk körét. A szerződés e pontján, a díjazás kérdésében viszont a teljes know-how átadásáról van szó, ezért a díjazásnak is ahhoz kell viszonyulnia a know-how értéke esetén a jogosultság értékét kell meghatározni, vagyis azt az összeget, amiért a know-how használatának, hasznosításának jogát a licenciavevő megszerzi.

A hasznosítási díj megállapításának a szerződési gyakorlat számos változatát ismeri. Előfordulhat nevezetesen, hogy egy összegben (esetleg bizonyos részletekben) fizetendő a hasznosítási díj. Az egyösszegű hasznosítási díj-megállapítás viszonylag ritka, elsősorban olyan szerződések esetén kerül alkalmazásra, ahol az átadott megoldás még erősen kísérleti stádiumban van, az elérhető haszon esélye vagy mérve magas fokú kockázatot mutat. A hasznosítási díj meghatározásának szokásos variánsa a %-ban meghatározott hasznosítási összeg. Az ilyen hasznosítási díj kikötése esetén meg kell határozni a díj alapját és a díjkulcsot. A díj alapjaként különböző tényezők jöhetnek számításba, így az önköltség, a termelési érték, a forgalmazás értéke, bruttó vagy nettó árbevétel, nyereség stb. A díjkulcsok mértéke nagymértékben függ a szerződés volumenétől, időtartamától, s természetesen a díjalap jellegétől.

Az árbevételre, vagy nyereségre épülő díjszámítás esetén a kalkulációs, vagy árváltozások esetleg a jövedelem-elvonás terén bekövetkező hatósági intézkedések folytán jelentős kockázattal lehet számolni. Szokás ezért a szerződésekbe bizonyos árrögzítő vagy értékállandósági klauzulákat beépíteni. Népszerű változat az ún. darabdíj is, amikor is a hasznosítás alapján gyártott (forgalmazott) egységekre (gép, tonna, LE stb.) vetítik a díjat.

Sajátos problémát jelent, ha a felek nem állapodnak meg a hasznosítási díjban. Ilyenkor a bíróság feladata a díj megállapítása. Hazai bírósági gyakorlatunk ennek során arra az álláspontra helyezkedik, hogy a hasznosítási díj kiszámításánál általában azokat a tényezőket kell mérlegelni, amelyek a szolgálati találmány feltalálóját megillető díj megállapításánál kerülnek figyelembe vételre, azzal azonban, hogy azonos feltételek mellett a know-how adót megillető díj magasabb kell, hogy legyen, figyelemmel a know-how adó befektetett kiadásaira, kockázatára.⁴⁶⁵

Ide tartozik az a jogeset is, amelyben megállapításra került, hogy a feltaláló díjazásának alapját képező hasznos eredményhez nem számítható hozzá a találmányon

⁴⁶⁵ Legf. Bíróság Pf.IV.200557:77.

alapuló technológia felhasználásával készült kísérleti üzemi adatok (know-how) szolgáltatások díja. Azok tehát külön fizetendők meg.⁴⁶⁶

A díjfizetéshez kapcsolva kerülnek szabályozásra technikai előírások is, mint az elszámolási időszakok rögzítése, az esedékesség meghatározása, különösen nemzetközi szerződéseknél a fizetés biztosítékai (pl. bankgarancia).

Alapvető vevői kötelezettség a titoktartási kötelezettség. Ez minden know-how szerződésnek egyik lényeges kelléke. Ha lehet célszerű meghatározni, hogy az átadásra kerülő információkból mi az, ami titokban tartandó. Nem tartandó ugyanis titokban pl. az az információ, ami az átadás időpontjában már nyilvánosan ismert, közzétett volt, vagy olyan, amely utóbb nem az átvevő hibájából nyilvánosságra kerül, továbbá olyan, amelyről bizonyítható, hogy az már az átadás előtt az átvevő birtokában volt stb. Az átvevőnek egyébként arra kell kötelezettséget vállalnia, hogy a kapott információkat bizalmasan kezeli, és az alkalmazottaival is bizalmasan kezelteti, és csak a meghatározott célra használja fel, nem hozza azt nyilvánosságra.

Ha az átvevő a know-how megszerzésével kapcsolatban esetleg arra is jogot nyer, hogy a know-how felhasználásával gyártott árun utaljon arra a körülményre, hogy a know-how az átadótól származik, úgy természetes kikötés az átadó részéről, hogy ezt az árumegjelölést csak meghatározott áruminőség elérése esetén engedélyezi, továbbá, hogy a jogosult e minőséget a későbbiek folyamán állandóan, vagy időszakosan ellenőrzi.

Érdeemes néhány szót ejteni a szokásos és lehetséges mellékkikötésekről, a know-how szerződések nagy része ugyanis hosszabb távra szóló kapcsolatokat szervező megállapodás. Ez a tartós kapcsolat éppúgy, mint a szellemi alkotások sajátosságai, a gyakorlati hasznosítással járó kockázat szerepe, indokolja, hogy a szerződő felek együttműködésének szerepét, az együttműködés átlagot meghaladó intenzitását a know-how szerződés egyik jellegzetes vonásának tekintjük. Az együttműködés fontossága tükröződik a know-how szerződések tartalmát képező egyes mellékszolgáltatásokban is.

A szerződő felek intenzív együttműködési kötelezettségéből folyik, hogy a feleket általános, és kölcsönös tájékoztatási kötelezettség terheli. A szerződő felek elvileg kötelesek egymást informálni minden olyan lényeges körülményről, amely a szerződés teljesítését, a szerződési cél elérését lényegesen befolyásolhatja. Ilyen körülmények bekövetkezhetnek valamelyik fél tevékenységi, vagy érdekkörében, a közöttük lévő viszonyban, vagy ezen kívül is. Számos szerződésben a felek pontosan és részletesen rögzítik is azokat a körülményeket, amelyekre nézve a tájékoztatási kötelezettség fennáll.

⁴⁶⁶ BH.1996.249.

Így pl. szerepet játszhat a teljesítés zavara, a műszaki, vagy gazdasági feltételek megváltozása, a gazdasági környezet nem várt alakulása, esetleg állami intézkedések stb. A részletes felsorolások célszerűek, ezeket azonban nehéz kimerítően felsorolni, ezért kívánatos - a részletes felsorolások mellett - a felek általános tájékoztatási kötelezettségét is előírni.

A szavatosság és felelősség körében a know-how szerződésekben rögzített kötelezettségek nem, vagy nem szerződésszerűen történő teljesítésének, a szerződésszegésnek a jogkövetkezményeire - a jogszavatosságot kivéve - a know-how szerződésre nézve a hazai szabályozás nem ad semmiféle előírást. Ezért itt a mögöttes jogterület, a Ptk. szabályai kerülhetnek alkalmazásra. Az alábbiakban csak azok a feltételek, illetve jogkövetkezmények kerülnek bemutatásra, melyek a know-how szerződések sajátosságaihoz igazodó speciális elbírálást igényelnek. Így nem lesz gond a késedelem, pl. fizetési késedelem kérdéseivel, hanem a kellék és jogszavatosság, illetőleg a hozzájuk kapcsolódó kártérítési felelősség problémáival.

Általában leszögezhető, hogy a know-how szerződések bizalmi jellege, a szerződő felek együttműködése, az érdek- és kockázatközösség szempontjai alapján a szankciók érvényesítését általában háttérbe szorítják, kivételessé teszik. Nem felesleges azonban ezeknek a következményeknek tudatos mérlegelése és szükséges mérvű szerződéses rögzítése.

A hibás teljesítés jogkövetkezményeit a Ptk. 305-310. §-sai szabályozzák. Ezeknek a szabályoknak a modelljét a dologszolgáltatásokra irányuló, elsősorban az adásvételi és vállalkozási szerződések tipikus tényállásai képezik, ezért alkalmazásuk a szellemi alkotások felhasználását szabályozó szerződésekre csak árnyalt megközelítéssel lehetséges.

A szavatosság a hibásan teljesítő fél helytállási kötelezettsége objektív alapon, tehát vétkességtől függetlenül. Két alapkérdés merül fel: mikor hibás a szolgáltatás és melyek ennek jogkövetkezményei.

A Ptk. szerint hibás a szolgáltatás, ha az nem rendelkezik a „törvényes, vagy a szerződésben meghatározott tulajdonságokkal”. Egy know-how szerződésben hasznosításra átengedett gazdasági, műszaki, szervezési ismeretek, megoldások „törvényes”, fogalmi kelléke, hogy egyáltalán, legalább egy meghatározott területen a gyakorlatban megvalósítható, felhasználható legyen. Ezért egyértelműen leszögezhetjük, hogy az átadó szavatol az átadott megoldás általános felhasználhatóságáért.

Igen nagy valószínűséggel állítható, hogy az átadó nem csupán azért szavatol, hogy az átadott megoldás általában megvalósítható legyen, hanem a szerződési célnak megfelelő konkrét, tehát különös felhasználhatóságáért is. Ehhez azonban szükséges, hogy a szerződésből egyértelműen megállapítható legyen. Ezt szolgálják pl. a részletesen meghatározott műszaki jellemzők, amelyeket a know-how adó „garantál”.

A gyakorlatban és az elméletben egyaránt uralkodó felfogás szerint - kifejezett kikötés hiányában - nem szavatol a know-how átadója a hasznosítás gazdaságosságáért, nyereségességéért.

A hibás teljesítésre vonatkozó általános szabályok alapján a sérelmet szenvedett fél a szerződésszegéstől a szolgáltatás kijavítását, kicserélését, az ellenszolgáltatás csökkentését követelheti, vagy a szerződéstől elállhat. Ezek a következmények a know-how szerződések területén árnyaltabban, sajátosan jelentkeznek.

Ebben az esetben a kijavítás azt jelentheti, hogy az átadó további információk nyújtásával, kiegészítő vagy pótlólagos megoldások kidolgozásával alkalmassá teszi az eredetileg átadott megoldást a szerződési cél elérésére, pl. kiegészíti dokumentációk nyújtásával. Elvileg elképzelhető a kicserélés is oly módon, hogy a know-how átadója a szerződési elérésére alkalmas más, egyenértékű megoldást kínál fel, ez azonban valószínűleg igen ritkán lehetséges.

A kijavítás, kicserélés költségeit a hibásan teljesítőnek kell viselnie. A know-how szerződésekre is jellemző műszaki kockázatra tekintettel nem szokatlan, hogy az ezzel járó költségeket a szerződő felek valamilyen arányban megosztják.

Ha az átadott műszaki stb. megoldás nem éri el a kitűzött paramétereket, de a know-how vevő korábbi termelési szintjénél még így is magasabb, tehát haszonnal jár, sor kerülhet az ellenszolgáltatás, a hasznosítási díj arányos csökkentésére, akár időlegesen, akár végleges jelleggel.

Végül, ha az átadott műszaki megoldás még kijavított-kiegészített állapotában sem biztosítja annak kellő színvonalú - általános és különös - felhasználhatóságát, szavatossági jogként sor kerülhet a vevő elállására, illetőleg - tekintettel a kapcsolat tartós jellegére - felmondására.

A jogszavatosság esetében is alapjában hasonló jogok illetik meg a másik felet, a know-how vevőjét.⁴⁶⁷ Követelheti tehát, hogy a know-how adója hárítsa el (pl. per útján, vagy harmadik személlyel kötött megállapodás segítségével) a jogi akadályokat. Az elhárítás sikertelenség esetén, amennyiben ez az akadály a hasznosítást nem zárja ki,

⁴⁶⁷ Gazda István: A technológiatranszfer. Találmány, szabadalom, know-how, védjegy, engineering, licencia, show-how, oltalom, Közgazdasági és Jogi Kiadó 1993. 197. old.

csupán korlátozza, díjcsökkentést igényelhet, illetőleg a hasznosítás kizártsága esetén a szerződést felmondhatja.

Megemlítendő, hogy mind a kellek, mind a jogszavatosságot kizárja, ha a fizikai, vagy jogi hibáról a vevő a szerződés megkötésekor tudott, kivéve ha az átadó a hibátlanságért kifejezetten jótállott.

Célszerű a know-how átadás-átvételi szerződésben is rögzíteni a szerződésszegés következményeit. Az átadó szerződésszegése állhat egyszerű késésből, a kikötött információ szállításának elmulasztásából, a kikötött műszaki garanciák nem teljesítéséből stb. Az átvevő súlyosabb szerződésszegése a titkosság megsértése, ill. fizetési kötelezettségének elmulasztása lehet. E szerződésszegések enyhébb esetekre kötbér, súlyosabbakra kártérítési kötelezettség és a szerződés felmondása, megszűnése, visszalépés a szerződéstől lehet.

A fentebb említett kártérítésre akkor kerül sor, ha az átadó vétkesen (szándékosan, vagy gondatlanul) járt el, köteles a másik félnek ebből eredő olyan kárát is megtéríteni, amelyet a szavatossági jogok gyakorlása nem fedezett.

V.2.5. Franchise szerződések vizsgálata

A franchise szerződések tipikus keretei a szellemi termékekkel kapcsolatos vagyoni jogok átruházásának, hasznosításának. A know-how szerződéssel nagyon szoros kapcsolatban áll, a gyakorlatban szinte elválaszthatatlanul összefonódik a két jogviszony, úgy is mondhatnám, hogy szinonimaként használják, nem is egészen alaptalanul.

A franchise jogviszony a gyakorlatban elsősorban, mint marketing stratégia, közgazdasági eszköz jelenik meg, és csak másodlagosak a jogi konzekvenciák.⁴⁶⁸ A szerződésbeli marketing jelleg pedig kifejezetten az egyén szellemi tőkájére ötleteire, kreativitására, azaz szellemi alkotásaira épít, azt fejezi ki. A franchise – vagyis az alapul szolgáló marketing stratégia - mint hálózatépítési módszer bonyolult, összetett közgazdasági „elemekből” áll, ez tükröződik a jogi védelem szempontjából is. A franchise rendszert, mint egész egységet, védő jogintézményt nem találunk a szellemi alkotások területén, hanem egyes részeit külön-külön védő intézmények sokaságáról beszélhetünk. Így külön védelem illeti meg a rendszer védjegyét, találmányait, újításait stb. A gyakorlati szaktudás – vagyis a szakmai fogások – tekintetében pedig a know-how intézménye nyújt védelmet.

⁴⁶⁸ Váradi Szabolcs: A franchise intézményrendszerének kialakulása, a kezdeti franchise rendszerek, Doktoranduszok fóruma (utókiadvány) 2003. 258. oldal

A know-how szerződéssel való szoros összefonódást erősíti az a vonása a kötelemnek, hogy az üzleti know-how tulajdonképpen a lajstromozott szellemi alkotások értékesítésére vonatkozik, azaz a know-how ebben a jogviszonyban kitölti azt az űrt ami az egyes különböző oltalmi formák között fennáll. Felfoghatjuk tehát a franchise szerződést, mint a szellemi alkotáscsomag értékesítésének know-how-ját. Ezt támaszthatja alá a szerződés aszerinti értelmezése, miszerint a franchise egy bevált egység működésének az értékesítésén alapuló rendszer.⁴⁶⁹

A fentiek alapján látható, hogy a franchise szerződés keretében elsősorban szellemi alkotások, pontosabban az azok működtetésével, használatával kapcsolatos jogok, cserélnek gazdát, a közös/kölcsönös nyereségesség érdekében.

A franchise-hálózatok kialakulása szoros összefüggésben van a gazdálkodó jogalanyok szervezeti fejlődésével, növekedésével. A szervezeti növekedés egy bizonyos szintjét elérve válaszút elé kerül az adott gazdálkodó jogalany a tekintetben, hogy hogyan milyen új partnerekkel, milyen új szervezeti formában működjön tovább, terjeszkedjen a piacon, folytasson sikeres marketing tevékenységet. A felek előtt a vállalkozásuk fejlesztésére a különböző hálózatfejlesztési módozatok adódnak⁴⁷⁰ (pl. vállalat-hálózati egységek működtetése szerződéssel, multi level marketing, elosztó disztribúciós hálózatok, beszerzési társaságok), ezen lehetőségek egyik a franchise-rendszer működtetése.

A franchise hálózat egy olyan szerződés alapján működő, önálló egységekből álló hálózat, amely szerződés keretében a hálózat működtetője (rendszergazda) az egység működtetője, az átvevő részére, díjfizetés ellenében jogokat garantál. A jogok tartalmazzák a rendszergazda kereskedelmi nevének üzletviteli előírások betartása melletti használatát. Díjak a szerződés szerint különböző jogcímen, esetleg összevontan számíthatók és fizetendőek. A szerződés tartalmazza az átadó folyamatos támogatási kötelezettségét. A rendszergazda egyidejűleg működtet több vállalati tulajdonban lévő egységet is, de legalább egy egységet köteles saját maga működtetni. A franchise-hálózat eltérően a vállalati tulajdonban működő hálózatoktól, és az azokat működtető szervezetektől, nem hierarchikus, hanem inkább koncentrikus felépítésű.

Számos hálózat vállalati tulajdonú egységekkel indul, s csak a hálózat bizonyos nagysága után kezdi a franchise-vállalkozás beindítását.⁴⁷¹

⁴⁶⁹ Váradi Szabolcs: A franchise helye a szerződések rendszerében; franchise fogalom-konceptiók, *Studia iurisprudentiae*. Tomus 6/2. 2005. 321. oldal

⁴⁷⁰ Dr. Kiss István: Franchise A-tól Z-ig, DASY Döntés és Rendszerelemző Kft. 2002., 12-20. old.

⁴⁷¹ Például: DIEGO, McDonald's, MOL, SPAR hálózatok

A franchise fogalmának a fenti definíción túlmenően többféle meghatározása ismert. Amerikában az üzleti oldalt emelik ki elsősorban, de vannak olyan nézetek is, amelyek a franchise kapcsolatban a támogatást és segítségnyújtást hangsúlyozzák. A német szakirodalom elsősorban a szervezésben látja a franchise lényegét.⁴⁷²

A franchise (franchising) termékek és/vagy szolgáltatások és/vagy technológia piacra juttatásának (marketingjének) olyan rendszere, amely jogilag és pénzügyileg különálló és független vállalkozások, a Franchise-átadó (Franchisor) és Egyéni Franchise Vállalkozói (Egyéni Franchisee) közötti szoros és folyamatos együttműködésén alapul, ahol a Franchise-átadó megadja Egyéni Franchise Vállalkozóinak a jogot és kötelezi, hogy az Egyéni Franchise Vállalkozó a Franchise-átadó koncepciójának megfelelő üzleti tevékenységet folytasson.⁴⁷³

A Magyar Franchise Szövetség szerint, összhangban a Franchising Európai Etikai Kódexével, franchise vállalkozási formában és franchise szerződés keretében működőnek akkor tekint két vállalkozást, ha a franchise jogviszonyon és annak keretében meghatározott más jogviszonyon (pl. kereskedelmi kapcsolat) kívül a vállalkozások teljesen függetlenek és önállóak egymástól. Nem valósul meg az önállóság és függetlenség, különösen akkor, ha az átadó vállalkozás bármelyik átvevő vállalkozásban, vagy bármelyik átvevő vállalkozás az átadó vállalkozásban tagként részesedik, vagy más irányítási jogviszony van köztük.⁴⁷⁴

A jog, egy közvetlen vagy közvetett pénzügyi ellenszolgáltatás fejében felhatalmazza és kényszeríti az Egyéni Franchise Vállalkozót arra, hogy használja a Franchise-átadó kereskedelmi nevét és/vagy védjegyét és/vagy szolgáltatási márkajelét, know-how-ját, üzleti és technikai módszereit, eljárásait, és más iparjogvédelmi és/vagy szerzői tulajdonjogát, amelyet folyamatos kereskedelmi és technikai szolgáltatással támogat a felek között ezzel a céllal létrejött megállapodás keretében annak érvényességi időtartama alatt.

A franchise rendszerben az adott márkanévhez mindenütt ugyanazok a szolgáltatások tartoznak, egy rendszeren belül azonos az áruk minősége és a szolgáltatások színvonala.

⁴⁷² Haraszti Mihály: Franchising – a vállalkozók csodafegyvere, Trademark Franchise és Marketing Konzultáns Kft. 1992., 21. old.

⁴⁷³ A franchise-vállalkozás európai etikai kódexe, Elfogadta az Európai Közösség, érvényes 1991.01.01.-től, A Magyar Franchise Szövetség által iránymutató alapidokumentumként elfogadott Etikai Kódex 1. pontja

⁴⁷⁴ A Magyar Franchise Szövetség 1/2000. (IX. 15.) számú irányelve preambulum, http://www.franchise.hu/iranyelv_1.htm

A franchise mint marketing folyamat és igen szigorúan szabályozott üzleti forma tehát három tényezőt egyesít magában:

- márkanév vagy márkajel,
- az áruk, szolgáltatások és a működési mód állandósága,
- sokkal hatékonyabb működés a széles körű hálózat egységeinek összehangolt munkája révén.⁴⁷⁵

A franchise működésével kapcsolatban a jogi szakemberek részéről az alábbi elvárások jelentek meg. A franchise szerződés egyezőséget kell mutasson a nemzeti jogrenddel, az Európai Közösség jogrendjével és a hazai Etikai Kódex-szel.

A szerződésnek tükröznie kell a franchise hálózat tagjainak érdekeit annak érdekében, hogy az biztosítsa a franchise-átadó ipari jogi és szerzői jogi védelmét, valamint fenntartsa a közös identitást és a franchise hálózat jó hírét. Minden, a franchise kapcsolattal összefüggő megállapodásnak és minden szerződéses megoldásnak, írásban kell megjelennie azon ország megfelelő fordítóval lefordított hivatalos nyelvén, amelyben a franchise-átvevő alapítása történik, továbbá az aláírt szerződéseket azonnal át kell adni a franchise-átvevőnek.

A franchise szerződés homályosságok nélkül rögzíti a szerződő felek megfelelő kötelezettségeit és felelősségét, továbbá az összes e kapcsolatból származó anyagi feltételt.

A Magyar Franchise Szövetség Elnökségének egyik Irányelve⁴⁷⁶ a szerződés megkötése előtti időszakra nézve nevesíti a fontos, kívánatos elemeket, melyek a következők:

Az Irányelv szükségesnek tartja, hogy a franchise rendszerek a potenciális szerződő felek előtt átláthatók legyenek. Ugyancsak szükséges a szerződéskötés folyamatában az általános jogi elveknek megfelelő széleskörű együttműködés és információátadás. Méltányolni szükséges a franchise-átvevők azon igényét, hogy azok időben tájékoztatást kapjanak arról, hogy mire szerződnek, illetve módjuk legyen a prospektusban vagy ajánlatban átadott információ ellenőrzésére, átgondolására.

A fent jelzett igények kezelésére megfelelő és szükséges, a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően, egy olyan rendszerismertető elkészítése, amely a franchise-átadó fenti igényeit, valamint az átláthatóság követelményét egyszerre tudja szolgálni.

A franchise rendszer iránt komoly érdeklődést tanúsító potenciális szerződő partnerek részére történő információ átadás történhet egy lépésben, amikor a franchise-

⁴⁷⁵ Kincses Attila: A franchise és a franchise-szerződés, *Napi Jogász*, 3/2001, 23. old.

⁴⁷⁶ Magyar Franchise Szövetség elnökségének 1/2002. (IX.18.) Irányelve

átadó minden információt, ideértve a franchise-szerződést is, átad a nála érdeklődő potenciális franchise-átvevőnek. A franchise szerződés megkötését megelőző információ átadás történhet azonban több lépésében is az alábbiak szerint:

- a) Lehetséges a franchise rendszer iránt érdeklődőknek egy általános prospektus (ismertető) átadása, amely a rendszer jellegére és főbb működési paramétereire utal.
- b) Az a) pont alapján a rendszer iránt érdeklődőknek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy az ún. rendszerismertetőt megkapják és azt áttekintsék.
- c) Végül a franchise szerződés átadására csak a fenti a) és b) szerinti előzetes információk átadása után kerül sor.

A franchise-átadó a franchise hálózat kezdeményezője. A hálózat magából a franchise rendszergazdából és franchise-átvevőiből áll, mely utóbbiaknak a franchise-átadó a hosszú távú felügyelő gondnoka.

A franchise-átadó kötelezettségei:

- rendelkezzen egy mértékadó időn keresztül legalább egy, a hálózat indítását megelőzően létrehozott mintaegységben sikeresen működtetett üzleti koncepcióval,
- a hálózat üzleti nevének, védjegyének, vagy más megkülönböztethető azonosítójának tulajdonosa, vagy rendelkezzen annak használati jogával,
- a franchise-átvevő számára bevezető képzést és a megállapodás teljes élettartama alatt folyamatos kereskedelmi és/vagy technikai támogatást nyújtson.

A franchise-átvevő kötelezettségei:

- minden erőfeszítését a franchise üzlet növekedésének, a franchise hálózattal való azonosulás és jó hírneve fenntartásának szenteli,
- ellátja a franchise rendszergazdát ellenőrizhető működési adatokkal annak érdekében, hogy teljesítménye és pénzügyi állapota meghatározható legyen a hatékony menedzsment irányadás érdekében,
- megengedi a franchise rendszergazdának és/vagy megbízottjának, hogy hozzáférhessen a franchise-átvevő létesítményeihez és adataihoz a franchise-átadó által kért és indokolt időben,
- sem a szerződés ideje alatt, sem annak lejártá után nem bocsátja harmadik fél számára rendelkezésre azt a know-how-t, amit a franchise-átadó bocsátott rendelkezésére.

Mindkét fél folyamatos kötelezettségei:

- korrekt üzleti gyakorlatra törekszenek egymással. A Franchise-átadó írásbeli jegyzéket ad át Franchise-átvevőinek bármely szerződészegés esetén és ahol az indokolt, megfelelő időt biztosít a hiányosság megszüntetésére,
- rendezik a panaszos ügyeket, sérelmeket és vitákat, amely során jóindulatot és jóakaratot tanúsítanak a tisztességes és méltányos közvetlen kommunikációk és tárgyalások során.

Mivel a franchise szerződés különböző törvényileg szabályozott szerződéstípusokból és megállapodásokból álló kombinációt mutat fel, különösen fontos, hogy a franchise szerződés felépítését pontosan ismerjék a felek.⁴⁷⁷ A tartalom-meghatározásnak különös jelentőségét két tényező adja, az egyik az, hogy egy nem tipikus szerződésformáról van szó, a másik, hogy a Ptk. kötelmi jogi része nem kógens szabályokat tartalmaz. Megállapítható tehát, hogy a franchise szerződést formakényszer nem terheli, amennyiben azonban olyan elemei vannak, amelyre nézve a törvény kötelezően előírja az írásbeli formát, és ezt figyelmen kívül hagyják, a szerződés ex tunc hatállyal semmis. Mindez azt jelenti, hogy az egymással szemben eddig teljesített kötelezettségeket csak a jogalap nélküli gazdagodás alapján lehet visszakövetelni.

A franchise szerződés a felek közötti együttműködés szerződéses alapját dokumentálja, ajánlatos mindenféle franchise formációnál a szerződés írásba foglalása. A franchise szerződések az esetek nagy számában gyakran fordulnak elő⁴⁷⁸, hiszen a franchise rendszer lényege épp ez, hogy a franchise-átadó megpróbálja minél szélesebb körben az általa kifejlesztett metódust hasznosítani, és ez akár franchise szerződések tömeges kötéséhez vezethet, ezért az általános szerződési feltételekre vonatkozó szabályokat is figyelembe kell venni.

A franchise szerződés fontos részét képezi általában a kézikönyv. A franchise kézikönyv arra szolgál, hogy a franchise-átvevő részére az üzletvezetéshez szükséges irányvonalakat és instrukciókat a franchise koncepció alapelveivel összhangban megadja. A franchise kézikönyvnek valamennyi fontos alapelvet tartalmaznia kell, amely a franchise-átvevő üzemének vezetéséhez szükségeltetik, mégpedig olyan aprólékossággal, amely a hétköznapi üzletmenet legkisebb elemére is kiterjed.

A franchise kézikönyv tartalmára vonatkozó irányelveket az Európai Közösség már lefektette.⁴⁷⁹ Ennek figyelembevétele és esetleges alkalmazása a jogi problémák megoldás

⁴⁷⁷ Váradí Szabolcs: A franchise megállapodások jogforrási rendszerének tagállami és közösségi szintű vizsgálata, Doktoranduszok fóruma, 2005. 338. oldal

⁴⁷⁸ Rátky Miklós: i.m. 88. old.

⁴⁷⁹ 4087/88 (EGK) rendelet

tekintetében jelentős előrelépést eredményezne, bár ma még arra viszonylag csekély az esély, hogy a magyar franchise-átadók az Európai Közösség piacán megjelenjenek.

Vitatott az a kérdés, hogy a franchise kézikönyv független-e a franchise szerződéstől, vagy annak alkotórésze.⁴⁸⁰ Ez a franchise kézikönyv tartalmának ismeretében dönthető el. A franchise átadó elsősorban arra törekszik, hogy a kézikönyv ne legyen alkotórésze a szerződésnek, hiszen így a kézikönyv megváltoztatása a franchise-átvevő hozzájárulását igényelné.

A preambulum és a kézikönyv vizsgálata után meg kell határozni a szerződés hatályát, a személyi és területi, valamint az időbeli hatályát egyaránt. A személyi hatály nem kérdéses, természetesen a franchise-átadó és átvevő személyére, cégére vonatkozó pontos információkat értjük alatta.

A területi hatály kiemelkedő jelentőséggel bír. Ez az alapja például a master franchise-nak. Ám az egyes franchise szerződések esetén is fontos a szerződés földrajzi területének akár térképszerű pontos rögzítése. Ez alapja lehet például egyes versenytilalmi korlátozásoknak is, amely alapján a franchise-átadó csak a rögzített területi határokon túl köthet ismét új franchise szerződést.

Az időbeli hatály meghatározásánál figyelembe kell venni, hogy ez egy tartós együttműködésre épülő jogviszony. Hogy ez mennyire tartós, az az együttműködéstől nagymértékben függ. Az első periódusban viszonylag rövidebb vagy közepes távú szerződéseket kötnek 5-10 évig. Ez elsősorban kölcsönös biztosítékot jelent mindkét fél számára, azonban a megállapított periódusnak alkalmasnak kell arra lennie, hogy a felek által megvalósított befektetések megtérülhessenek.⁴⁸¹

Elsőrendű kérdés annak részletes szabályozása, hogy a franchise-átvevő milyen előfeltételek mellett nyithatja meg saját üzletét. Részletesen kell azt is meghatározni, hogy a franchise-átadó melyik épületében vagy melyik székhelyén nyithatja meg a saját franchise üzletét.

A székhely megválasztása minden egyes franchise rendszer esetében kiemelkedő jelentőséggel bír. A kedvező létesítési hely biztosításának érdekében sok franchise-átadó vállalja, hogy az üzlethelyiséget maga bérlé, és aztán azt a franchise-átvevőnek albérletbe adja.

A szerződésben meg kell határozni a franchise-átadó tanácsadási és támogatási szolgáltatásait is. Ezen szolgáltatások és kötelezettségek köre, amely a franchise-átadót

⁴⁸⁰ Stanworth J., Prudy D., Hatcliffe M.: Franchising your bussiness, University of Westminster and Lloyds Bank Plc., London 1998., 145. old.

⁴⁸¹ Miklóssy Sándor Zoltán: A franchise, Cég és Jog 9/2000, 29. oldal

terheli, minden esetben magától a rendszertől függ. Itt a teljesség igényével az összes kötelezettséget nem lehet felsorolni, csak a legfontosabbakat említem.

Fontos elem a betanítás, a franchise-átvevő kiképzése gazdasági áganként különböző ideig tart. Általában magában a franchise kézikönyvben kell részletesen meghatározni, hogy milyen szemináriumokon és egyéb rendezvényeken kell a franchise-átvevőnek részt vennie.

Minden franchise szerződés kötelező eleme annak meghatározása, hogy a regionális és az ezen túlnyúló reklámtevékenység meddig terjed, továbbá ki viseli ezeknek a költségeit. A reklám szabályozásának aprólékos kérdéseit az üzletvezetési kézikönyvben kell részletesen leírni.

A know-how használati jogának átengedése kifejezetten nevesítetten kell hogy megjelenjen a szerződésben. Ennek meghatározása a franchise szerződésnél központi jelentőséggel bír. Mind a szerződésben, mind a mellékletekben a know-how-t úgy kell leírni és megmagyarázni, hogy azt a franchise-átvevő bármikor megvalósíthassa, illetve azonosíthassa, biztosítva ezáltal, hogy a know-how-nak a franchise rendszerben betöltött központi szerepe egyértelműen kiderüljön.

A franchise rendszer erőssége a know-how exkluzivitásán alapszik, mindaddig, amíg a know-how megbízhatóságáért a szerződésben felelősséget vállalnak. Az üzleti titoktartás elleni vétségek, különösen annak nyilvánosságra hozatala, a franchise-átadó felmondási lehetőségét teremti meg, és a franchise-átvevő kártérítési kötelezettségét alapíthatják meg. Általában a titoktartási kötelezettség biztosítására a felek kötbér fizetését kötik ki.

Mindaddig, amíg a franchise-átvevő részére a szerződésben védett jogok használatát engedélyezik, szükséges, hogy a franchise szerződés tartama alatt ezen jogok védettségét változatlanul fenntartsák. Ez általában a franchise-átadó kötelezettsége.

A szerződéses kapcsolat megszüntetésére több lehetőség kínálkozik. Tekintettel arra, hogy e szerződésnél egy bonyolultabb, sokrétű kapcsolatról van szó, mint a szerződés szakasza, a megszüntetés komoly együttműködést igényel a felektől. E körben a felek részére a következő megoldások állnak rendelkezésre:

- jogutód nélküli megszűnés,
- átruházás,
- közös megegyezés,
- felmondás,
- elállás.

A franchise-átvevőnek általában szerződéses kikötés alapján nincs joga arra, hogy franchise üzemét a rendszergazda értesítése nélkül átruházza.⁴⁸² Kivételt képezhetnek itt az üzlettársak, a részvényesek, vagy a franchise-átadó érdekeltségére tekintettel történő átruházások, hiszen a rendszer működése érdekében biztosítani kell, hogy előre nem látott körülmények bekövetkezése esetén a rendszer tovább működhessen, bár arra is van példa, hogy jövőbeli bizonytalan felfüggesztő feltétel bekövetkezése esetén kikötik a rendszergazda visszavásárlási jogát.⁴⁸³

A franchise szerződések instabil területe a felmondás szabályozása, ezen a téren különösen nagy szükség lenne a szerződés szabályainak lefektetésére. Mindaddig, amíg a franchise szerződés szabályai a rendkívüli, azonnali hatályú felmondás jogát valamely fontos okból fenntartják, addig ez mérhetetlen hátrányt jelenthet a franchise-átvevő számára. Maga a jogi instrumentum sem jelentheti azt, szemben a klasszikus fogalmával, hogy a kapcsolat egyik napról a másikra megszűnik. Ez ellentétben áll a jogviszony tartós jellegével, bonyolult – a felek szoros együttműködését igénylő - tartalmával. Az azonnali felmondást, tekintet nélkül arra, melyik szerződő fél él vele, csak bizonyos „felmondási idő” igénybevételével lenne szabad gyakorolni. Ezen határidő megfeleltetésének alapjait a joggyakorlatnak, a jogalkalmazásnak kell kidolgoznia.

Az azonnali hatályú felmondás lehetősége természetesen csak az egyik eszköz a franchise szerződés befejezésére. Tétélesen kell a szerződésben azokat az okokat lefektetni, amelyek akár a franchise-átadó, akár a franchise-átvevőt a franchise szerződés azonnali hatályú felmondására jogosítják. Csak a legsúlyosabb okok vehetők figyelembe, amelyek a szerződő felek közötti bizalmi viszony alapvető megromlásához vezetnek, s így akár az egyik vagy akár a másik félnek többé már nem áll érdekében, hogy a szerződéses viszonyt fenntartsa.

Az azonnali hatályú felmondás esetére jó példa lehet a Family Frost hálózat esete.⁴⁸⁴ A német tulajdonban lévő hálózat magyar leányvállalata franchise keretei között kezdte meg dunántúli hálózatának kiépítését. Működésével kapcsolatban, hálózatának bővítésével párhuzamosan problémák jelentkeztek a szerződésben nem kellő pontossággal megfogalmazott feltételek miatt. A szerződés nem rögzítette, hogy a közterületen, gépkocsiból történő árusítás feltételeként szereplő közterület használati engedélyt az átadó vagy az átvevő köteles beszerezni. További problémát jelentett az

⁴⁸² Rátky Miklós: A franchise szerződés jogi aspektusai, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Bp. 1994. 103. old.

⁴⁸³ Mendelsohn, Martin-Acheson, David: Franchise a gyakorlatban. A névjoglás ABC-je. [Angolból] ford. Hirschler András, Hit Investcenter-Tradeinform. [Bp.] ny.n., 78. oldal

⁴⁸⁴ Kiss István: i.m. 79. old.

ismert, szirénához hasonló dallamkürt használatának engedélyezése. A probléma akkor érte el csúcspontját, amikor az átadó nyári időszakban nem tudta elegendő fagyalattal ellátni az átvevőket. Az ügy a Legfelsőbb Bíróság elé került.

A szerződés megszűnése tekintetében, mivel egy atipikus szerződésről van szó, a bírói gyakorlat a polgári jogi kötelmi részében lefektetett általános szabályok alapján járt el.

A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a felek által kötött franchise-együttműködési szerződés 15. szakasza, különösen annak (4) bekezdése a szerződés, illetőleg mindennemű szerződésmódosítás érvényességét írásbeli alakhoz kötötte. A Ptk. 218. §-ának (3) bekezdése szerint, ha a felek megállapodása a szerződés érvényességét megszabott alakhoz köti, az ilyen alakban kötött szerződés megszüntetése is csak a megszabott alakban érvényes. A szerződésnek a megszabott alak mellőzésével történt megszüntetése vagy felbontása is érvényes, ha az annak megfelelő tényleges állapot a felek egyező akaratából létrejött.

A Ptk. 319. §-ának (1) bekezdése szerint a szerződés közös megegyezésen alapuló megszüntetése olyan „szerződés”, amelyben a Ptk. 205. §-ának (1) és (2) bekezdése alapján a feleknek a lényeges, valamint a bármelyikük által lényegesnek minősített kérdésekben való megállapodása szükséges. Ilyen írásbeli megállapodásnak nem minősíthető a felperesi alkalmazott egyoldalú írásbeli nyilatkozata, mely szerint az alperes által bérelt tehergépjárműveket átvette.

Mindezek alapján a Ptk. idézett rendelkezésének megfelelően a továbbiakban azt kellett vizsgálni, hogy a szerződésnek a felperes által állított, megszabott alak mellőzésével történt megszüntetésével az annak megfelelő tényleges állapot a felek egyező akaratából létrejött-e. A feleknek a polgári jog általános kötelmi szabályai alapján lehetőségük van elállni a szerződéstől. Ehhez azonban a szerződés teljesüléséhez kapcsolódó érdekvesztés szükséges. A franchise jogviszonyban nem vitásan előfordulhat ilyen eset, azonban a szerződés sajátosságaiból kifolyólag rendkívül ritka, hiszen az átvevő részére egy már kipróbált, bevált rendszer átadásáról szól a jogügylet. Így az elállás a franchise jogviszony esetében rendkívül ritka eset, ugyanakkor mint lehetőséget álláspontom szerint kifejezetten biztosítani kell az átvevőnek, növelve ezzel mozgásterét, erősítve pozícióját az átadóval szemben.

Tekintettel a jogviszony tartós jellegére, a jogviszony befejezése egy külön procedurát von maga után. A franchise szerződésekben általában ezek a szabályok a franchise-átvevőre rónak nagyobb terheket, és a az átvevő azon kötelezettségeit foglalják

magukban, amelyek meghatározzák, hogy mennyi időn belül kell a franchise-átadóval szembeni követeléseket kielégíteni, tovább milyen módon kell az üzemet úgy átalakítani, hogy az átadó rendszerével többé összetéveszthető ne legyen. Érdemes szabályozni az üzleti iratok átadásának feltételeit, valamint, hogy a jövőben a franchise-átadó védett jogait, reklámeszközöket ne használhassák.⁴⁸⁵

Levonva az eddigiekből a következtetést megállapítható, hogy a franchise szerződések, ahogy azt eredetileg az Egyesült Államokban értették, és ahogy azt ma Magyarországon is felfogják, olyan szerződések, amelyek tárgya vertikálisan tagozódott értékesítési rendszer. Ezen szerződések esetén az átadó, aki a franchise által megtestesített jogok tulajdonosa, az átvevőnek meghatározott körülmények között ezen jogok használatát engedélyezi. A franchise szerződés sokszínű megjelenési formája arra a gondolatra juttathat, hogy a franchising nem más, mint védett jogok kooperációja, vagy védjegyek szövetsége.

A franchise szerződés tartalmazza több törvényileg szabályozott szerződés elemeit, úgymint az adásvétel, bérlet, haszonbérlet, társasági szerződés, licencia, azonban mégsem azonosítható teljes mértékben egyikkel sem. A franchise szerződés sui generis szerződésként értelmezhető. Ezt támasztja alá, hogy a franchise szerződés alapján franchise-átadó és átvevő között létrejön egy megállapodás, meghatározott áruk vagy szolgáltatások értékesítésére, terjesztésére, mellyel kapcsolatban a feleknek komplex kötelezettségeik vannak. A franchise-átadó az átvevő részére az általa levédetett, illetve kifejlesztett, birtokában lévő szellemi alkotásokhoz használati jogokat biztosít. Ezzel szemben az átvevőt ellenszolgáltatásként díj fizetése terheli. A franchise-átvevő azonban meghatározott értékesítési szempontoknak köteles eleget tenni, tehát ezen elemek együttesen jellemzik a franchise szerződést, olyannyira, hogy ha különválasztjuk őket, a jogi értékelés során elveszítik specifikusságukat. Mindezt erősíti, hogy az értékesítés során a piacon egy egységes szimbólumot testesít meg valamennyi franchise-átvevő, hiszen egységes üzleti ideológiának, az egységes védjegynek, és az egységes üzleti image-nak valamennyien hasznélvezői.

Mindezek alapján szükségszerű, hogy az új Polgári Törvénykönyvbe nevesített szerződési típusként szerepeljen a franchise szerződés. A gazdaságban betöltött szerepe, egyedi vonásai mind ezt a követelményt támasztják alá.

⁴⁸⁵ Vigh József Ferenc: Változás az EK franchise megállapodásokra vonatkozó versenyjogi szabályozásban, Külgazdaság Jogi Melléklete 10/2001, 142. oldal

VI.

Összegzés, javaslatok de lege ferenda

A fentiekben igyekeztem a szellemi alkotások vagyoni jogainak hasznosításának teljes körét bemutatni, a szerzői jogtól kezdve az iparjogvédelem egyes intézményein át. A feladat megvalósítása során kibontakozó joganyag elemző áttekintése alapján kijelenthető, hogy egy folyamatosan fejlődő területről van szó, ahol a gazdasági változások újabb és újabb követelményeket támasztanak a jogalkotással szemben. Történeti szempontból tekintve hatályos szabályainkat jelentős változások történtek, különösen a közelmúltban az Európai Unióhoz való csatlakozás miatt. A dolgozat elején található Uniós kitekintést figyelembe véve kijelenthető, hogy hatályos törvényeink mindenben megfelelnek az Uniós elvárásoknak. Mindemellett meg kell azonban jegyezni, hogy a gyakorlat által igényelt módosítások, melyek gazdasági, piaci követelményeken alapulnak elmaradtak. A kereskedelem a jogalkotás segítségét igényli azért, hogy az egyes ügyletek során minél egyszerűbben, gyorsabban sikerüljön a teljesítés, a felek elégedettsége mellett. Általánosságban elmondható, hogy a hazai jogalkotás a gazdaság által támasztott ezen követelményeket a teljes körű liberalizáció talaján kívánja megoldani, mindez azonban nem mindig váltja be a hozzá fűzött reményeket. A piacgazdaságnak ugyanis nem az állam teljes visszavonulására van szüksége, hanem hathatós segítségére, támogatására, arra, hogy az adott ügyletek gyorsan és biztonságosan lebonyolíthatóak legyenek. Az ehhez szükséges biztos jogi alapok azonban hiányoznak, a jogalkotás részletek kidolgozását elmulasztó magatartása miatt.

VI.1. A vagyoni jogok sorsát meghatározó elméleti kérdések a szerzői jogban

VI.1.1. Monista és dualista szemlélet a szerzői jogban

A hazai szerzői jogi törvény rendelkezéseinek áttekintésekor látható volt, hogy a törvény alapvetően a monista felfogásból kiindulva próbálja szabályozni a jogterületet, azonban nem érvényesíti következetesen ezt a felfogást. A törvény több esetben lehetőséget ad a vagyoni jogok átruházására. Ezek közül némelyik a monista felfogás gyakorlati érvényesülését szolgálja, mint például a szerzői jogok öröklése, mások viszont megtörik ezen elv érvényesülését.

Ellentmond a monista felfogásnak a szolgálati jogviszonyban alkotott művek jogi helyzete. Ilyen esetben ugyanis a munkáltató a munkaviszony fennálltából kifolyólag

törvény erejénél fogva megszerzi a vagyoni jogokat. A szerzői jogi törvény úgy fogalmaz, hogy „a vagyoni jogokat”, tehát azok összességét. Ez viszont már egyértelműen azt jelenti, hogy a szerzőn kívüli, tőle független, az esetek többségében jogi személy, jogalany szerzi meg a megalkotott mű vagyoni jogainak összességét. Azaz egy olyan jogalany aki a szellemi alkotás létrehozásához csak közvetve kapcsolódik. Ezzel tulajdonképpen a szellemi alkotások megalkotását lehetővé tévő befektetések honorálása nyer jogszabályi elismerést.

Korábbi szabályozásunk ezen elméleti kérdés pontos tisztázását elmulasztotta, ami nem véletlen, hiszen a mai napig nem sikerült megnyugtatóan az alkotók és az alkotás létrehozását lehetővé személyek érdekeit megfelelő közös nevezőre hozni. Véleményem szerint ez egy működő piacgazdaságban megkerülhetetlen, a meghonosodott piacgazdasági körülmények között szükséges visszatérni a megelőző rendszer sajátosságai miatt félbemaradt elméleti vitára, *állást kell foglalni a monista és a – tulajdonjogi szemléletet érvényesítő – dualista felfogásokkal kapcsolatban*. Erre utalnak a korábbi jogirodalomból kiragadott következő részletek.

A monista és a dualista szemlélet vitája során, a monista szemlélet indokolásbeli hiányosságaira mutat rá Lontai professzor, aki a tulajdoni elmélet bírálói voantozásában megjegyzi, hogy a J. Kohler nevéhez fűződő ún. immateriális javak elmélet hangsúlyozza a szellemi alkotásoknak, mint a jogviszony tárgyának sajátos, a fizikai dolgokétól megkülönböztető jellegét. Az immateriális javakra építő elmélet szellemes és számos kérdésre megalapozott választ adó elmélet. Bírálói mégis joggal mutatnak rá arra, hogy a tulajdoni elmélet apropóján kifogásolt egyoldalúságot, a vagyoni oldal kizárólagosságát nem sikerült következetesen feloldania. A személyiséghez fűződő érdekeket ez az elmélet hangsúlyozza, de nem tudja sikerrel beépíteni, s így – hasonlóan a tulajdoni elmülethez – a személyiségi jogok oltalmát csak a párhuzamos individualrect kiépítésével, azaz a dualista koncepció fenntartásával képes megoldani. A hatályos szerzői jog kommentárja csak érintőlegesen foglalkozik a vagyoni jogok forgalmának kérdéseivel, mikor azt írja: „A szerzői jogi törvény az ún. monista (személyhez fűződő és vagyoni jogok egysége) szerzői jogi koncepcióból indul ki, ám ezt ötvözi az ún. dualista felfogással, és az egységet feloldja azokban az esetekben, amikor a vagyoni jogok átruházhatóságát (pl. adattár, szoftver, reklámozásra készített mű) lehetővé teszi. A szerzői jog e két oldalának szabályrendszerre alapvetően a szerző és az általa létrehozott mű védelméhez és a mű közönséghez történő eljuttatásához fűződő (felhasználói) érdekek közötti jogalkotói mérlegelés eredménye.”

Egy működő piacgazdaságban pedig előtérbe kerül a tulajdonjogi szemlélet, felértékelődnek a szellemi alkotások vagyoni mozzanatai is. A piacgazdaság követelményei közé tartozik a verseny szabadságának a biztosítása, mely követelményből következik, hogy az egyes törvényben szabályozott jogintézményeknek világos elvi alapokból kiinduló közérthető szabályozása, azaz a jogelméletek mellett, vagy ellen történő állásfoglalás. *Álláspontom szerint – a hatályos szabályozást feloldva – lehetővé kell tenni a szellemi alkotások vagyoni jogainak a lehető legteljesebb körű forgalmát, a szerző személyiségi jogainak, és vagyoni érdekeinek a tiszteletben tartása mellett. A jogalkotásnak tudomásul kell vennie, hogy piacgazdasági körülmények között a szerzői mű létrehozását lehetővé tevő mecénások érdekeinek védelme legalább annyira szükséges, mint magának a szerzői jogosultnak. Erre tekintettel meg kell találni azt az megoldást, amely egyensúlyt teremt a két fél érdekei között.*

A hatályos szabályozás álláspontom szerint a megjelölt követelményeknek jelen állapotában nem tesz eleget. Nehezen érthető ugyanis, hogy egyes szerzői jogi jogintézmények vagyoni mozzanatai milyen alapon élveznek elsőbbséget, lehetnek a forgalom teljes értékű tárgyai, más szerzői műfajok ezen mozzanataival ellentétben. Úgy vélem, hogy minden szerzői jogot védő jogszabály kiinduló alapja a szerző jogainak lehető legteljesebb védelme kell, hogy legyen, azonban ez többféle módon is megvalósítható. Szerzői jogunk régóta ismeri a *droit de suite* (követési jog, részesedési jog) jogintézményét, többek között a munkaviszonyban megalkotott alkotások vagyoni jogainak további átruházása esetében is alkalmazni rendeli. *A monista felfogás feloldása esetén ez a jogintézmény megfelelő biztosítékot jelenthetne a szerző érdekeinek megfelelő védelmére. Álláspontom szerint tehát a dualista szemlélet érvényre juttatása jobban szolgálná a szerzők érdekeit.*

VI.1.2. A dualista szemlélet előnyei

A dualista szemlélet érvényesítése, amellyel a gazdasági forgalom élénkítését eredményezné, jelentősen leegyszerűsítene a jogviszonyok értelmezését. Hiszen a vagyoni jogok átruházása esetén egyértelmű és könnyen azonosítható lenne a jogosult személye, a szerző díjazása pedig a követő jog alkalmazásával megoldható. Az egyes szerzői jogi műfajokkal kapcsolatban leírtak áttekintésekor is látható volt, hogy a monista szemléletet tükröző jogszabályi normák ellenére a gyakorlatban a szerzői művekkel kapcsolatos jogosultsági problémák megoldásra találnak. A megoldások pedig a kézzelfogható, egyszerű, és áttekinthető jogviszonyok megteremtését szolgálják, ahol konkrétan meghatározhatóak a jogosultak és azok jogosultságai. Jó példák erre a nemzetközi kereskedelemben meghonosodott szoftver-szerződések típusai.

A monista felfogás következetes érvényesítése ugyanis jelentősen megnehezíti a kereskedelmi tevékenységet szükségszerűen egyes szervezetek kezében összpontosuló monopóliumok kialakulásához vezethet. A legtöbb szerzői mű kereskedelmi forgalomban való részvétele – különösen az ingóság fogalmába tökéletesen besorolható alkotásoknak – bármely hatóság, szervezet számára követhetetlen. A műalkotások forgalmának ellenőrzése – amellet, hogy gyakorlatilag lehetetlen - túlszabályozáshoz, felesleges adminisztrációhoz vezet, melyek a kereskedelmi forgalom legfőbb akadályai lehetnek.

Ne feledkezzünk meg arról sem, hogy a szerzőnek a legtöbb esetben műve minél szélesebb körű forgalmazása éppen úgy érdeke, mint a kereskedelem más szereplőinek a saját termékük értékesítése. A szerzői mű fogyasztókhöz való közvetítésének szükségszerű csatornája a kereskedelem kell legyen, ami némileg specializált jelleget ölt az ügyletek tárgya miatt, azonban mindenképpen szükség van rá. A kereskedelem szempontjából fontos szempont a gyorsaság, egyszerűség, érthetőség, ezeket tehát a szerzői művek kereskedelmi forgalmát biztosító kötelek esetében mindenképpen követelményként kell figyelembe venni, érvényesülésüket biztosítani kell.

A hatályos törvény felemás jogszabály, a vagyoni érdekeket szem előtt tartva, tartalmaz néhol egyenlőtlenségeket. Nehezen érhető ugyanis, hogyha egyes műfajok esetében átruházhatóak a vagyoni jogok, más műfajok miért kivételek. Úgy gondolom, hogy mindenképpen szükséges visszatérni ahhoz az elméleti vitához, mely már régóta félbeszakadt, fel kell venni a fonalat újra a szakembereknek és új megoldásokat keresni a jelen helyzetet, új körülményeket jobban segítő szabályozás felé.

Ebben a vonatkozásban először talán egy kicsit vissza kellene fordulni, áttekinteni a háború előtti szabályozás sajátosságait. A hivatkozott joganyag ugyanis nagyobb figyelmet fordított az egyes szerzői műfajokra, amely öröklődött a megelőző törvényben is. A hatályos megoldás megszüntette ugyan a felhasználási szerződés műfajspecifikus – legtöbbször ugyanazon megoldásokat ismétlő – szabályozásának szétszórtságát, azonban az egységes szerződési feltételek megteremtése mellett továbbra is fenntartja, hogy a szerzői jog szabályozásakor figyelemmel kell lenni az egyes műfaji sajátosságokra. Álláspontom szerint a továbbfejlesztés érdekében *a szerzői művek vagyoni jogainak forgalma kellene, hogy hangsúlyt kapjon*, ennek konzekvenciájaként pedig az elért eredményekre támaszkodva, *a szerző és a létrehozást segítő szervezet közötti jogviszony sajátosságait szükséges szabályozni, ahol kell műfaji sajátosságoknak megfelelően.*

VI.1.3. *A szolgálati jogviszony jogintézmény elvi és gyakorlati kérdései*

A monista dualista felfogás vitája során külön ki kell térni a kérdést sajátosan megoldó szolgálati jogviszony intézményére. Ezen intézmény megteremtésével ugyanis már a jogfejlődés korai szakaszában elismerést nyert az alkotás létrehozásában való közreműködés, azonban még a hatályos szabályozás is több a jogintézménnyel kapcsolatos gyakorlati problémára világít rá.

A szerzői jogi törvény a szolgálati jogviszonyt a vagyoni jogok között helyezi el, ami utal e jogintézmény elhanyagoltságára, hiszen nyilvánvalóan nem jogról, hanem kötelmi jogviszony alapján történő ipso iure jogátszállásról van szó. *A szolgálati jogviszony szabályozásának* a felhasználási szerződés mellett, a szerzői művek hasznosításával foglalkozó - *külön fejezetben lenne a helye.*

A gyakorlatban *nehézségeket okoz a munkajogi és szerzői jogi szabályok összehangolása.* Egy szerzői mű létrehozása során ugyanis olyan *garanciális törvényi intézmények*, mint a munkaidő, szabadság, pihenőidő, jutalom, végkielégítés stb. a munkavállalók részére törvénybe foglalt garanciák *nehezen, vagy egyáltalán nem érvényesíthetőek*, a Szerzői Jogi Szakértő Testület szerint ugyanis, az alkotói tevékenység jellemzője, hogy nem mindig szorítható munkajogi keretek közé. Az alkotói szabadság gyakran összeütközésbe kerül a munkaviszonyt szigorú keretek közé szorító szabályozással. A munkáltatók a legtöbbször általános munkaköri leírásokat adnak munkavállalói részére, ritkán szokták előre meghatározni a létrehozandó mű kereteit. A gyakorlatban a hangsúly inkább az alkotási kötelezettségen, semmint a konkrét feladat meghatározásán, így a kötelezettség akár több mű létrehozását is magában foglalhatja.

Minderre tekintettel javaslom, hogy a szolgálati jogviszonyra vonatkozó szabályozás tartalmazzon azt a kitétel, hogy a *felek között lévő szerződés elemeit (pl. munkaidő, szabadság, pihenőidő) az adott szerzői műfaj sajátosságait figyelembe véve kötelesek a felek meghatározni.*

További probléma, hogy a szolgálati jogviszony kapcsán *a törvény nem rendelkezik a jogutódlás kérdéséről*, ex lex helyzetet okozva ezzel a jogi személy jogalanyok jogutód nélküli megszűnése esetén. Szerencsés lenne, ha erre figyelemmel – a monista felfogást szem előtt tartva - *a törvény kimondaná a vagyoni jogok szerzőre történő visszaszállásának lehetőségét.*

Végül kiemelendő, hogy *a szolgálati jogviszony alapján megszerzett vagyoni jogokat a továbbiakban kereskedelmi forgalomban korlátok nélkül a munkáltató átruházhatja.* A szolgálati jogviszony tehát rést üt a monista felfogás védelmi bástyáján, és a kiszivárgó vagyoni jogokat teljes mértékben a dualista felfogásnak megfelelően a forgalom tárgyává teszi. A

szerzőt védő szabály a követő jog intézménye (*droit de suite*), hogy az átruházások során megfelelő díjazás illeti meg. Arra vonatkozó szabályt viszont már nem tartalmaz a törvény, hogy *az átruházásokról őt értesíteni kell*. Kérdéses tehát, hogy a mű többszöri átruházása esetén, az alapjogviszony alanyaitól minél távolabb kerülő szerzői mű átruházása kapcsán a szerzőt megillető díj, hogyan jut el a szerzőhöz. Bár a szerzői jog kógens írásbeliséget ír elő mindenféle szerzői művel kapcsolatos jogügyletre, nyilatkozatra, bejelentési kötelezettséget már nem ír elő a jogszabály. Megfontolandó lenne tehát *a jogátzállások regisztrációját célzó szabályozás* – például a zálogjogi nyilvántartás mintájára - megteremtése a szerzői jogok átszállásának követhetősége, a szerzőt ennek során megillető díjak kifizetése érdekében.

A kiemelt ellentmondásokból is látható, hogy *egy olyan jogviszonyról van szó, melynek fenntartását – természetesen megfelelő változtatásokkal - igényli a gyakorlat*. A szolgálati jogviszonyon kívül nincs ugyanis másik szerződéstípus, amely a szerzői műalkotások létrehozásának adna keretet, azonban a szerződést teljesen új elméleti alapokon szükséges újraszabályozni, a szerző szempontjai mellett, az alkotás létrehozását elősegítő, lehetővé tevő megrendelő érdekeinek figyelembe vételével. A gyakorlatban ugyanis – a piac igényei szerint - a szerzői művek általában megrendelésre készültek, azonban az ennek a kapcsolatnak keretet adó jogviszonyt *nem célszerű az eltérő elvi alapokból építkező munkaszerződés keretei közé szorítani*. A hatályos szabályozás piaccgazdasági körülmények között nem nyújt megfelelő megoldást a felek közötti kapcsolatban. A munkajog jelentős megkötései (munkahely, munkaidő, munkáltatói utasítási jog stb.) nem rugalmasak annyira, hogy megfelelően igazodni tudjanak a szerzői mű megalkotásának körülményeihez, ezért álláspontom szerint *a szerzői mű megrendelésre történő létrehozatalára más szerződési formulát kellene találni*, amely jobban alkalmazkodik a polgári jog kötetlenebb, a felek számára tágabb mozgásteret biztosító jellegéhez.

Mindezek az előző pontban foglaltakat erősítik, beolvadnak abba, ugyanis egy dualista alapú szabályozás esetén, egy teljesen *polgári jogi alapú, diszpozitív jellegű szabályozást lehetne lefektetni* amely nélkülözné a munkajog kötöttségeit. A felek – a szerző alapvető garanciális jogainak tiszteletben tartása mellett – szabadon, az adott szerzői mű sajátosságainak megfelelően, állapodhatnak meg a szerzői alkotás létrehozásának feltételeiről. A szabályozásnak elsősorban a jogátruházást kellene szem előtt tartania. Tehát *a felek kötelezettségévé kell tenni a megalkotandó mű pontos körülírását, valamint a jogszerező elvárásait, milyen anyagokból, milyen körülmények között kell megalkotni a művet*.

Szintén a szerződés kötelező elemét kellene, hogy képezze a jogátruházás pontos tartalma, vagyis milyen jogokat, hogyan, milyen ellenérték fejében szerez meg a jogszerző. Mindenképpen elmaradhatatlan eleme kell, hogy legyen a szerződésnek a jogok további sorsára vonatkozó rendelkezés, a jogszerző megszűnése esetén a jogutódlás rendezése, illetve a további jogátruházás esetén az esetleges díjazás kérdése.

A díjazás kapcsán – külön nyilvántartás hiányában - az egyszeri díjazást javaslom, mert a további jogátruházások sora jelenleg követhetetlen, a bestseller klauzula megfelelő alkalmazás mellett pedig megfelelő védelmet nyújthat.

VI.1.4. Az egyes szerzői jogi műfajok szabályozásának problémái

Az egyes műfajok vizsgálata során további vitás kérdések merülnek fel. Az egyes műfajok hasznosítását vizsgálva kijelenthető, hogy a hatályos szabályozás alapjául vett monista elv megbomlik, bizonyos műfajok a törvény rendelkezései alapján kikerültek a monista felfogás alól. Így a szoftverek, adatbázisok, reklámozás céljára megrendelt mű, valamint a filmalkotások esetében a törvény leszögezi, a vagyoni jogok átruházhatóak. A törvényi indokolás e szabályok magyarázataként rendkívül sovány okokat emleget fel, miszerint a vagyoni jogok átruházhatóságát a nemzetközi gyakorlat, piaci igények, követelmények teszik szükségessé. Ezen indokolás háttérében nyilvánvalóan a sikeres szoftver-, adattár-, reklám-, és film lobby áll, mely hathatós nyomást tudott gyakorolni ezen szerzői jogi műfajok esetén, elérve az érdeküknek leginkább megfelelő copyright modell átvételét. Az említett szerzői műfajok mindegyike esetében a vagyoni jogok megszerezhetőségéhez alapvető anyagi érdekek fűződnek.

A megemlített műfajok esetén szerzői jogi törvényünk a szerződés szabályait tekintve rendkívül szűkszavú, csupán annyit mond, hogy a vagyoni jogok átruházhatóak. *Az átruházás szabályainak részleteiről azonban nem mond semmit.* Álláspontom szerint a vagyoni jogokat átruházó szerződés tartalma vonatkozásában a felhasználási szerződés és a Ptk. kötetmi általános szabályai megfelelően alkalmazandóak, ezen túlmenően azonban további szabályok lefektetése szükséges. *Meg kell határozni az ügylet pontos jogcímét, az alakszerűségi követelményeket, a díjazás tekintetében a szerzőt védő megfelelő garanciákat, és a jogszerzőt támogató szavatossági minimumokat.*

A vagyoni jogok átruházhatósága szempontjából, a szerzői jogi törvény szövegén túlmenően, tovább vizsgálva az egyes műfajokat, szintén levonható néhány fontos következtetés. Az egyes műfajok esetében kiemelkedő elhatárolási szempont lehet a mű

többszörözhetősége. Egyes szerzői művek gazdasági jelentősége ugyanis azok többszörözhetőségében áll, míg másoké azok egyediségében.

Abban az esetben ha a szerzői műalkotás egyedi, megismételhetetlen alkotás, mint például a képzőművészeti alkotások, akkor álláspontom szerint a dualista szemléletnek, a vagyoni jogok teljes mértékű átruházásának szabad utat adó elvnek kell érvényesülnie, másképpen a felhasználási szerződés általános szabályai abszurdumra vezetnek. Ilyen esetben a létrehozott alkotás a vagyoni forgalom tárgyát kell képezze teljes egészében. Amennyiben pedig a mű értékesítése után meghatározott jogok gyakorlását lehetővé kívánja tenni a szerzői jogi törvény – például a kiállítás jogát a szerző számára, - akkor a jogsértő magatartásokat megfelelően szankcionálni kell. Ezen szabályok, esetleges szankciók érvényesítése azonban sokszor komoly nehézségekbe ütközhet, hiszen közhiteles nyilvántartás hiányában gyakorlatilag fellelhetetlen lehet az adott mű aktuális tulajdonosa.

Mindezekből lezűrhető, hogy a felhasználási szerződés szabályai csupán az alapmodellként vett kiadói szerződésre, és a többszörözhető művek csoportjára alkalmazhatóak maradéktalanul. A többi szerzői jogi műfaj jellemzői szétfeszítik ezt a keretet, sajátos szabályozást kívánnak meg műfaji specialitásoktól függően.

A jogalkotók a szerzői jogi törvény kapcsán érzékelték ezen problémák fennállását, drasztikus változtatásoktól azonban eltekintettek. Öröndetes tény, hogy általános szabályokat állapítottak meg a művek minél teljesebb körű felhasználása érdekében, azonban burkoltan elismeri a törvény, hogy a műfaji specialitásokat is figyelembe kell venni. *A kérdés megoldása mindenképpen más elméleti megközelítést igényel, amely összhangot teremt az elmélet és a gyakorlat között, vagyis egyértelművé kell tenni, hogy a személyhez fűződő és a vagyoni jogok szétválaszthatóak, sőt a kereskedelmi forgalom azok szétválasztását igényli. Így megmaradnak a szerzőnek azok a minimum jogai, melyek elvitathatatlanok tőle, személyének társadalomban betöltött szerepe érdekében nélkülözhetetlenek, ugyanakkor a mű szabadon a gazdasági forgalom része tud lenni. Ezt a megoldást választotta a japán szabályozás, mely az idők folyamán működőképesnek bizonyult.*

VI.2. Az iparjogvédelmi alkotások hasznosításának problémái

Az iparjogvédelem területét az alkotások hasznosítása szempontjából vizsgálva, a szerzői jogtól eltérő képet kapunk. Az iparjogvédelem területén a hasznosítás kérdése, akár „részbeni” licenc-típusú engedélyezésről, akár teljes jogátruházásról legyen szó egyszerűbben megoldható az alkotásokat regisztráló közhiteles nyilvántartás alapján. A közhiteles nyilvántartás megléte rendezett és egyértelmű helyzetet teremt a felek között,

hiszen a nyilvántartás által tanúsított oltalmat vagy eladják, vagy a hasznosítására adnak engedélyt a jogosultak.

VI.2.1. A szolgálati jogviszony szabályozásának problémái a találmányok körében

Az oltalom megszerzésére itt is lehetőségként adott az alkotás munkaköri kötelezettségkenti létrehozatala. Az iparjogvédelem körében a szabadalom intézménye adja meg azt az alapvető szabályozást, mely áthatja az egész jogterületet. A szabályozásban azonban ezen jogintézménynél is érzékelhető a polgári és a munkajog közötti feszültség.

A szabadalmi törvényben található szabályozás nagy segítséget jelent a munkaszerződést kötő feleknek, ugyanakkor a *találmány átadásával kapcsolatos eljárási jellegű szabályok körében található bizonytalan fogalmak, ésszerűtlen határidők az alkotó helyzetét nehezítik el a rendelkezések felülvizsgálata során, ezért ezeket mindenképpen konkretizálni, illetve rövidíteni kellene, ezzel is erősítve a felek közti fokozott együttműködési kötelezettséget.*

VI.2.2. A rövid határidők, határozatlan fogalmak problémája

A hatályos szabályozás szerint a feltaláló köteles a szolgálati és az alkalmazotti találmányt, megalkotást követően, haladéktalanul ismertetni a munkáltatóval. A munkáltatói az ismertetés átvételétől számított 90 napon belül köteles nyilatkozni arról, hogy a szolgálati találmányra igényt tart-e, illetve az alkalmazotti találmányt hasznosítani kívánja-e, illetve amennyiben hasznosítani kívánja, úgy a találmány átvételét követően ésszerű időn belül köteles szabadalmi bejelentést tenni.

Ez a szabályozás ellentétben áll a szellemi alkotások területén megmutatkozó alapvető jelentőségű követelménnyel, nevezetesen az alkotók fokozott törvényi védelmével. A szabadalmi törvény idézett szakaszai több helyen olyan határozatlan fogalmakat használnak („haladéktalanul”, „ésszerű idő”) melyek összeegyeztethetetlenek a jogszabályi pontosság követelményével.

Álláspontom szerint a találmányok bejelentése kapcsán *a munkáltatóval történő közlést megelőzően szabályozni kellene a szellemi alkotás befejezettnek való nyilvánítását akképpen, hogy a munkaköri kötelezettség körében akkor tekintendő a találmány megalkotottnak, amikor megfelel a törvényben foglalt találmány fogalmi meghatározásának, és – függetlenül az eredményben rejlő további lehetőségektől – megvalósította a munkaköri kötelezettségként megszabott minimális kritériumokat.* Természetesen ezzel újabb értelmezési gondok elébe néz a gyakorlati

szakember, ebben segíthet ha a felek a munkaszerződésben meghatározzák a szempontokat.

Amennyiben a fenti feltételek fennállnak, akkor a megalkotás időpontjától számított viszonylag rövid, de *konkrét, napokban meghatározott határidőt kellene adni a feltalálónak a bejelentésre*. A legmegfelelőbb időtartamnak e körben nyolc napot tartanék.

A munkáltatói oldalon a találmány elfogadása vonatkozásában jelentkező döntéskényszer idejét eltúlzottnak tartom. *Egy 30 napos, közel egy hónapos, határidő lehetőséget ad arra, hogy a munkáltató a találmányt kipróbálhassa, ezáltal abba a helyzetbe kerüljön, hogy nyilatkozni tudjon annak hasznosíthatósága felől. Ily módon a feltaláló érdekei sem szenvednek csorbát.*

VI.2.3. A szolgálati jogviszony és a közalkalmazotti-, köztisztviselői jogviszonyok közötti különbségek

A szabadalom, használati minták, formatervezési minták hazai szabályozása kapcsán, ha a fogalmi meghatározást a munkaköri kötelezettség vonatkozásában szemléljük akkor a törvények sajátos szabályt tartalmaznak az alanyi kör meghatározásával kapcsolatban. A hatályos szabályozások szerint ugyanis a szolgálati mintákat létre lehet hozni akár közszolgálati, vagy közalkalmazotti, illetve más (pl. bírói, ügyészi stb.) szolgálati jogviszonyokban is.

A közszolgálati jogviszony egyik alanya a köztisztviselő, a hivatalnok, a munkaadó pozíciójában a valamely állami, vagy helyi közigazgatási szerv szerepel, amely hatóságként lép fel. A közalkalmazotti jogviszonyban a munkaadó szintén állami vagy önkormányzati közintézmény, amelynél azonban a másik alany, a közalkalmazott nem hatósági jellegű, de közérdekű szolgáltatási tevékenységet lát el. A közszolgálat mindkét területén tehát a munkáltató állami vagy önkormányzati közintézmény, a leglényegesebb különbség közöttük a közfunkció jellegéből adódik; ha hatósági tevékenységet ellátó szervről van szó, akkor az érdemi ügyintézésben résztvevők köztisztviselői jogállásáról beszélünk, ha hiányzik a hatósági közigazgatási jelleg, akkor közalkalmazotti jogállás valósul meg. Ezekben a jogviszonyokban elsősorban az állam végrehajtó hatalmi funkcióból eredő tevékenységek elvégzésére létesülnek a foglalkoztatások, a munkaköri kötelezettségek köre is ennek megfelelően fog alakulni.

A szolgálati jogviszonyban meghatározásából viszont az tűnik ki, hogy gazdasági, műszaki jellegű alkotás létrehozása a cél, a használati minta esetén például a törvény „a tárgyak kialakítása, szerkezetére, részeinek elrendezésére vonatkozó megoldás”-ról beszél, melyeknek iparilag alkalmazhatónak kell lenniük.

Álláspontom szerint nehezen képzelhető el, hogy akár közszolgálati, akár közalkalmazotti jogviszonyban szolgálati minta megalkotására kerülhessen sor. Az alkalmazotti találmányok megalkotásának a lehetőségét is erőltettnek tartom, talán azonban ez az eset még megvalósulhat, az ilyen jogviszonyban lévők alkothatnak olyan használati mintát, ami esetleg hozzájárulhat munkakörük segítéséhez, jobb ellátásához. Az iparjogvédelmi intézményekkel kapcsolatos szolgálati jogviszony alanyi körének meghatározása során, a közszolgálat és az alkotás létrehozásának keretét adó szolgálati jogviszony céljainak ellentéte miatt, ki kellene hagyni ezeket a jogviszonyokat. A gyakorlatban – nem utolsósorban pénzügyi okokból – a közszféra számára szükséges iparjogvédelmi alkotásokat kivülálló cégekkel kötött szerződések alapján szerzik be.

VI.2.4. A know-how létrehozása szolgálati jogviszonyban

A jogterület érdekes színfoltja a know-how intézménye, mely a gyakorlatban működő és nagy jelentőségre szert tett intézménnyé nőtte ki magát, azonban a szabályozás rövidsége ma is jelentősen megnehezíti a vele kapcsolatos viták eldöntését. E körben mindenképpen *célszerű lenne a jogterület fejlesztése a fogalmi meghatározás pontosítása, illetve részletszabályok megalkotása által, választott témámat szem előtt tartva pedig legalább a munkaköri kötelezettség legalapvetőbb kérdéseit szabályozni*, alkalmazva például a jogterület bevett jogalkotói megoldását, azaz kiterjeszteni a szabadalmi törvény e körben lefektetett szabályainak az alkalmazását.

Javaslom felek szerződéses kötelezettségévé tenni a know-how valamilyen formátumban történő rögzítését, a titoktartási előírásokat, az ellenérték megállapításának módját, valamint az átadásra vonatkozó szavatossági kérdések rendezését.

VI.2.5. A szolgálati jogviszonyban létrehozott formatervezési minták problémái

A formatervezési mintaoltalom hazai szabályozásában szintén az Európai Unió Irányelvének a messzemenő szem előtt tartása figyelhető meg, ami az új törvény megalkotása során nem minden esetben segíti a gyakorló jogászok munkáját. A formatervezési minta fogalmának törvényi meghatározása több értelmezési kérdést is felvet.

Az új formatervezési mintaoltalmat szabályozó törvény azt mondja, hogy a minta tárgykörébe eső megoldásokat kell a szerzőnek kidolgoznia. A formatervezési minta szolgálati jellege kapcsán tehát nem a jogviszony közvetett tárgyán van a hangsúly,

hanem annak külső megjelenésén, másképpen forgalmazva a termék adott, csupán annak „design”-jét kell megalkotni.

A szolgálati formatervezési minta ilyenén jogszabályi megfogalmazása az alanyi oldalon okozhat gondokat. Már az alkotói oldal sem egyszerű, hiszen a törvény a szerző fogalmát használja, amely elsősorban a szerzői jog körében használatos, ezen a helyen pedig leginkább a minta megalkotása során kifejtendő kreatív, gondolati jellegű tevékenységre utal.

A munkáltatói oldal viszont teljes *homályban marad*, nevezetesen az, hogy a *munkáltató, mint olyan vajon a formatervezési minták előállításával foglalkozó szervezet lesz-e*, akinek tevékenységi köre elsősorban a pusztá gyártásra terjed ki, *vagy pedig kifejezetten a formatervezéssel foglalkozó gazdálkodó szervezet* és annak munkáltatója közti viszonyról van szó.

A *„minta tárgykörébe eső megoldás” megfogalmazást a fentiek alapján nem tartom szerencsés megoldásnak*, hiszen a minta szó a már létrehozott késztermék, amely a beléfkettett szellemi alkotást tartalmazza tekinthető mintának, amíg a formatervező nem fektette bele a szellemi tevékenységét az adott tárgyba, addig legfeljebb a termék, vagy áru megfogalmazást lehet alkalmazni rá.

Rá kell még világítani az oltalom megadása kapcsán felmerült két feltétel az *újdonság, és az egyéni jelleg viszonyára*. A magyar jogalkotó mind a két feltételt - az Unió Irányelvet követve - követelményi szintre emelte, a két elem konkrét oltalmi eljárásban csupán elvi szempontból telítődik különböző tartalommal. Mindkét fogalmi elem meghatározásban fontos az időtényező, az egyéni jelleg fogalmi elem második részében található összbenyomással kapcsolatban pedig utalnék az újdonság kapcsán rögzített további feltételre, a külső jellegzetesség lényegtelen különbségére. Az újdonság elem nyilvánvalóan a jogintézmény időbeli vonatkozásainak szem előtt tartására irányul, míg az egyéni jelleg a minta létrehozása során kifejtett alkotói tevékenységet igyekszik értékelni, azonban a két dolog szorosan összefügg egymással. A formatervezési mintaoltalom e fogalmi elemeinél az iparjogvédelmi és a szerzői jogi szabályozás sajátos ötvözetéről beszélhetünk. *Magam részéről megfontolandónak tartanám csupán egyik fogalmi elem előírását a mintaoltalom feltételül. Tudom javaslatom a jogintézmény elvi kérdéseit érinti, céloam azonban a szerzői jogi és az iparjogvédelmi jelleg közelítésére irányul.*

VI.2.6. Egyes ipajogvédelmi szerződésekkel összefüggő javaslatok

A kutatási szerződés esetében fontos feladat, hogy a jogalkotó tisztázza a szerződés jellegét, mely inkább a megbízási jogviszonyhoz közelíthető, semmint a vállalkozáshoz, és ennek megfelelően helyezze el az új Ptk.-ban. Ezzel kapcsolatban szerencsésnek tartanám, ha az új törvénykönyvben *külön fejezeten belül lenne fellelhető a kutatási-, licenciaszerződés és a know-how szerződés szabályanyaga, esetleg a franchise jogviszonyt rendező szabályozás.*

A licenciatranszfer nagyban elősegíti a kutatás és a fejlesztés, illetve az innovációs eredmények hasznosítása terén a gazdaságilag hatékony munkamegosztás kialakulását az érintett gazdálkodó szervezetek között. A nevesített típusként történő szabályozás során törekedni kell a licenciaszerződések sajátosságait tükröző részletszabályok kimunkálására, *az általános szerződési szabályokkal való összehangra. Így az adásvételi szerződés analógiája csak a teljes jogutódlást megvalósító megállapodás esetén alkalmazható, de nem a részleges használatot biztosító licenciaszerződésekénél, a tiszta licenciaszerződések tekintetében pedig segítségül hívhatók a hasznobérlésre irányadó szabályok, a know-how elemek tekintetében pedig esetenként a vállalkozási szerződés szabályai.*

A know-how szerződés esetén vitatott a jogirodalomban, hogy önálló szerződésnek tekinthető-e. Álláspontom szerint azonban az együttesség-különállóság kérdésétől függetlenül *szükség lenne a szerződés sui generis szabályozására*, mely garanciát, és útmutatást adna a feleknek a szerződés egyes tartalmi elemei tekintetében.

A know-how szerződés szabályozása során meg kellene határozni azt a minimumszintet, ami a dokumentálhatóság, bizonyíthatóság szemszögéből, hathatós védelmet nyújthatna a szerződő harmadik személynek.

Az egyik legvitatottabb pont a felek együttműködése, és a know-how átadó szavatossága, a hibás teljesítés, az ebből eredő kárigény érvényesíthetősége, és a díjazás kérdése. Ezen kérdések elbíráláshoz célszerű lenne támpontot szolgáltatni legalább akként, hogy a jogalkotó a felek kötelezettségévé tenné ezen kérdések szerződéses szabályozását, vagy az új Ptk. diszpozitív szabályozással állást foglalhatna e kérdésekben.

A franchise szerződés tartalmazza több törvényileg szabályozott szerződés elemeket, úgymint az adásvétel, bérlés, hasznobérlés, társasági szerződés, licenc, azonban mégsem azonosítható teljes mértékben egyikkel sem. *A franchise szerződés sui generis szerződésként is értelmezhető.* Ezt támasztja alá, hogy a franchise szerződés alapján franchise-átadó és átvevő között létrejön egy megállapodás, meghatározott árú vagy szolgáltatások értékesítésére, terjesztésére, mellyel kapcsolatban a feleknek komplex

kötelezettségeik vannak. A franchise-átadó az átvevő részére az általa levédetett, illetve kifejlesztett, birtokában lévő szellemi alkotásokhoz használati jogokat biztosít. Ezzel szemben az átvevőt ellenszolgáltatásként díj fizetése terheli. A franchise-átvevő azonban meghatározott értékesítési szempontoknak köteles eleget tenni, tehát ezen elemek együttesen jellemzik a franchise szerződést, olyannyira, hogy ha különválasztjuk őket, a jogi értékelés során elveszítik specifikusságukat. Mindezt erősíti, hogy az értékesítés során a piacon egy egységes szimbólumot testesít meg valamennyi franchise-átvevő, hiszen egységes üzleti ideológiának, az egységes védjegynek, és az egységes üzleti image-nak valamennyien haszonélvezői.

A szerződésben meg kell határozni a franchise-átadó tanácsadási és támogatási szolgáltatásait. Ezen szolgáltatások és kötelezettségek köre, amely a franchise-átadót terheli, minden esetben magától a rendszertől függ. Itt a teljesség igényével az összes kötelezettséget nem lehet felsorolni, csak a legfontosabbakat említem.

Fontos elem a betanítás, a franchise-átvevő kiképzése gazdasági áganként különböző ideig tart. Általában magában a franchise kézikönyvben kell részletesen meghatározni, hogy milyen szemináriumokon és egyéb rendezvényeken kell a franchise-átvevőnek részt vennie.

Minden franchise szerződés *kötelező eleme* annak meghatározása, hogy a regionális és az ezen túlnyúló *reklámtevékenység meddig terjed*, továbbá ki viseli ezeknek a költségeit. A reklám szabályozásának aprólékos kérdéseit az üzletvezetési kézikönyvben kell részletesen leírni.

A know-how használati jogának átengedése kifejezetten nevesítetten kell hogy megjelenjen a szerződésben. Ennek meghatározása a franchise szerződésnél központi jelentőséggel bír. Mind a szerződésben, mind a mellékletekben a know-how-t úgy kell leírni és megmagyarázni, hogy azt a franchise-átvevő bármikor megvalósíthassa, illetve azonosíthassa, biztosítva ezáltal, hogy a know-how-nak a franchise rendszerben betöltött központi szerepe egyértelműen kiderüljön.

VI.2.7. Az újítás szabályozásához kapcsolódó észrevételek

Az újításokat szabályozó korábbi joganyag gyakorlati jelentőségét veszítette. A hatályon kívül helyezett szabályozás a megváltozott dinamikus fejlődő gazdasági viszonyok között számos az újító számára kedvezőtlen szabályt tartalmazott, melyek nem voltak beilleszthetőek kellő mértékben a piacgazdaság megváltozott követelményrendszerei között a jogrendszerbe.

A külföldi joggyakorlat ingadozó az újítás intézményét tekintve, egyes helyeken külön intézmény, más országokban a munkaviszony keretében nyert szabályozást. A külföldi példák azonban azt mutatják, hogy *ezt a jogintézményt nem szabad csupán múltjára tekintettel múlt időben kezelni.* Ne feledjük, hogy *a piactudás viszonyai között is érdeke lehet a munkáltató cégeknek, vállalatoknak, hogy újítási szabályzattal rendelkezzenek.* A versenyképesség fenntartásához, növeléséhez ugyanis elengedhetetlenül fontos az újítási szinten létrehozott alkotások alkalmazása, megismerése. Minderre tekintettel javaslom, hogy az újítás jogintézményének ismételt jogszabályi szintre történő emelését.

A hazai gyakorlat eltérő a jogintézmény megítélésének tekintetében, az azonban leszögezhető, hogy munkáltatói szinten semmi nem zárja ki az újítás bevezetését szabályozását, gazdasági szempontból pedig kifejezetten kívánatos lehet a jogszabályi szintű szabályozás, esetleg a know-how intézményéhez hasonló keretjellegű szabályozási technikával.

Mindez azonban az intézményi kereteinek változtatásával jár. Az újítás szabályozásakor mindenképpen *fenntarthatónak és kívánatosnak tartom az újítás, hasznosság, alkotó munka fogalmi elemeket.* Az újítás kapcsán az ellenőrizhetőség érdekében, *csak akkor van értelme újítási szabályzat bevezetésének, ha a munkáltató rendelkezik olyan dokumentációval, ami az újítás vizsgálat kiinduló pontját képezi.* A díjazás kérdéskörében *a legoptimálisabb megoldás a hasznosság arányában történő díjazás.*

VII.1.

Összefoglaló

Jelen munkámban egy az utóbbi időben jelentős változásokon átesett jogterület hatályos szabályainak érvényesülését vizsgáltam a piacgazdasági viszonyok között. A szellemi alkotások területének fejlődése, a létrehozott szellemi alkotások hasznosítása fontos tényezője egy piacgazdaságnak, a jogterület fejlesztése a gazdaság hosszú távú versenyképességének záloga. A szellemi alkotások szabályozásának tanulmányozásakor megfigyelhető, hogy a jogalkotók csupán az alkotások létrehozásának, védelmének szabályozására fordítottak nagyobb figyelmet, a kész alkotások sorsának jogszabályi rendezése háttérbe szorult, az alkotások hasznosítására vonatkozó szerződéses tartalom kialakítása jobbra a joggyakorlatra maradt.

A működő piacgazdaság viszonyai között a szellemi alkotások vagyoni jogai felértékelődtek, a hangsúly a hasznosításra, hasznosíthatóságra, illetve a jogok átruházására helyeződött. Ennek eredményeképpen számos korábban háttérbe szorult szerződés előtérbe került, a szellemi alkotások forgalma kiteljesedett.

A hazai polgári jog a szellemi alkotások esetén a monista felfogás híve, vagyis a személyi és a vagyoni jogok oszthatatlanságának álláspontját képviseli. A piaci verseny azonban a kizárólagos, egyértelmű jogokat biztosító szerződéseket preferálja. Ebből kifolyólag olyan szerződési formák, kötelek kialakítására van szüksége, melyek ezen követelményeket kielégítik.

Kutatásaim során a hangsúlyt tehát, a vagyoni jogok forgalmára fektettem, azaz arra, hogy milyen jogi szabályozás ad keretet az alkotások megszületésének, elterjesztésének és hasznosításának. Tekintettel arra a körülményre, hogy a vagyoni jogok forgalmának keretet adó valamennyi jogviszony tárgyalása meghaladta volna munkám kereteit, ezért tovább szűkítettem a témát, és a vagyoni jogok forgalma kapcsán azon jogviszonyokra koncentráltam, melyek nem kaptak kellő nyilvánosságot, illetve átfogó munka tekintetükben nem született. A további szűkítés eredményeképpen elsősorban a vagyoni jogok átruházását eredményező ügyletekkel foglalkoztam a szerzői jog területén, az iparjogvédelem vonatkozásában pedig az egyes alkotások létrehozását, hasznosítását szabályozó jogviszonyokat vizsgáltam.

A vagyoni jogok átruházása kapcsán bizonyos esetben azonos megoldás található a szellemi alkotások két nagy területén, így a munkaviszony keretében megalkotott szerzői művek vagyoni jogait csakúgy át lehet ruházni, mint az iparjogvédelmi alkotásokét.

Más tekintetben elkülönül egymástól a két terület. A szerzői jogban a vagyoni jogok átruházása csupán egyes műfajok esetében megengedett, így a szoftver-, az adatbázis-, a reklám műfajánál, míg más esetekben csak ezen jogok hasznosítása képzelhető el. Az iparjogvédelem területén viszont a vagyoni jogok hasznosítása valósítható csak meg. Univerzális eszközként a vagyoni jogok megszerzésére jogági szinten jelenleg a szolgálati jogviszony szolgál.

A szolgálati jogviszonynak számos előnye és hátránya lehet. Bizonyos értelemben hátrányként értékelhető a felek jogviszonyának kötöttsége, hiszen a munkaviszony kapcsán egy külön törvény, a Munka Törvénykönyve által részletesen szabályozott jogviszonyról van szó. Ugyanakkor, ami hátrány az egyik szempontból előny lehet a másik szempontból, azaz a jogszabályi előírások sok esetben támpontul, ezáltal védelemül szolgálhatnak a feleknek a vitás kérdések eldöntése során.

A munkaviszony keretében létrehozott szellemi alkotások esetében tehát egy sajátos kétarcú intézménnyel állunk szemben, mely kapcsán egyaránt alkalmazni kell a Munka Törvénykönyvének szabályait, és az adott szellemi alkotásra irányadó szabályok is megfelelően irányadóak lesznek.

Az előzők alapján munkám szolgálati jogviszonnyal foglalkozó részében megpróbálok választ keresni arra a kérdésre, hogy meddig terjed a munkajog, és hol kezdődik a szerzői, iparjogvédelmi jog uralma a munkaviszony keretében alkotott szellemi alkotások létrehozásával kapcsolatban. Erre annál is inkább szükség van, mert a munkaviszonyban, munkaköri kötelezettség teljesítéseként létrejövő művek szerepe napjainkban jelentős.

A választott téma további megválaszolandó kérdése az volt, hogy képes-e felvenni a versenyt piacgazdasági viszonyok között a szolgálati jogviszony, mint a mű létrehozásának lehetséges jogi kerete, vagy pedig az időközben bekövetkezett változások esetleg más megoldásokat favorizálnak.

Tekintettel arra, hogy a jogintézmény komoly történeti előzményekre tekint vissza, és jelenleg is jelentős számú munkavállalót érint, ezért mindenképpen szükségesnek láttam, hogy megvizsgáljam a munkajognak illetve a polgári jognak azon területeit, amelyek esetlegesen nem, vagy nem megfelelő módon szolgálják a szerződő felek, azaz a munkáltató és munkavállaló érdekeit. A szolgálati jogviszony kapcsán általánosságban megállapítható, hogy több lényeges ponton vitákra adhat okot a hatályos szabályozás, ezért piacgazdasági viszonyok között nem preferálják a verseny résztvevői, szerencsés

lenne a jogintézményt munkajogi alapok helyett, polgári jogi alapokra helyezni, más szerződési formulában.

A munkám további részében bemutatom azokat a szerződéseket, melyek szintén fontos szerepet játszanak a szellemi alkotások vagyoni jogainak kereskedelmi forgalmában, hasznosításában. Mindez a szerzői jog területén a felhasználási szerződés vázlatos bemutatását, az iparjogvédelem esetében, pedig a K+F jellegű szerződések szabályainak vizsgálatát jelenti. A szerzői művek hasznosításának keretet adó felhasználási és tervezési szerződés szabályait az általam nagy tiszteletben tartott szakemberek jelentős részben feldolgozták, ezért ezen szerződés szabályozása tekintetében, részint terjedelmi, részint tartalmi okokból, a kötelem fent megjelölt – szerzői művek hasznosítása - szempont szerinti rövid bemutatására szorítkozom.

Az egyes szerződéstípusok bemutatásakor a szolgálati jogviszonynak szenteltem nagyobb figyelmet, mert úgy vélem a jogelmélet részéről méltatlanul elhanyagolt területről van szó, amely a gyakorlati életben nagy szerepet játszik „napi” szinten is. A vagyoni jogok átruházására, hasznosítására irányuló többi szerződést az említett okok miatt rövidebben, célratörőbben ismertetem, előrebocsátva, hogy ez nem jelent semmiféle privilégizált megkülönböztetést a szolgálati jogviszony javára, a továbbiakban ismertetett szerződések legalább annyira fontos kötelmei a szellemi alkotások jogterületének, azonban jogirodalmi feldolgozottságukat tekintve, az mondható, hogy ezek a jogviszonyok kiemeltebb figyelmet élveztek. Ugyanakkor, bár az elméleti feldolgozottság adott, az egyes jogintézmények újr szabályozása során – különösen az iparjogvédelem vonatkozásában - talán kissé háttérbe szorultak, ezért mindenképpen szükséges ismételtén rámutatni a vagyoni jogok forgalma kapcsán betöltött jelentőségükre.

Összességében kutatásaim eredményeképpen megállapítható, hogy piaci viszonyok között nagyobb figyelmet kellene szentelni a tárgyalt jogviszonyok részletesebb, cizellált szabályozásának. Így a szerzői jog területén a vagyoni jogok átruházását biztosító szerződések (szoftver-, reklám-, adatbázis-, filmelőállítói szerződések), az iparjogvédelmi jog területén pedig a kutatási-, know-how-, franchise-, licencia szerződések szabályozásának, különös tekintettel arra, hogy egyes esetekben (know-how-, franchise-, szoftver szerződések) semmilyen jogszabályi rendelkezés nem áll a jogkereső közönség rendelkezésére.

VII.2.

Summary

In my study I examined valid rules of a special area of law – that came through a relevant modification - among market circumstances. The development of intellectual property law and utilization of intellectual products are important factors in market economy. Improving this area is the key for competitive strength of economy. Examining rules of intellectual property law it can be seen that legislators took the emphasis on regulations concerning to create or protect intellectual products, but settlement in connection with the status of the created products was put into the background. Contracts regarding the utilization of these materials were mostly the job of legal practice.

Among the relations of operative market economy value of pecuniary rights in connection with intellectual properties are highly appreciated in the past. The emphasis was transferred to utilization, the capacity of utilization and alienation of rights. This development resulted that a lot of forgotten contracts came into the surface, the turnover of intellectual property became wider.

The Hungarian civil law is based upon the monist conception in the field of intellectual property. This means that pecuniary and personality rights are indivisible. In spite of this competition on the market prefers contracts that ensure exclusive, unambiguous rights. This area of law claims contracts suit to these conditions.

During my research I took the emphasis on the definition of pecuniary rights, what kind of legal rules gives frame to the creation, propagation and utilization of these products. Taking into consideration that demonstrating all legal relations in connection with turnover of pecuniary rights can force the size of my work, I concentrated to relations have not got decent publicity or relations that are lack of comprehensive studies. First of all I examined contracts on the field of transferring pecuniary rights in connection with copyrights. On the field of industrial property rights I researched the rules of creation and utilization.

The same solution can be found in the law of copyright and industrial property rights when examining the turnover of pecuniary rights: regulation is the same to transfer these rights if the product or creation were developed in employment relation.

On the other hand the two areas can be separated from each other. In copyright law transfer of pecuniary rights are allowed only in special genres, such as software, database, advertisements. Examining other genres in copyright law pecuniary rights can

only be utilized and not transferred. In industrial property law pecuniary rights can only be utilized. The only universal instrument to get pecuniary rights on both fields is service relation.

Service relations have several advantages or disadvantages. A disadvantage can be the restriction of legal relation of the parties, because employment relations are regulated in a separated act (Labour Law Act) in details. However a disadvantage can be an advantage from another point of view. Detailed regulations can help to solve problems or moots between the parties in their legal relationships.

In creations made under employment relations we can welcome a special two-faced legal institution, which claims to use both the Labour Law Act and regulations concerning to the determined intellectual property.

In my study I try to find answers and borderlines. Where is the limit for labour law, and when the reign of copyright and industrial property right law begins in connection with intellectual property? This topic is actual in Hungary, because creations made under employment relation is getting more importance these days.

The other relevant question was to find answer: service relations as a potential legal frame of creating intellectual products can qualify as decent regulation in economy market circumstances, or changes and dynamism of our days claims for other solutions.

As this legal institution has serious historic roots and it touches several employees at present, I could not neglect to examine those areas of labour and civil law, where regulations do not serve interest of contractual parties: the employer and the employee. On the field of service relations it can be seen that valid regulation can generate argues on some points. This circumstance results that among economy market relations actors of the competition do not prefer this solution. It can be more effective if we turn this legal institution into labour law base with other contractual formulas.

After these fundamental questions I demonstrate in my essay those contracts that have important role in utilization and transferring intellectual property rights in commercial turnovers. In the copyright law it means the illustration of exploit contracts, in industrial property rights it covers RD agreements. I expounded exploit and planning contracts – as legal frames of utilization of copyright creations – only in a scheduled formula, as this field are well-treated by famous and acknowledged authors.

During the demonstration of this type of contracts I took the emphasis on service relations, because I think this is a really neglected area in jurisprudence, which plays and important role in legal practice and normal day life. Other contracts for transferring and

utilizing pecuniary rights I describe only in a compact form. This distinction does not mean any privileged discrimination for service relations, other contracts are relevant and important during my research on intellectual property and contract law, but because of the well-treated significance of them it can be said that these contracts are well-known in jurisprudence. In spite of this well-treated situation – although theoretical basis exists – this field went to the backlight during the re-codification, so it is necessary to point to the role of them in transfer of pecuniary rights.

To summarize my researches I can state that we have to focus more on the legal relations mentioned above among market circumstances and try to find out more coherent, more detailed regulations. On the field of copyright law contracts such as software, advertisement, database, movie contracts, on the field of industrial property law research, know-how, franchise, licence contracts need more attention, especially because in many cases (know-how, franchise, software contracts) there is no legal background in concrete regulations or Acts.

VIII.

Hivatkozott irodalom

1. 100 Years of Industrial Property Statistics, WIPO Geneva, 2002.
2. A Magyar Franchise Szövetség 1/2000. (IX. 15.) számú irányelve preambulum,
3. A szerzői jog a gyakorlatban, A szerzői Jogi Szakértő testület véleményinak gyűjteménye (1997-2003), főszerk.: id. Ficsor Mihály, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Bp., 2004.
4. A szerzői jogi törvény magyarázata, KJK-KERSZÖV Jogi és üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000.
5. A találmányi szabadalmakról szóló törvény és a használati minták oltalmáról szóló rendelet tervezete; Szerkesztették: Schilling Zoltán, Mayer Géza, Szmertnik István: Magyar Szabadalmi Bíróság, 1943.,;
6. A. Troller: Immaterialgüterrecht, Helbing und Lichtenhahn, Basel/Stuttgart, 1971. II. kötet 938. old., E. Reimer: Patentgesetz und Gebrauchsmustergesetz, C. Heymann, Köln/Berlin/München, 1968.
7. Agenda 2000 (1997): Agenda 2000: Az Európai Bizottság véleménye Magyarország Európai Unióba történő jelentkezéséről. Külügyminisztérium, Budapest, 1997.
8. Annual report, 2004., German Patent Office,
9. Annual report, 2004., Japanese Patent Office,
10. Armstrong, Elizabeth: Before copyright : the French book-privilege system, 1498-1526, Cambridge [England]; New York: Cambridge University Press, 1990.
11. Bacher Vilmos: A know-how egyes kérdései, MIE Közlemények 10/1974.
12. Bacher Vilmos: A szabadalomból eredő jogok érvényesítésének előmozdítása, Gazdaság és Jog, 11/1994.
13. Bacher Vilmos: A versenyjog és az összehasonlító reklám, Gazdaság és Jog 6/1998,
14. Bacher Vilmos: Jogalkalmazási kérdések a szolgálati és alkalmazotti találmányok új törvényi szabályozása alapján. Gazdaság és Jog 6/1996. szám
15. Balogh Tamás: Hol állunk Európában? A magyarországi kutatás-fejlesztés helyzete az EU összehasonlító mutatói alapján, www.matud.iif.hu/02mar/balogh.html
16. Bányász Jenő: Iparjogvédelmi reformok, Pesti Könyvnyomda Rt., 1918.
17. Bebők Gábor: A filmekhez fűződő vagyoni jogok, Collega 3/1999.
18. Bebők Gábor: A filmekhez fűződő vagyoni jogok, Collega. Szakmai folyóirat joghallgatók számára 3/1999,
19. Bently, Lionel: Intellectual property law, Oxford ; New York : Oxford University Press, 2004.
20. Bércesi Zoltán: A magyar reklámjog rendszere, Jura A Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és jogtudományi karának tudományos lapja 1/1998,
21. Bércesi Zoltán: A szerzői jogi jogharmonizáció az Európai Közösségekben..., Magyar Jog 7/1995.
22. Berényi D. – Haraszthy Á. (1997): „Téma/projekt/kutatócsoport értékelése.” Magyar Tudomány, 7/1997.
23. Bezzegh Tibor: A harmonizált formatervezési jog problémái, Doktoranduszok fóruma. 2003.,
24. Bobrovsky J.: A találmányi együttműködés néhány jellemzője és jelentősége, Szabadalmi Közlöny és Védjegyértesítő, 10/1975.
25. Bobrovsky Jenő: Az Európai Gazdasági Közösség Iparjogvédelmi integrációja, In: Iparjogvédelem és csúcstechnológia. OTH 1995.

26. Bobrovszky Jenő: Iparjogvédelem és csúcstechnika a piaccgazdaságban, Iparjogvédelmi Szemle, 3/1991.
27. Bodnár József: Gondolatok a reklámtörvényről... Fogyasztóvédelmi Szemle 4/2004.,
28. Boytha György: Eltérő szerzői jogi koncepciók közelítésének kérdései, különös tekintettel a film jogvédelmére, Ius privatum 2001.
29. Chikán Attila: Bizonytalanság és kockázat a vállalati döntéseknél, Ipargazdaság 8-9/1970.,
30. Copyright contracts, szerk.: Herman Cohen Jehoram, Alphen aan den Rijn: Sijthoff, 1977., Monographs on industrial property and copyright law, vol. 2.
31. Csapláros Ágnes: Az Európai Unió hatása a szellemi alkotások magyarországi újraszabályozásában: a jogkimerülés. Külgazdaság Jogi Melléklete 11/2001.,
32. Csécsy György: A know-how oltalma szerződés alapján, Ünnepi tanulmányok Novotni Zoltán professzor 60. születésnapja alkalmából Miskolc 1991.
33. Csécsy György: A know-how szerződések minősítéséről, Gazdaság és Jog 2/2004.
34. Csécsy György: A szellemi alkotások joga, Miskolc, Novotni Kiadó 1998.
35. Csécsy György: A szellemi alkotások jogának fejlődéstörténete, Civilisztika fejlődéstörténete 2006.
36. Csécsy György: Védjegyjog és piaccgazdaság, Novotni Kiadó Miskolc 2001.
37. Csiky Péter: Szabadalom, újítás, védjegy. Szerk. Vérti Zsuzsanna., Kalangya Kkt. 1999., Bp.
38. Csillag György-Vajai Tamás: A szerzői jog kérdései az EU országokban. Kiad. a Budapesti Építész Kamara. [Bp.] Co-Print Kft. ny. 2004.
39. D. Heinrich: Vorvertrag, optionsvertrag, vorrechtsvertrag, Berlin/Tübingen 1965.,
40. Darázs Lénárd: Termékfelelősség a franchise rendszerekben, Weiss Emilia-jubileum 2002.
41. Davies, Gillian and Hans Hugo von Rauscher auf Weeg: Challenges to copyright and related rights in the European Community, Oxford, ESC Pub., 1983.
42. Domokos Andrea: Ultima ratio a szellemi alkotások védelmében, Györgyi Kálmán-jubileum, 2004.
43. Dósa Imre: Adatbázisok (szerzői) jogi védelme, www.origo.hu/adatbázis
44. Dudás Ágnes: A szoftver szerzői jogi védelme. 1. r. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2/2005.
45. E. Langen: Internazionale Lizenzvertrage, Weinheim 1958.,
46. Eechoud, Mireille M. M. van: Choice of law in copyright and related rights : alternatives to the Lex Protectionis, The Hague; New York: [Information law series ; 12](#), Kluwer Law International, 2003.
47. Eörsi Gyula: Összehasonlító polgári jog, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Bp. 1972.,
48. Faludi Gábor: A felhasználási szerződés és a ptk. viszonyának egyes kérdései, Gazdaság és Jog 9/2001,
49. Faludi Gábor: A felhasználási szerződés, Lezárva: 1999. aug. 31. Bp. Közgazd. és Jogi K. 1999.,
50. Faludi Gábor: A kutatási szerződés helye a szerződéstípusok között, Harmathy Attila-jubileum, 2003.
51. Faludi Gábor: A kutatási szerződés, mint önálló szerződéstípus. Gazdaság és Jog 10/2004.
52. Faludi Gábor: A szerzői jog átruházhatósága a magyar szerzői jogban, Magyar Jog 3/1995.
53. Faludi Gábor: A szerzői jog és az iparjogvédelem belső korlátjai. Jogtudományi Közlöny 7-8/2006.

54. Faludi Gábor: A szoftver szerzői jogi szabályozása. Infokommunikáció és Jog 7. sz. 2005. Mell.
55. Fejesné dr. Lőrincz Anna: Az európai szabadalom, Cég és Jog 7-8/2002.
56. Fézer Tamás: Az Európai Unió szerzői jogának sajátos vonásai, Collega 1/2003.
57. Ficsor Mihály Zoltán: A használati minták oltalmáról, Jogtudományi Közlöny 8/1992.
58. Ficsor Mihály: Az Európai Szabadalmi Egyezmény-magyar nézőpontból, Jogtudományi Közlöny 4/2003.
59. Financsek Zsuzsanna: A nemzetközi trendek hatása a filmekre vonatkozó magyar szerzői jogi szabályozás alakulására, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2/2003,
60. Galambos Henriett: A szerzői jog és az internet kapcsolata, Múzeumi Közlemények, Új Folyam 1/2004.
61. Gazda István: A technológiatranszfer. Találmány, szabadalom, know-how, védjegy, engineering, licencia, show-how, oltalom, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Bp. 1993.
62. Gazda-Kövesdi-Vida: Találmányok, szabadalmak, Közgazdasági és Jogi Kiadó Bp. 1985.,
63. Gross Balázs: A mennyiségi szoftverlicenc-szerződések rendszerében érvényesülő jogok és kötelezettségek. Infokommunikáció és Jog 7. sz. 2005. Mell.
64. Groves, Peter, LL. B: Copyright and designs law: a question of balance: the Copyright, Designs and Patents Act 1988, London; Graham & Trotman, 1991.
65. Grur International 1997/6. aktuelle Informationen
66. Gyenge Anikó: A képzőművészeti alkotások szerzői jogi védelméről - különös tekintettel a követő jogi szabályozás módosítására, Infokommunikáció és Jog 7. sz. 2005.
67. Gyenge Anikó: A média-konvergencia hatása a szerzői jogban: az ismeretlen felhasználási módra vonatkozó szerződési kikötések érvénytelenségének problémája, Infokommunikáció és Jog 11. sz. 2006.
68. Gyenge Anikó: A szerzői mű ára - díjak az egyedi felhasználási szerződésekben, 2. r. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 1/2005.
69. Gyenge Anikó: Új erővonalak a szerzői jogban? Kísérlet a szerzői jog alkotmányjogi alapjainak korszerű meghatározására, Est quadam prodiure tenus. 2004.
70. Gyertyánfy Péter A számítógépi programok és elektronikus adattárak szerzői joga, Kandidátusi értekezés, Kézirat, 1989.
71. Haraszi Mihály: Franchising – a vállalkozók csodafegyvere, Trademark Franchise és Marketing Konzultáns Kft. 1992.
72. Hargitai Lilla: Gondolatok a médiatörvény reklámszabályainak lehetséges módosításáról, Médiakutató 3/2001.
73. Herpai Gábor: Az európai szabadalom, Doktoranduszok fóruma (utókiadvány), 2005.
74. Herpai Gábor: Szoftver és szabadalom, Doktoranduszok fóruma (utókiadvány), 2006.
75. Imre Melinda: Az internet-szolgáltatók felelősségének szabályozása a szerzői jogot sértő tartalmak tekintetében. Az amerikai, a közösségi és a magyar szabályozás bemutatása. Iustum Aequum Salutare 1-2/2006.
76. Jaksity György: Néhány szellemi termék sajátos oltalma, Magyar Jog 2/1997. sz.
77. Kabai Eszter: Adatbázis mint a sui generis védelem tárgya. A jogértelmezés lehetőségei, Boytha György-jubileum, 2004.

78. Kajdiné Suhajda Zsuzsanna: A gazdasági reklámtevékenységről szóló törvény módosításának tapasztalatai, Kiadja a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Bp. 2002.
79. Kása Jolán: Reklámszerződések, Lezárva: 1999. okt. 1. Bp. Közgazd. és Jogi K. 1999.,
80. Kenedi Géza: A magyar szerzői jog, Bp. Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, 1908.,
81. Kincses Attila: A franchise és a franchise-szerződés, Napi Jogász, 3/2001.
82. Kiss István: Franchise A-tól Z-ig, DASY Döntés és Rendszerelemző Kft. 2002., 12-
83. Kiss János: A kutatás-fejlesztés szerepe a versenyképességben, Innováció és versenyképesség, Budapest 1997. www.mek.oszk.hu
84. Kiss Tibor: A személyiségi jogok védelme a reklámtörvény tükrében, Debreceni Jogi Műhely 1/2006., www.jogimuhely.hu
85. Kiss Tibor: A munkaviszonyban alkotott szerzői művek a magyar jogrendszerben, Studia iurisprudentiae, Tomus 7/1. 2006
86. Kiss Tibor: Gondolatok a szerzői jogi törvény legújabb módosítása kapcsán, Debreceni Jogi Műhely 3/2006., www.jogimuhely.hu
87. Kiss Tibor: Szerzői jogi szankciórendszerünk a szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről szóló 2004/48 EK irányelv tükrében, Debreceni Jogi Műhely 3/2005., www.jogimuhely.hu
88. Kiss Zoltán: A filmgyártási tevékenység közteherviselési és számviteli szabályai, Adó Per Számvitel 11-12/2002.
89. Kiss Zoltán: Az adatbázisok védelme: az adattárak előállítói és felhasználói, Cég és Jog 1-2/2002.
90. Kiss Zoltán: Szerzői jogok az Európai Unióban, Cég és Jog 9/2000.
91. Kiss Zoltán: Új törvény a jogharmonizáció jegyében: a formatervezési minták oltalma, Cég és Jog 9/2001.
92. Kondorosi Ferenc: A média és a reklám szabadsága, Hunyadi János Főiskola. Tudományos Közlemények 1/2004.
93. Kricsfalvi Anita: A filmrendező és a producer. Viszonyuk jogi vonatkozásai, Pont Kiadó Bp. 1996.
94. Kürtössy Jenő: A biotechnikai találmányok szabadalmi oltalmának magyarországi jogi szabályozása, A biotechnológiai találmányok oltalma (szerk.: Bendzsel Miklós) Magyar Szabadalmi Hivatal 2001.
95. Lehmann Orsolya: A filmek jogdíja, Cég és Jog 1-2/2000.
96. Lenk Zsuzsanna: Szoftver a versenyjogban, Infokommunikáció és Jog 7. sz. 2005. Mell., 14-16. oldal
97. Liber Ádám: A reklámkorlátozások alapjogi és elsődleges közösségi jogi kontrollja, Gazdaság és Jog 3/2006.
98. Lontai Endre: A know-how, Ius privatum. 2001.
99. Lontai Endre: A kutatási szerződések, Akadémiai kiadó, Budapest 1972.
100. Lontai Endre: A licencszerződések alapvető kérdései, Közgazdasági és Jogi Kiadó Bp. 1978.,
101. Lontai Endre: Polgári jog, A szellemi alkotások joga, Nemzeti Tankönyvkiadó 1994. Bp.,
102. MacKenzie, D. 1996. Altered salmon growth by leap and bounds. New scientist, 6 January 1996.
103. Mádi Csaba: A szellemi exportról, Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1979.
104. Mádi Csaba: Licenc és know-how, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp. 1979.,

105. Main Science and Technology Indicators, OECD MSTI, 2004.2; 2004. dec.15., 16. Milassin László: Az Európai Unió információs irányelve, Leviatán 2. kötet, 2005.
106. Mendelsohn, Martin-Acheson, David: Franchise a gyakorlatban. A névjegyelés ABC-je. [Angolból] ford. Hirschler András. [Közzéteszi a] Hit Investcenter-Tradeinform. [Bp.] ny.n. [1991.]
107. Mentler Gyula: Gondolatok a szabad szoftverek szellemi tulajdonvédelmi vonatkozásairól, MIE közlem. 45. köt. 2004.
108. Mező István: Az információ szabadság és a computerprogramok szerzői jogi védelme, *Studia iurisprudientiae*. Tomus 5/2. 2004.
109. Miklóssy Sándor Zoltán: A franchise, *Cég és Jog* 9/2000.
110. Molnár Alexandra: A film mint áru és műalkotás, *Studia Collegii Bibó* 2001.
111. Nagy András: Szoftverlopás? A szerzői jogok politikai gazdaságtana, *Budapesti Gazdasági Főisk. tud. Évkönyv*, 2005.
112. Németh Tünde: A know-how fogalma és szabályozása, *Cég és Jog* 1/2000., 22-25. oldal
113. Oberfrank F.: A biomedicinális etika és az emberi jogok, *Európai helyzetkép, Acta Humana* 1996/25.
114. Orbán Andrea: Az Európai Unió formatervezési mintarendszere és a magyar formatervezési mintarendszer, *Külgazdaság Jogi Melléklete* 6/2006.
115. Page, A.L.: Assessing New Product Development Practices and Performance: Establishing Crucial Norms. *Journal of Pruduct Innovation Management* 1993. 10.,
116. Palágyi Tivadar: Az európai szabadalmi bejelentés és szabadalom határa, *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 4/2004.
117. Pálfalvi J.: A szellemi alkotásokra vonatkozó ügyletek szabályozásáról, *Újítók Lapja* 10/1984,
118. Petrinsky, P. Institute of GE in Kostinbrod, Bulgaria, interviewed by Iza Kruszewska at the "Seminar on strengthening Institutional Capacity in Biosafety", Moscow, 27 Feb-1 march 2003. Cited in ref. 172.
119. Pintz György: Találd fel magad! Jó tanácsok szellemi alkotásunk védelméhez, *Bp. Akad. K.* 2005.
120. Pomeisl András József: Meddig terjed a filmgyár felelősége az általa gyártott filmekért?, *Magyar Jog* 11/2001.
121. Pribula László: A rádióban és televízióban előadott reklámok szabályozásának sajátosságai, *Magyar Jog* 4/2002.
122. Pribula László: A rádióban és televízióban előadott reklámok szabályozásának sajátosságai, *Magyar Jog* 4/2002,
123. Pribula László: A reklám és a szerzői jog. 1. r., *Cég és Jog* 10/2002.
124. Proaño Maya, Marco: Author's right : a universal right, N. Lyons Books, 1993.
125. Prof. Dr. Michael Lehmann: A komputer programok új európai jogvédelme, *Magyar Jog* 2/1993.
126. R. G. Lloyd: A know-how hasznosítása és jogi oltalma az Egyesült Királyság jogrendjében és gyakorlatában c. előadása a MIE keretében (Budapest 1971. június 14., kézirat)
127. R. Kastler-K. Lengwinat-H. Pogodda-E. Winklbauer: Der Austausch wissenschaftlich-technischer, *Staat und Recht*, 4/1997.
128. Rátky Miklós: A franchise szerződés jogi aspektusai, *Közgazdasági és Jogi Kiadó, Bp.* 1994.
129. Rutai István: Találmány, újítás és know-how hatékony alkalmazása, *MIE Közleményei* 8-9.

130. S. Supranowitz: Kooperation in Forcshung und Technik, Berlin, 1968. Staatsverag der DDR
131. Sam Ricketson: The Berne convention for the protection of literary and artistic works : 1886-1986, London, Centre for Commercial Law Studies, Queen Mary College, Kluwer, 1987.
132. Sebestyén P.: A műszaki ismeretek kereskedelmének aktuális gyakorlati kérdése: a know-how, MIE Közleményei 4/1979.
133. Sili Dóra: A szoftver jogi szabályozása, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 6/99.
134. Skryabin, K. Centre of Bioengineering, Russian Academy of Sciences, Moscow. Presentation at a seminar, organised by UNIDO, under the auspices of the International Centre for Genetic Engineering and Biotechnology (ICGEB), Moscow, 27 Feb-1 March 2003.
135. Stanworth J., Prudy D., Hatcliffe M.: Franchising your bussiness, University of Westminster and Lloyds Bank Plc., London 1998.,
136. Stumpf K.: Der Lizenzvertrag, Verlag Veit, Leipzig 1989.
137. Szakáts Károly: Gondolatok a licencforgalomról, Kézirat, 1976. Bp.,
138. Szalai Péter: A szerzői jogi szakértői testület működése polgári perjogi szempontból, Magyar Jog 2/2006.
139. Szánthó Őrsike-Tattay Levente: Tudományirányítás és a szellemi alkotások joga az EU-ban, Szerk. Tattay Levente. [Közzéteszi az] MTA Tudomány és Kutatások Jogi és Igazgatási Kérdéseinek Kutatócsoportja. Bp. Magyar Kft. ny. 2003.
140. Szarka Ernő: A biotechnológia fejlődése a szabadalmazás tükrében, A biotechnológiai találmányok oltalma (szerk.: Bendzsel Miklós) Magyar Szabadalmi Hivatal 2001.
141. Szente Andor: Rádió, film, hangosfilm a szerzői jogban, Kereskedelmi jog kiadása, Bp., 1934.
142. Takácsné Kása Jolán: Egyéves a gazdasági reklámtevékenységről szóló törvény, Médiakönyv 1998.,
143. Talabér Klára: A szabadalom bejegyzése Magyarországon, Cég és Jog 3/2000,
144. Tattay Levente: A biotechnikai találmányok jogi oltalmáról szóló 98/44/EK irányelv, Magyar Jog 5/2005.
145. Tattay Levente: A know-how fogalom fejlődése, Jogtudományi Közlöny 9/2002.
146. Tattay Levente: A szellemi alkotások joga, Szent István Társulat Bp. 2001.
147. Tattay Levente: A szoftver és az adatbázisok jogvédelme, Külgazdaság Jogi Melléklete 2/2003. oldal
148. Tattay Levente: Az adatbázisok jogvédelme, Gazdaság és Jog 5/2003.
149. Tattay Levente: Az áruforgalom és a szerzői jog az Európai Unióban, Tudományirányítás és szellemi alkotások, 2003.
150. Tattay Levente: Az EU jogharmonizáció hatása az ipari tulajdon újraszabályozására, Gazdaság és Jog 6/2000.
151. Tattay Levente: Az európai jogharmonizáció és a szellemi alkotások újraszabályozása Magyarországon., Közjegyzők Közlönye 1/2005.
152. Tattay Levente: Az információs társadalom és a szellemi alkotások. Közjegyzők Közlönye 10/2004.
153. Tattay Levente: Az információs társadalom és az EU INFOSOC irányelve, Magyar Jog 8/2004.
154. Tattay Levente: Szoftver- és megfilmesítési szerződések, Gazdaság és Jog 4/2002,

155. Török Ádám (2000): Reális-e a magyar tudomány 20. helye a (képzeletbeli) világranglistán? Előadás a Magyar Tudományos Akadémia IX. osztályának tudományos ülészakán az MTA 2000. évi közgyűlésén
156. Váradi Szabolcs: A franchise helye a szerződések rendszerében; franchise fogalom-konceptiók, *Studia iurisprudentiae*. Tom. 6/2. 2005.
157. Váradi Szabolcs: A franchise intézményrendszerének kialakulása, a kezdeti franchise rendszerek, Doktoranduszok fóruma (utókiadvány), 2003.
158. Váradi Szabolcs: A franchise megállapodások jogforrási rendszerének tagállami és közösségi szintű vizsgálata, Doktoranduszok fóruma (utókiadvány) 2005.
159. Vékás Lajos: A Polgári Törvénykönyv koncepciója, *Magyar Közlöny* 5/2003.
160. Vida Sándor: Védjegy és vállalat, *Közgazdasági és Jogi Kiadó Bp.* 1982.
161. Vigh József Ferenc: Az EKG Bizottsága közös kutatási-fejlesztési szerződésekre vonatkozó csoportmentesítési rendelete a gyakorlatban. *Külgazdaság Jogi Melléklete* 6/98.
162. Vigh József Ferenc: Változás az EK franchise megállapodásokra vonatkozó versenyjogi szabályozásban, *Külgazdaság Jogi Melléklete* 10/2001., 137-152. oldal
163. Világhy Miklós: A know-how problémája, *Újítók Lapja*, 3/1968.
164. Világhy Miklós: A szellemi alkotások joga, *Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.* 1976.;
165. Vincent Porter: Beyond the Berne Convention : copyright, broadcasting and the single European market, *Acamedia research monographs* 2., London : J. Libbey 1991. Warren L. Patton, Lexington, Mass: An author's guide to the copyright law, Lexington Books, 1980. Watal, Jayashree: Intellectual property rights in the WTO and developing countries, *The Hague, Boston: Kluwer Law International, 2001.*
166. Závodnyik József: A fogyasztók megtévesztésére alkalmas reklámok versenyjogi megítélése a bírói gyakorlat tükrében, *Gazdaság és Jog* 4/2005.
167. Zoltán Ödön: A reklámról és a tisztességről, *Jogtudományi Közlöny* 1988. évi 6. sz.

Felhasznált irodalom

1. A találmányi szabadalmakról szóló törvény és a használati minták oltalmáról szóló rendelet tervezete; Szerkesztették: Schilling Zoltán, Mayer Géza, Szmertnik István: Magyar Szabadalmi Bíróság, 1943.;
2. Al Kohn, Bob Kohn, Englewood Cliffs: The art of music licensing, Prentice Hall Law & Business, 1994.;
3. Alan Johnson: The Community Patent, In sight or still over the horizon?, Patent World 2/2002;
4. Alföldy Dezső: A magyar szerzői jog, Grill, Bp. 1936.;
5. Andrew Parkes & Niall Rooney: Puma/Sabel Case, Intellectual Property Law; Trade Marks, 1998, 2 (1) IIPR 35;
6. Arany Péter: Zeneművek az interneten a szerzői jog tükrében, Tehetséggondozó program. 2006;
7. Bacher Vilmos: A szellemi tulajdon jogi védelme és a ptk. Polgári Jogi Kodifikáció 3/2000;
8. Balogh Elemér A Szemere-féle szerzői jogi törvényjavaslat, Szemere Bertalan és kora. 1991. 1. köt.;
9. Batta János: Az adatbázisok jogi oltalmának kérdéséhez, Magyar Jog 9/97;
10. Bebők Gábor: Filmjogok. A magyar mozgókép helyzete a privatizáció, a filmtörvény és a szerzői jogi törvény átfogó reformja előtt, Collega 2/1998;
11. Bendzsel Miklós: Az európai szabadalmi rendszer reformja-hazai tükrében, Iparjogvédelmi Szemle 8/2000.;
12. Bércesi Zoltán: Quo vadis szerzői jog? Jogharmonizációs irányok az EK-ben, Jura 2/1997;
13. Bérczi Imre: A műszaki szellemi alkotások jelentősége, jogvédelme, jogharmonizációs feladatok, Szentpéteri-émlékkönyv. 1996.;
14. Bérczi Imre: A műszaki szellemi alkotások jogvédelmének korszerűsítése, Kemenes-émlékkönyv, 1993.;
15. Bérczi Imre: Az iparjogvédelem szerepe a gazdaságban, Veres-émlékkönyv 1999.;
16. Bezzegh Tibor: A termékforma oltalmának aktuális kérdései, Collega 3/2003;
17. Bobrovsky Jenő: A szellemi tulajdon néhány dilemmájáról a körte és a sajt között, Liber Amoricorum, Ünnepi dolgozatok Boytha György tiszteletére, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Bp. 2004.;
18. Bogsch Attila: A Szerzői Jogi Szakértői Testület szerepe az ítélkezési gyakorlatban, Bírak Lapja 1/1998;
19. Boytha György: A szellemi alkotások joga és az új ptk. Polgári Jogi Kodifikáció 3/2000;
20. Boytha György: A szerzői jog harmonizálása az Európai Unióban., Európai jogi tanulm. 6. köt. 2001.;
21. Boytha György: Eltérő szerzői jogi koncepciók közelítésének kérdései, különös tekintettel a film jogvédelmére, Ius privatum. 2001.;
22. Brunsvold, Brian G., Dennis P. O'Reilley: Drafting patent license agreements, Washington, D.C.: Bureau of National Affairs, 2004;
23. Bruun, Niklas: Intellectual property law in Finland, The Hague, London: Kluwer Law International, 2001;
24. Bugbee, Bruce Willis: Genesis of American patent and copyright law, Washington, Public Affairs Press 1967;
25. [C. Ann Hollifield](#), [Tudor Vlad](#), [Lee B. Becker](#): The Effects of International Copyright Laws on National Economic Development, Copyright and

- consequences: Central European and U.S. perspectives, szerk.: Lee B. Becker, Tudor Vlad, Cresskill, N.J. : Hampton Press ; [Athens, Ga.] Cox Center, 2003;
26. China patent cases : selected decisions / Patent Re-examination Board, Patent Office of the People's Republic of China, Hong Kong : Asia Law & practice, Ltd., c1992;
 27. Choate, Robert A. and William H. Francis, St. Paul, Minn.: Cases and materials on patent law : also including trade secrets, copyrights, trademark, West Pub. Co., 1981;
 28. Cohen Jehoram: The EC Green Paper on the legal protection of industrial design, EIPR 3/1992;
 29. Copy fights : the future of intellectual property in the information age, szerk.: Adam Thierer and Wayne Crews; Washington, DC: Cato Institute, 2002;
 30. Csapláros Ágnes: Az Európai Unió hatása a szellemi alkotások magyarországi újraszabályozásában: a jogkimerülés, Külgazdaság Jogi Melléklete 11/2001;
 31. Csécsy György: A know-how jogi megközelítésének egyes kérdései, Publ. Univ. Miskolc. Sect. jur. et. pol. Tomus 7. Fasc. 1-9. 1992.;
 32. Csécsy György: Adalékok a franchise fogalmának meghatározásához és a franchise szerződésekhöz, Jogtudományi Közlöny 5/95;
 33. Csiky Péter: A szellemi tulajdonjogok érvényesítésének lehetőségei, Jobbiztonság. 1999.;
 34. Csizmadia Attila: A szerző személyiségének sérelme és a nem vagyoni kártérítés, Magyar Jog 11/96;
 35. D Mc Aleese & C Kelly: Copyright and the Internet, Copyright Law; Internet, 1997, 1 (2) IIPR 2;
 36. Denny, Marilyn: Artist's moral rights Student paper of distinction, University of Connecticut. School of Law. Student paper of distinction / University of Connecticut. School of Law.; no.16 1980.;
 37. Design and construction contracts : new forms, new realities, Chicago, Ill. : American Bar Association, Real Property, Probate and Trust Law Section, 1988;
 38. Direct protection of innovation, szerk.: William Kingston, Dordrecht, the Netherlands ; Boston : Kluwer Academic Publishers, 1987;
 39. Doern, G. Bruce: Canadian intellectual property : the politics of innovating institutions and interests, Toronto: University of Toronto Press, 2000;
 40. Dósa Imre: Adatbázisok (szerzői) jogi védelme; www.origo.hu/adatbázis;
 41. E. Hauser: Utility models: The Experience of the Federal Republic of Germany, Industrial Property – July/August 1987.;
 42. Edward Armitage: Updating the European Patent Convention, IIC, Vol. 22. No. 1/1991;
 43. Egri Tibor: Gondolatok, kérdések a szoftverjog köréből, Bírák Lapja. A Magyar Bírói Egyesület folyóirata 1/2001;
 44. Elisabeth Green: The design Directive and the Law of the UK. I-II. CW 5-6/1999;
 45. Ernyey György: Design alapelvek, Kossuth Könyvkiadó Bp. 1981.;
 46. European Commission (2000): Towards a European Research Area. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Luxemburg, 2000. ;
 47. Faludi Gábor: A digitális technika hatása a magyar szerzői jogra, Információs társad. és jogrendszer. 2002.;

48. Faludi Gábor: A közös jogkezelő szervezetek felhasználási szerződéseiről, Liber Amoricorum, Ünnepi dolgozatok Boytha György tiszteletére, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Bp. 2004.;
49. Faludi Gábor: A magyar szerzői jog közelítése az európai joghoz, Közösségi jogi elemek. 2001.;
50. Fellner, Christine: Industrial design law, London, Sweet & Maxwell, 1995;
51. Ferenczi Kristóf: Széljegyzet az ezredforduló új magyar szerzői jogi törvényének margójára, Magyar Jog 5/2000;
52. Ficsor Mihály Zoltán: A szellemi tulajdon és a Ptk. Észrevételek és javaslatok a polgári jogi kodifikációhoz. Polgári Jogi Kodifikáció 2/2001;
53. Ficsor Mihály: A gyógyszertermékek kiegészítő oltalmi tanúsítvány az Európai Közösségekben, Magyar Jog 2/1995;
54. Fidelma White: Book Review: Intellectual Property: Patents, Copyright, Trade Marks and Allied Rights by Cornish, Cornish; Intellectual Property Law, 1997, 1 (2) IIPR 33;
55. Fox, Harold G. (Harold George): The Canadian law of copyright and industrial designs, Toronto, Carswell Co., 1967;
56. Frank Edit: Módosult a szerzői jogi törvény: a szerzői jogok, a szoftverek és az adattárak, Cég és Jog 3/1999;
57. Frank Edit: Szoftver létrehozása munkaviszonyban, Cég és Jog 10/2000;
58. G. H. Bodenhausen: Guide to the Application of the Paris Convention for the Protection of Industrial Property as revised at Stcoholm, BIRPI Geneva 1968.;
59. Galambos Henriett: A szerzői jog és az internet kapcsolata, Múzeumi Közlemények. Új Folyam 1/2004;
60. Gillemont Judit: A szoftver, mint a vállalati kultúra része, Cég és Jog 11/2003;
61. Goodman, Richard M.: Automobile design liability, Rochester, N.Y., Lawyers Co-operative Pub. Co. 1970.;
62. Gross Balázs: A szerzői művek digitális formában való megjelenésének hatása a szerzők egyes jogaira, Médiakönyv. 2. köt. 2003;
63. [Gueorgui Sarakinov](#): The New Copyright Legislation in Bulgaria and the Effects on the Media, Copyright and consequences : Central European and U.S. perspectives, szerk.: Lee B. Becker, Tudor Vlad, Cresskill, N.J. : Hampton Press ; [Athens, Ga.] Cox Center, 2003;
64. Genge Anikó: A szerzői jog H-moll miséje: a három lépcsős teszt. Jogi tanulmányok 2005.
65. Gyertyánfy Péter: A szerzői jog átruházhatóságára és a felhasználási szerződésekre irányadó jog., Nizsalovszky-emlékkönyv. 1994;
66. Gyertyánfy Péter: A szerzői jogi jogharmonizáció eredménye az EU-ban, Jogtudományi Közlöny 6/2002;
67. Gyertyánfy Péter: A szerzőség fogalma és a mű hasznosítására kötött szerződések, Magyar Jog 11/94;
68. Gyertyánfy Péter: Meddig terjedjen még a szerzői jog? Jogtudományi Közlöny 9/2001;
69. Gyertyánfy Péter: Jog nélkül kultúra sem terem - kultúrpolitika és szerzői jog, Magyar Jog 8/2006;
70. Győrffy István: A szellemi alkotások jogvédelme és a versenyjog, Gazdaság és Jog 6/1999;
71. Hahn, Gregory: Anti-copyright : 18th- and 20th-century arguments against copyright, Thesis (Ph. D.) - Indiana University, 1993, "Order number 9323206", Photocopy. Ann Arbor, Mich., UMI 1995;

72. Hajdú Tamásné: A szellemi tulajdonnal kapcsolatos kutatások alkalmazása a feltalálói és az innovációs tevékenység során, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2/98;
73. Hajdú Tamásné: Szoftverrel kapcsolatos találmányok szabadalmi oltalmának helyzete. 1. r., Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 1/98; 2. r. 6/98;
74. Haraszti Mihály: Franchise kézikönyv, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest 1997.;
75. Helen Sheehy: Performers and Copyright - Where is the Equity?, Copyright Law; Equity, 1998, 2 (1) IIPR 30;
76. Homoki Péter: Szoftver felhasználására vonatkozó szerződések, Studia Collegii Bibó. 1999.;
77. Horváth Balázs: A szellemi termékek és a vagyoni értékű jogok. 1. r. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat 5/2003;
78. Hugh Laddie: Copyright Law: Perspectives from a Neighboring Island, Copyright Law; International Law, 1998, 2 (1) IIPR 5;
79. Iparjogvédelmi kézikönyv. Az Országos Találmányi Hivatal kiadványa. Főszerk. Szarka Ernő. Szerk. Vincze Attila. Lezárva: 1994. máj. 20. Bp. Közgazd. és Jogi K. 1994.;
80. Jakabné Molnár Judit: Az új szabadalmi törvény szerinti eljárás sajátosságai az európai szabadalmi eljárás tükrében, Iparjogvédelmi Szemle 12/1995;
81. Jan Culik: Czech Republic: A Brand New Copyright Act, Copyright and consequences: Central European and U.S. perspectives, szerk.: Lee B. Becker, Tudor Vlad, Cresskill, N.J. : Hampton Press ; [Athens, Ga.] Cox Center, 2003;
82. Jekler Rudolf: A szoftverek szerzői jogvédelme Magyarországon és a nemzetközi gyakorlatban, Belügyi Szemle Különszáma 95;
83. Jerome K. Miller: Applying the new copyright law : a guide for educators and librarians, American Library Association, Chicago 1979;
84. Jessica L. Darraby: Artifact & architecture law, Thompson/West Art, Annual issued in 2 volumes. 2002.;
85. Julie E. Cohen: Copyright in a global information economy, New York: Aspen Law & Business, 2002;
86. Kabai Eszter: Adatbázis, mint a sui generis védelem tárgya. A jogértelmezés lehetőségei, Liber Amoricorum, Ünnepi dolgozatok Boytha György tiszteletére, ELTE AJK Polgári Jogi Tanszék, Bp. 2004.;
87. Kajdiné dr. Suhajda Zsuzsanna – dr. Kardos Lea: Reklámjogi és reklámetikai kézikönyv, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp., 1998.;
88. Kecskés Krisztián: A producer szerzői jogi helyzete. Magyar gyakorlat a nemzetközi megoldások tükrében, Napi Jogász 4/2002;
89. Kecskés Krisztián: A televíziós reklámozás jogi háttere. 1-2. [r.] Cég és Jog 1-3/2003.;
90. Kende Béla: A szellemi alkotásokhoz fűződő jogok, mint a fejlődés eszközei. Kiad. a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara. Bp. 2002.;
91. Kende Béla: A szellemi tulajdon jelene és jövője Magyarországon - Present and future of the intellectual property in Hungary, MIE Közlem. Különsz. 1996.;
92. Képes György: A megtévesztő reklám, Cég és Jog 4/2000;
93. Kevin G Lynch: Digital Works and Irish Copyright Law, Copyright Law; Digital Copyright, 1998, 2 (1) IIPR 20;
94. Kiss Tibor: A szerzői jog első kodifikációja Magyarországon. Az 1884. évi XVI. törvénycikk a szerzői jogról. Collectio iuridica. 3. köt. 2002.;
95. Kiss Zoltán: A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény módosításának főbb kérdései, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 1/2004;

96. Kulcsár Judit: Szellemi tulajdon az Európai Unió jogában. Az európai szabadalom és annak intézményei, Napi Jogász 4/2001;
97. Lapid Koty: Innováció és versenyképesség a közgazdaságban Versenyben a világgal, Háttér tanulmány 1996.;
98. Lehmann Orsolya: Iparjogvédelem: a használati mintaoltalom, Cég és Jog 6/2000;
99. Lehmann Orsolya: Iparjogvédelem: védjegyek és földrajzi árujelzők, Cég és Jog 7-8/2000;
100. Linda F. Pinkerton, John T. Guardalabene: The art law primer : a manual for visual artists, New York, N. Lyons Books, 1988;
101. Lontai Endre: A know-how, Ius privatum. 2001.;
102. Lontai Endre: A szellemi alkotásokra vonatkozó magyar jog európaizálásának kérdései, Vékás Lajos-émlékkönyv. 1999.;
103. Lontai Endre: A technikai fejlődés és a szerzői jog, Állam- és Jogtudomány 1-2/91;
104. Lontai Endre: Jogegységesítés a nemzetközi iparjogvédelem területén, Közgazdasági és Jogi Kiadó Bp. 1988.;
105. Lontai Endre: Magyar polgári jog. Szellemi alkotások joga. Oktatási segédanyag. Lezárva: 2001. dec. 14. Bp. Eötvös József K. 2001.;
106. Lontai Endre: Szellemi alkotások joga. Szerzői jog és iparjogvédelem, Nemzeti Tankönyvkiadó 1994.;
107. Lutzker, Arnold P: Content rights for creative professionals: copyrights and trademarks in a digital age, Oxford , Boston: Focal Press, 2003,
108. M. Y. Saada: Some observations concerning the protection of layout designs of integrated circuits, Regional Forum Cairo 1989.;
109. Mádi Csaba: A szellemi termékek nemzetközi forgalma, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest 1976.;
110. Mann Judit: Hol, mi változott a szerzői és kiadói jogban? Lezárva: 1999. dec. 1. Bp. Perfekt, 2000./Jó tudni!/
111. Mestmäcker, Ernst Joachim: Copyright in community law, Twickenham, Journal of World Trade Law, Special supplement ; no. 3, 1976.;
112. Mezei Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig. 1884:XVI.tc., Jogelméleti Szemle 3/2004;
113. [Michael Newcity](#): Current Issues in Russian Copyright Protection, Copyright and consequences : Central European and U.S. perspectives, szerk.: Lee B. Becker, Tudor Vlad, Cresskill, N.J. : Hampton Press ; [Athens, Ga.] Cox Center, 2003;
114. [Michael S. Shapiro](#): The International Copyright System, Copyright and consequences: Central European and U.S. perspectives, szerk.: Lee B. Becker, Tudor Vlad, Cresskill, N.J. : Hampton Press ; [Athens, Ga.] Cox Center, 2003;
115. Miklóssy Sándor Zoltán: A franchise, Cég és Jog, 9/2000;
116. Milassin László: Az adatbázisokra vonatkozó jogvédelemről szóló közösségi irányelv, sui generis jogvédelem, Külgazdaság Jogi Melléklete 7-9/2001;
117. Molnár István: Szoftver felhasználási szerződések hibás teljesítése a 2000. évi dátumváltás felismerésének elégtelensége szempontjából, Magyar Jog 8/99;
118. Morschl Nóra: A munkaviszonyban alkotott szoftver a magyar szerzői jogban, Kereskedelmi Jogi Értesítő 11/1993;
119. Munkácsi Péter: 1996 után - aktualitások az adatbázisok nemzetközi szintű védelméről. 1. r. Az európai tagállamok joggyakorlata, Iparjogvédelmi és Szerzői Jog Szemle 4/2002;

120. Náthon Natalie: Adatbázisok szerzői jogi védelme. Adalékok a sui generis jogvédelem koncepciójának kialakulásához, Napi Jogász 1/2002;
121. Németh György: A reklám és a versenytörvény, Collega 1/1998;
122. Németh Tünde: A know-how fogalma és szabályozása, Cég és Jog 1/2000;
123. Niall Michel: Towards Greater Governmental Transparency: The Freedom of Information Act 1997, Freedom of Information Act 1997, 1998, 2 (1) IIPR 17;
124. Nizalowski Attila A számítógépi programalkotások fajtái, Magyar Jog, 1995/9;
125. Nochta Tibor: A belföldi reklámtevékenység jogáról, Jogtudományi Közlöny 1/1988;
126. Ormós Zoltán: Törvényjavaslat a formatervezési minták oltalmáról, Napi Jogász 3/2001;
127. Osman Péter: A szellemi vagyon menedzseléséről, Külgazdaság Jogi Melléklete 12/2000;
128. Ötvös Zoltán: A jövő év elején alakul meg a nemzeti kutatással foglalkozó szervezet, Népszabadság 2003. 12. 17.;
129. Palágyi Tivadar: A szabadalmazhatóság megítélése az Európai Szabadalmi Hivatal joggyakorlatában, Iparjogvédelmi Szemle 4/2002;
130. Palágyi Tivadar: Az újdonság megítélése az Európai Szabadalmi Hivatal joggyakorlatában, Iparjogvédelmi Szemle 6/2002;
131. Pálos György: Szerzői jogunk az informatikai forradalomban, Cég és Jog 11/2003;
132. Pandurics Anett: Technológia és versenyképesség, Innováció és versenyképesség, Budapest 1997. 19. old. www.mek.oszk.hu;
133. Peter Bentley: Views of German and Japanese Industry on Utility Models; The Patent Office Examining Staff Magazine, 4/1984;
134. Peter Shortt: The Patents Act 1992 - A New International Dimension, Copyright Law; Patents Act 1992, 1997, 1 (3) IIPR 23;
135. Petkó Mihály: A szabadalmi jog változása a gyógyszeripari találmányok vonatkozásában, Cég és Jog 12/2003.;
136. Petkó Mihály: Szolgálati jogviszonyban megalkotott szoftverek helyzete a hazai gyakorlatban, Jogtudományi Közlöny 11/2004.;
137. Petkó Mihály: A monista felfogás érvényesülése a szerzői jogi törvényben, Jogi Műhely (www.jogimuhely.hu) II. évfolyam 1. szám 2005. április;
138. Phillips, Jeremy: Charles Dickens and the Poor man's tale of a patent, Oxford: ESC Pub. Ltd., 1984;
139. Pomeisl András József: Meddig terjed a filmgyár felelőssége az általa gyártott filmekért?, Magyar Jog 11/2001;
140. Pribula László: A reklám-megbízási szerződések sajátosságai. 1-2. [r.] Napi Jogász A nemzetközi és hazai gazdasági jog kérdései, változásai 4-5/2002;
141. Pribula László: A reklám-megbízási szerződések sajátosságai. 1-2. r., Napi Jogász 4-5/2002;
142. Pribula László: Az Európai Unió reklámjoga, Jogtudományi Közlöny 9/2004;
143. Proaño Maya, Marco: Author's right : a universal right, N. Lyons Books, 1993.;
144. Rátky Miklós: A franchise szerződés jogi aspektusai, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Bp. 1994.;
145. Raymond Wacks: Towards a New Legal and Conceptual Framework for the Protection of Internet Privacy, Information Technology Law; Internet; Privacy 1999, 2 (1) IIPR 2;
146. Robert Clarke: More European Union Harmonisation Measures in Copyright Law: New Rights, European Copyright Law, 1998, 2 (1) IIPR 12;

147. Rodríguez Pardo, Julián: Copyright and multimedia, The Hague; New York: Kluwer Law International, 2003;
148. Ronald Singer-Ralph Lunzer: The European Patent Convention, London 1995.;
149. Saltman, Roy G: Copyright in computer-readable works : policy impacts of technological change, sponsored by the Division of Science Information, National Science Foundation, Washington : U.S. Dept. of Commerce, National Bureau of Standards : for sale by the Supt. of Docs., U.S. Govt. Print. Off., 1977NBS special publication. Computer science & technology, 500-17;
150. Scott, Michael D. (Michael Dennis): Computer law, New York, Wiley, Wiley Law Publications 1984;
151. Sherman, A. J.: Franchising and licencing, Amacom, New York, 1999.;
152. Shook, C., Shook, R. L.: Franchising – the business strategy that changed the world, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1993.;
153. Sili Dóra: A szoftver jogi szabályozása, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 6/99;
154. Simon Stokes: Art and copyright, Oxford [UK] ; Portland, Or. : Hart Pub., 2003.;
155. Stanworth J., Prudy D., Hatcliffe M.: Franchising your business, University of Westminster and Lloyds Bank Plc., London 1998.;
156. Szinger András: Az eredetiség küszöbére – „gondolatszövedék” a fotó és a szerzői jogi oltalom kapcsolatáról, Liber Amoricorum, Ünnepi dolgozatok Boytha György tiszteletére, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Bp. 2004.;
157. Takács Ildikó: Gondolatok a reklám-szabályozás jogi lehetőségeiről, Jogtudományi Közlöny 2/96;
158. Takácsi-Nagy Klára: A kiadók és a szerzői jog, Magyar Tudomány 3/1995;
159. Talab, R. S.: Commonsense copyright : a guide to the new technologies, Jefferson, N.C., McFarland & Co., 1986;
160. Talab, R. S.: Copyright and instructional technologies: a guide to fair use and permissions procedures, Washington, D.C.: Association for Educational Communications and Technology, 1989;
161. Tattay Levente: A használati minták jogi szabályozásának problémái az Európai Közösségben, Magyar Jog 11/2000;
162. Tattay Levente: A know-how fogalom fejlődése, Jogtudományi Közlöny 9/2002;
163. Tattay Levente: A külföldi országok védjegy és ipari minta joga, Egyetemi jegyzet, Pannon Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaságtudományi Kar Bp. 1990.;
164. Tattay Levente: A szellemi alkotások joga. Bp. Szt. István Társ. 2001;
165. Tattay Levente: A szerzők vagyoni jogai, Közjegyzők Közlönye 5/2001;
166. Tattay Levente: A szoftver és az adatbázisok jogvédelme, Külgazdaság Jogi Melléklete 2/2003;
167. Tattay Levente: A versenyjogok és az ipari tulajdon oltalma az Európai Közösségekben, PPKE-JÁK Bp. 1998.;
168. Tattay Levente: Az adatbázisok jogvédelme, Gazdaság és Jog 5/2003;
169. Tattay Levente: Az EU jogharmonizáció hatása az ipari tulajdon újraszabályozására, Gazdaság és Jog 6/2000;
170. Tattay Levente: Szoftver- és megfilmesítési szerződések, Gazdaság és Jog 4/2002;
171. Tattay Levente: Az információs társadalom és a szellemi alkotások, MIE Közlemények 44. kötet 2003;
172. Tattay Levente: Az információs társadalom és az EU INFOSOC irányelve, Magyar Jog, 8/2004;

173. Tattay Levente: A biotechnikai találmányok jogi oltalmáról szóló 98/44/EK irányelv, Magyar Jog 5/2005;
174. Thomas Freier: Development of the Protection of Semiconductor Integrated Circuits, IIC 4/1988;
175. Thomas, Edward: Chemical patents and allied patent problems, Washington, D.C.: J. Byrne & Co., 1917;
176. Tosics Nóra: A szerzői jog nemzeti, nemzetközi és regionális kimerülésének kérdései, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 1/2003;
177. Tunick, David C: Computers and the law, Houston, Tex, John Marshall Pub. Co., 1991;
178. Uma Suthersanen: Design Law in Europe, Sweet Maxwell, London 2000.;
179. Verebics János: Szellemi tulajdon az információs társadalomban. A magyar domainjog alapfogalmai., MIE közlem. 41. köt. 2000.;
180. Vida Sándor: Az összehasonlító reklám az angol jogrendszerű országokban. Külgazdaság Jogi Melléklete 10/92;
181. Vigh József Ferenc: A know-how licencszerződés előkészítésére irányuló szerződések, Külgazdaság Jogi Melléklete 1/1995;
182. Vigh József Ferenc: Az Európai Közösségek reklámjoga, Külgazdaság Jogi Melléklete 7-8/97;
183. Vörös Imre: Reklámszabályok a versenytörvényben, Jogtudományi Közlöny 11/1997.;
184. Westerlund, Li: Biotech patents : equivalence and exclusions under European and U.S. patent law, The Hague ; New York : Kluwer Law International, 2002;
185. Wheelwright, S.C. - Clark, K.B.: Revolutionizing Product Development. The Free Press 1992.;

Jogszabályjegyzék

1. 107/709. számú kereskedelmi ügyi miniszteri rendelet az ipari mintaoltalomról;
2. 1875. évi XXXVII. törvény a Kereskedelmi törvény;
3. 1945. évi 4. tvr. Berni Unió Egylemény kihirdetéséről;
4. 1974. évi 3. tvr. az Egyetemes Szerzői Jogi Egylemény 1971. évi párizsi szövegének kihirdetéséről;
5. 1992. évi XXII. törvény a Munka Törvénykönyvéről;
6. 1995. évi XXXIII. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról;
7. 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról;
8. 9/1969. (XII. 28.) IM rendelet a bírósági eljárásról szabadalmi ügyekben;
9. A belföldi reklám és hirdetési tevékenységről szóló 12/1972. (VI.5.) BkM rendelet;
10. A formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi XLVIII. törvény;
11. A GATT keretében létrejött egyezmény a szellemi alkotások jogának kereskedelmi vonatkozásairól, beleértve a hamisított javak kereskedelméről szóló TRIPS Egyezményt kihirdette: 1998. évi IX. törvény;
12. A gazdasági reklámtevékenységről szóló 1997. évi LVIII. tv.;
13. A gazdasági társaságokról szóló 1997. évi CXLIV. tv.;
14. A használati minták oltalmáról szóló 1991. évi XXXVIII. törvény;
15. A használati mintaoltalmi bejelentés részletes alaki szabályairól szóló 20/1991. (XII.28.) IM r.;
16. A használati mintaoltalmi bejelentés részletes alaki szabályairól szóló 18/2004. (IV.28.) IM r.;
17. A képzőművészeti alkotások felhasználási szerződéseinek feltételeiről és a felhasználási díjakról szóló 10/1970. (VI.25.) MM rendelet;
18. A kereskedelmi társaságokról szóló 1840. évi XVIII. törvény;
19. A kiadói szerződések feltételeiről és a szerzői díjakról szóló 1/1970. (III.20.) MM rendelet;
20. A külkereskedelemlről szóló 1974. évi 3. tv.;
21. A Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai közötti társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás kihirdetéséről szóló 1994. évi I. törvény;
22. A Magyar Rádió és Televízió felhasználási szerződéseinek feltételeiről és a szerzők díjazásáról szóló 5/1970. (VI. 12.) MM rendelet;
23. A megfilmesítési szerződések feltételeiről és a szerzők díjazásáról szóló 12/1970. (VI. 30.) MM rendelet;
24. A mezőgazdasági termékek és az élelmiszerek földrajzi árujelzőinek oltalmára vonatkozó részletes szabályokról szóló 87/1998. (V. 6.) Korm. rendelet;
25. A mezőgazdasági termékek és az élelmiszerek földrajzi árujelzőinek oltalmára vonatkozó részletes szabályokról szóló 78/2004. (IV. 19.) Korm. rendelet;
26. A Művészeti Alappal kapcsolatos jogszabályok módosításáról és hatályon kívül helyezéséről szóló 12/1992. (VII. 29.) MKM rendelet;
27. A művészi fényképek felhasználási szerződéseinek feltételeiről és a szerzői díjakról szóló 8/1970. (VI. 24.) MM rendelet;
28. A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. tv.;
29. A rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény;
30. A szellemi tulajdonjogok érvényesítéséről szóló 2004/48/EK rendelet szabályai;
31. A szerzői jogi törvény végrehajtásáról szóló 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet módosításáról szóló 24/1994. (XII.28.) MKM r.;
32. A szerzői jogról szóló 1884. évi XII. törvény;
33. A szerzői jogról szóló 1921. évi LIV. törvény;

34. A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény módosításáról és kiegészítéséről szóló 1978. évi 27. törvényerejű rendelet;
35. A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény módosításáról szóló 1994. évi LXXII. törvény;
36. A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény végrehajtása tárgyában kiadott 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet módosításáról szóló 15/1983. (VII.12.) MM r.;
37. A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény végrehajtása tárgyában kiadott 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet módosításáról szóló 18/1988. (VIII. 24.) MM rendelet;
38. A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény végrehajtása tárgyában kiadott 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet kiegészítéséről szóló 4/1978. (XII. 7.) KM rendelet
39. A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény;
40. A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. módosításáról szóló 2001. évi LXXVII. tv.;
41. A Szerzői Jogvédő Hivatal létesítéséről szóló 106/1952. (XII. 31.) MT rendelet;
42. A színpadi művek felhasználási szerződéseinek feltételeiről és a szerzői díjakról szóló 2/1970. (III. 20.) MM rendelet
43. a szolgálati találmányért járó díjazásról és a találmányokkal kapcsolatos egyéb intézkedésekről szóló 77/1989. (VII. 10.) MT rendelet;
44. A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1969. évi II. törvény módosításáról szóló 1983. évi 5. tvr.;
45. a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1969. évi II. törvény végrehajtásáról rendelkező 4/1969. (XII. 28.) OMFB-IM együttes rendeletet módosító 4/1983. (V. 12.) IM rendelet
46. a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1969. évi II. törvény végrehajtásáról rendelkező 4/1969. (XII. 28.) OMFB-IM együttes rendeletet módosító 11/1986. (IX. 11.) IM rendelet;
47. A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1969. évi II. törvény végrehajtására vonatkozó 4/1969. (XII. 28.) OMFB-IM együttes rendelet módosításáról szóló 4/1983. (V.12.) IM rendelet;
48. A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1969. évi II. törvény végrehajtására vonatkozó 4/1969. (XII. 28.) OMFB-IM együttes rendelet módosításáról szóló 11/1986. (IX.11.) IM rendelet;
49. a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény módosításáról szóló 2002. évi XXXIX. tv.;
50. A Tanács 1768/92/EGK Rendelete a gyógyszerek kiegészítő oltalmi tanúsítványának bevezetéséről;
51. A tisztességtelen piaci magatartás és versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LXXVI. tv.;
52. A védjegybejelentés és a földrajzi árujelzőre vonatkozó bejelentés részletes alaki szabályairól szóló 16/2004. (IV. 27.) IM rendelet;
53. A védjegyek és földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény;
54. A zeneművek megírására és első nyilvános előadására vonatkozó szerződésekről szóló 3/1970. (III. 20.) MM rendelet;
55. Az 1969. évi II. tv. végrehajtására kiadott 9/1969. (XII.29.) MM rendelet;
56. Az alkalmazott grafikai művek felhasználási szerződéseinek feltételeiről és a szerzői díjakról szóló 6/1970. (VI. 24.) MM rendelet;
57. Az Európai Közösség 1957-ben létrejött Maastrichi Szerződéssel és Amsterdami Szerződéssel módosított alapító szerződése – Római Szerződés;
58. Az Európai Közösségek Tanácsának 1991. május 14-i, 91/250 (EGK) számú Irányelv a számítógépi programok jogvédelméről;

59. Az Európai Közösségek Tanácsának 1992. november 19-i A 92/100 (EGK) számú Irányelv a bérbeadás és a haszonkölcsönbe adás jogáról, továbbá egyes szomszédos jogokról a szellemi tulajdon területén;
60. Az Európai Közösségek Tanácsának 1993. október 29-i 93/98 (EGK) számú Irányelve a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejének harmonizációjáról;
61. Az Európai Közösségek Tanácsának 1993. szeptember 27-i 93/83 (EGK) számú Irányelve a műhold útján történő sugárzásra és a vezeték útján történő továbbközvetítésre alkalmazandó egyes szerzői és szomszédos jogi szabályok összehangolásáról;
62. Az Európai Parlament és a Tanács 1610/96/EK Rendelete a növényvédő szerek kiegészítő szabadalmi oltalmi tanúsítványának létrehozásáról;
63. az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve az információs társadalomban érvényesülő szerzői és kapcsolódó jogok egyes kérdésekben történő összehangolásáról;
64. Az Európai Parlament és a Tanács 96/9 számú Irányelve az adattárak jogi védelméről;
65. Az Európai Parlament és a Tanács 98/44/EK Irányelve a biotechnológiai találmányok jogi oltalmáról;
66. Az Európai Parlament és a Tanács 98/71/EK Irányelve a formatervezési minták oltalmáról;
67. Az ipari minták oltalmáról szóló 1978. évi 28. tvr.;
68. Az ipari minták oltalmáról szóló 53/1965. MT számú rendelet;
69. Az iparjogvédelmi eljárások igazgatási szolgáltatási díjáról szóló 1992. évi IV. tv.;
70. Az iparművészeti és ipari tervezőművészi alkotások felhasználási szerződéseinek feltételeiről és szerzői díjáról szóló 9/1970. (VI. 25.) MM rendelet;
71. Az irodalmi és zeneművek nyilvános előadása utáni jogdíjfizetés feltételeiről szóló 8/1992. (V. 8.) MKM rendelet;
72. Az Országos Találmányi Hivatal előtti iparjogvédelmi eljárások igazgatási szolgáltatási díjáról szóló 1/1992. (III.18.) TNM rendelet;
73. Az újításokról és találmányokról szóló 29/1959. (V.10.) Korm. rendelet;
74. Az újításokról és találmányokról szóló 38/1957. (VI.23.) Korm. rendelet;
75. Az újításokról és találmányokról szóló 41/1953. (VII.31.) MT számú rendelet;
76. Az újításokról és találmányokról szóló 53/1955. (VIII.25.) MT rendelet;
77. Az újításokról és találmányokról szóló 58/1967. (XII.19.) Korm, rendelet;
78. Az újításokról szóló 63/1998. (III. 31.) Kormány rendelet;
79. Commission Regulation (EEC) No. 2349/84. of July 1984.;
80. Egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi VII. tv.
81. Egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi törvények módosításáról szóló 2003. évi CII. tv.;
82. Egyes törvényeknek az Európai Gazdasági Térségben való részvétellel összefüggő jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2004. évi LXIX. tv.;
83. Egyes törvényeknek az iparjogvédelmi és a szerzői jogok érvényesítésével összefüggő módosításáról szóló 2005. évi CLXV. törvény
84. Kispasztika, érem és plakett felhasználására vonatkozó szerződések feltételeiről és a szerzők díjáról szóló 7/1970. (VI. 24.) MM rendelet;
85. Model Provisions for Legislation, CE/MCP/I./2-III;
86. Montevideói Szerzői Jogi Egyezmény, kihirdette 1931. évi XXXI. törvénnyel;
87. Színpad művek felhasználási szerződéseinek feltételeiről és a felhasználási díjakról szóló 2/1970. (III.20.) MM rendelet;

Felhasznált bírósági döntések jegyzéke

Találmány:

BH 2006.362.
BH 2006.113.
EBH 2003.948.
BH 2002.20
BH 2001.271
BH 2001.270
BH 1996.249
BH 1994. 128
BH 1994.75
BH 1994.26
BH 1993.630
BH 1993.559
BH 1993.546
BH 1993.173
BH 1993.160
BH 1993.91
BH 1993.24
BH 1992.579
BH 1992.309
BH 1992.179
BH 1992.169
BH 1992.168
BH 1991.310
BH 1991.108
BH 1990.213
BH 1990.212
BH 1990.179
BH 1990.98
AEÉ 1990/24
BH 1990.14
BH 1989.398
BH 1989.308
BH 1989.307
BH 1989.227
BH 1989.193
BH 1989.64
BH 1989.58
BH 1989.20
BH 1988.444
BH 1988.307
BH 1988.139

Szerzői jog:

BH 2004.415
BH 2004.325
BH 2004.287

Formatervezési minta:

BH 2003.158
BH 1985.468
BH 1985.467
BH 1985.383
BH 1977.396

Használati minta:

BH 2003.242
BH 1998.72

Újítás:

BH 2002.137
BH 2000.316
BH 1994.83
BH 1990.451
BH 1990.334
BH 1989.399
BH 1989.270
BH 1989.269
BH 1989.187
BH 1989.147
BH 1986.412
BH 1986.323
BH 1986.320
BH 1983.439
BH 1983.314
BH 1982.417
BH 1982.237
BH 1981.497
BH 1979.324
BH 1979.188
BH 1979.175

Know-how:

BH 2000.219
BH 1996.283

Franchise:

BH 2000.458

Kutatási szerződés:

BH 2002.307

BH 2004.188
BH 2004.72
BH 2004.18
BH 2003.167
BH 2003.101
BH 2003.14
EBH 2002.759
EBH 2002.616
BH 2002.426
BH 2002.301
BH 2001.307
BH 2001.219
BH 2000.537
EBH 2000.382
BH 2000.288
BH 2000.188
BH 1999.548
EBH 1999.100
BH 1998.324
BH 1997.19
BH 1996.573
BH 1996.137
BH 1995.623
BH 1995.396
BH 1994.25
BH 1994.24
BH 1994.23
BH 1993.666
BH 1993.565
BH 1993.545
BH 1993.310
BH 1993.295
BH 1993.240
BH 1993.227
BH 1993.226
BH 1992.754
BH 1992.756
BH 1992.687
BH 1992.633
BH 1992.632
BH. 1992.631
BH 1992.578
BH 1992. 525
BH 1992.524
BH 1992.523
BH 1992.324
BH 1992.249
BH 1992.97
BH 1992.95
BH 1991.391

BH 1998.39
BH 1992.43
BH 1989.397
BH 1988.320
BH 1986.196
BH 1984.30
BH 1977.387
BH 1977.235

Licenciaszerződés:

BH 2000.218
BH 1995.566
BH 1991.101
BH 1989.320
BH 1985.100

Szerzői jog (folytatás):

BH 1990.257
BH 1989.353
BH 1989.210
BH 1989.102
BH 1989.101
BH 1989.57
BH 1986.363
BH 1986.14